

DEMOKRATI FOR FREMTIDEN

Valgretskommisionens betænkning
om unges demokratiske engagement

DEMOKRATI FOR FREMTIDEN

Valgretskommisionens betænkning
om unges demokratiske engagement

DEMOKRATI FOR FREMTIDEN

Valgretskommissionens betænkning om unges demokratiske engagement

© Valgretskommissionen / DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd og forfatterne.
1. december 2011

Redaktion: Arne Simonsen, Michael Hedelund og Jens Nygaard Nielsen

Korrektur: Lone Østerlind, Læselyst

Layout: Anne-Mette Thomsen, grafliokus.dk

Foto: Mikal Schlosser og Michael Jensen (side 53)

Tryk: CS Grafisk A/S, Hadsten

Udgiver:

Valgretskommissionen

c/o DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd

Scherfigsvej 5

2100 København Ø.

www.valgretskommissionen.dk

1. oplag 1.200 eks.

ISBN: 978-87-87486-05-7

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Resumé	9
Oversigt over kommissionens tiltag	12
1. Om Valgretscommissionen	15
Kommissionens opgave	16
Kommissionens medlemmer	17
Sekretariat	19
Valgretscommissionens arbejde	19
Betænkningens struktur	20
2. Vurderinger og anbefalinger	23
Demokrati for fremtiden	25
Valgdeltagelsen	26
Politisk engagement	26
Bevægelse i Europa	28
Den demokratiske dannelse	28
Den fælles offentlighed	29
Et fælles ansvar	31
Familien	31
Skolen og uddannelsessystemet	31
Foreningslivet	32
Partierne	33
Politikerne	33
Medierne	34
Kommunerne	34
Arbejdsmarkedet	35
Unge	35

3. Unges valgdeltagelse	37
Resumé af redegørelse	39
Drøftelsen	41
Forslag til tiltag	46
4. Unges demokratiske deltagelse	53
Resumé af redegørelse	55
Drøftelsen	58
Forslag til tiltag	65
5. Unges demokratiske dannelse	69
Resumé af redegørelse	71
Drøftelsen	74
Forslag til tiltag	78
6. Unge, medier og politik	85
Resumé af præsentation	87
Drøftelsen	92
Forslag til tiltag	95
7. Valgret og valgbarhed	99
Resumé af redegørelse	101
Drøftelsen	105
Forslag til tiltag	111
8. Forskning og viden	115
Indledning	117
Forslag til tiltag	118
9. Arbejdsrapporter og redegørelser	121
a. Valgdeltagelsen blandt danske unge	123
Af Kasper Møller Hansen og Yosef Bhatti, Københavns Universitet	
b. Unge i det repræsentative demokrati	139
Af Jens Nygaard Nielsen, DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd	

c. Den danske befolkningsudvikling siden 1953	161
Af Otto Andersen	
d. Demokratiske deltagelsesformer blandt unge	169
Af Lars Torpe, Aalborg Universitet	
e. Ungdomspolitikker og ungeinddragelse i kommunerne	185
Af Christina Faber og Michael Hedelund, DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd	
f. Politiske temaer, der optager de unge	193
Af Klaus Levinsen, Syddansk Universitet	
g. Politisk interesse og selvtillid – fordelt på generationer	205
Af Johannes Andersen, Aalborg Universitet	
h. Unge politiske dannelse	221
Af Jens Marvin Bruun, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet	
i. Unge, sociale medier og politik	245
Af Jens Hoff, Københavns Universitet og Lisbet Klastrup, IT-Universitetet København	
j. Unge mediebrug	273
Af Kirsten Drotner, DREAM/Syddansk Universitet	
k. Juridisk vurdering af 16-års valgret	287
Af Michael H. Jensen, Kasper Steensgaard og Caroline Adolphsen, Aarhus Universitet	
l. Den ideelle stemmerettsalder finnes den?	303
Af Guro Ødegaard, Institutt for Samfunnsforskning, Oslo	
m. Politiske konsekvenser af en lavere valgretsalder	331
Af Lizette M. Taguchi, Princeton University, New Jersey	

Forord

Fremtidssikringen af demokratiet har været omdrejningspunktet for Valgretskommissionens arbejde igennem halvandet år. Med denne betænkning er arbejdet afsluttet.

Kommissionen har været sammensat med repræsentation af de politiske partier, større organisationer, folkekirken, forskere og fageksperter, medierne mv.

Den store forskellighed i kommissionens sammensætning har gjort arbejdet interessant og givende, og drøftelserne er foregået i en god atmosfære. DUFs sekretariat har på fornem vis deltaget og serviceret Valgretskommissionen med et omfattende materiale, som har dannet baggrund for kommissionens arbejde og konklusioner.

Når så mange har sagt ja til at deltage i arbejdet, er det, fordi der er bred enighed om, hvor vigtig en opgave det er at fremtidssikre demokratiet i alle dets facetter. Det er ingen let og selvfølgelig sag, og derfor må der spilles på mange strenge. Mange må påtage sig et ansvar for den samfundsopgave. Det er uddybet i betænkningens afsnit ”Et fælles ansvar”.

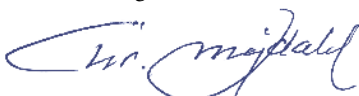
Mange steder i verden er demokrati endnu et fremmedord. Men heldigvis ser vi i dag mange eksempler på spirende demokratier. Demokrati er ingen nem sag. Det tager tid at indføre. Det gjorde det også i Danmark. Og når vi har det, skal det holdes ved lige. Det er en daglig udfordring. Og derfor er det vigtigt, at de kommende generationer tager demokratiet til sig og ikke tager det for givet.

I Danmark hylder vi det repræsentative demokrati med frisind, ligeværd og en åben debat. Det kender vi fra det politiske liv, fra foreningslivet, fra arbejdspladsen, i bestyrelser og i råd, kommissioner og udvalg.

Demokrati er på den baggrund blevet en livsform og ikke kun en styreform. Og med vores foreningsfrihed og ytringsfrihed har alle mulighed for at deltage i opgaven, men frimodigheden til at tage del i det repræsentative demokrati skal opøves.

Derfor må der især gøres en ekstra indsats for at indføre ungdommen i demokratiets spilleregler. Og det har været Valgretskommissionens hovedopgave at komme med bud på, hvordan de unge inddrages i vores demokrati, f.eks. gennem aktiv medleven i skolens samfundsundervisning, deltagelse i de politiske partiers arbejde, valgdeltagelse etc.

Det er kommissionen kommet med en række bud på. Vi har forsøgt at gøre det i bredest mulig enighed i håb om at påkalde os beslutningstagernes opmærksomhed. Det, håber vi, vil lykkes, og derfor overlader vi trykt betænkningen til beslutningstagere og til den offentlige debat.

Christian Mejdahl – formand for Valgretskommissionen, December 2011

RESUMÉ

Resumé

Udgangspunktet for kommissionens arbejde har været, at demokrati aldrig kan tages for givet, men det må vindes for hver ny generation. Demokrati er ikke blot en styreform, men også en livsform. Det skal derfor holdes ved lige og jævnlige tages op til debat.

Valgretskommissionens arbejde har taget udgangspunkt i fem centrale temaer:

- Unges valgdeltagelse
- Unges demokratiske deltagelse
- Unges demokratiske dannelse
- Unge, medier og politik
- Valgrets- og valgbarhedsalderen

Herigennem har kommissionen undersøgt og debatteret, hvordan unges demokratiske engagement og deltagelse kan styrkes.

Generelt finder Valgretskommissionen, at der er et betydeligt politisk og samfundsmæssigt engagement blandt unge. Der er en stigende interesse for politik og en øget deltagelse i politiske aktiviteter. Men der er også en stor udfordring i at få unge til at bakke op om det repræsentative demokrati og dets institutioner. De unge fravælger i højere grad end tidligere traditionelle deltagelsesformer. Det gælder f.eks. valgdeltagelse. Ved nogle valg har omkring halvdelen af de unge undladt at stemme.

Det er en opgave, alle samfundets aktører må bidrage til at løse.

Familien, skolen og foreningslivet er nogle af nøgleaktørerne, når det handler om at styrke unges demokratiske og politiske deltagelse. I familien finder den stærkeste overlevering af de demokratiske normer sted. Skolen giver de kommende generationer viden og kompetencer til at være aktive medborgere, og i foreningslivet får unge en direkte erfaring med demokratiske processer.

Medier, partier og politikere har også en opgave i at få unge inkluderet i den politiske debat og i at fremstille den politiske proces mindre kompliceret. Medierne bør sætte større fokus på den politiske substans og i mindre grad fokusere på den politiske kamp med vindere og tabere. Partierne opfordres til at gøre en større indsats for at inkludere medlemmerne i politikudviklingen, og politikerne må bidrage til at modvirke unges fremmedgørelse til forhold til den politiske sfære.

Sidst men ikke mindst har alle demokratiaktører en opgave i at udvikle de formelle

rammer om unges deltagelse. Det gælder såvel udvikling af nye platforme til unges lokale inddragelse som til at tage det første skridt imod en valgretsalder på 16 år.

Konkret anbefaler kommissionen 28 tiltag, som kan være med til at styrke unges inklusion i demokratiet og styrke deres aktive medborgerskab. Tiltagene er nærmere beskrevet i de enkelte kapitler af betænkningen.

Oversigt over kommissionens tiltag

Unge valgdeltagelse

1. Lad indenrigsministeren koordinere demokrati-initiativer – side 46
2. Lav nationale 'get-out-the-vote-kampagner' – side 47
3. Send invitation til førstegangsvælgere – side 48
4. Opret valgsteder hvor nye vælgere er – side 50
5. Indfør frit valg af afstemningssted – side 50
6. Indfør årlige skolevalg – side 51
7. Hold valgaftener på skoler og ungdomsuddannelser – side 51

Unge demokratiske deltagelse

8. Inddrag unge i kommunerne – side 65
9. Gør vælger- og partiforeninger mere attraktive for unge – side 66
10. Dan elevråd på alle uddannelsesinstitutioner – side 67
11. Giv elevrådene større indflydelse – side 67
12. Opret fælleselevråd i kommunerne – side 68

Unge demokratiske dannelse

13. Lav forsøg med tidligere samfundsfagsundervisning – side 78
14. Styrk skolernes demokratiundervisning – side 79
15. Giv ungdomsorganisationer adgang til uddannelsessteder – side 79
16. Lav forsøg med foreningspraktik i grundskolen – side 80
17. Målret grundlovsdag til unge – side 81
18. Lav partnerskaber mellem skoler og foreningsliv – side 81
19. Engager flere udsatte unge i foreningslivet – side 81
20. Optimér 'Projekt Frivillig' – side 82
21. Fortsæt arbejdet i Ny-Dansk Ungdomsråd – side 82

Unge, medier og politik

- 22. Lav tv-debatter med ungdomspolitikere – side 95
- 23. Styrk formidlingen af samfund og politik til unge – side 96
- 24. Skab samfundsrelevant indhold til nye medier – side 97
- 25. Del viden om politik i sociale medier – side 97

Valgret og valgbarhed

- 26. Lav forsøg med 16-års valgret – side 113

Forskning og viden

- 27. Lav demokrati-undersøgelser blandt 14-25-årige – side 118
- 28. Styrk forskningen i unge og demokrati – side 119

1. OM VALGRETTS- KOMMISSIONEN

Valgretskommissionens nedsættelse

Valgretskommissionen blev nedsat i 2010 af DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. DUF har siden sin dannelse den 25. juni 1940 haft som sin opgave at politisere ungdommen samt engagere og oplære unge til demokrati, med afsæt i en demokratiform, der bygger på oplysning, deltagelse og samtale.

DUF er af den overbevisning, at demokratiet aldrig må betragtes som et færdigt produkt. Derimod skal det løbende udvikles og vedligeholdes. Med jævne mellemrum bør det danske demokrati gennemgå et serviceeftersyn, som undersøger mulighederne for forbedring, videreudvikling og modernisering.

Forskning og undersøgelser viser, at der aktuelt er et særligt behov for at få debatteret og kortlagt den danske ungdoms inddragelse i demokratiet. Den danske ungdom har et oprigtigt ønske om at blive inddraget i den demokratiske proces. Men samtidig er en voksende del af unge – deres politiske interesse til trods – afkoblet det formelle demokrati. Frygten er, at den demokratiske deltagelse vil dale, hvis ikke unges demokratiske og politiske engagement kontinuerligt både plejes og modnes.

Derfor tog DUF initiativ til nedsættelse af Valgretskommissionen med det formål at foreslå konkrete initiativer og tiltag, der kan udbygge unges demokratiske inddragelse i fremtidens demokrati.

Kommissionens opgave

Valgretskommissionens opgave og arbejde har været fastlagt ud fra følgende kommissorium:

”Den i 2010 nedsatte Valgretskommission vil i 2010/2011 udarbejde en betænkning om mulige ændringer i deltagelsesformer, dannelsesformer og valgretsalderen med henblik på at styrke unges demokratiske deltagelse.

Opgave

Valgretskommissionens opgave vil være,

- a) at kortlægge unges nuværende inddragelse og repræsentation i det danske demokrati.*
- b) at vurdere mulighederne for at sikre en øget inddragelse af unge i det danske demokrati, herunder:*

- en vurdering af deltagelsesformer
 - en vurdering af den demokratiske dannelse
 - en vurdering af valgretsaldere, herunder de juridiske og demokratiske aspekter ved at nedsætte valgretsaldere til 16 år.
- c) at foreslå tiltag, som vil kunne stimulere unges demokratiske deltagelse, herunder mulige forsøg med ændringer i deltagelsesformer, afstemningsformer og valgretsaldere. Valgretskommissionen skal afgive sin betænkning inden udgangen af 2011.

Møder

Kommissionen mødes to gange i 2010 og fire gange i 2011. Møderækken inkluderer en international konference om valgret og en afslutningskonference i 2011, hvor betænkningen præsenteres.

Kommissionen kan offentliggøre delrapporter og lignende i det omfang, kommissionen finder det hensigtsmæssigt.

Møderne planlægges, tilrettelægges og ledes af Valgretskommissionens formand i samarbejde med DUFs sekretariat. DUFs sekretariat bistår arbejdet med tilrettelæggelse og indhentning af viden. Kommissionen kan rekvirere eksterne analyser i det omfang, kommissionen finder behov herfor.

Sammensætning

Valgretskommissionen er sammensat af personer fra de politiske partier, udvalgte interesseorganisationer og relevante fagområder.”

Kommissionens medlemmer

Valgretskommissionen er sammensat af følgende personer:

- Christian Mejdahl (formand), fhv. formand for Folketinget
- Britta Schall Holberg, fhv. minister og medlem af Folketinget for Venstre (fra den 15. september 2011, fhv. medlem af Folketinget)
- Mette Frederiksen, medlem af Folketinget for Socialdemokraterne og næstformand for Socialdemokraternes folketingsgruppe (udtrådt den 3. oktober 2011)
- Mikkel Dencker, medlem af Folketinget for Dansk Folkeparti
- Thor Möger Pedersen, næstformand for Socialistisk Folkeparti (udtrådt den 3. oktober 2011)
- Henriette Kjær, fhv. minister og medlem af Folketinget for Det Konservative Folkeparti (fra den 15. september 2011, fhv. medlem af Folketinget)

- Margrethe Vestager, folketingsmedlem og formand for Det Radikale Venstre (udtrådt den 3. oktober 2011)
- Johanne Schmidt-Nielsen, politisk ordfører og medlem af Folketinget for Enhedslisten
- Simon Emil Ammitzbøll, gruppeformand og medlem af Folketinget for Liberal Alliance
- Harald Børsting, formand for Landsorganisationen i Danmark (LO)
- Anders Bondo Christensen, formand for Danmarks Lærerforening (DLF)
- Birgitte Nielsen, næstformand for Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger (DGI)
- Niels Nygaard, formand for Danmarks Idræts Forbund (DIF)
- Martin Justesen, formand for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd (udtrådt den 3. oktober 2011)
- Mette Touborg, borgmester og medlem af KL's bestyrelse
- Karsten Nissen, biskop over Viborg Stift
- Casper Hunnerup Dahl, CEPOS
- Lisbeth Knudsen, ansvarshavende chefredaktør for Berlingske
- Peter Nedergaard, professor i statskundskab ved Københavns Universitet
- Michael H. Jensen, professor i statsforfatningsret ved Aarhus Universitet
- Johannes Andersen, lektor i statskundskab ved Aalborg Universitet
- Klaus Levinsen, lektor i statskundskab ved Syddansk Universitet
- Aage Frandsen, fhv. medlem af Folketingets Præsidium

Ændringer i kommissionens sammensætning

Den 12. oktober 2011 indtrådte

- Mogens Jensen, gruppeformand for Socialdemokraterne, som stedfortræder for Mette Frederiksen, der trak sig som følge af sin udnævnelse til beskæftigelsesminister, den 3. oktober 2011.
- Zenia Stampe, medlem af Folketinget for det Radikale Venstre, som stedfortræder for Margrete Vestager, der trak sig som følge af sin udnævnelse til økonomi- og indenrigsminister, den 3. oktober 2011.
- Anne Baastrup, medlem af Folketinget for SF, for Thor Möger Pedersen, der trak sig som følge af sin udnævnelse til skatteminister, den 3. oktober 2011.

Den 31. oktober 2011 indtrådte

- Rune Siglev, formand for DUF, som stedfortræder for Martin Justesen, der trak sig som formand for DUF den 13. oktober 2011.

Sekretariat

Valgretskommissionens arbejde har været understøttet af et sekretariat, som har været forankret hos DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. Sekretariatet har bestået af:

- Michael Hedelund, chefkonsulent
- Jens Nygaard Nielsen, politisk konsulent

Valgretskommissionens arbejde

Valgretskommissionen har i alt afholdt seks møder, samt en åben heldagskonference og et åbent debatarrangement ved Folkemødet i Allinge 2011, i perioden fra oktober 2010 til oktober 2011.

Der har været afholdt følgende møder:

- Unges valgdeltagelse: 13. oktober 2010
- Unges demokratiske deltagelse: 7. december 2010.
- Unge, demokrati og valgret – europæiske erfaringer: 31. januar 2011 (heldagskonference).
- Unges demokratiske dannelse: 4. maj 2011.
- Unges demokratiske engagement: 17. juni 2011 (debatmøde på Folkemødet).
- Valgret og valgbarhed: 21. september 2011.
- Drøftelse af anbefalinger og tiltag: 12. oktober 2011.
- Endelig drøftelse af anbefalinger og tiltag: 31. oktober 2011

Der har været oplæg på Valgretskommissionens møder af:

Unge valgdeltagelse

- Kasper Møller Hansen, professor i statskundskab ved Københavns Universitet og
- Yosef Bhatti, ph.d.-studerende ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Demokratiske deltagelsesformer

- Lars Torpe, lektor i statskundskab ved Aalborg Universitet

Unge demokratiske dannelse

- Jens Marvin Bruun, lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet

Medier, unge og politik

- Lisbeth Knudsen, ansvarshavende chefredaktør for Berlingske

Valgret og valgbarhed

- Michael Hansen Jensen, professor, dr.jur. ved Aarhus Universitet
- Kasper Steensgaard, adjunkt, ph.d. ved Aarhus Universitet
- Caroline Adolphsen, ph.d.-studerende, cand.jur. ved Aarhus Universitet

Konference: Demokrati, unge og valgret – europæiske erfaringer

- Claus Hagen Petersen, journalist, cand.mag. i historie, samfundsfag og dansk
- Flemming Mikkelsen, postdoc, Center for Ungdomsforskning
- Dr. Eva Zeglovits, lektor i samfundsvidenskab ved Wiens Universitet, Østrig
- Anja Hjelseth, politisk rådgiver i Kommunal- og regionaldepartementet, Norge
- Nicole Solarz, landdagsmedlem for SPÖ i Salzburg, Østrig
- Simon Faber, overborgmester i Flensborg, Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW), Tyskland

Derudover har følgende bidraget med redegørelser og arbejdsrapporter til Valgretskommissionen:

- Jens Hoff, professor i statskundskab ved Københavns Universitet
- Lisbeth Klastrup, lektor ved IT-Universitetet i København
- Kirsten Drotner, DREAM og professor ved Syddansk Universitet
- Otto Andersen, cand.polit.
- Klaus Levinsen, lektor ved Syddansk Universitet
- Johannes Andersen, lektor ved Aalborg Universitet
- Guro Ødegaard, professor ved Institutt for Samfunnsforskning, Oslo, Norge
- Lizette M. Taguchi, ph.d.-studerende ved Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, Princeton University, New Jersey, USA

Betænkningens struktur

Betænkningen består af ni kapitler. I kapitel to følger Valgretskommissionens samlede vurderinger og anbefalinger. Her giver kommissionen sin overordnede vurdering af unges demokratiske deltagelse og fremtidssikringen af demokratiet i Danmark.

Hefter følger seks tematiske kapitler, der hver belyser et af de udvalgte temaer, som er inddraget i kommissionens drøftelser. Hvert af de tematiske kapitler rummer kommissionens drøftelser og afsluttes med kommissionens forslag til tiltag indenfor området.

Kapitel tre sætter fokus på unges valgdeltagelse. Kapitel fire har unges demokratiske deltagelse som sit omdrejningspunkt.

Unge demokratiske dannelse er genstandsfeltet i kapitel fem, mens kapitel seks behandler forholdet imellem unge, medier og politik, og endelig belyser kapitel syv sammenhængen imellem valgret og valgbarhed.

Det sidste tema, som har været taget op af kommissionen, er forskning og viden, hvor den aktuelle status for forskningen inden for unge, demokrati og politik diskuteres.

Betænkningens kapitel ni indeholder de arbejdsrapporter og redegørelser, som har været anvendt i kommissionens arbejde.

2. VURDERINGER OG ANBEFALINGER

Indledning

Valgretscommissionen er igennem sit arbejde blevet opmærksom på de udfordringer, demokratiet står over for.

Nogle er udfordringer, der kan imødekommes med konkrete initiativer. Andre udfordringer kan ikke løses med tiltag alene, men forudsætter adfærdsændringer og et fornyet samspil mellem de demokratiske niveauer og aktører.

Valgretscommissionen har i forhold til sidstnævnte vurderet de overordnede problemstillinger i demokratiet og giver sine anbefalinger til, hvordan vi styrker unges deltagelse i demokratiet. I de efterfølgende kapitler giver kommissionen samtidig sine forslag til tiltag, der skal igangsættes for at imødekomme udfordringerne og føre anbefalingerne ud i livet.

Demokrati for fremtiden

Et demokrati står aldrig stærkere end borgernes engagement. Det gælder uanset borgernes køn, sociale status og – ikke mindst – alder. Det er således afgørende for demokratiet og dets overlevelse, at nutidens såvel som fremtidens unge tager aktivt del i demokratiet. Demokratiet eksisterer kun så længe, at der findes medborgere, som vil diskutere og debattere den fremtidige udvikling af samfundet. Med demokratiforkæmperen Hal Kochs ord må demokratiet igen og igen vindes for hver ny generation, og det kan aldrig tages for givet. Hvis ikke enhver ny generation tager demokratiet til sig, vil det miste sin kraft og legitimitet.

Det brede og stærke demokratiske fællesskab har således engagerede medborgere som et vigtigt fundament. Medborgere, der med udgangspunkt i en lighed i politiske, civile og sociale rettigheder bidrager til samfundets udvikling. Det er samtidig medborgerens forpligtigelse at påtage sig et medansvar for helheden og fællesskabets velfærd.

Demokrati er ikke blot en livsform, som må udledes i alle livets forhold, men også et system, hvorigennem det opnår sit ypperste udtryk i de repræsentative forsamlinger, som sammensættes gennem frie og almindelige offentlige valg.

Den enkeltes fortsatte demokratiske livsudfoldelse med grundlæggende værdier som tolerance, ytringsfrihed, ansvar og respekt for sine medborgere er omdrejningspunktet i demokratiet. Men et demokratisk sindelag gør det ikke alene. Det må også være forankret i et ordnet system, hvorigennem der kan træffes beslutninger til fællesskabets bedste. Det repræsentative demokrati er således den demokratiske livsforms mest eksplicitte og endelige form og udtryk. Omdrejningspunktet for demokratiet er netop det faktum, at vi alle hver især ved, hvilket samfund og liv vi ønsker. Det er ikke noget, som kan udlitices til andre. Der findes kun os selv og vores egne evner til at omsætte drømmen til virkelighed.

Det er altså helt afgørende for det repræsentative demokrati og dets overlevelse, at unge ikke blot opnår demokratisk sindelag, men også tager aktivt del i demokratiet. Derfor må man løbende give demokratiet opmærksomhed, både som livsform og som system. De nuværende generationer har en grundlæggende forpligtigelse til at sikre, at demokratiet fortsat vindes hos de generationer, som skal bære demokratiet videre i fremtiden. Et særligt fokus på unges demokratiske dannelse og deltagelse handler ikke blot om unges indgang til demokratiet, men grundlæggende om sikringen og udviklingen af det fremtidige danske demokrati.

Valgdeltagelsen

Som anført er det ypperste udtryk for demokratiets tilstand den formelle deltagelse ved valg.

Den generelt høje valgdeltagelse i Danmark dækker over store forskelle imellem de enkelte aldersgrupper og etniske grupper, hvor det især er unge og nydanskerne, som undlader at gøre brug af deres demokratiske ret.

Under 47,1 procent af de unge på 19-29 år stemte ved det seneste kommunalvalg i 2009, og det samme gjorde færre end 30 procent af unge nydanskere, mens den generelle valgdeltagelse var på 65,8 procent.

Analysen af vælgeradfærd viser, at valgdeltagelsen for mange er en vane og et ritual. Noget, som varer ved livet igennem. Hvis normen om valgdeltagelse etableres tidligt hos den enkelte, vil det medføre en øget valgdeltagelse livet igennem.

Valgretskommissionen anerkender:

- At valgdeltagelse i høj grad er en norm, som grundlægges i ungdommen.
- At valgdeltagelsen i Danmark generelt er høj, men med en tendens til vigende deltagelse blandt unge.

Valgretskommissionen finder det bekymrende:

- At unge mellem 19 og 30 år har en markant lavere valgdeltagelse end den øvrige del af vælgerbefolkningen.
- At unge nydanskere har en særligt lav valgdeltagelse.

Valgretskommissionen mener:

- Der skal gøres en indsats for at styrke normen for valgdeltagelse hos unge.
- Der bør iværksættes en bred og langsigtet indsats for at få flere unge til at stemme ved de offentlige valg.
- Der skal gøres en særlig målrettet indsats for at få inkluderet unge nydanskere i det formelle demokrati.
- Der skal skabes en stærkere overlevering af normen om valgdeltagelse fra generation til generation.

Politisk engagement

62 procent af de unge angav i 2008, at de interesserede sig for politik, hvilket er en stigning på næsten 27 procent siden 1990. Og siden begyndelsen af 1990'erne er unges for-

eningsmedlemskab næsten fordoblet med en stigning på 83 procent fra 1990 til 2008. I samme periode er unges frivillige arbejde i foreningerne også steget markant med næsten 65 procent. Unge har således i dag et politisk og samfundsmæssigt engagement, der kan sammenlignes med unge i slutningen af 1960'erne, der også var meget optaget af tidens samfundsspørgsmål.

Det er dog et engagement, som oftest udtrykkes i korte handlingsorienterede projekter. Og på trods af unges øgede politiske interesse har de en manglende tiltro til egne evner til at påvirke det politiske system. Det kunne man også kalde en lav demokratisk selvtillid.

Valgretskommissionen anerkender:

- At der er et stort politisk engagement blandt mange af de helt unge.
- At der er en stigende politisk interesse blandt de unge 16-25-årige.
- At mange unge er stærkt engagerede i foreningslivet og det frivillige arbejde.
- At mange unge er interesserede i politik og demokrati, men ikke nødvendigvis er optaget af at deltage i faste og formelle fora. De vil inddrages der, hvor de er, og på de områder, som giver mening for dem.

Valgretskommissionen finder det bekymrende:

- At unge i mindre grad end ældre generationer vælger det formelle demokrati til.
- At unge ikke føler sig hjemme i det formelle demokrati i foreningslivet og samfundet bredt set.
- At ønsket om reelt politisk indhold i den demokratiske debat ikke efterkommes i tilstrækkelig grad af politikere og mediere.
- At unge i deres politiske aktivitet ikke i tilstrækkelig grad finder, at partier og politikere er vedkommende aktører.
- At der er skabt en øget distance imellem unge vælgere og politikere.

Valgretskommissionen mener:

- At politikere, medier og politiske rådgivere bør være mere opmærksomme på at fremme den reelle politiske substans i debatten.
- At der skal gøres en indsats for i højere grad at styrke unges deltagelse i det formelle demokrati.
- At foreningslivet skal styrkes og tage et medansvar for at sikre unges interesse for det formelle demokrati.
- At der ikke kun er brug for mere af det samme. Alle aktører, herunder partier, politikere, kommuner, foreningsliv, skoler og uddannelsesinstitutioner med flere, skal tænke nyt i forhold til udfordringerne. Det er et fælles ansvar at styrke de unges forståelse, interesse og engagement i demokratiet.

Bevægelse i Europa

Europarådet vedtog i juni 2011 en resolution,¹ der opfordrer alle medlemslande til at skabe bedre muligheder for unges deltagelse i civilsamfundet, undersøge mulighederne for en sænkelse af valgretsalderen til 16 år og harmonisere de forskellige aldersgrænser ved valg. Det er udtryk for en bevægelse i Europa, der arbejder for en større inklusion af unge i demokratiet. En bevægelse svarende til den, der fandt sted i 1970'erne, hvor de fleste europæiske lande sænkede valgretsalderen til 18 år.

- I Østrig blev valgretten i 2007 sænket til 16 år ved alle valg.
- I syv tyske delstater har 16-årige valgret. Niedersachsen var den første delstat, der introducerede 16-års valgret i 1995. I Bremen har de 16-årige også haft valgret til landdagsvalg siden 2011.
- I de britiske selvstyreområder The Isle of Man, Jersey og Guernsey har 16-årige haft valgret siden 2008.
- I Slovenien, Kroatien og Bosnien-Hercegovina har 16-årige valgret, hvis de er i fuldtids beskæftigelse.
- I Finland, Norge og Sverige har 16-årige valgret ved menighedsrådsvalg.
- I Norge havde de 16-17-årige, som et forsøg, fuld valgret i 20 udvalgte kommuner ved kommunalvalget i 2011.

Valgretskommissionen anerkender:

- At der er en fornyet international udvikling i retning af en øget inklusion af – og tilde-ling af valgret til – flere unge i demokratiet.

Valgretskommissionen mener:

- At Danmark fortsat skal være et foregangsland for demokrati og inddragelse af unge.
- At Danmark bør være opmærksom på udviklingen i Europa.

Den demokratiske dannelse

Danske unge er verdensmestre i demokrati. Det er konklusionen i den store internationale undersøgelse International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) fra 2009. Undersøgelsen dokumenterer især, at opbakningen til demokratiske værdier som tolerance, ytringsfrihed, retten til at demonstrere, modstand mod nepotisme og voldelige

¹ Resolution 1826 "Expansion of democracy by lowering the voting age to 16", vedtaget den 23. juni 2011.

protester er godt forankret hos de unge, samt at de besidder en god teoretisk viden om demokratiet.

ICCS viser dog også, at den demokratiske selvtillid ikke er særlig høj hos danske unge. De unge tvivler således på, om de har de rette kompetencer og evner til at tage aktivt del i demokratiet.

Valgretskommissionen anerkender:

- At samfundsfagsundervisningen giver Danmark gode resultater i internationale undersøgelser af elevernes demokratiske viden og kompetencer.
- At der gøres en god indsats i skolerne for at give eleverne demokratiske kompetencer.
- At danske elever er godt oplyste og godt demokratisk dannede.

Valgretskommissionen finder det bekymrende:

- At danske unge, trods gode testresultater, ikke i højere grad vælger det formelle demokrati til.
- At den demokratiske selvtillid blandt danske elever er forholdsvis lav.

Valgretskommissionen mener:

- At uddannelsessystemet bør styrke arbejdet med alderstilpasset demokratisk deltagelse fra skolestart og tydeliggøre sammenhængen imellem demokratiske rettigheder og pligter.
- At uddannelsessystemet i højere grad også skal opfordre de unge til aktiv deltagelse i det formelle demokrati.
- At der skal gøres en indsats for at øge danske unges demokratiske selvtillid.

Den fælles offentlighed

Analyser af unges medieforbrug viser, at de i højere grad end tidligere selekterer nyheder, der retter sig imod egne interessefelter. Samtidig har unge generelt en stadig øget anvendelse af nye sociale medier i forhold til ældre generationer. De sociale medier underbygger tillige den større globale orientering i unges nyhedsvalg. Fremtidens mediebruger vil i højere grad end i dag støtte sig til sit netværk i sin nyhedsopsamling. Det betyder, at segmenteringen og selektionen bliver mere markant og tydelig i fremtiden, og dermed eroderes det fælles afsæt for den brede demokratiske samtale. Med demokratisk samtale menes en åben og respektfuld dialog (ikke blot en debat) med et sigte om en fælles erkendelse og forståelse.

Valgretskommissionen anerkender:

- At informationssamfundets hurtige nyhedsflow vanskeliggør den dybdegående demokratiske samtale.
- At det større udbud af nyheds- og medieplatforme er en udfordring for det fælles afsæt for de politiske debatter om samfundets udvikling.
- At sociale medier har et særligt potentiale i forhold til at inddrage unge i demokratiet.

Valgretscommissionen finder det bekymrende:

- At samfundet i stigende grad organiseres i dynamiske netværk, hvor ligesindet møder ligesindet, hvilket vanskeliggør et demokratisk fællesskab og dialog på tværs af skel.
- At den brede demokratiske samtale er udfordret af individualisering, selektering og segmenteringen i den politiske kommunikation.

Valgretscommissionen mener:

- At der skal gøres en indsats for at fremme den dybdegående demokratiske samtale.
- At der skal udvikles målrettet politisk kommunikation i forhold til alle vælgergrupper.
- At den politiske kommunikation til unge vælgere skal styrkes.

Et fælles ansvar

Der findes ingen lette genveje til fremtidssikringen af demokratiet, og det er ikke en nem opgave. Det påhviler derfor alle samfundets aktører at yde en indsats for – og bidrage til – at engagere unge i demokratiet, og ikke mindst modvirke apati over for det formelle repræsentative demokrati.

Der er en række aktører, som har et særligt ansvar for at styrke unges inddragelse i det formelle demokrati.

Familien

Familien spiller en afgørende rolle i formningen af unges liv og holdninger. Unge anvender ofte forældres holdninger som primært afsæt for refleksion og dannelse af egne selvstændige holdninger. Demokrati som livsform må derfor præge forhold i familierne, så det kan anvendes som grundlag for at kunne indgå i den demokratiske samtale i samfundet.

Den stærke relation mellem forældre og børn er afgørende i medborgerdannelsen. Derfor har forældrene en vigtig opgave som rollemodeller for den demokratiske omgangsform og deltagelse, der udleveres og overleveres til de næste generationer.

Valgretskommissionen mener:

- At familien, især forældre til unge, har en særlig opgave i at overlevere normen for valgdeltagelse og demokratisk engagement.

Skolerne og uddannelsessystemet

Uddannelsessystemet har en opgave i at danne eleverne til demokratiske medborgere, som det også fremgår af folkeskolens formålparagraf.²

Foruden den fagspecifikke viden om samfundet og dets indretning giver skolerne og

² Formålparagraffen i Lov om folkeskolen, stk. 3: "Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati."

uddannelsessystemet de unge konkrete erfaringer med demokratiet som livsform.

Den demokratiske dannelse sker således ikke alene gennem de forskellige fag, men i høj grad også gennem en skole, der er demokratisk funderet.

Eleverne i folkeskolen er sammen på tværs af de skel, der i øvrigt er i det danske samfund, og lærer i det forpligtende klassefællesskab at få respekt for andres synspunkter.

Derigennem dannes de som demokratiske medborgere med kompetencer til at indgå i den demokratiske samtale i samfundet.

Denne dannelse udbygges på ungdomsuddannelserne, hvor en stor del af førstegangsvælgerne er at finde. Ungdomsuddannelserne har som primært samlingssted for førstegangsvælgerne en central mulighed for at motivere unge til at stemme. Dvs. ungdomsuddannelserne kan medvirke til at konstituere den demokratiske norm om valgdeltagelse hos de unge.

Valgretskommissionen mener:

- At uddannelsessystemet er centrale arenaer for den demokratiske dannelse hos unge.
- At uddannelsessystemet i øget grad kan motivere unge til deltagelse i demokratiet.

Foreningslivet

Foreningslivet spiller en nøglerolle som arena for udlevelsen af demokratiet som livsform. Foreningerne er i særlig grad med til at forme de unges erfaringer med demokratisk indflydelse og deltagelse.

For en fremtidssikring af demokratiet må de folkeoplysende foreninger derfor kontinuerligt udvikle deres demokratiske strukturer på en måde, så de både imødekommer ændrede deltagelsesformer og samtidig fastholder det repræsentative demokratis normer.

Dertil må foreningerne, som demokratiske dannelsesinstitutioner, gøre en indsats for, at deres medlemmer forholder sig til samfundet, og understøtte medlemmernes personlige politiske holdningsdannelse, stillingtagen og deltagelse i det repræsentative demokrati.

Valgretskommissionen mener:

- At de folkeoplysende foreninger må arbejde aktivt for at underbygge og støtte unges stillingtagen til samfundet.
- At de folkeoplysende foreninger må arbejde aktivt for, at deltagelse i foreningsdemokratiet leder til aktiv deltagelse i det formelle demokrati.

Partierne

De politiske partier spiller en central rolle i det danske demokrati. En rolle, der giver dem et særligt og fælles ansvar for demokratiet og dets fremtid.

Partierne har stor indflydelse på den fremtidige udvikling af samfundet igennem deres parti- og arbejdsprogrammer. Her er partierne vælgeres rum for at få direkte indflydelse på udviklingen af politikken og i sidste instans retningen for samfundet.

Siden partiernes dannelse har de lokale vælgerforeninger og lokale afdelinger udgjort en direkte forbindelse imellem politikerne og vælgerne. De har igennem mere end 100 år haft en afgørende indflydelse på opstilling af kandidater og dermed de repræsentationsmuligheder, vælgerne gives.

Det er i den lokale partiforening, at der er oplagt mulighed for, at engagerede vælgere – som medlemmer eller på anden vis – kan påvirke udformningen af politikken og formidle deres synspunkter til politikerne. Den levende partiforening er netop kendetegnet ved at danne ramme om en god politisk debat og inddragelse af medlemmerne i udformningen af politikken.

Valgretskommissionen mener:

- At partierne har en stor forpligtigelse til at inddrage unge i forhold til opstilling af kandidater og politikudvikling.
- At partierne bør gøre en indsats for at gøre det attraktivt at være medlem og aktiv i partierne – særligt på lokalt plan.
- At partierne har et medansvar for den løbende oplysning og dannelse af borgerne i forhold til den politiske dagsorden.

Politikerne

Politikere har til alle tider haft et udvidet ansvar for at motivere til politisk deltagelse. De har et ansvar for at modvirke den fremmedgørelse af den formelle politiske sfære, der synes at være blandt unge.

Der er blandt unge en stærk opfattelse af, at politik i højere grad handler om spin og taktik end egentlige værdier og visioner. En undersøgelse foretaget for Valgretskommissionen viser, at over 50 procent af de adspurgte unge angiver, at ”politik handler for meget om spin og taktik” som årsag til, at de ikke ønsker at engagere sig mere i politik.³

³ Surveyundersøgelse foretaget af Gallup for Valgretskommissionen, november 2010.

Det øgede fokus på form, personer og spin giver mindre plads til politisk indhold og substans.

Valgretscommissionen mener:

- At politikerne bør overveje den form, som især national politik har fået, og dens betydning for borgernes holdning til politik.

Medierne

Pressen har en central rolle i demokratiet som dets vagthund, og derfor nyder pressen også en privilegeret position i demokratiet. Rollen som vagthund indbefatter tillige at stå vagt om demokratiet og den demokratiske samtale. Medierne har alle muligheder for at modvirke, at politisk indhold og substans tilsidesættes til fordel for form, personer og spin.

Valgretscommissionen mener:

- At medierne har en særlig forpligtigelse til at formidle den politiske diskussion om samfundets udvikling og substansen i denne.

Kommunerne

Kommunerne har som den formelle demokratiske struktur, der er tættest på de unge i hverdagen, en særlig rolle i relation til unges demokratiske inddragelse og deltagelse. Kommunerne har i de fleste tilfælde demokrati-initiativer og formelle demokratiske fora målrettet de unge. Men kontinuiteten i en række initiativer og fora udfordres af eksempelvis unges fraflytning fra kommunen. Ligeledes er det en udfordring, at selv om de kommunalpolitiske emner i høj grad er dem, der påvirker de unges aktuelle hverdag, så er unges politiske interesse i højere grad rettet mod globale politiske emner, som f.eks. klima. Der er derfor brug for fortsat at tænke i nye initiativer, der vedvarende og vedkommende kan skabe en generel forbindelse mellem unge og de lokale beslutningsprocesser.

Valgretscommissionen mener:

- At kommunerne er vigtige lokale arenaer for unges demokratiske deltagelse.
- At kommunerne, med inddragelse af relevante aktører, fortsat udvikler og styrker dialogen med og inddragelsen af de unge.

Arbejdsmarkedet

Arbejdslivet optager en stor del af borgernes liv, og det er den største arena for mødet imellem flere generationer. Det er netop igennem mødet imellem de erfarne og de nye på arbejdsmarkedet, at der dannes grobund for en dialog om nutidens såvel som fremtidens samfund. Det daglige møde med medborgere på arbejdspladsen bidrager til brydning af meninger og en større forståelse for helheden. Derfor er arbejdspladsen en vigtig institution for fastholdelsen af sammenhængskraften i samfundet og vedligeholdelsen af demokratiske kompetencer.

Demokratiet er ikke blot et formelt system til at træffe beslutninger for hele fællesskabet, men en livsform, der som sådan også bør udleveres på arbejdsmarkedet.

Den danske model for arbejdsmarkedets organisering er helt unik og bygger netop på en demokratisk inddragelse af de berørte parter igennem overenskomstforhandlingerne og de efterfølgende urafstemninger.

Valgretskommissionen mener:

- At arbejdsmarkedets parter har en forpligtigelse til at sikre bredest mulig inddragelse i indretningen af arbejdsmarkedet.
- At virksomheder og arbejdsgivere kan understøtte demokratiet gennem et demokrati-fokus i CSR-programmer.

Unge

Det er ikke kun samfundets aktører 'i øvrigt', som har et særligt ansvar for, at unge engageres i det formelle demokrati, og at demokratiet bliver mere vedkommende for unge. Der påhviler også de unge selv et ansvar for at gribe mulighederne og udnytte rettighederne til deltagelse.

De unges engagement og interesse lader sig ikke begrænse af manglende specifik politisk viden. Der er eksempler på, at unge på vej til et afstemningssted har vanskeligt ved at udpege en given spidskandidat, men det afholder dem ikke fra at ville stemme. De udviser altså et specielt engagement og vilje til at tage et aktivt ansvar i demokratiet.

Det er kendetegnende for unge i dag, at det er ikke afgørende at have kendskab til specifikke personer og lignende. De har en holdning, og den vil de gerne udtrykke.

Det er et engagement, som Valgretskommissionen i høj grad ønsker at anerkende og gerne vil omsætte til deltagelse i det formelle demokrati.

Valgretskommissionen mener:

- At unge skal opfordres til at gribe muligheden for at deltage og engagere sig i demokratiet.

3. UNGES VALGDELTAGELSE

Indledning

Et stærkt og levende demokrati forudsætter, at borgerne tager aktiv del i det både som styreform og livsform. Demokrati kan udøves på mange måder – valgdeltagelsen er således blot en af mange ingredienser i et velfungerende og levedygtigt demokrati.

Valgdeltagelsen giver imidlertid en stærk indikation af vælgerens syn på og opbakning til demokratiet og det politiske system. En høj valgdeltagelse giver det repræsentative demokrati øget legitimitet.

Danske unges valgdeltagelse ligger i bunden, sammenlignet med de midaldrende og ældre vælgere, og ved enkelte valg er omkring halvdelen af de yngste vælgere blevet hjemme på sofaen. Hvis udviklingen forværres, kan den relativt lave valgdeltagelse udvikle sig til en demokratisk krise på lang sigt. Det er således en væsentlig faktor for fremtidssikringen af det danske demokrati, at tendensen til en faldende valgdeltagelse blandt unge vendes.

Demokratiet må ikke overlades til en elite af særligt politisk bevidste borgere, der træffer beslutninger på fællesskabets vegne. Et reelt folkestyre må være bredt funderet i hele samfundet – blandt alle aldersgrupper. Demokratiet bliver kun vitalt i fremtiden, hvis nutidens unge tager det til sig og bærer det videre. Spørgsmålet er dermed, hvordan unge får demokratiet ind under huden, så valgdeltagelse er normen.

Resumé af redegørelse

Resumé af redegørelse (a): Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010)
'Valgdeltagelsen blandt danske unge'.

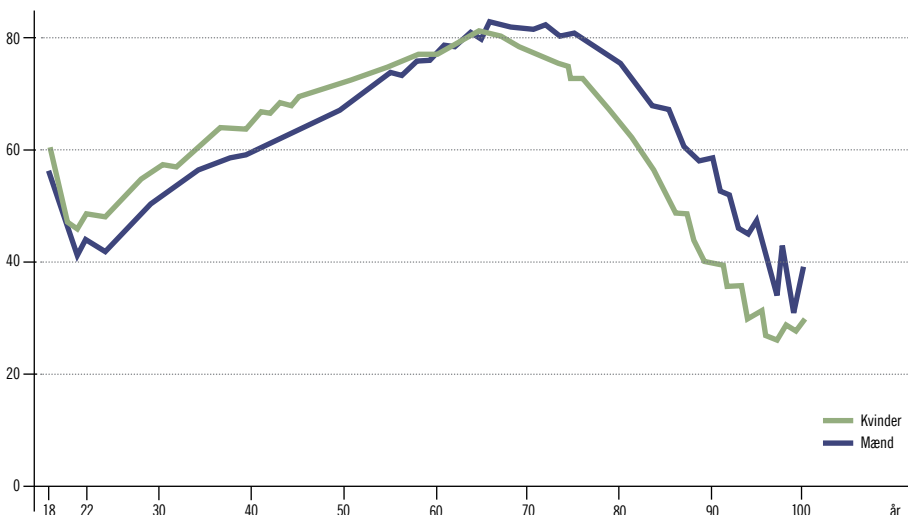
Professor Kasper Møller Hansen og ph.d. Yosef Bhatti fra Københavns Universitet har for Valgretscommissionen foretaget en analyse af valgdeltagelsen blandt danske unge ved det seneste regions- og kommunalvalg den 17. november 2009.

Valgdeltagelsen ved kommunalvalget blev 65,8 procent for hele befolkningen – den laveste siden 1974. Den totale stemmeprocent dækker over store variationer mellem forskellige aldersgrupper. De 60-69-årige har en stemmeprocent på næsten 80 procent, mens de 19-29-årige har en stemmeprocent på ca. 45 procent.

Undersøgelsen viser, at valgdeltagelsen for hele befolkningen er en s-formet kurve, der har et højt afsæt blandt de 18-årige, hvorefter den falder til et lavpunkt hos de 22-årige, dernæst stiger den langsomt til højdepunktet på 80 procent for de 60-69-årige for så igen at falde for de ældste vælgere. Niveaue for de 22-årige nås først igen i aldersgruppen af vælgere over 90 år. (se figur 1)

Den samme fordeling gør sig gældende ved valg til Europa-Parlamentet og folketingsvalg, dog med den forskel, at den generelle valgdeltagelse er henholdsvis lidt lavere og lidt højere end ved kommunal- og regionsvalgene.

Figur 1 Valgdeltagelsen fordelt på køn og alder (kommunalvalget 2009)

Valgdeltagelse er i høj grad en vane. Hvis man først har stemt ved et valg, så er der en langt højere sandsynlighed for, at man vil gøre det igen. Især hvis det første valg er blevet betragtet som værende af betydning.

Social begivenhed

Analysen viser, at deltagelse i valg er en social begivenhed, der i høj grad påvirkes af adfærden i ens primære sociale netværk. For unge betyder det, at hvis ens forældre stemmer, så stemmer man også selv i højere grad. Modsat hvis forældrene ikke stemmer. Særlig stærk påvirkning har mødrene. De sociale netværks påvirkning er også udtalt hos andre aldersgrupper; hvis ens venner eller kollegaer stemmer, så gør man det også selv.

Den sociale påvirkning ses også ved, at det især er vælgere med en stærk social integration i samfundet, der deltager i valg. Personer uden for arbejdsmarkedet eller på anden vis socialt marginaliserede afstår i højere grad fra at bruge deres stemmeret.

Uddannelse

At være i gang med en uddannelse har, for unges vedkommende, en stor indflydelse på valgdeltagelsen. Igen er det et spørgsmål om social integration, social norm og påvirkningen fra andre vælgere, som har en afgørende indflydelse.

Nydanskere

Deltagelse i valg som et udtryk for en samfundsmæssig social integration og social norm afspejles også i valgdeltagelsen blandt nydanskere. Nydanskere har generelt en lavere deltagelse end etniske danskere. Årsagen hertil kunne være, at normen for demokratisk deltagelse er svagere forankret blandt nydanskere sammenlignet med borgere, der har boet i Danmark gennem generationer.

Konklusionen

Undersøgelsens overordnede konklusion er, at spørgsmålet om udøvelse af ens valget er en social norm, som dannes, vedligeholdes og påvirkes i det primære sociale netværk, og at det er et spørgsmål om etablering af valgdeltagelse som vane og ritual hos vælgerne.

Det kræver en større indsats selv at deltage i afstemninger, hvis ens netværk bliver hjemme på valgdagen. Og omvendt, hvis de andre deltager, så kræver det en større indsats at blive hjemme.

Drøftelsen

Valgretscommissionen drøftede unges valgdeltagelse i forlængelse af Kasper Møller Hansens og Yosef Bhattis redegørelse og oplæg.

Kandidaterne

Kommissionen drøftede, hvilken betydning kandidaternes alder har i relation til valgdeltagelsen.

Det har en indflydelse på vælgernes incitament til at deltage i valget, at de kan identificere sig med kandidaterne. Det ses ved, at i områder med mange nydanske vælgere får kandidater med en nydansk baggrund flere stemmer end i tilsvarende andre områder. Tilsvarende for kvinder, hvor den øverstplacerede kvinde på listen får forholdsvis flere stemmer end kvinder længere nede på listen. Det må derfor formodes, at yngre kandidater også appellerer stærkere til yngre vælgere.

Folkeoplysende institutioner

Kommissionen drøftede, hvilken betydning deltagelse i folkeoplysende aktiviteter som f.eks. et højskoleophold har i relation til valgdeltagelsen.

Folkehøjskolerne har en positiv effekt på valgdeltagelse. De er et eksempel på et sted med en høj grad af social integration og et stærkt fællesskab og med en kollektiv ånd, der fordrer aktiv deltagelse. Netop de faktorer, der, som anført, har en høj indflydelse på valgdeltagelsen.

Kommissionen drøftede også fritidsinteressers indflydelse på valgdeltagelsen hos unge.

Foreningslivet spiller en vigtig rolle i indlejringen af demokratiske normer hos borgerne, og de er samtidig karakteriseret ved nogle af de samme faktorer som folkehøjskolerne – et forpligtende fællesskab med en høj grad af social integration. Det er påvist i andre undersøgelser af foreningernes demokratiske funktion i et samfund.

Skolen og uddannelse

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse folkeskolen og ungdomsuddannelserne har på valgdeltagelsen samt dannelsen af en social norm for valgdeltagelse.

Valgdeltagelsen er stærkt påvirket af den sociale arv, som er vanskelig at bryde. Folkeskolen er derfor et oplagt sted at begynde, da det er en samfundsinstitution, som kommer i kontakt med alle sociale lag. Over 85 procent af alle skolegængende danske børn er ind-

skrevet i folkeskolen, ifølge tal fra Danmarks Statistik.

Det blev pointeret, at der er mulighed for at styrke elevdemokratiet i skolerne, hvor det kunne have en effekt at give eleverne større beslutningskompetence for derigennem at styrke den demokratiske dannelse. En sådan styrkelse skal have blik for at få flere med end de i forvejen engagerede elever, der selv vil selektere at deltage i den type aktiviteter.

På ungdomsuddannelserne, og her især de erhvervsfaglige uddannelser, er der behov for en forstærket indsats. Analysen viser en stor forskel i valgdeltagelse mellem elever, der følger en gymnasial uddannelse og elever, der følger en erhvervsfaglig uddannelse.

Valgplakater og valgkampe

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse valgplakater og valgkampe har på valgdeltagelsen.

Det er vanskeligt at fastslå, om valgplakater i sig selv har nogen indflydelse på valgdeltagelsen. Der er foretaget undersøgelser, der viser, at det har en lille indflydelse på antallet af personlige stemmer, men ikke på valgdeltagelsen i sin helhed. Valgplakater er dog, sammen med andre aktiviteter, med til at skabe en særlig stemning og opmærksomhed omkring et valg, idet valget er en social begivenhed.

Ungdomspartiernes indflydelse på valgdeltagelsen

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse de partipolitiske ungdomsorganisationer har på valgdeltagelsen.

Forskellige organisationers indsatser i valgkampen og ved valgene har i udlandet vist sig at have en effekt. Især de partipolitiske uafhængige organisationers arbejde for at få flere til at stemme har en stor virkning. I Danmark vil det sandsynligvis også have en effekt, især ved kommunal- og regionsvalgene, da det er her, der er det største potentiale for at mobilisere flere vælgere.

De partipolitiske ungdomsorganisationers arbejde ved valgene har også en betydning, særligt i mobiliseringen af de i forvejen politisk bevidste.

Folketingsvalg over for kommunal- og regionsvalg

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse valgets type har på valgdeltagelsen.

I Danmark, som i resten af verden, tiltrækker de nationale valg flere vælgere end lokale valg. Folketingsvalgene vurderes af vælgerne til at være mere vigtige og afgørende end de lokale valg. Det undrer Valgretskommissionen, da byrådene ift. Folketinget har større indflydelse på vælgernes umiddelbare hverdag og nære forhold.

Kommunalreformen og afstemningsstedernes antal og placering

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse kommunalreformen og afstemningsstedernes placering har for valgdeltagelsen.

Kommunalreformen har ikke i sig selv haft nogen indflydelse på den faldende valgdeltagelse. Ved det forrige valg steg valgdeltagelsen lidt i sammenlægningskommunerne og faldt så igen ved det seneste valg. Derimod er der evidens for, at afstanden og antallet af afstemningssteder har en betydning for valgdeltagelsen. Det betyder således meget, om der er 200 meter eller en kilometer til afstemningsstedet, mens betydningen bortfalder, når der er over 10 kilometer.

Valgretsalderen

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse valgretsalderen har på valgdeltagelsen, samt om valgdeltagelsen var tilsvarende lav for de yngste vælgergrupper i 1978, før vi fik 18-års valgret.

Valgretsalderen har en indflydelse på valgdeltagelsen, når man tænker på den indflydelse, som ens primære sociale netværk bidrager med. Det er ikke muligt at sige noget konkret om situationen i 1978, da valgretsalderen blev sænket til 18 år. Der foreligger ikke nogen undersøgelser heraf, og valglisterne bliver destrueret tre uger efter hvert valg, dvs. en nutidig undersøgelse er ikke mulig.

Unge politiske valg

Kommissionen drøftede, hvilke politiske holdninger unge har, og hvem der øver indflydelse på deres politiske holdninger.

Studier fra udlandet viser, at de unge fordeler sig over hele det politiske spektrum ved valg, og der er ikke nogen overvægt, hverken til højre eller venstre. Undersøgelser af unges partivalg i Danmark viser, at de er lidt mere venstreorienterede i dag, men for få år siden var de lidt mere højreorienterede. Det kan derfor konkluderes, at politiske præferencer ikke har noget med alderen at gøre, men blot afspejler den politiske stemning, der er i samfundet på et givent tidspunkt.

Dannelsen af unges politiske holdninger kan forklares ud fra to tilgange. Den ene tager udgangspunkt i deres livscyklus, hvor de politiske standpunkter bliver formet, alt efter hvilken livssituation de aktuelt er i. De forandres over tid som følge af de løbende forandringer, der sker i deres liv. Den anden er en identitetsbaseret tilgang, hvor deres politiske holdninger er mere stabile og forandres i mindre grad over tid. De bestemmes i langt højere grad af, hvem man gerne vil være. Der findes intet forskningsmæssigt belæg for, at den ene er bedre dækkende end den anden.

Der er en tendens til, at de meget politisk bevidste unge med en høj grad af viden pla-

cerer deres stemme efter en individuel vurdering, modsat tidligere, hvor et højt niveau af politisk bevidsthed betød, at man fulgte sin klasse eller gruppe ift. placering af partivalg. I dag er tendensen, at politisk bevidste unge placerer sig over hele det politiske spektrum, uafhængigt af sociodemografiske forhold.

Den politiske debat og dagsorden

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse den aktuelle politiske debat, politisk 'form' og typer af politik har for unges valgdeltagelse og engagement i demokratiet.

Det er vanskeligt at fastslå, hvilke faktorer der er afgørende for unges partivalg. Dvs. om de hhv. selekterer efter værdier og værdipolitiske dagsordner eller ud fra fx økonomisk politik.

Det blev understreget, at karakteren af den politiske debat har en indflydelse på vælgernes engagement i demokratiet og de politiske diskussioner. Det blev fremhævet, at politik i højere grad bør fokusere på holdninger og handlinger frem for form, person- og enkeltsags-spørgsmål.

Nydanskere

Kommissionen drøftede, hvordan nydanskere forholder sig til deltagelse i valg.

Nydanskere bruger i mindre grad end etniske danskere deres valgret. Det er ikke umiddelbart muligt at sige noget om, hvorfor det forholder sig således. Det kan være særlige emner, som får dem til at blive hjemme på sofaen, eller det kan have noget med den samfundsmæssige sociale norm at gøre. Altså om der er en kultur for deltagelse i valg eller ej i de primære sociale omgivelser.

Kommissionen udtrykte bekymring over den markant lave og stærkt faldende valgdeltagelse blandt nydanskere og unge efterkommere af nydanskere.

Indsats over for sociale netværk

Kommissionen drøftede, hvor man skulle sætte ind for at få de unge til i højere grad at bruge deres stemme.

En afgørende grundpræmis for at løfte det demokratiske engagement gennem valgdeltagelsen er at sætte ind over for nære fællesskaber, som fx familien, idet valgdeltagelse er en social handling, der i høj grad påvirkes af ens nære omgivelser.

I forlængelse heraf er den sociale arv en afgørende faktor. Det vil således formentlig have en positiv effekt ift. yngre vælgere at få flere 'ældre' mødre, altså kvinder i alderen 40-49, år til at gøre brug af deres valgret. En indsats over for enlige forældre, især mødre, vil have en særlig høj effekt.

Vælgernes sociale integration i relation til arbejdsmarked, sociale netværk og ressourcemæssig formåen er afgørende faktorer for den demokratiske inklusion. Borgere, der er

socialt udsatte eller marginaliseret, har en mindre tilbøjelighed til at gøre brug af deres valgret end borgere, der oplever en høj grad af integration og inklusion i samfundet.

Elektroniske afstemningsformer

Kommissionen drøftede, om det vil have en effekt på valgdeltagelsen at indføre elektroniske afstemningsformer.

Erfaringen fra flere af kommissionens medlemmer og resultater af de få forsøg, der er lavet, viser ikke nogen mærkbar positiv effekt på valgdeltagelsen ved at indføre elektroniske afstemningsformer.

Unge engagement og deltagelse

Kommissionen drøftede unges deltagelse i de formelle politiske strukturer, som fx vælgerforeninger, samt hvordan man engagerer den forholdsvis store gruppe af sofavælgere blandt unge.

Det er en udfordring for demokratiet, at vælgerforeningerne får færre og færre medlemmer, da de beslutter, hvilke kandidater der skal stilles op. Dermed er der stor risiko for bias i kandidatudvalg i forhold til vælgerbefolkningen som helhed.

En anden udfordring er at engagere de unge – ikke kun dem, der er helt passive i dag, men også den gruppe af unge, der i øvrigt er politisk aktive, men ikke deltager i valg. Der er en voksende gruppe af unge med en meget lav demokratisk selvtilid, som ikke tror på, at politik nytter, og at det at engagere sig gør en forskel. Der bør gøres noget for at højne deres demokratiske selvtilid samt gøre politik og samfundsdebat nærværende for netop denne gruppe.

Medierne og unges engagement

Kommissionen drøftede, hvilken indflydelse medierne har på unges engagement.

Mediebilledet er under forandring fra det store fællesskabs fortælling over imod en mere forbrugsorienteret tilgang til og valg af medier, især blandt unge. Tilvalget for medieforbrugerne afgøres af det, der har øjeblikkets interesse. Det, der giver dem den største værdi i forhold til deres helt aktuelle behov. Der er således en fælles bevægelse hos medier og medieforbrugere over imod et segmentopdelt mediebillede sammenlignet med tidligere, hvor medielandskabet havde en omnibus-karakter.

Denne bevægelse smitter også af på den politiske dagsorden og politikernes tilgang til politik. Det gør vælgerne til politiske forbrugere, der vælger efter, hvem og hvad der gavner mig i nuet. Denne forandring stiller et stort krav til såvel politikere som medier, der skal imødekomme forandringen og samtidig fastholde et fællesskabs- og helhedsorienteret perspektiv.

Tiltag

Valgrets Kommissionens forslag til tiltag, der kan øge unges valgdeltagelse.

Landsdækkende demokratiseringsinitiativer

Der er i dag mange aktører, der yder en god indsats for at styrke det demokratiske og politiske engagement hos børn og unge. Det sker gennem en række forskellige aktiviteter, kampagner, projekter og andre initiativer. Aktiviteter, der alle bidrager til at sikre en høj grad af viden og demokratiske kompetencer.

Det kan samtidig konstateres, at valgdeltagelsen ved kommunalvalg er faldet, og at de yngste vælgere i højere grad end andre aldersgrupper undlader at deltage ved valg.ⁱ

Der er derfor behov for en koordineret og målrettet indsats for at sikre en fortsat høj valgdeltagelse og et aktivt demokratisk engagement – også i fremtiden.

Det kan ske ved:

1. At indenrigsministeren får til opgave at understøtte og koordinere nye såvel som eksisterende landsdækkende nationale demokratiinitiativer.

Uddybning: Opgaverne vil være at initiere og koordinere landsdækkende aktiviteter, der kan styrke valgdeltagelsen og en aktiv demokratisk deltagelse i øvrigt. Det er centralt, at man ikke overtager, men respekterer og anerkender det brede folkeoplysende og demokratiserende arbejde, der udføres lokalt og i samfundet generelt. Arbejdet skal derfor i vid udstrækning ske i samarbejde med de øvrige aktører inden for området.

Arbejdet kan ud fra et armlængdeprincip med fordel henlægges til et nyt demokratisk center eller demokratienhed.

Indenrigsministeren kan lade danne et råd eller en styregruppe for arbejdet med repræsentanter fra partierne, de folkeoplysende organisationer og KL med henblik på at sikre bredden i arbejdet.

Opgaverne kan være:

- At udarbejde og udsende særligt oplysningsmateriale til førstegangsvælgere om valg som beskrevet under tiltag 3.
- At initiere kampagner, der har til formål at styrke valgdeltagelsen i udvalgte vælgergrupper: unge, nydanskere, forældre (særligt mødre, da de har en stor påvirk-

ningskraft på unge førstegangsvælgere) og marginaliserede grupper i samfundet. Det kan f.eks. ske via en 'get-out-the-vote-kampagne' som beskrevet under tiltag 2.

- At yde og forvalte økonomisk og strukturel understøttelse af de folkeoplysende organisationers arbejde for at fremme valgdeltagelsen.

Baggrund: Der afvikles i dag en del landsdækkende demokratistyrkende aktiviteter, disse har for en stor dels vedkommende været forankret i det fhv. *Ministerium for Flygtninge, Indvandrere og Integration* og har haft særligt fokus på den demokratiske dannelse blandt nydanskere.ⁱⁱ Det er væsentligt at få integreret ikke blot nydanskere, men alle samfundsgrupper i demokratiet og højnet deres demokratiske selvtilid, hvorfor indsatsen bør være tværgående.

Formål: At løfte en målrettet og koordineret indsats, der er rettet direkte på at øge valgdeltagelsen blandt vælgergrupper med lav valgdeltagelse, herunder især unge.

Direkte kampagner

Den demokratiske deltagelse og en øget demokratisk selvtilid blandt unge skal sikres ved såvel direkte som indirekte initiativer. I Danmark har der igennem tiderne været gennemført en mangfoldighed af kampagner, der skal ændre borgernes holdning og adfærd inden for f.eks. trafik og sundhed.ⁱⁱⁱ

De har ofte vist sig virkningsfulde, især hvis de understøttes af andre tiltag. Samtidig har eksempelvis Forebyggelseskommissionens arbejde vist, at kampagner har en høj cost-benefit- værdi sammenlignet med andre tiltag.^{iv}

En målrettet kampagne vil være et effektivt redskab til at mobilisere flere vælgere ved det konkrete valg.

Det kan ske ved:

2. At skabe 'get-out-the-vote-kampagner' ved valg.

Uddybning: En 'get-out-the-vote-kampagne' skal igennem forskellige aktiviteter skabe størst mulig opmærksomhed omkring vigtigheden af valgdeltagelse og kunne være styret af indenrigsministeren (som foreslået i tiltag 1).

Den første 'get-out-the-vote-kampagne' kunne iværksættes i forbindelse med kommunalvalget i 2013.

Et element i en kampagne kunne være etableringen af services (SMS, sociale medier mv.), der minder vælgere om at stemme på valgdagen.

Kampagnen kunne også opfordre de folkeoplysende foreninger og deres medlemmer til at være aktive i arbejdet.

Baggrund: Erfaringerne med udenlandske 'get-out-the-vote-kampagner', hvor en kampagne-medarbejder eller frivillig direkte opfordrer vælgerne til at stemme, har vist sig at have en effekt op til det aktuelle valg og en positiv eftervirkning ved de følgende valg.^v

Forskning har tillige vist, at valgdeltagelse i høj grad kan beskrives som en kollektiv handling, hvor netværkspåvirkningen af vælgere til at deltage eller ikke at deltage er stor.^{vi} Derfor vil en opfordring til deltagelse have en positiv netværkseffekt.

Analysen af især unges medieforbrug har vist, at nye mediekanaaler (SMS, sociale medier mv.) anvendes i meget høj grad.^{vii} Det vil således være et effektivt og simpelt redskab til at mobilisere især unge vælgere. Indsatsen skønnes at være mest effektiv, hvis alle vælgere modtager en direkte kommunikeret opfordring (f.eks. via SMS) under hensynstagen til register- og markedsføringslovgivningen.

Formål: At mobilisere flere vælgere og nye vælgergrupper ved valgene og derved øge valgdeltagelsen.

Fokus på førstegangsvælgere

Forskningen viser, at selvom de unge interesserer sig for politik og samfundsforhold, så virker det politiske system alligevel fremmed, ekskluderende og præget af indforståethed.^{viii} Unge skal derfor aktivt inviteres ind i det politiske fællesskab og gøres fortrolige med de normer og logikker, der eksisterer på den politiske arena.

Det kan ske ved:

3. At unge og andre førstegangsvælgere¹ formelt inviteres til at stemme ved deres første valg.

Baggrund: Noget lignende gøres i dag bl.a. i Norge og Finland, hvor førstegangsvæl-

¹ Førstegangsvælgere er vælgere, for hvem det er første gang, de skal stemme ved en given afstemning. Følgelig er man førstegangsvælger mindst tre gange: ved kommunalvalg, folketingsvalg og Europa-Parlamentsvalg. For medlemmer af folkekirken indgår også menighedsrådsvalg.

gere får tilsendt et brev eller informationsmateriale om valget sammen med valgkortet. I Danmark har vi en lignende ordning, hvor Folketinget sender en kommenteret udgave af Grundloven til alle, der fylder 18 år, samt til alle, der får dansk statsborgerskab og er fyldt 18 år.

Undersøgelser viser, at unge har en meget høj politisk interesse og viden, men at den ikke er koblet til det formelle demokrati. Det ses, at unge har lav demokratisk selvtillid, dvs. de stiller større krav end resten af befolkningen i forhold til, hvad de skal vide om politik for at deltage.

Udsendelse af et særligt informationsmateriale op til det pågældende valg eller afstemning vil øge opmærksomheden blandt de førstegangsvælgere, der er 19-22 år. Analyser af valgdeltagelsen viser, at den falder med ca. et procentpoint, fra man fylder 18 år før valgdatoen, og indtil man er 21-22 år.^{ix}

Informationsmaterialet bør indeholde oplysninger om bl.a.:

- Det danske demokrati
- Hvad der stemmes om/hvilken forsamling der stemmes til
- Hvilke opgaver forsamlingen har
- Hvad man har mulighed for at stemme
- Muligheden for at stemme blankt
- Oversigt over partiernes holdninger og mærkesager

Der kunne tilknyttes et særligt valgkort, der inviterede på særlig vis, og som kunne hjælpe de valgtilforordnede med at identificere de nye vælgere for derved at hjælpe dem.

Formål: At give alle førstegangsvælgere, herunder både unge og indvandrere med nyerhvervet dansk statsborgerskab, en personlig invitation til at deltage i valget og derved motivere dem til at stemme. Samtidig skal det være med til at mindske oplevelsen af politisk afmagt gennem relevant information om valget.

Valget og valgsteder

Valgdeltagelsen kan styrkes ved at gøre det lettere at deltage i valgene.

Det kan ske ved:

4. At opfordre kommunerne til at placere afstemningssteder centralt i forhold til, hvor vælgerne færdes.

Baggrund: Ved det seneste folketingsvalg i 2011 havde Københavns Kommune oprettet et brevafstemningssted på Københavns Hovedbanegård. Det var der rigtig mange, som benyttede sig af.

Undersøgelser af valgsteders placering har vist, at antallet af - og afstanden til - valgstederne har en stor indflydelse på valgdeltagelsen. Det gælder i høj grad i tætbefolkede områder.^x

Det kunne ske ved, at der oprettedes ordinære afstemningssteder på ungdomsuddannelsesinstitutioner herunder også erhvervsskolerne. Det vil være med til at skabe større opmærksomhed omkring valget i netop denne målgruppe, som vil kunne få flere til at stemme og samtidig gøre det muligt for unge at stemme sammen med deres kammerater.

Forslaget vil forventelig have en større effekt, hvis det samtidig gøres muligt at afgive sin stemme på alle afstemningssteder som forslået i tiltag 5.

Formål: At gøre det nemmere for unge og øvrige vælgere at stemme og åbne for, at venner kan stemme sammen.

5. At gøre det muligt at afgive sin stemme på alle afstemningssteder

Baggrund: Når det bliver teknisk muligt, vil det være oplagt at bruge de konkrete rammer for valg til at understøtte en øget valgdeltagelse. Hensigten er at underbygge den sociale normdannelse blandt unge og øvrige medborgere ved at give dem mulighed for at stemme sammen - uafhængigt af deres bopæl. Det vil ligeledes gøre det nemmere for øvrige borgere at stemme under hensyntagen til, at flere og flere pendler langt til arbejde.

Tiltaget kan teknisk muliggøres ved indførelse af elektroniske valglisten som foreslået af en arbejdsgruppe under Teknologirådet i 2011.^{xi}

Formål: At øge valgdeltagelsen, især for elever på ungdomsuddannelser og øvrige pendlere, der har stor afstand imellem bopæl og uddannelsesinstitution/arbejdsplads.

Normdannelse

Valgdeltagelsen er i høj grad betinget af tilstedeværelsen af en social norm for, at man som borger stemmer ved valg. Det understøttes af flere undersøgelser og analyser, der påviser, at valgdeltagelse i høj grad er at opfatte som et ritual og en vane.^{xiii} Der er derfor behov for tiltag, der understøtter opbygning af vaner og normer for valgdeltagelse.

Dette kunne styrkes ved:

6. At fremme skolevalg i Danmark i lighed med de skolevalg, der afvikles i Norge og Sverige.

Baggrund: Skolevalg, hvor eleverne afvikler en årlig valghandling, der ligner de rigtige valg, vil skabe opmærksomhed omkring valghandlingen og samtidig etablere en fortrolighed med selve afstemningen. Norge har siden 1989 afviklet regelmæssige landsdækkende skolevalg op til de almindelige valg,^{xiii} og Sverige har haft en lignende ordning siden 1998.^{xiv}

Det anerkendes, at der allerede i dag afholdes forskellige former for prøveafstemninger på rigtig mange danske skoler og uddannelsessteder i forbindelse med de almindelige valg. Skolevalg vil således i stor udstrækning blot være en videreudvikling og koordinering af de aktiviteter, der allerede afvikles på skolerne.

Med et landsdækkende frivilligt tilbud vil det være nemmere for skolerne at afvikle valget på ensartet vis. Det vil således være muligt i højere grad at efterligne den almindelige valghandling, end hvad der er muligt i dag.

Formål: At grundlægge en vane for valgdeltagelse hos de unge, førend de opnår valgret. En vane, der formentlig vil have en positiv spillover-effekt på valgdeltagelsen på et senere tidspunkt.

7. At uddannelsesinstitutioner og ungdomsråd² opfordres til at arrangere valgaftener for elever og unge i forbindelse med almindelige valg.

Baggrund: I mange familier og lign. er der stærke traditioner for, hvad man foretager sig på en valgaften. Det er med til at underbygge det rituelle element i valget og den sociale normdannelse. Valgaftener arrangeret på skolen af elevrådet/skolen eller

² Ungdomsråd er her den samlede betegnelse for de formelle fora for unge på lokalt niveau (f.eks. Ungdoms Fællesråd, samråd, fælleselevråd mv.)

ungdomsrådene vil understøtte en følelse af fællesskab og demokratisk interesse, jf. valgdeltagelse som en social norm.

Formål: At understøtte et lokalt fællesskab om det at deltage i valget kan give skoler og uddannelsessteder en fornyet rolle som samlingspunkt for nærmiljøet.

-
- i Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010) "Valgdeltagelsen blandt danske unge", redegørelse (a) udarbejdet til Valgretscommissionen.
 - ii Kontoret for Demokratisk Fællesskab og Forebyggelse af Radikalisering: (nyidanmark.dk/da-dk/Myndigheder/integrationsministeriet/organisation/integrationsafdelingen/integrationsafdelingen.htm#antiradikalisering), der står bag kampagnen: Demokrati Fordi (demokratifordi.dk/Table/Om-projektet/)
 - iii Rådet for Sikker Trafik og Sundhedsstyrelsen.
 - iv www.kommunikationsforening.dk/Menu/Fagligt+nyt/Artikler/Kampagner+betaler+sig+bedst
 - v Cutts, David, Fieldhouse, Edward og John, Peter (2009): "Is voting habit forming? The longitudinal impact of a GOTV campaign in the UK" i: Journal of Elections, Public Opinion & Parties vol. 19. issue 3.
 - vi Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010) "Valgdeltagelsen blandt danske unge", redegørelse (a) udarbejdet til Valgretscommissionen.
 - vii Knudsen, Lisbeth (2011): "Unge mediefærd og interesse for samfund og demokrati", præsentation for Valgretscommissionen den 4. maj 2011.
 - viii Torpe, Lars (2010): "Demokratiske deltagelsesformer blandt unge", redegørelse (d) udarbejdet til Valgretscommissionen.
 - ix Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010): "Valgdeltagelsen blandt danske unge", redegørelse (a) til Valgretscommissionen.
 - x Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010) "Kommunalreformens betydning for den kommunale valgdeltagelse." i *Politik*: 12 (3): 6-16.
 - xi Teknologirådet (2011): "E-valg – et valg for fremtiden?", *Teknologirådet, København*.
 - xii Plutzer, Eric (2002): "Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources, and Growth in Young Adulthood" i: *The American Political Science Review*, Vol. 96, No. 1. (Mar., 2002), pp. 41-56.
 - xiii Skolevalg i Norge: www.skolenettet.no/skolevalg og www.samfunnsveven.no.
 - xiv Ungdomsstyrelsen (2007): "Skolval 2006", Ungdomsstyrelsens skrifter 2007:16, Ungdomsstyrelsen, Stockholm.

4. UNGES DEMOKRATISKE DELTAGELSE

Indledning

Det stærke og levende demokrati udfoldes i høj grad imellem valgene. Det er en helt nødvendig betingelse for demokratiet, at borgerne er aktive i samfundsfællesskabet og forholder sig til de forandringer, der hele tiden pågår. Det er imellem valgene, at den politiske debat udspiller sig og danner grundlag for den enkeltes holdningsformulering.

Demokrati er derfor også langt mere end en procedure for, hvordan ledelsen af et samfundsfællesskab bliver udpeget. Demokrati er, med højskoleforstanderen og demokrati-forkæmperen Hal Kochs ord, en livsform, hvor samtalen er i centrum. Demokrati er den fortsatte dialog og samtale, som udspiller sig i mødet mellem borgerne i civilsamfundet. Det er igennem afprøvningen af synspunkter og argumenter, at det politiske udvikles. Tilsvarende trænes og øves det demokratiske engagement i nære fællesskaber som f.eks. foreningslivet.

Medborgerskabet er ikke blot pligten til at stemme ved valg. Det er også pligten til at indgå i en dialog med de øvrige medlemmer af samfundet om de fælles udfordringer. Det er at deltage aktivt i de små demokratier, f.eks. i brugerbestyrelser, foreningslivet og lokalråd. Foreningslivet spiller her en helt afgørende rolle for udviklingen af medborgerskabet. Foreningslivet konstituerer mindre interessefællesskaber, hvor der så at sige er fuld frihed, sammenlignet med brugerbestyrelser og andre offentligt styrede råd, der er underlagt en myndighed.

Uagtet de omkransende strukturer er det i de nære forpligtende fællesskaber, at den enkeltes demokratiske kompetencer opøves. Det gælder tolerance over for andre synspunkter, anerkendelse af andre i fællesskabet og opbyggelse af samfundets sammenhængskraft.

Resumé af redegørelse

Resumé af redegørelse (d): Torpe, Lars (2010) 'Demokratiske deltagelsesformer blandt unge'.

Lars Torpe, lektor ved Aalborg Universitet, har for Valgretskommissionen fremlagt en redegørelse for de unges generelle politiske deltagelse med særligt fokus på foreningslivet.

Redegørelsen svarer på 1) om der er tegn på, at unge er blevet mindre engagerede i politik, 2) om de unge vælger de formelle deltagelsesformer fra, 3) om unge i Danmark er mere eller mindre engagerede sammenlignet med andre europæiske unge og 4) om unge er mindre engagerede end ældre generationer.

Unge deltager i højere grad

Overordnet set er de unge i dag mere engagerede i politik og demokrati end tidligere. Det følger af, at flere unge i dag end i f.eks. 1990 og 1999 angiver, at politik er vigtigt, og at de er interesserede i politik, samtidig med at mindst lige så mange i dag som tidligere diskuterer politik. Det vidner om en øget politisk interesse og et potentiale for at engagere endnu flere i den politiske debat. Den øgede politiske interesse kan også forklares med, at begrebet politik er forandret over tid hos de adspurgte. At flere af samfundets forhold i dag bliver betragtet som værende politiske end tidligere. Men uagtet hvilken forklaringsmodel der anvendes, er der i dag flere, som aktivt forholder sig til politik og udviser en interesse herfor. Politik som begreb er således mere præsent hos befolkningen i dag end tidligere. Det er et godt udgangspunkt for at styrke den demokratiske deltagelse.

Der er ligeledes flere unge, som involverer sig i foreningslivet og udøver frivilligt arbejde end tidligere. Det er især foreninger inden for det sociale område, de kulturelle foreninger, som f.eks. teaterforeninger, filmklubber og uddannelsesrelaterede organisationer, samt organisationer rettet imod den tredje verdens problemer, der oplever en fremgang.

De unge bruger mange udtryksformer for deres holdninger

De unge bruger i samme omfang protestaktiviteter som f.eks. demonstrationer, underskriftsindsamlinger og boykotter som tidligere. Det gælder dog ikke mere ekstreme former som besættelse af bygninger og lignende. Det er de unge i dag mindre tilbøjelige til end tidligere.

De, der vælger at deltage i protestaktiviteter, gør også i høj grad brug af klassiske metoder til at udtrykke deres politiske holdning. De unge vælger altså ikke de aktivistiske

former til, fordi de er utilfredse med de formelle kanaler for meningstilkendegivelse. De ser det nærmere som et redskab blandt mange til at udtrykke deres politiske engagement. De evner således at bruge og være aktive på flere arenaer på én gang.

Deres partideltagelse eller -medlemskab er heller ikke ringere end tidligere. Siden begyndelsen af 1990'erne har der samlet set været det samme antal medlemmer i de politiske ungdomsorganisationer. Der er endda sket en lille vækst i de seneste år i de unges partipolitiske engagement.

Der er også en sammenhæng imellem politisk aktivisme og valgdeltagelsen. De politisk aktive unge, herunder de aktivistiske, stemmer i lidt højere grad end andre. Den stærke politiske bevidsthed smitter af på det formelle demokrati. Det samme gør sig gældende for medlemskaber af frivillige foreninger, her er medlemmerne generelt mere politisk interesserede end folk, der ikke er foreningsaktive. Foreningslivet har altså en positiv effekt på det generelle politiske engagement.

Danske unge sammenlignet med unge i andre europæiske lande

Generelt har danske unge større politisk interesse end i andre europæiske lande, også når man sammenligner med Nordeuropa. De danske unge udviser således en større interesse for politik end unge i Holland, Norge og Sverige, og selvom 23 procent af danske unge finder politik kompliceret, er det en mindre andel end i de andre lande. De danske unge har også i højere grad end resten af Europas unge tillid til Folketinget, domstolene og demokratiet generelt.

De unges valgdeltagelse er også højere i Danmark sammenlignet med andre lande, hvilket for en dels vedkommende skyldes den generelt høje valgdeltagelse i Danmark. Afstanden imellem ældres og yngres valgdeltagelse er også mindre i Danmark end i f.eks. Norge og Sverige.

Sammenfattende kan det således siges, at de danske unge klarer sig flot i demokratisk henseende sammenlignet med de øvrige skandinaviske og europæiske lande.

De unges engagement i forhold til de ældre

Hvordan er det politiske engagement fordelt på generationer? De danske unge er som beskrevet ovenfor mere engagerede end deres jævnaldrende i Europa, men der kan stadig være en stor udfordring, hvis de ældre generationer er forholdsvis mere aktive (dominerende) end de yngre.

Hvis man ser på, hvordan den politiske interesse og følelsen af magt/afmagt er fordelt på generationer, så er der et interessant spring omkring de 18-20 år. Sammenlignet med resten af befolkningen er unge mindre politisk interesserede og føler større politisk afmagt, indtil de fylder 18-20 år. Herefter øges den politiske interesse, og følelsen af afmagt mindskes betydeligt. Dette kunne tyde på, at valgretten har en stor betydning for det politiske engagement og oplevelsen af henholdsvis politisk magt og afmagt. Der sker

altså noget med den politiske bevidsthed og oplevelsen af politik, når man får valgret og dermed får mulighed for at øve direkte politisk indflydelse.

Sammenfatning

Nutidens unge er mere politisk aktive end unge i 1980'erne og 1990'erne. De er også mere engagerede i civilsamfundet gennem foreningsengagement og frivilligt arbejde end tidligere. Endelig har de stor tillid til demokratiet i Danmark og det politiske system generelt. De er også meget aktive i protestaktiviteter, samtidig med at de bakker godt op om de traditionelle politiske deltagelsesformer. Overordnet set er de meget politisk bevidste og er mindst lige så aktive som tidligere generationer af unge.

Drøftelsen

Valgretscommissionen drøftede unges demokratiske deltagelse i forlængelse af Lars Torpes redegørelse og oplæg.

Den demokratiske deltagelses dannelse

Kommissionen drøftede, hvilke motivationsfaktorer der er for politisk deltagelse, og hvordan de spiller sammen i den demokratiske kultur.

Motivationen for politisk engagement har to kilder: Den kan henholdsvis være båret af en demokratisk kultur/-norm eller af konkrete politiske begivenheder, som får folk til at blive aktive. Den demokratiske deltagelseskultur har sin rod i, at man deltager, fordi det *bør* man som borger i et samfund. Det er ikke, fordi man er særligt oprørt over noget. En typisk politisk handling vil her være at deltage i et vælgermøde og efterfølgende stemme ved et valg. Den anden kilde udspringer af en indignation eller en provokation, hvor det politiske engagement vækkes hos den enkelte på grund af et særligt politisk emne, en sag eller en begivenhed. En typisk politisk aktivitet er her deltagelse i en demonstration eller at man på anden vis giver udtryk for sine sympatier og efterfølgende deltager i valget. De to kilder spiller sådan sammen, at den ene giver et konkret politisk motiv for deltagelse, og den anden guider måden, man gør det på.

Foreningslivet spiller – sammen med uddannelsesinstitutionerne – en væsentlig rolle i dannelsen af den demokratiske kultur. Der kan iagttages et kæmpemæssigt samfundsen-
gagement, som udspiller sig i mange forskellige uformelle arenaer på de sociale medier, blogs og netværksaktiviteter. Udfordringen bliver at koble det sammen med en politisk kultur og lede det ind i det formelle demokrati.

Det forpligtende foreningsmedlemskab

Kommissionen drøftede stigningen i foreningsmedlemskaber og graden af forpligtelse/
engagement, som medlemmerne lægger i foreningsarbejdet.

Det er vanskeligt på baggrund af de statistiske data for antallet af medlemmer at forholde sig til graden af engagement. Man kan kun gisne om, at især unges foreningsmedlemskaber er mere flygtige, og at de i mindre grad er tilbøjelige til at forpligte sig i et længere sejere træk. Der findes dog undersøgelser, der viser, at unge i dag i lige så høj grad som tidligere påtager sig opgaver i foreningslivet.

Der er noget, der tyder på, at foreningsaktive unge er trofaste over for foreningsarbejdet. De fortsætter således deres engagement resten af livet, når de først er begyndt. Men

om stigningen i foreningsdeltagelsen er et udtryk for, at de kommende generationer kan overkomme mere, eller de blot svømmer mere i overfladen i flere foreninger, kan man ikke sige noget om. Den aktuelle debat om frivillighed og foreningslivet har sandsynligvis været med til at ændre synet på deltagelsen i frivilligt arbejde og sikret fortsat udbredelse.

Foreningsmedlemskab på aldersgrupper

Kommissionen drøftede demografien i foreningsmedlemskaberne.

Der er noget, der tyder på, at de unge i dag har mere tid og overskud til at engagere sig i foreningslivet end gruppen af de lidt ældre, dvs. de, som er i gang med at stifte familie, begynde karrierer etc. Netop den gruppe er, nok også mere end tidligere, presset i hverdagen og har derfor mindre overskud til at indgå i forpligtende foreningsengagement. Det er sandsynligt, at de vil (gen)indgå i foreningslivet, i takt med at deres børn vokser op. Kun fremtiden kan vise, om de unges foreningsdeltagelse fastholdes på samme niveau, eller om de bliver nødt til at prioritere det fra.

Det er ligeledes værd at bemærke, at foreningsgraden hos de unge i dag er højere end tidligere. Hvis de gennemgår samme udvikling som de ældre generationer, vil det betyde flere foreningsaktive i fremtiden end i dag. I 1990'erne angav børnefamilierne, at det ikke var på grund af manglende lyst, men på grund af manglende tid, at de prioriterede foreningsdeltagelsen fra. Der er i dag også et lidt lavere foreningsengagement hos småbørnsfamilierne, men ikke nær så lavt som i 1990'erne. Alt tyder dog på, at flere danskere bliver foreningsaktive.

Foreningslivet og forskellige samfundsgrupper

Kommissionen drøftede, om det var nogle bestemte samfundsgrupper, som var foreningsaktive.

Graden af foreningsdeltagelsen er påvirket af uddannelsesniveau. Undersøgelser viser, at des bedre man er stillet socialt, des mere aktiv er man også i foreningslivet. Foreningsdeltagelsen er klart højere for personer med en uddannelse end uden, og frivilligt arbejde stiger med uddannelsesniveauet. Det gælder også for personer under uddannelse, som også er mere foreningsaktive end folk uden for uddannelsessystemet. Undersøgelser viser, at andelen, der udfører frivilligt arbejde, er højere for personer, der har en arbejdsuge på mere end 40 timer end for ledige og personer med en arbejdsuge mellem 1-40 timer. Og de bruger samtidig lidt flere timer på frivilligt arbejde end øvrige i beskæftigelse.

Undtaget fra denne tendens er deltagelse i protestaktiviteter/utraditionelle politiske aktiviteter. Her har uddannelsesniveauet ingen betydning. Der er således ikke flere bedre uddannede end andre, der deltager i netop denne type af politiske aktiviteter.

Der er generelt færre med en anden etnisk baggrund end dansk, der er aktive i foreningslivet. Derfor vil det være relevant at gøre noget ekstra for at få dem inkluderet i for-

eningsarbejdet. Sammen med uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet er foreningslivet den arena, hvor inklusionen i samfundet generelt udfoldes.

Sammenfattende kan det siges, at det dybere foreningsengagement er mere udpræget hos bedre socialt stillede end hos socialt udsatte. Og aktiviteter, der ikke kræver et dybere/længerevarende engagement, tiltrækker alle befolkningsgrupper.

Nye forventninger til foreningerne

Kommissionen drøftede, om der er sket en forandring i medlemmernes krav til foreningerne og medlemmernes motivation for medlemskab.

Motivationen for foreningsmedlemskab er under forandring. Det er i dag alment accepteret alene at være foreningsaktiv, fordi det kan gavne ens professionelle karriere. Det er således i orden at være foreningsaktiv for egen vindings skyld, og der skal ikke være altruistiske motiver bag.

Der kan også spores en tendens til, at kravet til serviceniveauet i foreningslivet er steget. Erfaringen er, at der er færre, som ønsker at stifte nye foreninger eller afdelinger af foreninger; men at de nye foreningsaktive gerne vil indtræde i et allerede eksisterende fællesskab.

Blandt de nye foreningsaktive er der også en tendens til, at lokalforeningsbegrebet anses for at være lidt for gammeldags og formalistisk. De vil hellere forme nogle ad hoc-/kampagne-grupper på tværs af geografiske skel. Trenden er ligeledes, at de foreninger, som formår at engagere og inkludere folk direkte fra gaden, oplever en stor vækst sammenlignet med de klassiske foreninger.

Foreningsengagement og politisk interesse

Kommissionen drøftede, hvilken sammenhæng der er imellem foreningsengagement og den politiske interesse.

Der er en sammenhæng imellem foreningsengagement og politisk interesse. De foreningsaktive er generelt mere politisk interesserede. Der er naturligvis forskelle på, hvor politisk foreningen er og medlemmernes interesse. I partiforeningerne er medlemmerne selvsagt mere interesserede i politik end i hobbyforeninger. Men der er stadig en generel sammenhæng mellem politisk interesse og foreningsengagement. Socialforskningsinstituttets store undersøgelse af foreningslivet i Danmark fra 2006 viser, at 46 procent af de meget politisk interesserede også laver foreningsarbejde, mens blot 22 procent af dem, der slet ikke er interesserede i politik, laver foreningsarbejde.

Politisk deltagelse og typer af foreninger

Kommissionen drøftede, hvorvidt der er forskel i foreningstyperne og deres medlemmers politiske interesse.

Der har været en markant vækst i foreningsdeltagelsen for de kulturelle foreninger, som er dem, der sigter på den brede kultur, f.eks. teaterforeninger, filmklubber, uddannelsesorganisationer etc., herunder dog ikke sports- og idrætsforeninger. Væksten er dog ikke alene sket i det, man kunne kalde kulturelle forbrugsforeninger, altså foreninger, hvis formål alene er at give rabat eller andre lignende særlige fordele til medlemmerne, idet der også er sket en markant stigning i det frivillige arbejde i de kulturelle foreninger. Det forpligtende fællesskab eksisterer således også i de kulturelle foreninger.

Foreningsengagementet styrker grundlaget for den demokratiske deltagelse gennem det organiserede forpligtende sociale fællesskab, hvori et større udsyn formes i samspil med de andre medlemmer. Foreningerne, uafhængigt af type, fungerer som en platform for træning i demokratiske kompetencer, som f.eks. at forholde sig til andres synspunkter, at kunne deltage konstruktivt i debatter og tage ansvar for andre i fællesskabet. Disse egenskaber opnås, uanset hvilke emner der måtte være til debat i fodboldklubben eller i spejderbevægelsen.

Det er det sociale fællesskab, som danner grundlaget for et styrket politisk engagement. At der er noget, man er rasende enig eller uenig i, og at der noget, man gerne vil bevare eller ændre, at få borgerne til at tage stilling og forholde sig aktivt til samfundet. Heri kommer det politiske engagement til udtryk. Det optager kommissionen meget at få det styrket og helt konkret hævet stemmeprocenten.

Arbejdsmarkedet og den politiske deltagelse

Kommissionen drøftede, hvilken rolle arbejdspladsen har for den demokratiske deltagelse.

Arbejdspladsen spiller en vigtig rolle som en af de tre primære arenaer for udvikling af politisk interesse og meningsudformning. Det er således et sted, hvor man mødes på tværs af generationer, møder andres synspunkter og bliver udfordret på sine egne, samtidig med at respekten for ens kollegaer er vigtig. En af udfordringerne for arenaer som f.eks. arbejdspladsen er mediebildets kompleksitet og de mange forskellige nyhedskanaler, hvilket ikke er befordrende for en fælles dagsorden. LO har forsøgt sig med et koncept, hvor de hver uge sender et spørgsmål til drøftelse i frokostpausen til arbejdspladserne med god opbakning. Der er en lyst og interesse til at diskutere politiske emner – også på arbejdspladserne.

Europæisk/nordisk sammenligning

Kommissionen drøftede sammenligningen mellem danske og andre europæiske og især nordiske unge.

Den europæiske undersøgelse viser, at danskerne har en større grad af tillid til demokratiet og det politiske system generelt end andre europæiske unge, herunder også

norske og svenske unge. Den svenske professor Erik Amnå har lavet en analyse af unges politiske engagement, det lader til, at der er en større imødekommenhed over for de unge fra de politiske institutioner i Danmark end i resten af Norden. I forlængelse heraf blev det fremhævet, at udfordringen er at fastholde de kommende generationer på samme niveau som i dag. Det er en ulig nemmere opgave end i andre lande, der skal hæve niveauet.

Politisk dannelse på sociale medier

Kommissionen drøftede indgående, hvilken rolle de sociale medier har for formningen af unges politiske interesse.

De sociale medier har været med til at skabe en platform for politiske meningsudvekslinger. En platform, der kombinerer løsrivelse i tid og rum, som man kender fra læserbreve, med den kontinuerlige debat, som kendes fra klassiske vælgermøder og paneldebatter.

Udfordringen for kommissionen – og den fremtidige demokratiske deltagelse – er, hvordan man får koblet det politiske engagement, der findes på de sociale medier, med det formelle politiske system. Det er erfaringen fra forskellige debatgrupper, at deltagerne gerne vil fastholde græsrodsniveauet og opfatter det som utidig indblanding af politikere, hvis de også deltager i græsrodsdebatterne. Det er på den ene side bekymrende for demokratiet, når deltagerne vælger politikere fra. Deri ligger en risiko for, at det formelle politiske system bliver koblet fra græsrodsdebatterne. At der bliver skabt en parallel politisk kultur. På den anden side er det opmuntrende, at deltagerne insisterer på at have et rum, hvor de kan udvikle deres demokratiske kompetencer i samspil med andre.

Hvis ikke man formår at koble de uformelle græsrodsarenaer sammen med de mere formelle strukturer, foreligger der en risiko for, at der udvikles to separate spor og arenaer for den demokratiske debat og kultur. En arena, hvor den formelle, officielle politik udøves af professionelle politikere, og en arena, hvor der udspiller sig en folkelig debat på græsrodsniveau. Man kan frygte, at de vil distancere sig fra hinanden over tid.

Sociale medier vs. traditionelle medier

Kommissionen drøftede, hvilke forskelle og ligheder der er mellem sociale og traditionelle medier samt betydningen heraf i forhold til den politiske debat.

Grundlæggende er der ikke den store forskel i indholdet i de politiske debatter på de sociale medier og i de traditionelle medier. Den væsentligste kvalitative forskel skal findes i formen og kulturen, hvor det er nemmere at gå til og fra en diskussion. Dermed er debatten på internettet mere dynamisk, hvilket skaber en generationsmæssig udfordring imellem de nye debattører, der bruger dynamikken til en dialog, mens ældre debattører bruger stilen fra læserbreve. Det er således kendetegnende for debatten på de sociale

medier, at den er dialogorienteret modsat eksempelvis læserbreve, der har et stærkere envejskommunikativt afsæt.

Det etablerede politiske system

Kommissionen drøftede den demokratiske deltagelse på de sociale medier og sammenhængen med det formelle politiske system.

De nye medieplatforme kræver andre debatstilarter end de hidtil kendte. Deri ligger en stor udfordring for den politiske debat og dens aktører, at de mestrer de forskellige stilarter. Der kan iagttages en skepsis over for de professionelle politikere, der opsøger græsrodsfunderede debatfora. Der opstår en reaktion imod politikerne, der alt for ofte har draget deres konklusion på forhånd, når de præsenterer dem i den debatkultur, der findes på f.eks. Facebook.

Udfordringen med den politiske debat på de sociale medier er, at der er tale om to forskellige former for debat, Den ene er at søge at udvikle og forme en holdning, den anden er at søge støtte til egen mening. Dermed opstår der et sammenstød imellem deltagerne og ofte imellem deltagere og politikere, da de deltager med forskelligt rationale. Det har også den ulempe for politikerne og det formelle politiske system, at det opleves som hult, at politikere vælger at støtte forskellige politiske Facebook-grupper. Politikerne opfattes ofte som dem, der netop har nøglen til at gøre noget ved sagen mere end blot at markere sig ift. sagen.

Denne problemstilling kan også have rod i en øget politikerlede. Der er dog ikke noget, der tyder på, at det er tilfældet.

Politisk engagement på internettet

Kommissionen drøftede, hvilken rolle de nye virtuelle platforme for politisk interesse spiller i forhold til at engagere flere unge i demokratiet.

Det er vanskeligt at give et entydigt svar på spørgsmålet. Der er helt sikkert opstået nogle sociale netværk, der udspiller sig i det virtuelle rum som følge af aktiviteter på internettet. Men hovedtrenden er fortsat, at det virtuelle rum er en lineær fortsættelse af real-life. Er man stærkt interesseret i biler, søger man automatisk efter fora, der beskæftiger sig med biler. Tilsvarende med politisk interesse. Det er nærliggende at forestille sig, at strukturen på sociale netværk som Facebook på én gang udvider gruppen af politisk interesserede, men samtidig i virkeligheden også blot styrker den politiske interesse i de netværk, der i forvejen er politisk interesserede.

Man bør overveje, om det blot er en mindre gruppe mennesker, som arbejder som Tordenskjolds soldater på forskellige sociale platforme. Personer, som hopper fra sag til sag, og som ikke nødvendigvis har en samlet ideologisk ramme at skrive ud fra.

Politisk afmagt og tillid

Kommissionen drøftede, hvilken tillid og politisk afmagt/magt der præger unge.

Det opleves, at unge har en veludviklet meningskultur, og at de i høj grad forholder sig til aktuelle samfundsmæssige problemstillinger. Samtidig stiller de store fordringer til sig selv og deres oplysthed, når det gælder deltagelsen i det formelle demokrati. De mener, at man skal læse alle partiernes princip- og arbejdsprogrammer samt deres hjemmesider, førend man kan tage stilling til, hvilket parti man vil støtte. Udfordringen ligger således i at styrke de unges demokratiske selvtillid og omsætte unges stærke politiske engagement til en øget deltagelse i det formelle demokrati.

Forskning viser, at den demokratiske selvtillid vokser markant, når de unge fylder 18 år og får tildelt valgetten. Erfaringen fortæller samtidig, at det har stor betydning, at unge bliver anerkendt og taget alvorligt i forhold til samfundets formelle institutioner, især når disse kan virke fremmede og ekskluderende på grund af form, sprog og systemets egenlogik.

Det opleves også, at de unge i dag er mere kompetente og aktive i politiske diskussioner end for 30 år siden.

Det lader således til, at tildelingen af valgretsansvaret og anerkendelsen af de unge som ligeværdige deltagere i demokratiet modsvares fra de unges side med en interesse i at forstå det formelle politiske system og en vilje til at opsøge viden, der danner grundlag for reflekterede og kvalificerede valg.

Demokratisk deltagelse og viden

Kommissionen drøftede, hvilken betydning kundskab inden for det politiske felt har for inklusionen af unge i demokratiet.

I de samfundsvidenskabelige undersøgelser af politisk interesse er der typisk en 5-7 forskellige spørgsmål. Her scorer de unge oftest lavest i undersøgelserne. Det bemærkelsesværdige er, at det ikke forhindrer dem i at kunne vurdere demokratiet, domstolene og Folketinget. Det afspejler, at den demokratiske formning har to ben: Det ene er kundskab, og det andet er evnen til at danne egne meninger og argumentere for dem, hvor man i diskussionen med andre får testet sine argumenter og bliver formet i en demokratisk kultur.

I skolerne, hvor de unge er tvunget til at deltage i fælles arrangementer med politikere, deltager de unge aktivt med kvalificerede spørgsmål. Det behøvede de ikke, de kunne jo nøjes med blot at være der og ikke udvise interesse – helt på gandhisk vis. Det er også oplevet, hvordan eleverne har skabt arrangementer, hvor de inviterede politikere og interessefolk blev holdt til ilden og afkrævet svar, og hvis de gik lidt let hen over nogle af de mere vanskelige spørgsmål, blev de blot stillet igen.

Tiltag

Valgretscommissionens forslag til tiltag, der kan styrke unges demokratiske deltagelse.

Deltagelsesformer og -muligheder

Samfundet udvikler sig konstant sammen med den generelle tekniske udvikling. Der sker hele tiden forandringer i borgernes livsmønstre, uddannelsesniveau og andre variable. Disse forandringer gør, at man hele tiden bør overveje, om de demokratiske udviklingsarenaer er hensigtsmæssige. Der er derfor behov for tiltag, der understøtter, at kreativiteten sættes fri, og der skabes rum for nytænkning.

Samtidig har undersøgelser vist, at der er en større følelse af politisk afmagt blandt de helt unge end hos andre aldersgrupper.ⁱ De har således en oplevelse af, at det kan være vanskeligt at påvirke den politiske proces. Der bør derfor overvejes nye måder at inddrage yngre borgere på, og den politiske proces skal gøres nemmere at forstå og påvirke.

Det kan ske ved:

8. At der lokalt udvikles nye modeller for unges inddragelse i kommunerne.

Baggrund: I 1998 iværksatte den daværende regering et treårigt ungdomskommuneforsøg. 17 af de 275 kommuner deltog i forsøget. Det resulterede i en mangfoldig vifte af metoder og modeller for unges inddragelse i det lokale demokrati og politik.ⁱⁱ

Siden midten af 1980'erne, hvor ideen om ungdomsråd blev lanceret, har mange af landets kommuner forsøgt sig med oprettelsen af ungdomsråd. I nogle kommuner er det lykkedes at finde en holdbar model, mens det i andre har været vanskeligt at få dem til at fungere. Vanskelighederne har i høj grad bestået i at sikre kontinuiteten og klarhed om rådernes reelle funktion og indflydelse.ⁱⁱⁱ

Nye modeller for ungdomsinddragelse kan tænkes at involvere ungdomsforeninger eller andre organiserede ungdomstilbud. Derved sikres kontinuiteten og en fortsat lokal forankring. Modellerne kan også inkludere øget brug af § 17 stk. 4-udvalg.^{iv}

Udviklingen af modellerne bør ske i et samarbejde KL og DUF hhv. som repræsentant for kommunerne og det idébestemte børne- og ungdomsarbejde. Det er væsentligt, at modellerne kan tilpasses lokale forhold og muligheder, idet det er lokalt, at det bedst afgøres, hvilken form for unge inddragelse der fungerer bedst.

Formål: At der udarbejdes platforme og modeller, hvor unge kan opøve demokratiske kompetencer og mindske deres følelse af politisk afmagt ved at blive inddraget i lokale politiske processer.

9. At de lokale vælger- og partiforeninger åbner sig mere imod nye medlemsgrupper og især unge.

Baggrund: Partiernes lokale foreninger har traditionelt stået centralt i demokratiet med den primære organisering af vælgerne og deres holdninger og derved øvet væsentlig indflydelse på den førte politik imellem valgene.

Partiforeningerne har således en unik position og funktion ift. at skabe og danne ramme om den politiske debat, som i sidste ende kvalificerer partiernes holdninger. Derfor må partiforeningerne også gøre en ekstra indsats for at få inkluderet flere i deres arbejde, herunder i særlig grad unge. Her er der en vigtig vægtning mellem at fastholde partimedlemskabet som det primære afsæt for at yde indflydelse i partierne og samtidig etablere de nye muligheder, der gør, at unge - på deres vilkår - kan prøve partideltagelse af.

Det kan ske ved:

- At partierne gør en konkret indsats for at få inddraget flere borgere i partiernes politikudvikling.
- At partierne skaber åbne borgerdebatter og møder med deltagelse af partiernes lokale og nationale politikere.
- At partierne skaber mere opmærksomhed om mulighederne i et partimedlemskab.

Formål: At få flere borgere, og især unge, involveret i udformningen af partiernes politik og i den løbende politiske samtale.

Elevdemokratiet

Demokratiet er en livsform, der kræver øvelse og engagement. Unges demokratiske engagement skal derfor udvikles ved at give dem mulighed for at engagere sig i demokratiske fora fra et tidligt tidspunkt, samt give dem indsigt i de politiske processer og beslutninger.

Elevdemokratiet er for mange introduktionen til den institutionaliserede demokratiske

indflydelse. Det er der, at grundstenen til unges erfaringer med demokratiske beslutningsprocesser og demokratisk indflydelse bliver lagt.

Elevdemokratiet i grundskolen og på ungdomsuddannelserne bør derfor styrkes.

Det kan ske ved:

10. At elever og skoleledelse opfordres til at danne elevråd på alle uddannelsesinstitutioner.

Baggrund: Lovgivningen giver i dag eleverne mulighed for at danne elevråd på skoler med mere end fem klassetrin.^v Hvis så mange som muligt skal have erfaring med demokratisk deltagelse, er det naturligt at begynde i grundskolerne med introduktion til demokratisk medbestemmelse. Det vil kunne sikre en fortrolighed med demokratiet og den demokratiske vane. Muligheden er der som nævnt allerede i dag, så tiltaget skal blot ses som en opfordring om at benytte den på alle skoler og uddannelsessteder.

Formål: At introducere demokratiet for alle skolelever og give dem praktisk erfaring med demokratisk arbejde.

11. At der opfordres til at bruge nye former for inddragelse i elevråd, f.eks. participatory budgeting.

Baggrund: Participatory budgeting kendes fra udlandet som en form for udvidet høringsproces, hvor borgerne inddrages i prioriteringerne af det demokratiske organs ressourcer.^{vi} Den endelige beslutningsmyndighed er stadig hos det demokratiske organ (i dette tilfælde skolebestyrelsen), men borgerne, her eleverne, vil således kunne give deres bidrag til, hvordan de ville prioritere ressourcerne.

En øget inddragelse af elevrådene, hvor deres høringsret og beslutningskompetence styrkes, vil styrke deres arbejde. Det vil samtidig være en decentral beslutning på de enkelte uddannelsesinstitutioner, i forhold til hvad der udlægges til høring, og hvilke ressourcer de unge skal forholde sig til.

Et sådant tiltag kan samtidig understøttes af urafstemninger, hvor elevrådene sætter centrale spørgsmål til debat og afstemning blandt alle skolens elever. Det vil også gøre elevdemokratiet mere nærværende for eleverne og skabe en større opmærksomhed og interesse for elevrådenes arbejde.

Formål: At gøre det mere attraktivt at blive aktiv i elevrådene og give dem mulighed for opøvelse af demokratiske/politiske kompetencer.

12. At opfordre til dannelsen af fælleselevråd i kommunerne

Baggrund: Der er i dag fælleselevråd i hver tredje kommune.ⁱⁱⁱ Fælleskommunale elevråd vil som overbygning på elevrådene i grundskolerne give eleverne et fælles forum for dialog med det politiske niveau i kommunerne. Det vil samtidig sætte elevrådene i sammenhæng med en egentlig og større formel politisk struktur.

Oprettelsen af fælleskommunale elevråd må bero på en konkret lokal vurdering ift. antallet af skoler, fordelingen af skoler mv. Det må derfor være op til en konkret lokal debat og overvejelse, om det vil bidrage til unges inddragelse i kommunen.

Formål: At udvikle elevernes aktive demokratiske kompetencer og give dem konkrete erfaringer med et aktivt demokratisk engagement. Med fælleselevråd etableres en fælles lokal politisk platform for de helt unge, og man styrker elevernes inklusion i det lokale politiske arbejde.

-
- i Torpe, Lars (2010): "Demokratiske deltagelsesformer blandt unge", redegørelse (d) udarbejdet til Valgretscommissionen.
 - ii Undervisningsministeriet (2001): "Ungdomskommuneforsøget – evaluering af forsøg med ungdomskommuner 1998-2000". Undervisningsministeriet, København.
 - iii Faber, Christina og Hedelund, Michael (2011): "Ungdomspolitikker og ungeinddragelse i kommunerne", redegørelse 9 udarbejdet til Valgretscommissionen.
 - iv Indenrigsministerens *Bekendtgørelse af lov om kommunernes styrelse*, LBK 1440 af 01/11/2011.
 - v Undervisningsministerens *Bekendtgørelse nr. 26 af 15/01/2001: Bekendtgørelse om elevråd i folkeskolen og i ungdomsskolen* § 1.
 - vi Ministeriet for Flytninge, Indvandrere og Integration (2011): "Medborgerskab – Regeringens arbejdsgruppe for bedre integration", Ministeriet for Flytninge, Indvandrere og Integration, København.
 - vii Faber, Christina og Hedelund, Michael (2011): "Ungdomspolitikker og ungeinddragelse i kommunerne", redegørelse 9 udarbejdet til Valgretscommissionen.

5. UNGES DEMOKRATISKE DANNELSE

Indledning

Demokratisk dannelse og uddannelse har siden demokratiets fødsel i Danmark været tæt forbundet. En oplyst og uddannet befolkning har været fundamentet i det stærke danske demokrati. Det var en af de erkendelser, som Grundtvig nåede frem til i sine refleksioner over demokratiet og folkestyret.

Og det blev til grundstenen i et af de største efteruddannelsesprogrammer i Danmark nogensinde, højskolerne. De blev stedet for især landboernes almene dannelse, hvor de modtog undervisning i demokrati og samfund samt kultur, historie, sprog og matematik. Kundskaber, som skulle forbedre deres kompetencer til at tage del i demokratiet, samfundets styre og begå sig i et frit demokratisk samfund.

Den politiske demokratiske dannelse har siden været et vigtigt element i folkeskolens arbejde. Det er således i grundskolen, at fundamentet for de kommende generationers demokratiske deltagelse bliver lagt. Et fundament, der både består i grundlæggende kundskaber i dansk og matematik, men også de mere specifikke om demokrati, politik og samfund generelt.

Den demokratiske dannelse i skolesystemet spiller således en væsentlig rolle i fremtidssikringen af demokratiet.

Resumé af redegørelsen

Resumé af redegørelse (h): Bruun, Jens Marvin (2011) 'Unge politiske dannelse'.

Jens Marvin Bruun, lektor ved Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU) Aarhus Universitet, har for Valgretscommissionen forestået en præsentation af unges politiske dannelse med afsæt i den Internationale Civic and Citizenship Education Study (ICCS), som blev gennemført i 2009.

International Civic and Citizenship Education Study

ICCS er et komparativt studie af samfundsfagskundskaberne hos 8. klasses elever i 36 lande i Europa, Asien og Latinamerika. Studiet bygger på spørgeskemaundersøgelser blandt elever, lærere og skoleledere i de deltagende lande.

Undersøgelsen afdækker mange aspekter af den demokratiforberegende undervisning og dannelse, herunder både tilrettelæggelsen af undervisningen, elevernes faglige viden samt de mere norm- og værdimæssige områder i relation til demokrati og politik.

Danmark på en førsteplads

ICCS viste, at danske og finske elever scorer markant højere end de andre deltagende lande i undersøgelsen. Og det gælder inden for alle de temaer, som afdækkes i studiet, at Danmark ligger helt i front (tabel 1).

Danmark udmærker sig ved samlet at score på samme høje niveau som Finland, og det sker på trods af en større spredning blandt danske elever. Der er altså lidt flere elever, der ikke er helt så dygtige, men der er også mange flere elever, der er meget dygtigere end landsgennemsnittet. Men de finske elever er mere homogene og ved alle sammen cirka lige meget.

Alder, køn, geografi og etnicitet

Den officielle målgruppe for undersøgelsen er elever på 8. klassetrin. I nogle lande, deriblandt Norge, har man også gennemført testen på 9. klassetrin, der aldersmæssigt svarer til den danske 8. klasse. De norske 9. klasses elever klarer sig markant bedre end deres yngre skolekammerater.

Trenden i mange undersøgelser og test, der foretages i skolen, er, at pigerne ofte klarer sig bedre end drengene. Det er også det billede, der træder frem i alle andre lande end Danmark. Her scorer drengene helt på samme niveau som pigerne. Det er altså et fagligt område, som også har drengenes opmærksomhed, og de normale kønsforskelle kommer ikke til udtryk her.

Tabel 1 Samlet resultat af ICCS undersøgelsen.

Nr.	Land	Gennemsnit score	Alder
1	Finland	576	14,7 år
2	Danmark	576	14,9 år
3	Sverige 9. kl.	574	15,8 år
4	Sydkorea	565	14,7 år
6	Norge 9. kl.	538	14,7 år
7	Sverige	537	14,8 år
15	England	519	14,0 år
18	Norge	515	13,7 år
24	Østrig	503	14,4 år
	ICCS gennemsnit	500	
36	Indonesien	433	14,3 år
37	Paraguay	424	14,9 år
38	Den Dominikanske Republik	380	14,8 år

Kilde: Bruun, Jens og Liberkind, Jonas (2009): "Unges politiske dannelse", DPU, Aarhus.

Testresultaterne er helt uafhængige af, hvor i landet skolen er placeret, eller hvor stor skolen er. Eleverne på Sjælland scorer på samme niveau som jyske elever, ligesom store og små skoler klarer sig lige godt.

Når det gælder nydanske elever, scorer de generelt lavere i testen sammenlignet med alle danske elever. Men samtidig scorer de gennemsnitligt højere end elever i andre europæiske lande. Dermed opstår der det paradoks, at nydanske elever ikke klarer sig lige så godt som andre danske elever, men langt bedre end immigrantelever i andre lande.

Det åbne klasserum

Danske elever peger i undersøgelsen på, at der foregår en art deliberativ proces i klassen, hvilket også generelt kendetegner det åbne klasserum. Det betyder, at eleverne anser det for socialt acceptabelt at udtrykke uenighed med de andre elever i klassen og læreren. Det er et perspektiv, som helt deles af både skoleledere og lærere, der ser det som et overordnet formål med undervisningen.

Det er generelt kendetegnende for de nordiske lande, at selvstændighed og kritisk tænkning prioriteres meget højt i undervisningen og dermed også inden for det samfundsfaglige felt.

Det skal samtidig bemærkes, at det åbne klasserum ikke er ensbetydende med, at alt er til diskussion. Eleverne oplever således en ringe grad af mulighed for at øve indflydelse på undervisningsformen, valget af lærebøger samt skolens regler. Det er alene, når det gælder

de helt nære forhold som regler for klassen og lignende, at eleverne oplever at blive taget med på råd.

Eleverne giver tillige udtryk for, at hvis de havde en større mulighed for at øve indflydelse på skolens regler gennem en kollektiv elevindflydelse, så vil det være med til at gøre skolerne til bedre skoler. Deraf følger også en høj tilslutning til at der skal være elevråd på alle skoler.

Danske elever ønsker selv at stemme

89 procent af eleverne giver udtryk for, at de forestiller sig at ville stemme til alle nationale valg, når de får mulighed for det.

Eleverne har også en høj grad af tillid til de demokratiske institutioner. Derimod er tilslutningen til de aktiviteter og værdier, der knytter sig til den traditionelle borger, forholdsvis lav. Det gælder spørgsmål som f.eks. vigtigheden af at holde sig orienteret, at man kender sit lands historie, at man bakker op om sit land.

Danske unge er således forbeholdne over for at påtvinge andre bestemte normer og forholder sig forholdsvis frit til at ville handle, som de selv finder bedst. Samtidig giver de udtryk for, at de gerne vil deltage og stemme ved valg, men det er altså som en personlig beslutning og ikke for at opfylde en samfundsnorm.

Drøftelsen

Valgretskommissionen drøftede unges demokratiske dannelse i forlængelse af Jens Marvin Bruuns redegørelse og oplæg.

Unge engagement

Kommissionen drøftede oplevelser blandt unge 15-16-årige af politik.

Det er erfaringen, at mange unge er interesserede og engagerede i politik samt udviklingen af samfundet. Et debatmøde på en skole med folketingskandidater under temaet 'Folketingsvalg – hvad rager det mig?' viste, at det virkelig interesserede eleverne. De var velforbredte og stillede mange kvalificerede spørgsmål.

Oplevelsen bestyrkede opfattelsen, at der er mange unge, som brænder for politik og demokratiets spilleregler. Unge, der er klar til at gribe muligheden for at udtrykke deres synspunkter og holdninger, når de får den.

Oplysning og handling

Kommissionen drøftede koblingen imellem viden og handling.

Det er en væsentlig pointe i ICCS-undersøgelsen, at de unge er rigtig godt oplyste i akademisk forstand. Danske lærere er gode til at formidle viden om, hvordan samfundet hænger sammen, dets opbygning og demokratiets virkemåde. Det fremgår samtidig af ICCS-undersøgelsen, at sammenlignet med andre deltagende lande er engagementet og forestillingen om et engagement i sociale bevægelser, politiske foreninger etc. forholdsvis lavt blandt danske elever. Danske skoler inddrager, sammenlignet med de øvrige deltagende lande i undersøgelsen i mindre grad, denne type af foreninger og organisationer i undervisningen.

Det er afgørende for demokratiet, at de kommende generationer ikke alene besidder den faktuelle viden om demokrati og politik, men at de oplever, at det er vigtigt at udøve et aktivt medborgerskab ved at tage aktivt del i det politiske liv. Et demokrati lever ikke alene ved, at alle kender til dets funktionsmåde, men det må i høj grad udleves for at blive fastholdt.

De politiske partier har en forpligtigelse til at inddrage de unge og vælgerne i politikudformningen for derved at vise, at politik ikke er blot for eksperter og folk med en særlig indsigt, men at det er muligt for alle at øve indflydelse på politikudformningen. En vigtig komponent i et levende demokrati er netop partierne som arenaer for borgernes politikdannelse.

Det efterlader spørgsmålet: Hvordan får man de unge til at forstå, at de skal omsætte deres store viden om politik og demokrati til aktiv handling, samt hvilke konsekvenser det får, når de gør brug af deres rettigheder.

Medier og viden

Kommissionen drøftede unges medieforbrug og sammenhængen med det høje vidensniveau.

ICCS-undersøgelsen viser, at der er en positiv sammenhæng imellem medieforbrug og elevernes testresultater. Det er således, at hvis eleverne ofte ser tv, klarer de sig ca. 10 procentpoint bedre end de elever, der sjældent ser tv. Det samme gælder for elever, der læser avis ofte; her klarer de sig ca. fem procentpoint bedre end dem, der ikke gør. Og endelig forbedres testresultatet med ca. fem procentpoint for de elever, der ofte bruger internettet som informationskilde i forhold til de elever, der ikke gør.

Det understreger, at pressen og medierne spiller en vigtig rolle for unges viden om aktuelle samfundsforhold og dermed også for grundlaget for holdningsdannelsen blandt de unge.

Indflydelse i klasserummet

Kommissionen drøftede, hvordan man kunne tolke elevernes oplevelse af manglende indflydelse i skolen.

Det er en præmis for den type af spørgsmål, at de giver relative og subjektive svar. Svar, der er afhængige af, hvad man forestiller sig muligt. Det betyder, at når danske elever i højere grad end andre finder det vanskeligt at øve indflydelse, så bygger det på en forestilling om, at det skal være muligt.

I en nordisk kontekst, hvor der normalt lægges stor vægt på den enkeltes ansvar og en kritisk forholden sig til omverdenen, bør det give anledning til eftertanke, at eleverne ønsker større indflydelse på skolens indretning.

Aktiviteter uden for skoletiden

Kommissionen drøftede, om der er en sammenhæng imellem vidensniveau og aktiviteter uden for skoletiden.

Den danske debat og diskussion om demokratiet, debatten imellem Hal Koch og Alf Ross, imellem demokratiet som en styreform eller livsform, har i høj grad været med til at fastholde et deltagelsesperspektiv på demokratiet og betydningen af udlevelsen af demokratiet i alle samfundets institutioner.

Dertil kommer en stærk tradition for et bredt, demokratisk opbygget civilsamfund, hvor foreningerne spiller en stærk rolle som dannelsesinstitutioner for demokratiet. Selv-

om mange af eleverne ikke er aktive i disse organisationer, så er der alligevel en normsætning for demokratisk medindflydelse i de sammenhænge, man indgår i.

Den positive sammenhæng imellem vidensniveauet og omfanget af politisk deltagelse er tidligere blevet påvist. Og det vil givet være muligt at styrke den aktive deltagelse gennem en introduktion til, hvilken og hvor man kan gøre en personlig forskel lokalt. Det vil samtidig være med til at styrke normdannelsen for et aktivt engagement hos den enkelte.

Valgretsalders og kundskab

Kommissionen drøftede, om der var en sammenhæng imellem valgretsalders og kundskabsniveauet.

Det har ikke været et eksplicit tema i ICCS-undersøgelsen og den efterfølgende analyse. Det eneste europæiske land, der har indført 16-års valgret, Østrig, ligger på en 24. plads med et testresultat tæt på gennemsnittet af alle lande. Men da der ikke findes en identisk undersøgelse fra før 2007, hvor Østrig indførte 16-års valgret, er det ikke muligt at foretage en sammenligning med kundskabsniveauet før og efter sænkelsen af valgretsalders i Østrig. Det vides dog fra andre undersøgelser af Østrigske unge, at deres interesse for politik er steget efter sænkelsen af valgretsalders.

Socialt udgangspunkt og undervisningsmaterialer

Kommissionen drøftede, hvilken rolle elevernes forældre og undervisningsmaterialet har for elevernes kundskabsniveau.

Det er altid vanskeligt at afgøre, hvilke faktorer der har indflydelse på udfaldet. Men det gælder nok også inden for dette område, som inden for mange andre, at ens forældre og øvrige sociale faktorer har en stor indflydelse på videns- og kundskabsniveauet. Men her viser det sig igen, at Danmark er rigtig godt med, når det gælder borgernes samfundsviden og -forståelse. Elever af lavtuddannede forældre klarer sig også rigtig godt sammenlignet med alle andre i andre lande.

Selvom der altså er en større spredning imellem danske elever, så klarer de sig alle rigtig godt i forhold til andre elever i andre lande.

Spørgsmålet om undervisningsmaterialer er ikke blevet belyst i ICCS-undersøgelsen, men det er erfaringen, at det ikke alene er et spørgsmål om undervisningsmaterialer, men også om undervisningens tilrettelæggelse og den kultur, der er i skolevæsnet. Det danske skolesystem anses for på mange måder at være mere demokratisk og inkluderende end andre skolesystemer, hvilket givet er med til at forklare det høje kundskabsniveau.

Samfundsfag

Kommissionen drøftede betydningen for undersøgelsens resultat, at samfundsfags begyndelsestidspunkt er fremrykket til 8. klassetrin.

Da det er første gang, at ICCS-undersøgelsen er blevet gennemført, er der ikke grundlag for at foretage en tydelig sammenligning imellem før og nu. Dog er der tidligere blevet gennemført en lignende, men ikke identisk, undersøgelse, der placerede danske unge omkring gennemsnittet. Det kunne tyde på, at det har haft en gavnlig effekt på kundskabsniveauet, at undervisningen er spredt ud over flere årgange, selv om det samlede timetal er mindre end tidligere.

Demokratisk selvtillid

Kommissionen drøftede det paradoksale forhold imellem et højt vidensniveau og den lave demokratiske selvtillid.

Der synes ofte at forekomme det paradoks, at unge faktisk ved rigtig meget og evner at bringe deres kompetencer i spil, men samtidig føler de, at det ikke er helt tilstrækkeligt for at deltage i den politiske diskussion. Det kunne man kalde en lav demokratisk selvtillid.

Pointen understøttes af undersøgelsen, hvor de danske elever må afgive deres samlede førsteplads og placere sig midt i feltet, når man alene ser på niveauet for den demokratiske selvtillid.

Den demokratiske selvtillid har det rigtig svært blandt dem, der har en høj grad af viden om demokratiet. Det kommer mest til udtryk i de finske resultater, hvor de finske piger er dem, der klarer sig allerbedst i hele testen, men kommer ind på en sidsteplads, når man ser isoleret på spørgsmålet om demokratisk selvtillid.

Et enkelt lille lyspunkt er der dog: Det viser sig, at de, der er aktivt politisk interesse-rede, også har et højere niveau af demokratisk selvtillid sammenlignet med de øvrige.

Tiltag

Valgrets Kommissionens forslag til tiltag, der kan styrke unges demokratiske dannelse.

Dannelsen af demokratikompetencer i grundskolen¹

Forskningen viser, at valgdeltagelse i høj grad er betinget af sociale normer, vaner og traditioner.¹ Derfor er det væsentligt at skabe en norm om demokratisk deltagelse tidligt hos de unge og forbedre deres kompetencer til politisk stillingtagen.

Der er derfor behov for en ekstra indsats i skolen for at supplere den overlevering af et demokratisk engagement, der finder sted i familien. Og samtidig være med til at bryde den sociale arv, hvad angår den demokratiske deltagelse.

Det kan ske ved:

13. At der åbnes op for forsøg med tidligere samfundsfagsundervisning fra f.eks. 6. klassesettrin.

Baggrund: En undersøgelse fra 2009, International Civic and Citizenship Education Study (ICCS),ⁱⁱ har vist, at danske elever er blandt de fremmeste i verden, hvad angår demokratisk viden. Fremrykkelsen af samfundsfagsundervisningen vil kunne give mere plads til at arbejde med aktiv politisk handling og samtidig fastholde Danmarks førerposition inden for demokratiundervisning. Det vil skabe en bedre kobling imellem den passive viden og det aktive handlingsaspekt i samfundsfaget. Et levende demokrati kræver ikke alene oplyste, men også aktive borgere.

Forsøg med tidligere samfundsfagsundervisning vil give et bedre vidensgrundlag for en eventuel fremrykning af begyndelsestidspunktet for samfundsfagsundervisningen.

Formål: At skabe et længere samfundsfagsforløb og dermed give mulighed for at arbejde mere med koblingen imellem demokratisk viden og demokratisk handling.

¹ Grundskolen er her og i det følgende: skoleinstitutioner, der yder undervisning til og med 10. klassesettrin, dvs. folke-, fri-, privat- og efterskoler mv.

14. At styrke det aktive demokratiske deltageselement i undervisningen.

Baggrund: ICCS-undersøgelsen fra 2009 viser, at danske unge har en høj grad af viden om, hvordan man som borger kan deltage i demokratiet, og samtidig viser undersøgelsen, at danske elever i langt mindre grad end andre forventer at deltage aktivt i samfundet f.eks. gennem protestaktioner eller frivilligt arbejde. Det er ikke tilstrækkeligt at besidde demokratiske kundskaber; det er også vigtigt at gøre brug af dem for at fastholde et aktivt og levende demokrati.

I undervisningsministerens bekendtgørelse for samfundsfagsundervisningen i grundskolen lægges der i dag vægt på, at eleverne udvikler kompetencer til at deltage i samfundsudviklingen.ⁱⁱⁱ Det er helt essentielt for udviklingen af disse kompetencer, at eleverne får konkrete personlige erfaringer med at forholde sig til politiske spørgsmål. Udfordringen er fortsat at skabe og styrke muligheden for, at danske unge på uddannelsesinstitutioner kan diskutere en lærers udsagn, lære at acceptere og forstå uenigheder, gennemføre en fælles beslutningsproces om, hvor lejrturen skal gå til, og lignende.

Formål: At sikre en bedre balance imellem det historiefaglige element og det aktive deltageselement i samfundsfagsundervisningen for derigennem at stimulere en aktiv debat om – og stillingtagen til – større samfundsmæssige spørgsmål.

15. At samfundsendagerende ungdomsorganisationer har adgang til uddannelsesinstitutioner.

Baggrund: Der er i dag ikke nogen lovgivning, der specifikt forbyder samfundsendagerende organisationer adgang til uddannelsessteder, men omvendt er der heller ingen lovgivning, der sikrer dem retten til adgang. Samtidig beslutter stadig flere uddannelsesinstitutioner selv regler, der forbyder organisationers adgang på institutionerne.

De politiske ungdomsorganisationer har i stigende grad vanskeligt ved at få adgang til at afholde debattmøder eller uddele materiale på skoler og uddannelsesinstitutioner. Det resulterer i, at unge ikke møder jævnaldrende ungdomspolitikere – og det skaber en øget distance mellem unge og politikere. Samtidig er der et grundlæggende pres på åndsfriheden og dermed – i sidste instans – på dannelsen af samfundsendagerede unge. En eventuel frygt for propaganda må ikke gå forud for, at flest muligt unge møder, forholder sig til og engageres i demokratiet.

Derfor bør de samfundsengagerende ungdomsorganisationer sikres adgang til uddannelsesinstitutioner, medmindre hensyn til institutionens opgavevaretagelse konkret taler imod.

Formål: At sikre den frie demokratiske debat på skoler og uddannelsesinstitutioner, så den politiske debat og dennes aktører er nærværende, hvor de unge opholder sig.

Demokratisk dannelse i civilsamfundet

Etableringen af et demokratisk fællesskab med en stærk sammenhængskraft er udgangspunktet for et sundt og velfungerende demokrati.^{iv} En styrkelse af en social forståelse mellem borgerne vil kunne medføre en større forståelse for samfundet og demokratiet og derigennem øge det aktive medborgerskab.

Samtidig udfylder foreningslivet en vigtig rolle som en arena, hvor borgere træner og udfolder deres demokratiske kompetencer. Undersøgelser har vist, at foreningsaktive i langt højere grad er interesserede i politik og samfundsforhold generelt.^v Det demokratiske engagement vil derfor kunne styrkes ved at engagere flere i foreningslivet.

Det kan ske ved:

16. At der gennemføres forsøg med foreningspraktik i grundskolen.

Baggrund: Et foreningspraktikforløb vil give alle unge en større forståelse for samfundet som et fællesskab, og for nogle vil det givetvis føre til et yderligt engagement i foreningslivet. Det vil således kunne introducere foreningslivet og civilsamfundsen- gagement for nye målgrupper.

Tiltaget kan eksempelvis udformes som en praktikperiode på en måned, hvor eleverne deltager i foreningens normale aktiviteter og demokratiske møder. Det vil skønmæssigt dreje sig om i alt 10-20 timer afhængigt af foreningstype.

Det skal være frivilligt for de enkelte foreninger, om de ønsker at deltage i ordningen.

Formål: At styrke medborgerskabet, sammenhængskraften og samfundsforståelsen hos unge og derigennem styrke det aktive demokratiske engagement.

17. At grundlovsdags-arrangementer i højere grad målrettes unge.

Baggrund: Grundlovsdag har siden 1849 været demokratiets mærkedag i Danmark. Der afholdes i dag rigtig mange grundlovsmøder, og mange af dem er præget af en stærk tradition både i form og indhold. De fastholder således en demokratimerking, der er udviklet i en anden tid og derfor ikke imødekommer nye generationer.

Formål: At sætte unges fokus på politik og demokrati i et større perspektiv og derigennem øge deres forståelse for det politiske system i Danmark.

18. At skolerne og uddannelsessystemet opfordres til at overveje partnerskaber med foreningslivet.

Baggrund: Gennem en introduktion til foreningsaktiviteter og de engagerede ledere i foreningerne i skoletiden vil der opnås et øget kendskab til foreningsliv og medborgerfællesskab. Det vil motivere flere til at blive aktive i foreningslivet.

Undersøgelser viser, at når man først er aktiv i foreningslivet, så fortsætter engagementet også senere i livet.^{vi} Et engagement i foreningslivet bør derfor initieres så tidligt som muligt.

Det kan f.eks. være en SFO, der en gang om måneden indgår i en spejderaktivitet, eller samfundsfagstimen, der foregår hos en politisk ungdomsorganisation.

Der findes i dag flere udviklingsprojekter. F.eks. i Rudersdal Kommune, hvor kommunen har dannet partnerskab mellem foreningslivet og SFO'erne/skolefritidsklubberne.^{vii}

Formål: At sikre et øget samspil imellem de uformelle og formelle kundskaber og derigennem åbne foreningslivet for børn og unge.

19. At opfordre til øget samarbejde imellem foreningslivet og relevante offentlige myndigheder med henblik på, at flere unge fra udsatte grupper engageres i foreningslivet.

Baggrund: Mange foreninger har vanskeligt ved at tiltrække medlemmer fra udsatte samfundsgrupper. Deres arbejde kan støttes og lattes ved at sikre dem rådgivning og støtte i arbejdet med at få medlemmer blandt udsatte grupper. Det er ligeledes

vigtigt, at kommunerne spiller en mere aktiv rolle i at introducere marginaliserede grupper til foreningslivet. Det kan f.eks. ske ved, at kommunerne, i samråd med de unge, anviser dem til foreninger, der er tilsluttet en frivillig samarbejdsordning.

Formål: At inkludere flere børn og unge fra udsatte grupper i foreningslivet for derigennem at give dem mulighed for at opøve medborgerskab og demokratiske kompetencer.

20. At 'Projekt Frivillig' forbedres med en opfordring til vedvarende deltagelse i foreningslivet og dets demokratiske struktur.

Baggrund: 'Projekt Frivillig' iværksattes i 2010. Med projektet kan unge på en ungdomsuddannelse opnå et anerkendt frivillighedsbevis efter 20 timers frivilligt arbejde i en organisation.^{viii} Den demokratiske læring og sammenhængskraften i samfundet vil kunne styrkes yderligere ved ikke blot at fastsætte et timetal, men fastsætte en egentlig minimumsperiode for gennemførelsen af det frivillige arbejde. Der bør ligeledes opfordres til deltagelse i de formelle demokratiske processer i organisationen/foreningen, f.eks. via deltagelse i generalforsamling, bestyrelsesmøder og udvalgsmøder.

Formål: At introducere det nære demokrati for flere unge og styrke en vedvarende sammenhængskraft i samfundet.

Unge nydanskernes deltagelse i foreningslivet og samfundet

Undersøgelser viser, at der er behov for at styrke denne befolkningsgruppes samfund-sengagement.^{ix} Det er i et fremtidsperspektiv centralt for samfundet og sammenhængskraften at inkludere denne gruppe i foreningslivet og samfundet.

Det kan ske ved:

21. At Ny-Dansk Ungdomsråd fortsættes.

Baggrund: Unge nydanskere er i særlig grad afkoblet fra en formel demokratisk deltagelse, og overleveringen af normen om demokratisk deltagelse til unge nydanskere

er svagere end for andre unge. I 2010 blev Ny-Dansk Ungdomsråd derfor etableret med støtte fra det daværende Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.^x Rådet er for – og med – unge samfundsaktive nydanskere og fokuserer på at inspirere unge nydanskere til demokratisk deltagelse og aktivt medborgerskab. Gruppen af aktive unge nydanskere i rådet er en væsentlig inspirationskilde og normdanner for mange andre nydanske unge.^{xi}

Formål: At inkludere flere unge nydanske børn og unge i demokratiet og give dem mulighed for at opøve demokratiske kompetencer og blive integreret i samfundet.

-
- i Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010): "*Valgdeltagelsen blandt danske unge*", redegørelse (a) til Valgretscommissionen.
 - ii Bruun, Jens og Lieberkind, Jonas (2011): "*Unge politiske dannelse – en sammenfatning af ICCS 2009*", Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet, Aarhus.
 - iii Undervisningsministeriet (2009): "*Fælles mål 2009 – Samfundsfag, faghæfte 5*", Undervisningsministeriets håndbogsserie nr. 7. Undervisningsministeriet, København.
 - iv Torpe, Lars (2009): "*Foreninger og social kapital i Danmark*" i: Svendsen, Gunnar L.H. (red.): "*Foreningslivet i Danmark: Under udvikling eller afvikling?*", Syddansk Universitet, Esbjerg.
 - v Ibsen, Bjarne m.fl. (2006): "*Den frivillige sektor i Danmark – omfang og betydning*", Socialforskningsinstituttet, København.
 - vi Torpe, Lars (2010): "*Demokratiske deltagelsesformer blandt unge*", redegørelse (d) udarbejdet til Valgretscommissionen.
 - vii Rudersdal Kommune (2011): "*Skolefritidsklub 2007-2011 – Evaluering af igangsætningsperioden – Anbefalinger til videreførelse*", Rudersdal Kommune, Birkerød.
 - viii www.projektfrivillig.dk
 - ix Ottosen, Mai Heide m.fl. (2010): "*Børn og unge i Danmark – Velfærd og trivsel 2010*", Det nationale forskningscenter for velfærd, København.
 - x Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration: www.nyidanmark.dk/da-dk/ministeren/regeringens_integrationspolitik/indsats_medborgerskab_inklusion.htm
 - xi Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (COWI) (2011): "*Midtvejsevaluering af regeringens handlingsplan "En fælles og tryk fremtid"*", Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration, København.

6. UNGE, MEDIER, OG POLITIK

Indledning

Ytringsfriheden er en af grundpillerne i det moderne demokrati. Det er således helt essentielt for demokratiet, at borgerne har ret til og mulighed for at give udtryk for deres synspunkter og holdninger i en bred samfundsdebat.

Ytringsfriheden er samtidig også grundlaget for den frie presse, der uafhængigt af statsmagten bringer nyheder og information om samfundet og dets aktuelle problemstillinger. Denne daglige nyhedsformidling danner afsæt for borgernes bredere viden om samfundet i forhold til, hvad de selv oplever i deres hverdag. Medierne er samtidig også fora for den politiske debat imellem borgerne og politikerne, hvor meninger og standpunkter bliver formidlet. Dermed spiller medierne en helt central rolle i demokratiet, og de virker både som arenaer for vidensformidling og som fora for den offentlige meningsudveksling om samfundets indretning.

De kommende generationers forhold til medierne og mediernes nyhedsformidling er således et vigtigt aspekt i spørgsmålet om fremtidssikringen af demokratiet.

Resumé af redegørelsen

Resumé af chefredaktør for Berlingske Lisbeth Knudsens oplæg for Valgretskommissionen om unge, medier og politik.

Lisbeth Knudsen, chefredaktør for Berlingske, gav Valgretskommissionen en præsentation af unge medieforbrugere og deres interesser i relation til samfundsdebatten og den politiske diskussion. Netop forholdet imellem den politiske holdningsdannelse og mediernes funktion i demokratiet er et væsentligt perspektiv at inddrage i drøftelsen om fremtidssikringen af demokratiet.

Unge medieforbrug

Massemedierne

En opgørelse af unges medievaner viser, at det primært er elektroniske medier, tv og internettet, som har unge medieforbrugeres interesse, mens avislæsning og især betalingsaviserne er på retur. Det fremgår af tabel 1:

Tabel 1 Medieforbrug ift. alder fordelt på traditionelle medietyper (pct.).

Medie	15-65 år	15-24 år
TV	91	86
Internet	72	79
Radio	73	56
Betalingsaviser	29	10
Gratisaviser	8	7

Kilde: M3 2009.

Hvis man ser lidt nærmere på, hvilke tv-stationer de unge vælger til, så er det oftest underholdningskanaler, som f.eks. TV3, Kanal 4, Kanal 5 og Kanal 6, som tiltrækker de unge, og samtidig vælges public service-stationer som DR fra. En indsats for at fange de unge for demokratiet og den demokratiske debat skal således ikke alene gøres på DR, men må også inddrage de kommercielle tv-stationer.

Individuelle medier

Forbruget af de mere personlige medier som f.eks. SMS, e-mail, mobiltelefon og internetbaseret kommunikation er også højere blandt de unge end befolkningen generelt. Det

er i udpræget grad medier og kommunikationsformer, som kan udføres via mobiltelefonen, der benyttes af de unge. Dette ses af tabel 2:

Tabel 2 Medieforbrug ift. alder fordelt på nye mediekanaler (pct.).

Kommunikationsform	15-65 år	15-24 år
SMS/MMS	38	69
Chat/ anden internetbaseret kommunikation	14	27
Tale i mobil	48	47
Tale i fastnettelefon	36	7

Kilde: M3 2009.

Det betyder, at initiativer, som skal motivere unge til at deltage i den politiske debat og demokratiet generelt, i høj grad skal anvende de nye medieformer, og særligt mobiltelefonen, hvis brug er i hastig vækst.

Tidsforbruget på medietyper

Forbruget af internet, mobiltelefoni, radio og tv hos de 15-24-åriges tid fordeles sig således: Op imod 2:15 timer om dagen på tv, 2:45 timer på internettet og 1:40 timer på mobiltelefonen. Det er altså især de store elektroniske medier, som optager de unges tid.

Fordelingen af tidsforbruget på forskellige medier og medieplatforme er samtidig noget ujævn hen over døgnet. Det er særligt radio og tv, som skiller sig ud, og hvor radioen er det foretrukne medie om dagen, tager tv'et over om aftenen. Tv-forbruget stiger markant fra sidst på eftermiddagen og især i tidsrummet 19:30-22:30, med et peak omkring kl. 21:30, hvor 45 procent af alle unge 15-24-årige ser et eller andet tv-program, typisk serier, film og lign.

Derimod er der et jævnt forbrug af it-medier og platforme gennem hele dagen, men med forskellige typer af forbrug fra informationssøgning i løbet af dagen i relation til uddannelse og arbejde til mere underholdning og fritidsorienteret anvendelse om eftermiddagen/aftenen. F.eks. er ca. 10-15 procent af de unge 15-24-årige på internettet på ethvert givet tidspunkt i løbet af døgnets vågne timer.

Forbrug af trykte medier

De unges (15-24-årige) foretrukne trykte medier afspejler deres øvrige elektroniske medievaner. De 15-24-årige læser oftere end befolkningen generelt Se & Hør, Her & Nu og Anders And & Co, og det er også langt oftere end aviser, som det ses i tabel 3. Når det gælder aviser, er det gratisaviserne (MetroXpress, Urban og 24Timer) samt formiddagsaviserne (Ekstra Bladet og B.T.), som tiltrækker de 15-24-årige.

Table 3 Medieforbrug ift. alder fordelt på udvalgte medier (pct.).

Medie	15-65 år	15-24 år
SE & HØR	15	18
Her & Nu	7	7
Anders And & Co.	6	8
Metro XPress	9	12
Urban	6	8
24Timer	7	8
Ekstra Bladet	7	8
B.T.	6	6
Politiken	8	6
Jyllands Posten	8	5
Berlingske	6	4

Kilde: Index DK 2H 2010.

Nyhedsopdateringen

18-35-årige får den daglige nyhedsopdatering fra nyhedssider på internettet samt radio og tv, og disse kilder suppleres af Facebook og gratisaviserne. Det er værd at bemærke, at Facebook og gratisaviserne benyttes i højere grad af de 18-27-årige end de 28-35-årige til den daglige nyhedsopdatering. Når det gælder websites med nyheder, er det gossip, livs- stilshistorier og lignende, som tiltrækker de unge, frem for de store sites fra de etablerede aviser.

Fjernsynet er det førende medie – på niveau med internetsites – som kilde til nyhedsopdateringen. 67 procent af de 18-27-årige og 77 procent af de 28-35-årige angiver tv som kilde til nyheder.

I øvrigt kan der spores en tendens til, at Facebook er på retur blandt de helt unge, og at de i højere grad bruger YouTube. Det skyldes i nogen grad, at deres forældre nu også er at finde på Facebook, altså ønsker de helt unge et rum, hvor de kan være for sig selv, uden deres forældre.

Opsamling

Det er kendetegnende for de unges (15-24-årige) medieforbrug, at tv og internettet er dominerende, og blandt aviserne er det gratisaviserne, som er mest anvendt af gruppen. Stilles der skarpt på tv-forbruget, er det de kommercielle tv-stationer, der viser film, serier og lign., der tiltrækker de unge, og de interesserer sig mest for gossip og livs- stilshistorier.

Mobiltelefonen er ved at udvikle sig til en ny medieplatform, der kommer til at spille en større og større rolle i kraft af dens flere funktioner.

Medieadfærdsanalyse

Berlingske har foretaget en medieadfærdsanalyse, der deler medieforbrugerne op i tre kategorier: det disciplinerede menneske, det fleksible menneske og netværksmennesket.

Det disciplinerede menneske

Det disciplinerede menneske er kendetegnet ved at være over 50 år gammel og have et meget ritualiseret medieforbrug. Det betyder, at de holder morgenaviser, ser de store nyhedsudsendelser om aftenen og generelt har en opsøgende tilgang til nyheder. De har en udpræget præference for traditionelle medier og søger en grundig og bred dækning af almene nyheder og almen viden. Det disciplinerede menneske anser det for en borgerligt at holde sig orienteret og som en nødvendighed for at kunne afgive en kvalificeret stemme ved valgene.

Det fleksible menneske

Det fleksible menneske er medieforbrugere imellem 30 og 50 år. De har en mere fleksibel tilgang til medieforbruget og føler sig ikke i samme grad som det disciplinerede menneske forpligtet til at holde morgenavis og se de store nyhedsudsendelser. De zapper oftere forbi på f.eks. TV2 News for at se, hvad der er sket, eller tjekker morgennyheder via iPad eller mobiltelefonen på netavisernes sites. Deres nyheds- og informationsdækning tilpasses deres øvrige aktiviteter og bliver ikke nødvendigvis tildelt en særlig tid. Det er kendetegnende for det fleksible menneske, at arbejde og fritid smelter sammen. De arbejder hjemme om aftenen, om morgenen og tjekker mails løbende, alt efter hvordan det passer ind i familielivet. Generelt har de en bredere tilgang til brugen af medier.

Netværksmennesket

Netværksmennesket er fremtidens medieforbrugere, og de er typisk under 30 år gamle. Deres medieforbrug er langt mere eklektisk, og de bruger medierne, alt efter hvor de befinder sig, hvilken dagssituation de er i. Størstedelen af deres medietid går med at sortere og fravælge information og nyheder. Deres medieforbrug er en form for top-down-tilgang med udgangspunkt i dem selv, og de tilvælger de nyheder og informationer, som interesserer dem og har betydning for dem personligt.

Typernes forhold til nyhedstyper

De tre typers forskellighed ses tydeligt, når man ser på, hvordan de forholder sig til forskellige typer af nyheder. Fælles for alle tre er, at de først søger nyheder, der har relevans for deres arbejde, studie eller anden primære beskæftigelse. Derefter skiller de sig ud fra hinanden.

Det disciplinerede menneske prioriterer sekundært nyheder af almen interesse og relevans, det er f.eks. politiske og samfundsrelevante nyheder i Danmark og store uden-

landske nyheder enten om katastrofer (f.eks. jordskælv i Japan) eller strukturel betydning (f.eks. det amerikanske præsidentvalg). Tertiært er det temaer, som er oppe i tiden, der vælges til. Det er emner som f.eks. internationale nyheder, amerikansk indenrigs- og udenrigspolitik og personportrætter. Den sidste type af nyheder, som vælges til, er emner af personlig interesse, f.eks. kultur, musik, sport og andre nichetemaer.

For det fleksible menneske er nyhedsprioriteringen lidt anderledes. Deres sekundære nyheder er af almen interesse og viden. Dernæst er det tertiært nyheder af personlig interesse, og de sidste er temaer, som er oppe i tiden.

Netværksmenneskets prioriteringer er radikalt anderledes sammenlignet med det disciplinerede menneske. Deres andet valg, efter nyheder, der har relevans for deres primære beskæftigelse, er nyheder, der omhandler emner af personlig interesse. Tertiært er det temaer, som er oppe i tiden, og til sidst tilvælges de mere almene nyheder. De nyheder, som det disciplinerede menneske ser som essentielle for at kunne begå sig i samfundet.

Perspektivering

De nye medieforbrugeres selektion af nyheder og informationer udgør en stor demokratisk udfordring. Når de primært tilvælger nyheder af relevans for deres eget liv og personlige interesser, så bliver det en udfordring at skabe et fælles udgangspunkt for den demokratiske diskussion om, i hvilken retning samfundet skal udvikle sig. Det fælles udgangspunkt og afsæt for de politiske debatter og diskussioner bliver således minimal. Fraværet af den fælles viden om f.eks. velfærdssamfundets fremtid, og hvilke forslag der er i spil, gør det vanskeligt at have en bred diskussion blandt vælgerne om de fælles anliggender.

Drøftelsen

Valgretscommissionen drøftede unges forhold til medier og politik i forlængelse af Lisbeth Knudsens oplæg.

Medier og politik

Kommissionen drøftede, hvilken rolle udviklingen i mediernes partipolitiske tilknytning spiller for demokratiseringen.

Der er sket en udvikling af medierne gennem tiden. Tidligere var der politiserende aviser, hvor hvert af de fire store partier havde sin avis. Den redaktionelle linje på hver avis talte direkte til partiets vælgere. I dagens medier er det ikke i samme grad partipolitiske skel, som differentierer medierne, men snarere livsstil og –former, som læserne selekterer sig efter. Det må ses som en naturlig følge af et stadig mere individualiseret samfund, hvor den enkelte er løsrevet fra sin klasse eller gruppe.

En ny tendens, som især ses fra USA, er, at politikere kun lader sig interviewe af journalister og til medier, som de deler partipolitisk ideologi med, f.eks. republikanske politikere til konservative journalister for konservative tv-stationer som Fox News.

Det kan udvikle sig til en stor udfordring for det brede samtalende demokrati, når man på den måde deler sig i 'åndelige ghettoer', hvor man kun ser de nyheder, der interesserer én, og formidlet på et værdigrundlag, som man identificerer sig med.

Kommunikationsform

Kommissionen drøftede, hvilken betydning en personlig identificerbar kommunikation har for politiske budskaber.

Det er kendetegnende for netværksmennesket, at det er afhængigt af sit netværk til at hjælpe med at sortere nyheder og informationer. Det betyder, at formidlingen af nyheder og informationer i høj grad bliver båret af personlige anbefalinger i ens eget netværk. Det ses blandt andet ved, at 'synes godt om'-knappen er den, som giver mest trafik på internet-avisernes sites. Det har den konsekvens, at klassiske massekommunikationsformer ikke lader sig effektivt flytte direkte til de nye medieplatforme.

Politisk oplysning eller markedsføring

Kommissionen drøftede forskellen mellem demokratisk oplysning og politisk markedsføring.

Det synes væsentligt at skelne imellem politisk markedsføring og demokratisk oplysning i diskussionen om den politiske debat og dannelsen af politiske holdninger. For den demokratiske deltagelse er det væsentligt, at borgerne og især de unge besidder almene demokratiske kompetencer, der sætter dem i stand til at følge og deltage i den demokratiske samtale. Det er udgangspunktet for, at man kan navigere i den informations- og nyhedsstrøm, som kendetegner det moderne samfund. Kombinationen af grundlæggende kundskaber og en strøm af politiske markeringer er med til at danne den politiske holdning hos borgerne.

Partierne bliver i dag i videre og videre udstrækning opfattet som markedsføringsorganisationer, der skal sælge bestemte budskaber med det formål at vinde markedsandele og i sidste ende magten. Det er der i udgangspunktet ikke noget forunderligt i. Kampen om magten er et grundvilkår for demokratiet. Derimod er det bekymrende, at vælgerne og unge ikke oplever sig inkluderet i partiernes politikudformning. Den politiske markedsføringsform understøtter i høj grad en forbrugstilgang til politik, hvor vælgerne skal overbevises om det ene partis kvalitet frem for det andet, på samme måde som når Coca-Cola forsøger det samme ift. Pepsi.

Derfor er det helt essentielt at diskutere, hvordan man får udviklet de kompetencer, der skal til for dannelsen af politiske holdninger hos de unge. Det er ikke alene et spørgsmål om at kunne nå dem med markedsføring af politiske budskaber og holdninger, men i høj grad også et spørgsmål om at give dem de kompetencer, der skal til for at kunne navigere imellem de forskellige politiske budskaber.

Politikdækningen i medierne

Kommissionen drøftede mediernes dækning af den politiske debat og dens konsekvenser for unges holdning til politik og politikere.

Formen på den aktuelle politiske debat er en udfordring for det demokratiske engagement. Forholdet imellem substans og form synes tippet i en retning, hvor det reelle politikindhold træder i baggrunden for spørgsmålet om, hvem der har tilrettelagt den rette taktik og efterfølgende vinder slaget.

Der efterlyses et større fokus blandt politikere og medier på formidling og fremstilling af betydningen af de aktuelle politiske standpunkter og holdninger for samfundsudviklingen. Det er væsentligt for interessen og engagementet i de formelle demokratiske strukturer, at de opleves som velkomne og relevante arenaer, der giver et bud på, hvordan Danmark skal udvikle sig.

Demokrati som et personligt projekt

Kommissionen drøftede, om der er grundlæggende forandringer i de unges tilgang til samfundet, og hvordan unges interesse og ansvarsfølelse vækkes for demokratiet.

Der er mange, som påpeger, at der er ved at ske nogle grundlæggende forandringer i tilgangen til politik og samfundsspørgsmål. Det ses blandt andet i de medieadfærdsforandringer, der er i gang, og som følger generationerne. Det er ikke længere muligt at opdrage de unge til demokrati på samme måde som før, derimod vil de i fremtiden skulle uddannes. Forstået som: Hvad er der i det for mig som ung, hvad får jeg ud af det og kan jeg bruge det til noget? Besvares spørgsmålene positivt, så er der en stor chance for, at den unge vil tage ejerskab for sagen.

Dermed bliver det et spørgsmål om at gøre demokratiet til et personligt projekt for den enkelte og skabe en uddannelsesnorm, der tilsiger en pligt til at stemme og udvise interesse for samfundet. Det er ikke længere muligt at henvise til værdien for hele systemet eller samfundet som sådan.

Den almene dannelse må knyttes sammen med et personligt ideal om den gode demokratiske borger, når man stemmer. Igennem uddannelsessystemet og samfundet som sådan skal der indlejres en demokratiforståelse hos den enkelte, der sigter på et aktivt medborgerskab og engagement. Et engagement, der forener den personlige interesse og de formelle helhedsorienterede politiske strukturer.

Tiltag

Valgrets Kommissionens forslag til tiltag, der kan styrke demokratiformidlingen til unge.

Oplysning og medier

Oplysning og viden om samfundet er en afgørende forudsætning for at kunne deltage aktivt i demokratiet og de politiske debatter.

Det er derfor vigtigt for nye vælgers inklusion, at der formidles aktuel viden, som er målrettet dem, og som vækker deres interesse. Forskning viser, at når unge tages alvorligt i formidlingen, så lever de også op til det demokratiske ansvar.ⁱ

Formidlingen bør følgelig ske på en nærværende og seriøs måde, der undgår at bekræfte negative fordomme om politik og samfundsforhold.

Det kan ske ved:

22. At tv-medierne opfordres til regelmæssigt at afvikle debatter med deltagelse af de politiske ungdomsorganisationer.

Baggrund: En undersøgelse foretaget for Valgrets Kommissionen viser, at inden for massekommunikation er det især klassiske medier som tv og radio, som er væsentlige kilder til viden om politik og samfundsforhold for alle befolkningsgrupper, herunder altså også de unge.ⁱⁱ

I 1998 og 2001 producerede TV2/Danmark en serie af udsendelser og debatter i relation til de forestående valg for børn og unge. Derigennem blev mange børn og unge engageret i de konkrete politiske udfordringer. I 1998 deltog over 120.000 børn og unge i en prøveafstemning som en afslutning på udsendelsesrækken, der var tilrettelagt i samarbejde med de politiske ungdomsorganisationer og Undervisningsministeriet.

Formål: At øge opmærksomheden hos unge om politik, hvor de unge kan identificere sig med debattørerne. Det vil gøre de unge mere interesserede og give dem mere viden om aktuelle politiske forhold.

23. At medierne opfordres til at styrke formidlingen af viden om aktuelle samfundsforhold, nyheder og politisk debat målrettet unge.

Baggrund: Både i Storbritannien, Norge og Sverige er der målrettede nyhedsudsendelser til børn og unge. Udsendelserne anvendes f.eks. i Sverige også i forbindelse med samfundsfagsundervisningen i skolen.ⁱⁱⁱ

Der er i dag mange medier, som gør en formmæssig indsats for at bringe nyheder og debat ud til unge mediebrugere, men det er samtidig et område, der bør arbejdes videre med ift. substansformidling.

Det fremgår af DR's public service-kontrakt for 2011-2014, at DR skal formidle aktuelle samfundsmæssige forhold på de unges præmisser.^{iv} Det er væsentligt, at indholdet ikke alene dækker unges umiddelbare hverdag, men også i høj grad dækker almene samfundsmæssige spørgsmål, der sætter unge i stand til at tage stilling til disse og deltage aktivt i den aktuelle politiske diskussion.

I tillæg bør der være en lignende forpligtigelse i public service-kontrakterne for TV2- regionerne og andre public service-medier til at formidle samfundsstof målrettet unge i deres programstof.

For medier, der ikke er underlagt public service-forpligtigelser, kunne en styrket indsats være at etablere ungdomsredaktioner, at bringe samfundsrelaterede udsendelser og at skabe rum for politisk debat blandt unge og lignende.

Formål: At styrke interessen for samt give viden og indsigt i samfundsrelevante nyheder blandt unge. Det skal sikre et kvalificeret grundlag for indtagelse af politiske standpunkter.

Nye kommunikationsveje

Fundamentet for et velfungerende demokrati og demokratisk engagement er, at borgerne er oplyste om relevante samfundsmæssige problemstillinger og forhold, som sætter dem i stand til at afgøre, hvilken løsning de foretrækker. Denne opgave er traditionelt blevet varetaget af først den skrevne presse, dernæst public service-radio- og -tv-kanalerne.

Analyser af de kommende generationers medieforbrug viser, at det i høj grad er netværksbåret kommunikation, der vælges til, og de klassiske medier og medietyper fravælges. Det betyder, at budskaber i høj grad får luft under vingerne, når de bliver formidlet mellem venner, og at man ikke kan forlade sig på de klassiske kanaler til viden om samfundet.

En væsentlig forudsætning for, at informationer og nyheder spredes gennem de personlige netværk, er, at informationen og budskabet opleves som værende af personlig interesse.

Det kan ske ved:

24. At der udvikles samfundsrelevant indhold til de nye kommunikationskanaler.

Uddybning: Det kunne f.eks. være applikationer o.l. til nye medier, der kan formidle samfundsrelevant viden til unge på de platforme, hvor de færdes.^v

Baggrund: Analyser af unges medieforbrug viser primært to trends. Den ene er, at mobiltelefoner med internetadgang får en mere og mere afgørende funktion i nyhedsformidlingen. Den anden trend er, at de unge primært vælger nyheder, der har personlig interesse, og at de bruger deres netværk til at sortere og selekttere nyheder og information.^{vi} En undersøgelse foretaget for Valgretskommissionen viser, at næst efter radio/tv er webbaserede og trykte medier unges foretrukne kilde til viden om samfund og politik.^{vii}

Formål: At give information til unge om aktuelle samfundsforhold og understøtte deres politiske holdningsdannelse via de medier og kanaler, hvor de unge i dag søger viden og information.

25. At nye medieplatforme i højere grad anvendes til formidling af viden om politik og samfundsspørgsmål.

Uddybning: Det kunne f.eks. være førstegangsvælgerinformationen, der - som beskrevet i tiltag 3 – kobles sammen med sociale medier o.l. og understøtter den politiske debat i de sociale netværk.

Baggrund: Forskning i brugen af sociale netværkstjenester viser, at det især er unge indtil midt i tyverne, som anvender sociale medier som en integreret del af deres hverdag.^{viii} Brugere anvender tid på at læse nyheder og især læsningen af andre og venners netværksprofiler.^{ix}

Det er samtidig værd at bemærke, at nydanske unge i højere grad end andre unge søger nyheder på – og er aktive i – de sociale netværkstjenester. Tilsvarende anvender de i højere grad mobiltelefoner til nyhedslæsning.^x Der vil således være et stort potentiale i at øge deres politiske engagement og interesse via de sociale netværkstjenester mv.

Formål: At give viden og understøtte den politiske debat hos de unge de steder og via de medier, hvor de unge i dag søger viden og information. Samtidig vil det være et forsøg på fremadrettet at genskabe et tilnærmelsesmæssigt fælles afsæt for den demokratiske samtale.

-
- i Zeglovits, Eva (2011): "*Voting Age 16 – Experiences from Austria*", oplæg ved Valgrets Kommissionens konference den 31. januar 2011 på Christiansborg.
 - ii Surveyundersøgelse foretaget af Gallup for Valgrets Kommissionen november 2010.
 - iii Norge: www.nrk.no/kultur-og-underholdning/1.6747870; UK: news.bbc.co.uk/cbbcnews; Sverige: svt.se/2.12807/lilla_aktuellt
 - iv DR's public service-kontrakt for 2011-2014: kum.dk/kulturpolitik/medier/dr/
 - v Hoff, Jens og Klastrup, Lisbeth (2011): "*Unge, sociale medier og politik*" redegørelse (i) til Valgrets Kommissionen.
 - vi Knudsen, Lisbeth (2011): "*Unge medieadfærd og interesse for samfund og demokrati*", præsentation for Valgrets Kommissionen den 4. maj 2011.
 - vii Surveyundersøgelse foretaget af Gallup for Valgrets Kommissionen november 2010.
 - viii Drotner, Kirsten (2011): "*Unge mediebrug*", redegørelse (j) udarbejdet til Valgrets Kommissionen, og Hoff, Jens og Klastrup, Lisbeth (2011): "*Unge, sociale medier og politik*", redegørelse (i) til Valgrets Kommissionen.
 - ix Hoff, Jens og Klastrup, Lisbeth (2011): "*Unge, sociale medier og politik*", redegørelse (i) til Valgrets Kommissionen.
 - x Drotner, Kirsten (2011): "*Unge mediebrug*", redegørelse (j) udarbejdet til Valgrets Kommissionen.

7 VALGRET OG VALGBARHED

Indledning

Spørgsmålet om valgretten er spørgsmålet om, hvem der skal være en del af det formelle repræsentative demokrati. Kort formuleret lyder spørgsmålet: Hvem besidder de nødvendige færdigheder og kundskaber til at kunne tage del i et samfunds styre?

Disse spørgsmål er gået igen, hver gang demokratiets udvikling har været på dagsordenen. Hvem er i stand til at deltage i et lands styre? Hvem har tilstrækkelige kundskaber og den fornødne indsigt? Og hvilke kompetencer og indsigter er nødvendige?

Ideelt er demokrati en styreform, hvor alle i et givet fællesskab har mulighed for at øve indflydelse på fællesskabets beslutninger, og hvor alle har pligt til at tage ansvar for fællesskabets velfærd. I det ideelle demokrati har alle i fællesskabet de kompetencer, der kræves for at kunne påtage sig pligten og nyde rettigheden.

Det repræsentative demokrati har sit fundament i, at borgerne vælger blandt kandidater, der er opstillet blandt og af borgerne selv. Og at disse er repræsentanter for borgernes synspunkter og holdninger i et besluttende organ.

Dermed bliver spørgsmålet om formidlingen af synspunkter spaltet i to spørgsmål: Hvem skal kunne vælge – altså hvilke borgere har ret til at lade deres synspunkter blive repræsenteret? Og hvem skal kunne vælges – hvem kan repræsentere vælgerens synspunkter?

Det er afsættet for en diskussion af forholdet imellem valgret og valgbarhed, og hvilke fordringer der knytter sig til netop disse to centrale elementer i det repræsentative demokrati.

Resumé af redegørelse

Resumé af redegørelse (k): Jensen, Michael H. et al. (2010) 'Juridisk vurdering af 16-års valgret'.

Professor, dr.jur. Michael H. Jensen, adjunkt, ph.d. Kasper Steensgaard og ph.d.-studerende, cand.jur. Caroline Adolphsen fra Aarhus Universitet har for Valgretskommissionen foretaget en analyse af de juridiske problemstillinger ved en nedsættelse af valgretsaldern til 16 år.

Analysen tager udgangspunkt i spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at sænke valgretsaldern, om det er muligt at have en valgretsalder lavere end myndighedsaldern, og hvilke implikationer det vil have for mindreårige umyndiges mulighed for kandidatur.

Grundloven

Udgangspunktet for en juridisk fortolkning af Grundloven tager afsæt i tre forhold: ordlyden, forarbejderne og formålet.

Valgretten er reguleret af Grundlovens § 29:

"Valgret til Folketinget har enhver, som har dansk indfødsret, fast bopæl i riget og nået den i stk. 2. omhandlede valgretsalder, medmindre vedkommende er umyndiggjort. Det bestemmes ved lov, i hvilket omfang straf og understøttelse, der i lovgivningen betragtes som fattighjælp, medfører tab af valgret."

Stk. 2. Valgretsaldern er den, som har opnået flertal ved folkeafstemning i overensstemmelse med lov af 25. marts 1953. Ændring af den til enhver tid gældende valgretsalder kan ske ved lov. Et af Folketinget vedtaget forslag til en sådan lov kan først stadfæstes af kongen, når bestemmelsen om ændring af valgretsaldern i overensstemmelse med § 42, stk. 5 har været undergivet en folkeafstemning, der ikke har medført bestemmelsens bortfald."

Ordlyden

Fortolkning med afsæt i ordlyden af Grundloven giver ikke grundlag for at forhindre en nedsættelse af valgretsaldern.

Grundlovens § 29, stk. 2, der specifikt regulerer valgretsaldern, muliggør ændringen i valgretsaldern ved almindelig lov, der dog er undergivet en folkeafstemning, som ikke har medført dens bortfald. Det kan bemærkes, at valgretsaldern var direkte fastsat i Grundloven indtil 1953, hvor spørgsmålet blev flyttet ud i den almindelige lovgivning.

§ 29, stk. 2 har således gjort det muligt at ændre valgretsaldern uden at ændre Grund-

loven. Det er sket fem gange siden da. Senest i 1978, hvor den blev fastsat til 18 år.

Myndighed. Af Grundlovens § 29, stk. 1 fremgår det, at personer, der i øvrigt opfylder betingelserne i § 29, stk. 1, men er blevet umyndiggjort og dermed underlagt værgemål, ikke har valgret. Grundloven forpligter således til, at valgretten fratages personer, der ikke er i stand til at handle fornuftsmæssigt. Det vil typisk være sindssygdом, demens eller manglende åndelig og psykisk udvikling.

Det betyder samtidig, at umyndige personer grundet den almindelige aldersbestemmelse ikke er omfattet af bestemmelsen i Grundloven. Det er derfor snarere tværtom, idet det fremgår af § 29, stk. 2, at valgetsalderen fastlægges ved lov. Og det er således op til lovgivningsmagten og vælgerbefolkningen at afgøre, ved hvilket alderstrin den fornødne åndelige modenhed generelt er til stede.

Der er således intet i Grundlovens ordlyd til hinder for at have en valgetsalder lavere end myndighedsalderen.

Formål

Det står klart, at formålet med Grundlovens paragraf om valgetsalderen er, at man skal besidde de fornødne evner til at handle fornuftsmæssigt i almindelighed, førend man kan tildeles valgret.

Det er så en retsteknisk nødvendighed, at der fastlægges en bestemt alder, hvor man ud fra en generel vurdering i almindelighed kan sige, at borgerne har den fornødne åndelige modenhed til at kunne deltage i valg.

Til en vurdering og fastlæggelse af tidspunktet, hvornår den fornødne åndelige modenhed er til stede, vil Folketinget kunne inddrage udtalelser med videre fra sagkundskaben og eksperter på området. Men det er i sidste ende en politisk beslutning, som afgøres af Folketinget og vælgerbefolkningen i fællesskab jf. § 29, stk. 2.

Det er vurderingen, at der næppe i juridisk forstand vil være grundlag for at antage, at den fornødne åndelige modenhed ikke er til stede hos de 16-årige i dag.

Det vil dog være et krav ved en sænkelse af valgetsalderen til 16 år og fastholdelse af en myndighedsalder på 18 år, at det skal være muligt at fratage valgretten fra 16-årige, hvis de ikke er i stand til at handle fornuftsmæssigt.

Forarbejder

En fortolkning af Grundloven lægger også Grundlovens historiske forudsætninger til grund for en endelig vurdering af muligheden for en sænkelse af valgetsalderen til 16 år.

Den grundlovgivende rigsforsamling i 1849 udtrykte tydeligt, at den ikke forestillede sig muligheden for at tildele valgret til mindreårige, ej heller fattige, kriminelle, konkursramte etc. Det var således en ret, der alene skulle tildeles mænd over 30 år, som havde rådighed over deres bo, og som besad den nødvendige indsigt i samfundets forhold i almindelighed.

Disse bindinger har grundlovgiver dog ved grundlovsrevisionerne gradvis forladt, således at det med 1953-grundloven alene er umyndiggørelse, som medfører fortabelse af valgretten, idet der ikke er en lov, der begrænser valgretten for personer, der er under strafafsoning eller offentlig understøttelse, som nævnt i § 29, stk. 1.

Der er således ingen historiske forudsætninger, der afskærer fra at sænke valgretsaldern til 16 år.

Valgbarhed til Folketinget

Det følger af Grundlovens § 30, at alle, der har valgret, også er valgbar, medmindre man er straffet for en handling, der gør en uværdig til at tage sæde i Folketinget.

Derved vil 16-årige opnå ret til at stille op ved folketingsvalg og blive valgt, hvis valgretsaldern sænkes til 16 år.

Valgret til menighedsråd, kommunalbestyrelser og regionsråd

Ovenstående tager udgangspunkt i Grundlovens bestemmelser om valgret og valgbarhed til Folketinget.

Grundlovens § 86 giver alle, der har valgret til Folketinget, valgret til alle offentlige valg. Derimod findes der ingen bestemmelse i Grundloven om valgbarhed til menighedsråd, kommunalbestyrelser og regionsråd. Det er dog en almindelig tolkning, at er man valgbar til Folketinget, da er man også valgbar til menighedsråd, kommunalbestyrelser og regionsråd.

En sænkelse af valgretsaldern til 16 år vil således give de 16-årige mulighed for at stille op til alle offentlige valg og stemme ved samme.

Myndighed

En sænkelse af valgbarhedsaldern til 16 år og en samtidig fastholdelse af myndighedsaldern på 18 år vil medføre nogle problemstillinger i relation til den gældende lovgivning for umyndige personers evner til at indgå aftaler og forpligte sig selv.

I analysen af problemstillingen tages udgangspunkt i kommunalbestyrelsen, men de samme regler og forhold vil gælde ved de øvrige offentlige valg.

I udgangspunktet forpligter et 16-årigt kommunalbestyrelsesmedlem ikke sig selv personligt; men med afsæt i de almindelige fuldmagtsregler vil det 16-årige medlem handle på vegne af kommunalbestyrelsen.

Den kommunale styrelseslov udvider omfanget af ansvar, som et kommunalbestyrelsesmedlem pådrager sig ved sit arbejde. Det gælder især ved udeladelse, hvor medlemmet pådrager sig en eventuel forpligtigelse og kan gøres ansvarlig for sit fravær/udeladelse. Et forhold, som en mindreårig umiddelbart ikke kan påtage sig, da det er et økonomisk spørgsmål.

Myndighedsbestemmelserne generelt er skabt med det formål at beskytte mindreårige

mod forhold, som de ikke forventes at kunne overskue konsekvenserne af. Beskyttelsesbestemmelser, der i et vist omfang begrænser den mindreåriges handlemuligheder og mulighed for ansvarspådragelse. Begrænsninger, der ville skulle imødegås med ændret lovgivning, dersom myndighedsalderen ikke sænkes samtidig med valgretsaldern.

Forældreansvaret

I udgangspunktet er det forældrene, som træffer afgørelser på den mindreåriges vegne. Der er dog en række undtagelser, som tager højde for den mindreåriges udvikling og opøvelse af selvstændige kompetencer. Der er således en række områder, hvor mindreårige bliver tildelt begrænset beslutningskompetence, f.eks. når det drejer sig om lægelige behandlinger, sociale sager om anbringelser og indmeldelse i trossamfund. Der kræves således samtykke, fra man er 15 år, ved indmeldelse i trossamfund.

Det vil dog blive betragtet som en så væsentlig beslutning at stille op ved offentlige valg, at det i udgangspunktet, med den nuværende lovgivning, vil kræve forældremyndighedsindehaverens samtykke, hvis en mindreårig ønskede at være kandidat ved et offentligt valg.

I dag kræver reglerne for kommunalbestyrelsesmedlemmer, at de har bopæl i den kommune, hvor de er valgt. I det tilfælde hvor forældrene til et mindreårigt valgt medlem ønsker at flytte ud af kommunen, vil det mindreårige medlem være tvunget til at frasige sig sit mandat, idet det er en del af forældreansvaret at beslutte, hvor børn skal bo. Dog kan forældrene vælge at finde og indestå for udgifterne til en selvstændig bolig for den mindreårige, hvis de ønsker det.

Det vil være muligt at imødegå denne problemstilling igennem en relevant ændring af lovgivningen.

Konklusion

Det er muligt at sænke valgretsaldern til 16 år, og det vil samtidig medføre en sænkelse af valgbarhedsaldern til 16 år.

Det vil medføre en række udfordringer i relation til et eventuelt valg af en 16-årig til Folketinget, regionsrådene, kommunalbestyrelserne eller menighedsrådene.

Særligt i forhold til muligheden for at kunne gøres erstatningsansvarlig og opretholdelsen af bopælspligten for valgte medlemmer.

Med den nuværende lovgivning vil det afkræve forældremyndighedsindehaverens samtykke til et kandidatur.

Det vil være muligt at tage højde for disse problemstillinger igennem ændringer i den relevante lovgivning, herunder også kravet om bopælspligt.

Drøftelsen

Valgretskommissionen drøftede forholdet imellem valgrets-, valgbarheds- og myndighedsalderen i forlængelse af Michael H. Jensens, Kasper Steensgaards og Caroline Adolphsens redegørelse og oplæg.

Valgret som en universel rettighed

Kommissionen drøftede spørgsmålet om valgret som en universel rettighed.

Der blev i kommissionen fremlagt det synspunkt, at stemmeret burde tildeles alle borgere ved fødslen. Og indtil man i familien enes om, hvornår barnet selv er åndeligt moden til at udøve sin stemmeret, vil det være forældrene, som råder over barnets stemme. Det vil sætte gang i diskussionen i familien om, hvornår den unge vil være klar til at varetage sin stemmeret selv. Det vil således få familierne til at forholde sig til spørgsmålet om demokrati og politisk deltagelse.

Dermed placeres et ansvar for den demokratiske dannelse i familien, medførende et øget incitament til diskussioner i familier om, hvad demokrati er, og hvordan samfundet hænger sammen.

Modellen vil kræve en grundlovsændring, idet Grundloven i dag giver valgret som en individuel ret.

Rettighed og åndelig modenhed

Kommissionen drøftede forholdet imellem rettighed og åndelig modenhed.

Grundlovens krav om åndelig modenhed for at opnå valgret bestemmer, hvornår borgerne kan tildeles den demokratiske rettighed, som valgretten udgør. Det er en retsteknisk løsning, at opfyldelse af kravet sættes til et bestemt alderstrin og ikke ved kundskabsprøver eller lignende. Løsningen er indskrevet i Grundloven, idet den omtaler lov om valgretsalders i § 29, stk. 2.

Det betyder, at i Grundloven står kravet om modenhed over rettigheden. Borgernes rettigheder fødes på den måde af lovgivningen. Loven fastlægger og konkretiserer borgernes rettigheder under hensyn til de almene rettigheder, man har som borger i kraft af sin eksistens ud fra et naturretligt perspektiv.

Åndelig modenhed

Kommissionen drøftede, hvordan åndelig modenhed vurderes.

Formålet med Grundlovens § 29 bestemmes af umyndiggørelsesinstituttet, dvs. Grundlovens bestemmelse om, at umyndiggjorte ikke har valgret. Dermed er spørgsmålet om valgret knyttet til spørgsmålet om åndelig modenhed.

Det har således været væsentligt for grundlovgiverne, at vælgerne, generelt set, skal kunne overskue konsekvenserne af politiske sammenhænge for at opnå valgret. Vurderingen af, hvornår dette er tilfældet, er af retstekniske grunde bestemt til at være et spørgsmål om alder.

Fastlæggelsen af den specifikke aldersgrænse for, hvornår en tilstrækkelig åndelig modenhed er til stede, er herefter et politisk spørgsmål. Det er op til Folketinget og vælgerbefolkningen i forening at afgøre og fastlægge den konkrete aldersgrænse. Det er samtidig klart, at i den politiske vurdering af spørgsmålet vil Folketinget inddrage udtalelser fra sagkundskaben til brug for sine vurderinger.

Det er vurderingen fra et juridisk perspektiv, at en 16-års aldersgrænse på nuværende tidspunkt næppe vil være i strid med Grundloven. Omvendt vil det næppe være muligt at sætte valgets alderen ned til f.eks. 10 år, idet man må sige, at 10-årige i dag ikke har den fornødne modenhed, som kræves i Grundloven.

Umyndiggjort og umyndighed

Kommissionen drøftede forskellen imellem umyndiggjort og umyndighed.

Umyndighedsbegrebet er et samlet begreb for personer, der er blevet umyndiggjorte, eller som er umyndige i kraft af mindreårighed. Begge former indebærer, at umyndige personer ikke har retshandelsevnen; altså har de ikke kompetencen til at indgå aftaler i økonomisk henseende. Denne kompetence varetages af den umyndiges værge. For mindreårige vil det ofte være forældrene, og for umyndiggjorte vil det være en af statsforvaltningen beskikket værge.

Forskellen er således, at mindreårige er født uden retshandelsevnen, og de får den først tildelt, når de opnår myndighedsalderen. Mens personer, der har opnået myndighedsalderen, umyndiggøres, når de fratages retshandelsevnen. En handling, der kun kan ske ved domstolene.

Ændring i myndighedsalderen

Kommissionen drøftede myndighedsalderen og dens udvikling gennem historien.

Som det fremgår af nedenstående tabel, er myndighedsalderen så vel som valgets alderen løbende blevet sænket, fra 25 år i 1849 til 18 år i 1976.

Det ses ligeledes af tabellen, at myndighedsalderen og valgets alderen kun i kortere perioder har været sammenfaldende.

År	Valgretsaldersalder (Folketinget)	Myndighedsalder
1849	30 år	25 år
1918	25 år	25 år
1922	25 år	21 år
1953	23 år	21 år
1961	21 år	21 år
1969	21 år	20 år
1971	20 år	20 år
1976	20 år	18 år
1978	18 år	18 år

Myndighedsalderen i dag

Kommissionen drøftede, hvilke rettigheder og pligter der er knyttet til myndighedsalderen.

Tidligere var mange rettigheder og pligter knyttet sammen med den formueretslige myndighedsalder, og aldersgrænserne var derfor sammenfaldende. Dette princip har ændret sig over tid som en følge af udvidelsen af unges rettigheder og pligter, førend de fylder 18 år. Dette har medført, at der er opstået mange varierende myndighedsaldrer afhængigt af, hvilket område det drejer sig om.

Der efterlyses derfor en diskussion af, hvilket ansvar og hvilke pligter der i dag er knyttet til den formueretslige myndighedsalder. Og i forlængelse heraf en undersøgelse af ikke blot hvilke rettigheder, men også hvilke ansvarsområder der er tillagt unge under 18 år.

Aldersgrænser i samfundet

Kommissionen drøftede i forlængelse heraf de mange aldersgrænser, der gælder for forskellige områder.

I dag er der en lang række forskellige aldersgrænser for, hvornår der opnås ret til at træffe selvstændige beslutninger og foretage selvstændige handlinger. Det er resultatet af en række lovændringer igennem de seneste 15-20 år, hvor der er givet mere ansvar og rettigheder på udvalgte områder til unge under 18 år.

Det er således muligt at blive gjort personligt ansvarlig for sine handlinger som 14-årig – den kriminelle lavalder. 12-årige har ret til at blive hørt i sociale sager, f.eks. i sager om anbringelser, bopæl ved forældres skilsmisse og give samtykke til adoption. 15-årige har råderet over egne erhvervede midler, ret til at påtage sig et lønnet arbejde og dermed også selvangivelsespligt. 15-årige har ligeledes ret til selv at søge lægehjælp og afgøre, hvilke

lægelige behandlinger de vil modtage.

Der er således mange aldersgrænser, som man kan læne sig op ad, når det gælder spørgsmålet om valgret. De varierende aldersgrænser er resultatet af politiske forhandlinger, hvor det på hvert område er blevet vurderet, hvornår man vil have den fornødne evne til at handle fornuftsmæssigt inden for området.

Det blev i kommissionen pointeret, at de mange forskellige aldersgrænser, der varierer fra område til område, er noget rod, idet det ikke efterlader et klart billede af, hvornår man er barn, ung og voksen.

Det blev fremhævet, at spørgsmålet om 16-års valgret derfor bør vurderes i sin egen kontekst og som en selvstændig rettighed, da der ikke er en naturlig, ensartet aldersgrænse at koble valgretten sammen med. Det må bero på en vurdering af, hvornår man har de kompetencer, der skal til for at være demokratisk moden, hvornår det vil give mening at give unge de demokratiske rettigheder, som valgret og valgbarhed er.

Sammenhængen imellem valgret og myndighed

Kommissionen drøftede, hvorledes man i almindelighed opfatter sammenhængen imellem myndighed og valgret.

På trods af at Grundloven ikke kobler valgret med myndighed, men med åndelig modenhed, vurderer kommissionen, at langt de fleste danskere ser en ganske stærk kobling imellem myndighedsalder og valgetsalder. Det opfattes som naturligt, at valgret, valgbarhed og myndighed er sammenfaldende, selvom der ikke er nogen juridisk kobling imellem valgets/valgbarhedsalderen og myndighedsalderen.

Det er således kommissionens vurdering, at en diskussion om sænkelse af valgetsalderen til 16 år også må forholde sig meget nøje til de afledte og principielle konsekvenser af en valgetsalder lavere end myndighedsalderen.

I diskussionen om 16-års valgret er det således ikke alene et spørgsmål om stemmeret, men også valgbarhed og myndighed, hvor alle elementer bør indgå i diskussionen.

Adskillelse af valgret og valgbarhed

Kommissionen drøftede muligheden for at adskille valgetsalderen og valgbarhedsalderen.

De største praktiske udfordringer for en valgets- og valgbarhedsalder lavere end myndighedsalderen opstår først i det øjeblik, hvor en mindreårig bliver valgt til et demokratisk organ og dermed kan komme til at pådrage sig et erstatningsansvar.

Disse vil således kunne imødegås ved differentierede aldersgrænser, hvor valgbarhedsalderen skulle være sammenfaldende med myndighedsalderen, mens valgetsalderen kunne være 16 år.

Dette vil være et brud med en lang tradition i Danmark, hvor retten til at stemme ved

valg også medfører retten til at være kandidat. Sådan har det været for Folketinget siden 1849, mens det først kom til at gælde for Landstinget i 1915.

Rundt om i Europa og i den øvrige verden findes der mange demokratier, hvor der er forskellige aldersgrænser for valgret og valgbarhed. Der, hvor det er tilfældet, er valgets alderen lavere end valgbarhedsalderen.

Kommissionen er tillige opmærksom på, at forslaget vil kræve en grundlovsændring.

16 år

Kommissionen drøftede, hvorfor valgets alderen ønskes sænket til netop 16 år.

I forlængelse af drøftelsen af de mange forskellige aldersgrænser blev det også drøftet, hvorfor valgets alderen netop skal sænkes til 16 år og ikke et andet alderstrin.

16 år blev fremhævet som en ny valgets aldersgrænse, da den vil falde sammen med det tidspunkt, hvor undervisningspligten normalt ophører. Danske elever er således i gennemsnit 16,1 år, når de går ud af 9. klasse.

Herefter må det formodes, at alle har modtaget den undervisning og dannelse, der giver de nødvendige kompetencer for at kunne deltage i demokratiet og tage del i den politiske debat.

Det hænger tillige sammen med, at introduktionen af valgret vil ske i en periode i de unges liv, hvor de er i stabile livsrelationer. Dermed understøttes overførelsen af normen for demokratisk engagement og valgdeltagelse fra en generation til den næste. Deraf vil følge en højere valgdeltagelse livet igennem.

Opstilling og valgbarhed

Kommissionen drøftede valgbarheden og opstillingen af kandidater til offentlige hverv.

Spørgsmålet om valgbarhed er samtidig et afsæt for at diskutere den praktiske indretning af vores demokratiske system. Langt de fleste kandidater, der i dag bliver stillet op ved de offentlige valg, stilles op af et parti. Der ligger således et stort ansvar hos partierne og deres medlemmer for at være ansvarsfulde demokrater, der stiller de kandidater op, som de har størst tillid til, og som de mener har de nødvendige kompetencer.

Ansvaret for opstillingen og dermed chancen for at blive valgt vil ikke alene påhvile den 16-årige, men vil kræve en opbakning fra den lokale partiforening.

Det er i dag en stor udfordring for demokratiet, at det er forholdsvis få, som er med til at træffe denne type af beslutninger. Andelen af vælgere, der er medlem af et politisk parti, har været faldende siden midten af 1960'erne, og i dag er det ca. fire procent af vælgere, som er medlem af et politisk parti. For de unge under 30 år er andelen dog steget fra ca. to procent i begyndelsen af 1990'erne til syv procent i 2008.¹

¹ Torpe, Lars (2010) "Demokratiske deltagesformer blandt unge", redegørelse (d) udarbejdet til Valgretscommissionen.

Det vil således styrke demokratiet, hvis flere vælgere meldte sig ind i partierne og derigennem tog ansvar for opstillingen af kandidater.

Forsøg med 16-års valgret

Kommissionen drøftede muligheden for at gennemføre forsøg i kommunerne med 16-års valgret som et led i frikommuneprojektet.

Det er på nuværende tidspunkt vanskeligt at sige noget endeligt om muligheden. Det vil dog være forholdsvis usandsynligt, idet Grundlovens ordlyd er meget klar omkring valgretsaldern. Der kendes dog på nuværende tidspunkt ikke meget til indholdet i frikommuneprojektet, hvilket bidrager til at gøre det svært at sige noget klart om muligheden.

Der er i kommissionen dog interesse for at afsøge muligheden for at afvikle forsøg med 16-års valgret på et lokalt niveau.

Tiltag

Valgretskommissionens forslag om en lavere valgretsalder.

Valgretsalderen

Unge demokratiske engagement kan styrkes ved at sænke valgretsalderen og tilpasse den til et tidspunkt, der befordrer en øget valgdeltagelse.

Baggrund

Det danske demokrati er ikke en stationær størrelse, men er under konstant udvikling. Det gælder både demokratiets form og indhold, men i særdeleshed i forhold til dets deltagere. Siden Grundloven af 1849 har man gradvis tildelt en større og større del af befolkningen valgret. Med Grundloven af 1915 fik kvinder, tyende og fattigfolk valgret, og samtidig blev det også begyndelsen på en fortsat og større inklusion af unge i demokratiet. Siden 1915 har man nedsat valgretsalderen fem gange – fra 30 år i 1915 er den blevet nedsat til 25 år i 1918, 23 år i 1953, 21 år i 1961, 20 år i 1971 og endelig 18 år i 1978.

Alle hidtidige udvidelser af valgretten har været kendetegnet ved en debat om den pågældende gruppes åndelige modenhed, kompetencer samt deres politiske interesse og engagement. Det var emnerne, da kvinderne fik tildelt valgret i 1915, i 1978 da 18-årige blev tildelt valgret – og 30 år senere ligeledes centrale emner i Valgretskommissionens drøftelse af muligheden for at indføre 16-års valgret.

Og sådan skal det være. Et sundt og levende demokrati bygger på borgernes kompetencer, engagement og åndelige modenhed. Elementer, der sætter dem i stand til at overskue og forholde sig til de politiske sammenhænge i samfundet og til at kunne påtage sig et ansvar for helheden.

Samtidig har ånden i det danske demokrati siden 1849 været en fortsat udvidelse, med inklusion af stadig flere. En løbende proces, hvor folkestyret ikke blot fastholdes i et stationært leje, men løbende har inkluderet nye vælgere.

Derfor kan demokratiet udvides med 16-17-årige, såfremt de vurderes at kunne leve op til ovennævnte elementer.

Resumé af redegørelser

Af Valgretskommissionens redegørelser fremgår, at de 16-17-årige generelt er politisk interesserede og engagerede i den politiske debat. De vurderes i almindelighed til at være åndeligt modne og til at have den fornødne indsigt i samfundet og politiske spørgsmål,

der sætter dem i stand til at danne deres egne holdninger og påtage sig ansvaret for dem. Samtidig vurderes det, at de 16-17-årige vil sætte sig yderligere ind i politik og partiernes holdninger, hvis de har en egentlig direkte indflydelse på udviklingen af samfundet. De udviser generelt en parathed til at påtage sig et ansvar for samfundet, hvis de bliver vist tilliden til at kunne være med.

Samtidig har Valgretskommissionens redegørelser også vist, at en nedsættelse af valgretsalderen under alderen for den formueretlige myndighed (p.t. 18 år) giver anledning til visse lovgivningsmæssige tilpasninger og overvejelser, selvom der ikke er nogen egentlig eller defineret sammenhæng mellem myndighed og valgret.

Valgretskommissionens redegørelser viser tillige, at det vil kræve en egentlig grundlovsændring, hvis man ønsker at adskille valgret og valgbarheden for de 16-17-årige. Ligeledes kræver det en grundlovsændring, såfremt man ønsker at benytte forskellige valgretsaldre ved folketingsvalg, kommunalvalg og menighedsrådsvalg, idet det følger af den gældende grundlov, at valgretsalderen for disse valg er den samme. Dette har været vilkårene for ændringer i valgretsalderen siden Grundloven af 1953.

Valgretskommissionen har tillige drøftet mulighederne for forsøg med 16-års valgret. Her har de redegørelser og den viden, kommissionen har haft adgang til, vist, at Grundloven næppe giver mulighed for forsøg med at tildele 16-17-årige valgret til Folketinget, kommuner og menighedsråd. Valgretskommissionen har derimod peget på, at Grundloven antagelig ikke udelukker, at lovgivningsmagten gennemfører forsøg ved regionrådsvalg, for så vidt at regioner ikke betragtes som kommuner, og ved Europa-Parlamentsvalg. En forsøgsordning med valg til Europa-Parlamentet kan kun gennemføres i overensstemmelse med EU-retten.

Vurdering

En samlet Valgretskommission mener:

- At det er vigtigt for demokratiets fremtid at inkludere flere unge i demokratiet.
- At mange 16-17-årige er åndeligt modne nok til at kunne overskue de politiske sammenhænge og dermed til at kunne indgå i den politiske debat om samfundets udvikling.
- At mange 16-17-årige har en stor interesse for politik og samfund
- At mange 16-17-årige har et stærkt politisk engagement og har et ønske om at tage ansvar for samfundet og dets udvikling.
- At mange 16-17-årige har erhvervet tilstrækkelige kundskaber og kompetencer til at forholde sig til demokratiet, jf. folkeskolens formålsparagraf.

En samlet Valgretskommission anerkender samtidig:

- At det ikke er uden juridiske udfordringer at have en valgetsalder, der er lavere end myndighedsalderen.
- At der for mange er en logisk sammenhæng imellem valgetsalderen og myndighedsalderen, omend denne sammenhæng ikke er juridisk betinget.
- At Grundloven for nærværende umuliggør en trinvis og graderet indførelse af hhv. valgret og valgbarhed.

Et flertal i kommissionen indstiller:

26. At Folketinget drøfter muligheden for at indføre 16-års valgret, sekundært 17-års valgret, ved alle offentlige valg.

Såfremt disse overvejelser ikke fører til en umiddelbar nedsættelse af valgetsalderen, opfordres Folketinget til:

- 1) At tilvejebringe mulighed for forsøg med 16-års valgret, sekundært 17-års valgret, ved valg/afstemninger, f.eks. ved Europa-Parlamentsvalget i 2014 med henblik på en videre vurdering af en generel indførelse af 16-års valgret, sekundært 17-års valgret.
- 2) At man i forbindelse med en eventuel fremtidig revision af Grundloven overvejer bestemmelserne i Grundloven, der indebærer, at alderen for valgret og valgbarhed nødvendigvis er den samme, og at valgetsalderen ved valg til kommunale råd og menighedsråd nødvendigvis er den samme som ved valg til Folketinget. Således at forstå, at valgbarhedsalderen kan være højere end valgetsalderen.

Flertallet i kommissionen: Mogens Jensen, Zenia Stampe, Anne Baastrup, Johanne Schmidt-Nielsen, Harald Børsting (LO), Anders Bondo Christensen (DLF), Niels Nygaard (DIF), Birgitte Nielsen (DGI), Rune Siglev (DUF), Karsten Nissen, Johannes Andersen, Klaus Levinsen, Peter Nedergaard, Michael H. Jensen og Aage Frandsen.

Et mindretal i kommissionen indstiller:

26b. At der bredt i samfundet er en kontinuerlig drøftelse af unges demokratiske deltagelse, herunder spørgsmålet om valgretsaldere, men at valgretsaldere bevarer på 18 år, idet valgrets-, valgbarheds- og myndighedsaldere bør følges ad.

Mindretallet i kommissionen: Christian Mejdahl, Britta Schall Holberg, Henriette Kjær, Simon Emil Ammitzbøll, Mikkel Dencker, Casper Hunnerup Dahl og Lisbeth Knudsen.

KL har ikke en holdning til spørgsmålet om valgretsaldere, da KL betragter det som et partipolitisk anliggende.

8. FORSKNING OG VIDEN

Forskning og viden

Det er helt centralt for en fremtidssikring af demokratiet, at der løbende opbygges viden i samfundet om dannelsen af politiske holdninger og forankringen af demokratiet hos de kommende generationer.

Under sit arbejde har Valgretscommissionen erfaret, at der i dag er ganske få forskere og ikke mindst undersøgelser, der retter sig imod unge, demokrati og den politiske holdningsdannelse. Det er kendetegnede for langt de fleste undersøgelser og surveys, at de meget sjældent medtager respondenter under 18 år.

Der er således i dag kun få systematiske analyser og undersøgelser politisk engagement og demokratisk dannelse hos unge under 18 år. Det til trods for, at de skal bære demokratiet videre, og at den demokratiske dannelse begynder langt før de unge fylder 18 år.

Et af de få forskningsprojekter inden for feltet, der arbejder med unge under 18 år, er the International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) fra 2009, som alene har elever på 8. klassetrin som genstandsfelt. Undersøgelsesprojektet viser blandt andet, at den politiske holdningsdannelse og orienteringen mod samfundet begynder langt før de unge fylder 18 år. Den viser tillige, at der er en solid forståelse for demokratiet hos eleverne i grundskolen, og samfundsundervisningen stimulerer den politiske interesse blandt de unge.

Der er derfor behov for at styrke den samfundsvidenskabelige forskning på området og foretage målrettede analyser af de unge, 14-25-årige, i relation til demokrati, politik og samfund.

Fremtidssikringen af demokratiet og den løbende udvikling heraf bør bero på undersøgelser og analyser af udviklingen hos de unge. På samme vis som det i dag allerede er tilfældet med hensyn til unge og kriminalitet, unges alkoholforbrug etc.

Tiltag

Valgretscommissionens forslag til tiltag, der kan styrke forskningen i unge og demokrati.

Forskning og viden

Viden og forskning i dannelsen af politiske holdninger og forankringen af demokratiet er helt central for fortsat at kunne fremtidssikre demokratiet.

Der foretages i dag allerede undersøgelser af befolkningens holdning til demokrati, politik og samfundet generelt. Det er dog kendetegnende for de fleste undersøgelser, at de sjældent indeholder respondenter under 18 år. Det er derfor vanskeligt at få et indtryk af de kommende generationers holdning til – og engagement i – demokratiet. Der er derfor behov for at styrke den samfundsvidenskabelige forskning på området og foretage løbende og målrettede analyser af de helt unge (14-25-årige).

Det kan ske ved:

27. At der etableres regelmæssige demokratiundersøgelser blandt de 14-25-årige.

Baggrund: Mange centrale områder i samfundet bliver løbende monitoreret gennem regelmæssige undersøgelser. F.eks. har Det Kriminalpræventive Råd siden 1999 regelmæssigt, ca. hvert femte år, undersøgt unges forhold til kriminalitet.¹

Unge demokratitilgang og engagement bør på samme vis, ift. områdets vigtighed for samfundet, løbende undersøges. Blandt formålene er at afdække udviklingen i den demokratiske dannelse over tid, herunder hvilken rolle eksempelvis sociale, kulturelle og etniske forhold spiller.

Formål: At give viden om unges demokratiske dannelse og udvikling, der sætter politikere, folkeoplysende organisationer og andre i stand til at gennemføre målrettede indsatser for at øge valgdeltagelsen og det demokratiske engagement i øvrigt.

28. At Det Strategiske Forskningsråd opfordres til at afsætte midler til forskning i unges deltagelse og engagement i demokratiet.

Baggrund: Det Strategiske Forskningsråd bevilger årligt penge til forskning, der kan imødegå de fremtidige velfærds- og velstandsudfordringer. I 2010 bevilgede rådet knap 1 mia. kroner, heraf f.eks. 17,3 mio. kroner til forskning i e-valg.ⁱⁱ Samtidig er der kun i ringe grad allokert midler til forskning ift. børn og unges demokratiske dannelse, interesse og deltagelse.

Et levende demokrati, som bygger på en stærk sammenhængskraft i samfundet, er væsentligt for at fastholde en positiv udvikling af Danmark. Derfor bør forskning i unges demokratiske dannelse og deltagelse sikres et rimeligt økonomisk grundlag.

Formål: At give viden om unges demokratiske dannelse og udvikling, der sætter politikere og andre væsentlige aktører i stand til at målrette indsatsen for at øge unges valgdeltagelse og politiske interesse.

i Balvig, Flemming (2011): "Lovlydig ungdom", Det Kriminalpræventive Råd, Glostrup.

ii Forsknings- og Innovationsstyrelsen (www.fi.dk/tilskud/bevillingsoversigter/2010/bevillinger-fra-det-strategiske-forskningsraad-program-komiteen-for-strategiske-vaekstteknologier-december-2010/?searchterm=demtech) i 1961, 20 år i 1971 og endelig 18 år i 1978.

9. REDEGØRELSER

Redegørelse

VALGDELTADELSEN BLANDT DANSKE UNGE

Af: Yosef Bhatti, ph.d. og Kasper Møller Hansen, professor
Københavns Universitet

Forord

Denne rapport¹ er udarbejdet til Valgretscommissionen. Hovedparten af resultaterne i denne rapport stammer fra et større projekt om valgdeltagelsen ved kommunalvalget 2009 finansieret af Indenrigsministeriet og Integrationsministeriet. Hovedresultaterne fra projektet er beskrevet i rapporten ”Valgdeltagelsen ved kommunalvalget 17. november 2009 - beskrivende analyser af valgdeltagelsen baseret på registerdata”, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet (Bhatti & Hansen 2010c). De fleste af analyserne i rapporten baserer sig på et unikt datasæt, hvor 44 kommuner – på Indenrigs- og Integrationsministeriets foranledning – har indtastet deres valglister, således at valgdeltagelsen kan undersøges på individuelt niveau. I alt baserer undersøgelsen sig på den faktiske valgdeltagelse for mere end halvdelen af alle stemmeberettigede eller mere end 2,3 mio. vælgere. Datamaterialets størrelse betyder, at det giver en enestående mulighed for at undersøge valgdeltagelsen blandt grupper, der ofte er for små i surveyundersøgelser, som fx de unge vælgere. Samtidig undgår man overrapportering af valgdeltagelsen, som er et velkendt fænomen i surveybaserede undersøgelser (Bernstein et al. 2001).

En høj valgdeltagelse er afgørende for et levende demokrati. De unge er i denne sammenhæng særlig vigtige, idet de unge år er formative for vores politiske deltagelse gennem hele livet. Det er derfor vores håb, at rapporten vil igangsætte debat om, hvad der kan gøres for at fastholde og øge valgdeltagelsen blandt vores yngste medborgere.

Oktober 2010

Yosef Bhatti og Kasper Møller Hansen

¹ Arbejdsrapport 2010/05, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

Valgdeltagelsen blandt danske unge

Indledning

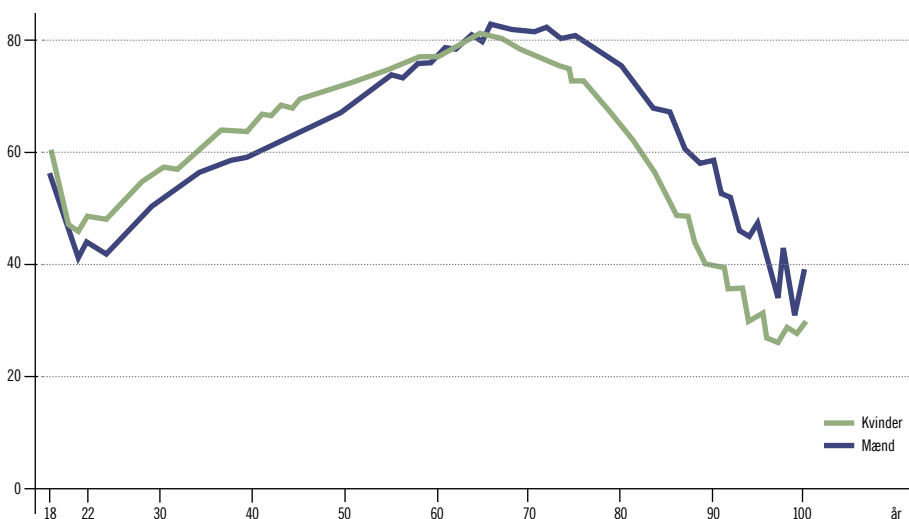
Valg er i repræsentative demokratier den centrale måde, hvorpå borgerne får indflydelse i det politiske system. Når vi stemmer, opnår vi indflydelse på, hvem der i den efterfølgende periode skal regere på vores vegne, og samtidig giver vi ved vores stemme vores accept af demokratiets funktionsmåde. Høj valgdeltagelse bliver således opfattet som et sundhedstegn i et demokrati, fordi det viser, at vælgerne støtter op om det repræsentative demokrati (Blondel et al. 1998; Elklit et al. 2005).

Samtidig med at det er afgørende, at vælgerne som helhed deltager, er det vigtigt, at ingen grupper er markant dårligere repræsenteret ved stemmeurnerne end andre. Sker det, kan det dels være et symptom på gruppens manglende entusiasme omkring det repræsentative demokrati, og dels kan det føre til, at gruppens interesser overses i den politiske beslutningsproces. Det kan i sidste instans føre til en negativ spiral, hvor manglende deltagelse i udgangspunktet skaber manglende repræsentation, hvilket igen afføder afmagt og derfor lavere deltagelse.

En gruppe, der har været i særligt fokus i valgforskningen, er de unge. Dels har ikke alle unge valgt. Dels har de unge, der har valgt, en markant lavere valgdeltagelse end ældre medborgere. Det er bekymrende, fordi forskningen viser, at det at stemme i høj grad er et spørgsmål om vane (Campbell et al. 1960; Denny & Doyle 2009; Franklin 2004; Gerber et al. 2003). Stemmer man ikke som ung, er der stor risiko for, at man heller ikke ønsker at stemme senere i livet. Flere forskere har således peget på, at en lavere valgdeltagelse blandt nutidens unge vil betyde, at vi vil se markante fald i valgdeltagelsen, når unge generationer afløser de ældre i vælgerkorpset. Mister man først de unge, risikerer man at miste en hel generation af vælgere, idet normen om at stemme er svær at etablere senere i livet. Det er derfor afgørende, at vi som samfund overvejer, hvad man kan gøre for at mobilisere de unge (Andolina et al. 2005; Franklin 2004; Highton & Wolfinger 2001; Meredith 2009; Plutzer 2002).

I denne rapport vil vi først se på, hvor meget de unge rent faktisk stemmer, og hvordan valgdeltagelsen har udviklet sig over tid. Dernæst vil vi redegøre for, hvilke faktorer der afgør, om unge mennesker bliver motiveret til at stemme. Sluttelig ser vi på, hvad man kunne gøre for at øge unges valgdeltagelse – dels de generelle tiltag og dels konsekvenserne af en sænkning af valgretsaldern til 16 år, som har været debatteret på det seneste.

Figur 1 Valgdeltagelsen fordelt på køn og alder (kommunalvalget 2009)

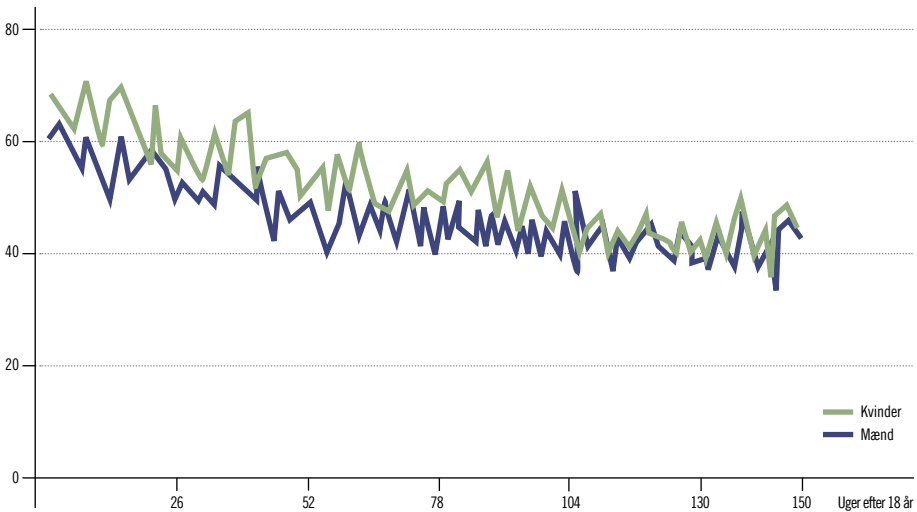

Hvor meget stemmer de unge?

Både i dansk og i international sammenhæng er det veldokumenteret, at unge stemmer mindre end de midaldrende (Elklit et al. 2000; 2005; Fieldhouse et al. 2007; Wass 2007; Wolfinger & Rosenstone 1980). Figur 1 viser valgdeltagelsen for mænd og kvinder fordelt på alder ved kommunalvalget i 2009.

Som det fremgår, er de unges valgdeltagelse med 40-60 pct. markant lavere end de ældres medborgeres (over 80 pct.). Lignende forskelle kan findes for valg til Europa-Parlamentet, hvor kun omkring 1/3 af de unge sædvanligvis stemmer (Bhatti & Hansen 2009). Opmærksomheden omkring folketingsvalg er så stærk, at den trækker stort set alle grupper til stemmeurnerne, hvorfor forskellen mellem de unge og de midaldrende kun er omkring 10 procentpoint (Elklit et al. 2005; Bhatti & Hansen 2010c).

Figur 1 viser også, at kvindernes valgdeltagelse i de unge år ligger over mænds, mens mændene har højere valgdeltagelse i de ældre årgange. Når kvinderne stemmer mere i de unge år, skyldes det blandt andet, at kvinderne gennemsnitligt etablerer sig - fx bliver gift og får børn - tidligere end mænd, og at unge kvinder i dag er højere uddannede end mænd. Endelig kan følelsen af pligt over for demokratiet ganske simpelt være større hos unge kvinder end unge mænd. I de ældre år er hovedårsagen til, at kvinder stemmer mindre end mænd, at kvinder typisk er yngre end deres ægtefælle, og samtidigt har mændene en lavere middellevetid end kvinder. Derfor lever kvinderne i gennemsnit længere uden en partner end mændene, og flere studier har netop vist, at det at være "to" øger sandsynligheden for at stemme (Bhatti & Hansen 2010a; Bhatti & Hansen 2010b; Elklit et al. 2005; Elklit & Togeby 2009).

Figur 2 Valgdeltagelsen fordelt på køn og alder i uger (kommunalvalget 2009)

Figur 1 indeholder også en stor overraskelse, som er særlig relevant, når man fokuserer på valgdeltagelsen blandt de unge. Selvom der generelt er en positiv sammenhæng mellem alder og det at stemme, så stemmer de unge, som netop er fyldt 18 år, væsentligt mere sammenlignet med andre unge. De yngste har således en valgdeltagelse på hele 65 pct. Dernæst falder valgdeltagelsen drastisk, og først omkring de 35 år når vælgerne i gennemsnit samme valgdeltagelse som de yngste vælgere, der netop fyldte 18 år i året forud for kommunalvalget den 17. november 2009. Virkeligheden er således mere nuanceret end ofte fremstillet (som fx i Wolfinger & Rosenstone 1980) – der er rent faktisk nogle aldersgrupper, hvor de unge stemmer næsten lige så meget som de midaldrende.

Det overraskende mønster bliver endnu tydeligere, når man i figur 2 viser de 18-21-årige opdelt på, hvor mange uger ældre end 18 år, de var på valgdagen. Jo tættere på valgdagen den unge fylder 18 år, desto højere er hendes valgdeltagelse i gennemsnit.

I gennemsnit har de unge, som fylder 18 år i ugen op til valgdagen, en valgdeltagelse på næsten 65 pct., mens de, som fylder 19 år i ugen op til valgdagen, har en valgdeltagelse på omkring 50 pct., altså hele 15 procentpoint lavere. I gennemsnit falder valgdeltagelsen med lidt mere end et procentpoint pr. måned, fra man fylder 18 år før valgdatoen i løbet af det 18. leveår. Den nedadgående tendens fortsætter for de 19-årige (omend i noget mere moderat tempo) og flader først herefter ud inden den velkendte stigning indtil midt-60'erne.

Figur 2 er vigtig, fordi den viser, at de 18-årige nok stemmer mindre end gennemsnittet, men at de stemmer betydeligt mere end ældre unge. Hovedforklaringen er, at de 18-årige er i en mere stabil periode af deres liv end fx de 22-årige, som ofte er flyttet hjem-

mefra og har oplevet et stort opbrud i deres netværk i forbindelse med afslutning af deres uddannelse mv. Når de unge bor hjemme, bliver de i højere grad påvirket af deres forældres høje deltagelse, mens unge, der er flyttet hjemmefra, hovedsageligt bliver påvirket af andre unge, der ikke stemmer så hyppigt. Endelig kan der være en særlig entusiasme omkring det at få lov til at stemme tæt på ens 18-års fødselsdag, hvor valget er en af de første muligheder for at udøve sin nyvundne myndighed.

Udviklingen i valgdeltagelse fra 1997 til 2009 fordelt på aldersgrupper

Ovenfor så vi, at de unge gennemsnitligt stemte mindre end de øvrige stemmeberettigede. Men hvordan har udviklingen været over tid? Tabel 1 beskriver udviklingen for de unge sammenlignet med de øvrige borgere. Der findes kun data over tid for kommunalvalgene i Aarhus og København. Derfor fokuseres der nedenfor på disse byer (Elklit et al. 2000; Elklit et al. 2005).

Tabel 1 Valgdeltagelsen på aldersgrupper fra 1997 til 2009 i København og Aarhus

	1997		2001		2009		Diff.
	Pct.	N	Pct.	N	Pct.	N	97-09
18 år	60,2	6.446			53,0	7.093	-7,2
19-21 år	54,0	32.509	77,2	192.778	46,0	37.844	-8,0
22-29 år	55,7	153.177			50,0	144.993	-5,7
30- år	65,6	436.527	80,1	446.589	61,2	449.348	-4,4
Total	62,5	628.659	79,2	639.367	57,5	639.278	-4,8

Note: Den høje kommunale valgdeltagelse ved 2001-valget skyldes det kombinerede folketingsvalg og kommunalvalg. Valgdeltagelsen i 2001 dækker gruppen 18 til 29 år.

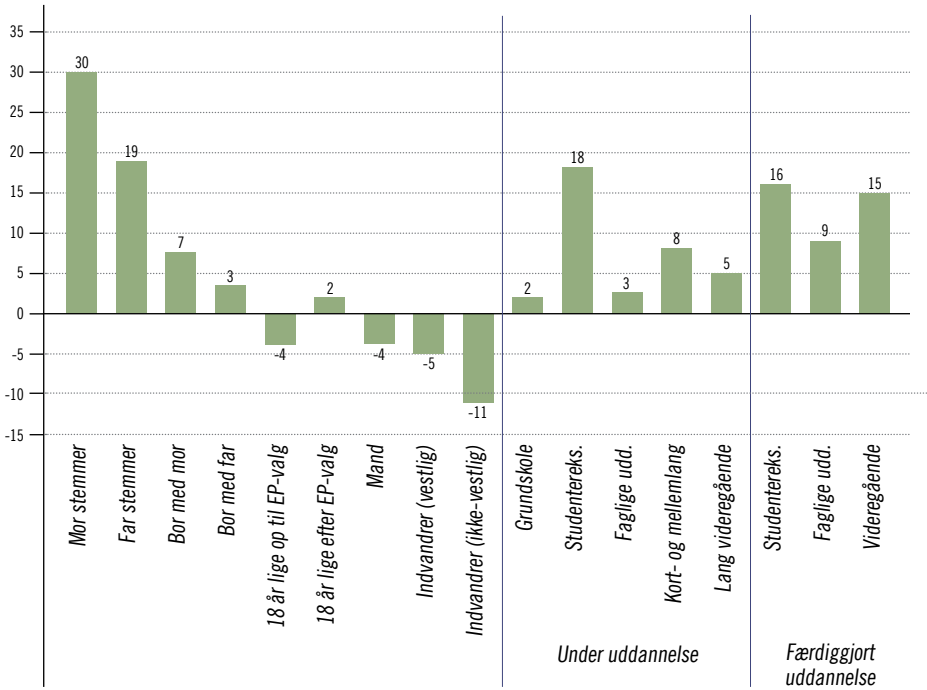
Som det fremgår af tabel 1, er valgdeltagelsen over de sidste 12 år faldet med 4,8 procentpoint for befolkningen generelt ved kommunalvalg. Nedgangen i deltagelsen er dog særligt kraftig for de unge. Blandt de to yngste vælgergrupper er faldet på næsten 8 procentpoint (tallene fra 2001 er ikke direkte sammenlignelige med de øvrige år grundet det samtidige folketingsvalg, men de viser, hvorledes folketingsvalg udligner nogle af forskellene mellem grupperne). Da vi her sammenligner ens aldersgrupper over tid, implicerer det altså, at den nuværende generation af unge er mindre mobiliseret end de unge for blot 12 år siden – også relativt til udviklingen i deltagelsen for befolkningen generelt. Det aktualiserer yderligere spørgsmålet omkring de unges valgdeltagelse.

Hvad har betydning for, at unge stemmer? – Deres netværk

Vi har nu set, at unge har en lavere valgdeltagelse end ældre – om end de helt unge er

Figur 3 Effekten af centrale faktorer på 18-21-åriges sandsynlighed for at stemme

Ændring i forudsagt valgdeltagelse (pct.)

Note: Ændringerne i sandsynligheder er beregnet ud fra en binomial logistisk regression. Ændringerne svarer til partielle effekter for de enkelte variable. I modellen er foruden de ovenfor viste variable også kontrolleret for alder, indkomst, kommune- og adresseanciennitet, statsborgerskab, civilstand samt forældrenes uddannelsesniveau og indkomst (se Bhatti & Hansen 2010b).

meget aktive. Vi har også set, at de unges valgdeltagelse har udviklet sig negativt over tid. Et oplagt spørgsmål er at se på, hvad der rent faktisk motiverer de unge til henholdsvis at stemme og at blive på sofaen. Ved hjælp af statistiske teknikker kan vi udskille effekten af de enkelte faktorer. Figur 3 giver et overblik. Alle effekterne er den unikke effekt af den givne faktor – dvs. når alle andre relevante faktorer er holdt konstante.

Som det fremgår af figur 3, har det uden sammenligning størst betydning, om forældrene stemmer. Den sociale arv er meget stærk (se også Bhatti & Hansen 2010b; Plutzer 2002; Wolfinger & Wolfinger 2008). Fx har en ung (18-21 år), hvis mor stemte, 30 procentpoint højere valgdeltagelse end en ung, hvis mor undlod at stemme. Hvis faren stemte, har den unge tilsvarende 19 procentpoint højere valgdeltagelse, end hvis faren ikke stemte. Disse effekter er vel at mærke, efter at effekten af forældrenes karakteristika som deres uddannelsesniveau og indkomst er fjernet. Der er altså en særdeles stor effekt af, om ens forældre stemmer. Der er også en positiv effekt på omkring 10 procentpoint

ved at bo med begge sine forældre. Det skyldes, at når man bor hjemme, er man påvirket af forældrenes gennemsnitligt høje valgdeltagelse, mens man, når man bor ude, i højere grad er påvirket af jævnaldrende kammerater, der typisk stemmer betydeligt sjældnere. Det skyldes basalt set, at det at gå til valg ikke kun er en individuel handling, men også handler om den sociale påvirkning, man bliver udsat for af sine forældre og i sin husstand (Christakis & Fowler 2009).

Et højt uddannelsesniveau såvel som det at være i gang med en uddannelse har også en betydelig effekt. Det skyldes sandsynligvis, at det at være i uddannelse giver adgang til et stærkt socialt netværk, hvilket er afgørende for tilbøjeligheden til at stemme, ligesom det giver samfundsmæssig viden, som igen virker motiverende for at stemme. Ligeledes vil de mest politisk interesserede være mere tilbøjelige til at uddanne sig. Mænd har lavere deltagelse end kvinder – selv når man tager højde for alle øvrige variable. Der er altså noget, der tyder på, at hvor det før 1970'erne var kvinderne, der fik den svageste politiske socialisering, er det i dag mændene, der sakker bagud.

Analysen viser også, at de unge vælgere, som netop havde mulighed for at stemme til EP-valget, idet de fyldte 18 år i de fire uger op til valget til Europa-Parlamentet den 7. juni 2009, stemmer 4 procentpoint mindre end andre unge. De unge, som fyldte 18 år i de fire uger lige efter EP-valget, stemte 2 procentpoint mere end andre unge. Det viser, at der er en ekstra entusiasme omkring at stemme for første gang. Således vil den unge, der lige akkurat ikke kunne stemme ved EP-valget blive endnu mere opmærksom på det efterfølgende valg (Meredith 2009; Franklin & Hobolt 2010).

En særlig mobiliseringsudfordring er de unge med en anden etnisk baggrund end dansk. Ikke-vestlige nydanske unge stemmer 11 procentpoint mindre end etniske danskere, selv når man tager højde for deres forældres lave deltagelse. Det implicerer, at nydanskere i endnu mindre grad end ressourcetsvage danskere formår at overvinde deres sociale arv. Faktisk stemmer unge efterkommere ikke væsentligt mere end deres forældre, selv når man tager højde for deres unge alder, på trods af at denne gruppe i modsætning til indvandrere typisk er opvokset i Danmark og har gået i det danske uddannelsessystem (Bhatti & Hansen 2010a). Det viser igen, at den sociale arv i politisk deltagelse ikke bliver brudt.

Vi ser altså samlet set, at social arv og uddannelse er de vigtigste faktorer, der forklarer forskelle i valgdeltagelsen på tværs af grupper. Ønsker man derfor at øge gruppens valgdeltagelse, må man derfor søge at finde tiltag, der kan bryde den sociale arv og motivere til yderligere uddannelse. Desuden viser analyser, at netop ens netværk synes at have betydning for ens valgdeltagelse, idet man stemmer mere, hvis ens omgivelser og netværk gør (Nickerson 2008). Man kan derfor med fordel se valg handlingen som en social handling frem for en individuel handling og målrette eventuelle deltagelsesfremmende tiltag mod familien, skoleklassen, husstanden mv. frem for udelukkende at søge at påvirke det enkelte individ.

Tiltag til at øge valgdeltagelsen

Et centralt spørgsmål er, hvad man kan gøre for at øge de unges politiske deltagelse. Det mest oplagte sted at sætte ind er i skolerne og på ungdomsuddannelserne. Som påvist i denne og tidligere rapporter har vi i Danmark p.t. særdeles svært ved at bryde den sociale arv i valgdeltagelsen, og folkeskolen er det mest oplagte sted, hvor man kan motivere unge, der ikke har den nødvendige opbakning hjemmefra. Det er også et af folkeskolens væsentligste formål – jf. formålsparagraffen, der sætter evnen til at forberede eleverne til deltagelse i folkestyret centralt. At tage fat i de unge i uddannelsessystemet har også den fordel, at man kan skabe en kollektiv norm om det at deltage, hvilket er afgørende, idet vi som nævnt ved, at valg i høj grad er en social handling. Skolerne og ungdomsuddannelserne mv. gør allerede en stor indsats for at motivere de unge, men der er noget, der tyder på, at det bør være et endnu kraftigere hovedfokus i fremtiden.

Et andet muligt tiltag er, at man i lighed med mange andre vestlige lande kan finansiere partipolitisk uafhængige organisationer med det specifikke formål at skabe begejstring omkring den demokratiske proces hos de unge, nydanskere og andre grupper, der tenderer til at blive hjemme på sofaen. Disse organisationer holder typisk oplæg på skoler og gennem frivillige møder de udsatte unge borgere i deres nærmiljø – fx hvor de bor eller i fritidsklubber.

Et tredje – delvist relateret – tiltag, der i en international kontekst har vist sig virkningsfuldt, er de såkaldte ”get out the vote”-tiltag, hvor kampagnemedarbejdere fra fx ungdomsorganisationer eller andre partipolitisk uafhængige organisationer direkte kontakter den unge vælger for at opfordre hende til at stemme op til et valg. De amerikanske erfaringer tyder på, at man kan øge valgdeltagelsen betydeligt ved disse tiltag, og at dør til dør-kampagner (sekundært telefonkampagner), hvor der er en personlig kontakt mellem kampagnemedarbejderen og den unge, er de mest effektive (Green & Gerber 2008). Selvom sådanne tiltag umiddelbart kan virke kortsigtede, har deres effekt vist sig ganske stor, eftersom det at stemme i høj grad er et spørgsmål om vane, således at man ved at opfordre folk til at stemme ved ét valg faktisk kan opnå en betydelig effekt adskillige valg frem. Desuden har dør til dør-kampagnerne vist sig at have den sideeffekt, at mobiliseringen spredt sig som ringe i vandet ved, at den person, der er blevet kontaktet, øger de andre individers i husstandens sandsynlighed for at stemme (Nickerson 2008). Partiernes øgede fokus på dør til dør-kampagner kan også bidrage til at øge deltagelsen, da en sideeffekt af den partipolitiske mobilisering kan være en generel mobilisering. Der mangler dog stadig et sikkert forskningsmæssigt belæg for at vurdere effekten af kampagner i Danmark.

En yderligere relevant aktør er partierne. Den forskningsmæssige evidens tyder på, at partierne generelt opstiller unge i mindst det omfang, vælgerne efterspørger dem (Bhatti & Hansen 2010d). Der kan dog for partierne være et betydeligt rationale i at fokusere yderligere på de unge på vælterniveau. Dels fordi de unge stemmer mindre end de ældre,

og der således er flere at mobilisere. Dels fordi de unge simpelthen vil være længere i vælgerkorpset, hvorfor effekten af at overbevise dem er stor. En måde at øge fokus på unge kandidater på er at tillade, at kandidatens alder kan påføres stemmeseddelen på samme måde, som man ved kommunalvalget kan påføre geografisk tilknytning.

Endelig er et muligt tiltag at gøre det lettere at stemme. Dette tiltag har den fordel, at det også vil have en positiv effekt på andre grupper. En mulighed særligt rettet mod de unge er fx at gøre det muligt at stemme på ungdomsuddannelserne i skoletiden (det vil dog især være relevant, såfremt valgretsaldern sættes ned), hvilket kan være med til at skabe en kollektiv ånd om det at stemme. Det kan være med til at etablere vanen om at stemme tidligt.

Særligt om 16-års valgret

Et tiltag, der har været nævnt på det seneste, er en sænkelse af valgretsaldern til 16 år. I dag er 18-års valgret normen i stort set hele den demokratiske verden. Mange andre europæiske lande har imidlertid debatteret en ændring, som foreløbig har resulteret i blandt andet en sænkelse af valgretsaldern til 16 år i Østrig, ved tyske delstatsvalg, ved enkelte schweiziske lokalvalg samt en forsøgsordning i udvalgte norske kommuner ved kommunalvalget i 2011. I USA og Canada er en generel sænkelse af valgretsaldern mindre på dagsordenen, om end emnet bliver debatteret i enkelte delstater. I England blev en sænkelse af valgretsaldern afvist i parlamentet i 1999, men tanken støttes i dag af de fleste store partier, da man håber, at det kan imødegå den faldende valgdeltagelse og engagere de unge. En sænkelse til 16 år er allerede sket i de små territorier Isle of Man, Jersey og Guernsey. I Brasilien blev valgretsaldern sænket til 16 i 1980'erne, mens 17-årige kan stemme til lokalvalg i Israel (Electoral Commission 2004:13; Wagner et al 2010).

Hvad ville der ske med deltagelsen, hvis valgretsaldern blev sat ned? Der er ingen tvivl om, at den samlede stemmeprocent på kort sigt ville falde, ligesom den gjorde i de fleste europæiske lande, da man nedsatte valgretsaldern til 18 år (Franklin 2004). Unge stemmer ganske enkelt mindre end de midaldrende og den gennemsnitlige vælger generelt. Man skal dog ikke overdrive denne udvikling, eftersom figur 1 og 2 netop viste, at valgdeltagelsen for de helt unge er højere end for de lidt ældre unge. De 16-17-årige befinder sig netop på et tidspunkt i deres liv, hvor de oftest går på en ungdomsuddannelse og bor hjemme, hvorfor de påvirkes af faktorer, der virker positivt på valgdeltagelsen. Erfaringerne fra Østrig viser, at de 16-17-årige stemmer i samme omfang som andre unge. Tallene fra Østrig bygger dog på små surveys, hvor usikkerheden er stor, og hvor valgdeltagelsen overrapporteres med ca. 10 procentpoint, som det er normalt i surveys. Desuden synes "kvaliteten" af de unges stemme – forstået som evnen til at sammenkoble det relevante parti med ens politiske overbevisning – at være stort set identisk med de ældres (Kozeluh 2009; Wagner et al. 2010). Erfaringerne fra lokalvalg i Tyskland tyder på, at de 16-17-årige faktisk stemmer mere end de 18-24-årige (Electoral Commission 2004:15-16). At

de unge stemmer på samme niveau eller endda mere end andre unge, stemmer godt overens med de danske analyser af valgdeltagelse ved kommunevalget i 2009, fordi netop de variable, som er specielt effektfulde for de 18-21-årige vælgere, står stærkt for de 16-17-årige. Det kan dog samtidig ikke udelukkes, at en del af baggrunden for de østrigske og tyske erfaringer er, at der har været ekstraordinært stor opmærksomhed på de helt unge omkring valgene, da det er første gang, gruppen har haft valgret. Omvendt skal man også være meget forsigtig med at bruge resultaterne fra prøvevalgene i Danmark som en indikator for de unges deltagelse. Ved valgene var der intet på spil, og derfor ville det have været særdeles overraskende, hvis ikke deltagelsen havde været lav.

På længere sigt kan nedsættelse af valgretsaldern til 16 år måske virke befordrende for den generelle deltagelse, da det er velkendt, at de første valg er vanedannende på deltagelsen. På den måde kan man sige, at 18-21 år er et uheldigt tidspunkt at møde sit første valg på, idet man ofte vil være flyttet hjemmefra og befinde sig i et opbrud i ens liv. Det er netop grunden til, at flere internationale forskere gennem de seneste år har argumenteret for enten en øgning eller sænkning af valgretsaldern (fx Franklin 2004). 16-19-årige vil typisk bo hjemme og gå på en ungdomsuddannelse, således at både forældre og samfund har mulighed for påvirke dem til deltagelse.

Et spørgsmål, der hyppigt kommer op i forbindelse med en sænkelse af valgretsaldern, er den politiske viden. Flere undersøgelser viser, at de 18-19-årige unges faktuelle politiske viden er mindre end den gennemsnitlige vælgers (Hansen 2007; Hansen 2009). I dansk sammenhæng findes dog ingen undersøgelser, der direkte sammenligner 16-17-årige med 18-årige, da spørgsmålet kompliceres betydeligt af, at den førstnævnte gruppe ikke har valgret, og da det at have valgret givetvis vil være med til at øge gruppens politiske viden og opmærksomhed betragteligt. En sænkelse af valgretsaldern vil således sandsynligvis sænke vælgerkorpsets gennemsnitlige vidensniveau marginalt, mens det gennemsnitlige vidensniveau i befolkningen generelt sandsynligvis vil øges marginalt, fordi de 16-17-årige vil blive mere politisk bevidste.

Konklusion

I denne rapport har vi vist, at de unge stemmer mindre end gennemsnittet, men at de 18-årige faktisk stemmer betydeligt mere end de lidt ældre unge, fordi de befinder sig i en stabil periode af deres liv, hvor de er påvirkede af deres forældres høje deltagelse. Rapporten har også vist, at deltagelsen for de unge er faldet over tid, hvilket er bekymrende, da vi risikerer at miste vælgere gennem et helt livsforløb. Valgdeltagelsen blandt de unge har vist sig i høj grad at være påvirket af social arv, således at forældrenes deltagelse eller manglende deltagelse er afgørende for børnenes engagement i det repræsentative demokrati. Ønsker man at øge deltagelsen blandt de unge, må man derfor særligt se på, hvad man kan gøre for at mobilisere dem, der ikke har en naturlig motivation hjemmefra. Et af de mest oplagte steder at tage fat er i den forbindelse skolerne, hvor man har mulighed for at motivere unge fra alle samfundslag. Et andet muligt initiativ er som i udlandet at støtte partipolitisk uafhængige organisationer, der specifikt søger at mobilisere unge – generelt og i særdeleshed i forbindelse med valgkampe.

Der har i Danmark gennem den seneste tid været særlig debat omkring de 16-17-åriges valgdeltagelse. Dette er en debat, man kan genfinde over det meste af Europa, og som foreløbig har medført sænkelse af valgretsaldern i Østrig og i en lang række lokalvalg. Generelt er erfaringen, at de 16-17-årige nok har lavere deltagelse end befolkningen som helhed, men at den om noget er en smule højere end de 18-åriges. De yngste vælgere har i dag et lavere vidensniveau end befolkningen generelt, men der mangler forskningsmæssige undersøgelser af de 16-17-åriges politiske vidensniveau sammenlignet med den gruppe af unge, som netop har valgret. Det er forventningen, at de 16-17-åriges vidensniveau vil øges, såfremt gruppen får valgret.

Litteratur

Andolina, M., Jenkins, K., Zukin, C. & Keeter, S. (2003) Habits from Home, Lessons from School: Influences on Youth Civic Engagement, *PS: Political Science and Politics* 36(2): 275-280.

Bernstein, R., Chadha, A. & Montjoy, R. (2001) Overreporting voting – why it happens and why it matters, *Public Opinion Quarterly* 65(1): 22-44.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2009): *Valg til Europa-Parlamentet*, arbejdsrapport 2009/02, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2010a) *Leaving the nest and the social act of voting – revisiting the relationship between age and turnout among first-time voters*, paper præsenteret 1. oktober 2010 ved Pennsylvania State University.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2010b) *The Process of Retiring from the Civic Duty of Voting. Analyzing Turnout among Elderly Voters*, paper præsenteret 1. oktober 2010 ved Pennsylvania State University.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2010c) Valgdeltagelsen ved kommunalvalget 17. november 2009. Beskrivende analyser af valgdeltagelsen baseret på registerdata, arbejdsrapport 2010/03, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2010d) Nydanskernes repræsentation i kommunalbestyrelserne. Kapitel 5 i Elklit, J. & Kjær, K. (red.) KV09 – Kommunalvalg i Strukturreformens skygge? Odense: Syddansk Universitetsforlag. Under review.

Blondel, J.; Sinnott, R. & Svensson, P. (1998) *People and Parliament in the European Union*, Clarendon Press: Oxford.

Campbell, A., Converse, P., Miller, W. & Stokes, D. (1960) *The American Voter*, New York: Wiley.

Christakis, N.A. & Fowler, J.H. (2009) Connected. *The Surprising Power of Our Social Networks and How They Shape Our Lives*. New York: Little, Brown and Company.

Denny, K. & Doyle, O. (2009): “Does Voting History Matter? Analysing Persistence in Turnout”, *American Journal of Political Science*, 53(1): 17-35.

Electoral Commission (2004) Age of Electoral Majority: Report and Recommendations, findes på:

www.electoralcommission.org.uk/__data/assets/pdf_file/0011/63749/Age-of-electoral-majority.pdf.

Elklit, J., Møller, B., Svensson, P. & Togeby, L. (2000) *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* En analyse af valgdeltagelsen i København og Århus ved kommunal-bestyrelsesvalgene i 1997, Århus: Magtudredningen.

Elklit, J., Møller, B., Svensson, P. & Togeby, L. (2005) *Gensyn med sofa vælgerne*. Valgdeltagelse i Danmark, Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Elklit, J. & Togeby, L. (2009) "Where Turnout Holds Firm: The Scandinavian Exceptions", pp. 83-105 in DeBardeleben, J., Pammett, J.H. (ed.), *Activating the Citizen: Dilemmas of Citizen Participation in Europe and Canada*, New York: Macmillan.

Fieldhouse, E., Tranmer, M. & Russell, A. (2007) Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people in Europe: Evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey, *European Journal of Political Research* 46(6): 797-822.

Franklin, M. & Hobolt, S. (2010) Too Much Democracy? How Elections to the European Parliament Depress Turnout, unpublished working paper.

Franklin, M. (2004) *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*, New York: Cambridge University Press.

Gerber, A.S.; Green, D.P. & Shachar, R. (2003) Voting May Be Habit Forming: Evidence from a Randomized Field Experiment, *American Political Science Review* 47(3): 540-550.

Green, D.P. & Gerber, A.S. (2008) *Get Out the Vote*, The Brookings Institution: Washington D.C.

Hansen, K.M. (2007) "De oplyste danskere: Hvad ved danskerne om politik og gør det en forskel?" pp. 257-273 i Goul Andersen, J., Andersen, J., Borre, O., Hansen, K.M. & Nielsen, H.J. (red.): *Det nye politiske landskab. Folketingsvalget 2005 i perspektiv*, Aarhus: Academica.

Hansen, K.M. (2009) Changing Patterns of Information Effects on Party Choice in a Multiparty System, *International Journal of Public Opinion Research*, 21(4): 525-546.

Highton, B. & Wolfinger, W.E. (2001) The first seven years of the political life cycle, *American Journal of Political Science* 45(1): 202-209.

Kozeluh, U. (2009) Post election study – voting with 16 – main results for the national election in Austria. SORA Institute for Social Research and Consulting. Findes på: www.sora.at/fileadmin/downloads/wahlen/2009_waehlen-mit-16_summary-english.pdf.

Meredith, M. (2009) Persistence in Political Participation, *Quarterly Journal of Political Science* 4(3): 187-209.

Nickerson, D.W. (2008) Is voting contagious? Evidence from two field experiments, *American Political Science Review* 102(1): 49-57.

Plutzer, E. (2002) Becoming a habitual voter: Inertia, resources, and growth in young adulthood, *American Political Science Review* 96(1): 41-56.

Wagner, M., Johann, D. & Kritzinger, S. (2010) Voting at 16: Turnout and the Quality of Vote Choice. Artikel under review. University of Vienna, Department of Methods in the Social Sciences.

Wass, H. (2007) The effects of age, generation and period on turnout in Finland 1975-2003, *Electoral Studies* 26(3): 648-659.

Wolfinger, R.E. & Rosenstone, S. J. (1980) *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.

Wolfinger, N. & Wolfinger R. (2008) Family structure and turnout, *Social forces* 8(4): 1513-1528.

b.

Redegørelse

UNGE I DET REPRÆSENTATIVE DEMOKRATI

Af: Jens Nygaard Nielsen, politisk konsulent
DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd

Indledning

I Danmark er der fire niveauer af folkevalgte forsamlinger, menighedsrådene, kommunalbestyrelserne, regionsrådene og Folketinget, hvortil vælgerne vælger alle medlemmerne, og dertil kommer Europa-Parlamentet, hvor de danske vælgere udpeger 13 af de 736 medlemmer. Den følgende redegørelse vil beskrive unges repræsentation i de fire nationale niveauer af forsamlinger.

Et centralt element i det repræsentative demokrati er valgene, hvor borgerne vælger repræsentanter for sig til de folkevalgte forsamlinger. De folkevalgte forsamlinger bør ideelt set afspejle samfundets mangfoldighed i livsformer, synspunkter, alder, erhverv etc., idet de repræsenterer borgerne i de folkevalgte forsamlinger.

Kortlægningen af unges repræsentation i det repræsentative demokrati kan i princippet tage udgangspunkt i to forestillinger. Den første bygger på, at aldersgruppen bedst selv varetager egne interesser og repræsenterer sig selv. Den anden er løsrevet fra alder som kriterium og bygger på, at de unges synspunkter og holdninger kan lade sig repræsentere af personer, der ikke selv er i aldersgruppen.

Den første er den enkleste at opføre, mens den anden er vanskeligere, idet det kræver en omfangsrig sammenstilling af de enkelte repræsentanters holdninger med en kortlægning af de unges holdninger.

Derfor tager nærværende redegørelse udgangspunkt i aldersfordelingen af repræsentanter i de folkevalgte forsamlinger. Det næste spørgsmål, der rejser sig, er: Hvem skal regnes for henholdsvis unge og ældre? Dette spørgsmål må altid blive besvaret ud fra den specifikke sammenhæng, og dermed bliver svaret ofte relativt. Således vil de 30-40-årige nogle gange kunne betegnes som unge, mens de i andre tilfælde tilhører kategorien af ældre. Men generelt er unge i det følgende personer under 30 år.

Menighedsråd¹

I Danmark er menighedsrådene de mindste folkevalgte forsamlinger, hvortil der er offentlige valg. Menighedsrådene har en særstilling i det danske demokrati, idet valgene her til er grundlovsfæstet, men valgretten omfatter alene folkekirkens medlemmer som følge af loven om valg til menighedsråd.²

Menighedsrådenes opgave er at arbejde for gode vilkår for evangeliets forkyndelse i overensstemmelse med den lutherske kirkes ide.³ Deres arbejde er således afgrænset til at styre de kirkelige og administrative anliggender, som vedrører det kirkelige liv i sognet.

Menighedsråd i Danmark

I Danmark er der for indværende 2.111 menighedsråd, fordelt på landets 2.123 sogne.⁴ Menighedsrådene har faste valgperioder på fire år med valg den anden tirsdag i november,⁵ og det seneste afholdte valg var i 2008.

Menighedsrådene har imellem 5 og 15 medlemmer afhængigt af antallet af indbyggere i sognet.⁶

Menighedsrådsvalget 2008

Menighedsrådsvalg adskiller sig fra andre offentlige valg ved, at valget ofte foregår som aftalevalg eller fredsvalg, altså det tilfælde hvor der kun er en liste, som stiller op. I 2008 var der fredsvalg i 93,3 procent af menighedsråds kredsene. Det er 2,2 procentpoint flere end i 2004 og 13,7 procentpoint flere end i 1984, hvor der var det største antal med kampvalg i de seneste 30 år.⁷

I de 6,7 procent af kredsene med kampvalg i 2008 varierede stemmeprocenten i de enkelte menighedsråds kredse imellem 4,0 og 77,3 procent.⁸ På landsplan var stemmeprocenten 15,7 procent, hvilket var den laveste siden 1980. Stemmeprocenten til menighedsrådsvalg har dog sjældent været særlig høj. Den har således siden 1961 været under 20 procent og siden 1980 svinget imellem 17,8 og 15,5 procent.

Valgene til menighedsrådene har altså en forholdsvis lav prioritet for folkekirkens medlemmer, og det er blot i få menighedsråds kredse, at der afholdes kampvalg. Der findes ingen analyser af, hvilke aldersgrupper der deltager i valgene. Men på baggrund af menig-

1 Kilder til det statistiske materiale: Notat af Steen Marqvard Rasmussen (2009): "Aldersfordelingen i menighedsrådene", Landsforeningen af Menighedsråd, Sabro; Danmarks Statistik (www.dst.dk) og Rasmussen, Steen Marqvard red. (2008): "Menighedsrådsvalgets betydning og tilslutning", skriftserien: Perspektiv på folkekirken nr. 1, Landsforeningen af Menighedsråd, Sabro.

2 Kirkeministeriet, Lovbekendtgørelse nr. 80 af 02/02/2009, *Lov om valg til menighedsråd*.

3 Kirkeministeriet, Lovbekendtgørelse nr. 584 af 31/05/2010, *Bekendtgørelse af lov om menighedsråd*.

4 Borger.dk -> Folkekirkens opbygning (tilgæet den 9-8-2011).

5 Kirkeministeriet, Lovbekendtgørelse nr. 80 af 02/02/2009, *Lov om valg til menighedsråd*, § 1, stk. 2.

6 Kirkeministeriet, Lovbekendtgørelse nr. 584 af 31/05/2010, *Bekendtgørelse af lov om menighedsråd*, § 2, stk. 3.

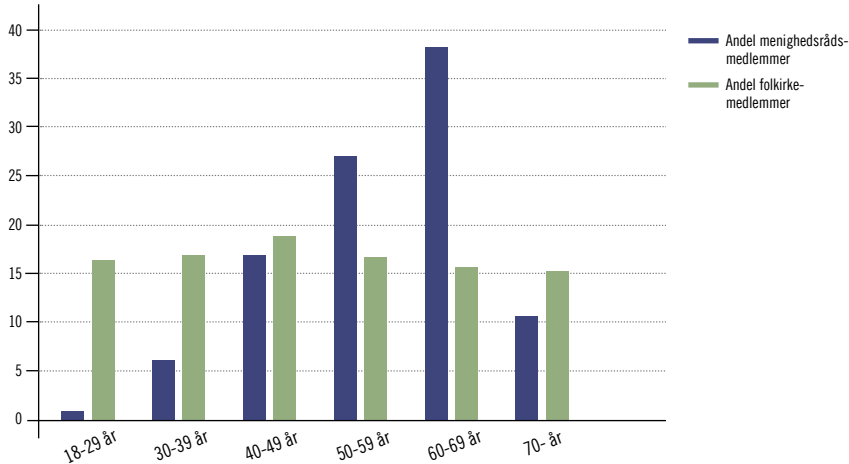
7 www.km.dk/folkekirken/valg/valg-til-menighedsraad-2008.html (tilgæet den 9-8-2011).

8 Det er især i de mindre sogne, at valgdeltagelsen er meget høj.

hedsrådenes sammensætning kan det rimeligt antages, at de unge i meget høj grad bliver hjemme ved opstillingsmøderne og de eventuelle efterfølgende valg.

Aldersfordelingen af menighedsrådsmedlemmer efter valget i 2008 så således ud:

Figur 1 Aldersfordelingen af folkekirkemedlemmer og menighedsrådsmedlemmer 2008 (pct.).

Kilde: Notat af Steen Marqvard Rasmussen (2009): "Aldersfordelingen i menighedsrådene", Landsforeningen af Menighedsråd, Sabro.

Som det fremgår af figur 1, er langt størsteparten, 99 procent, af menighedsrådsmedlemmerne over 30 år, og næsten halvdelen er over 60 år. Denne bias kan langtfra forklares med, at det primært er ældre mennesker, som er medlem af folkekirken og derfor opstillingsberettigede. Som det fremgår af figur 1, er aldersfordelingen blandt folkekirkemedlemmer jævnt fordelt over alle generationer.

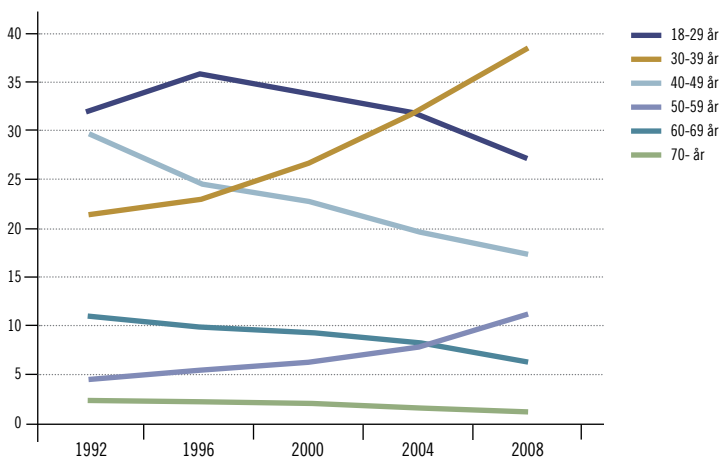
Menighedsrådsvalgene over tid

Hvis man ser på udviklingen over tid, så er der en klar tendens til, at menighedsrådsmedlemmerne bliver ældre og ældre. Som det fremgår af figur 2, har andelen af de over 60-årige menighedsrådsmedlemmer været stigende siden 1992, mens andelen af under 60-årige menighedsrådsmedlemmer har været støt faldende i samme periode.

Andelen af over 60-årige rådsmedlemmer er således i løbet af de seneste knap 20 år fordoblet, og i samme periode er andelen af under 30-årige medlemmer blevet mere end halveret.

På baggrund af ovenstående figurer og tal kan det udledes, dels at menighedsrådsarbejdet og valgene hertil kun interesserer et mindretal, og dels at det er de ældre, som lader sig engagere i arbejdet. Samt at udviklingen går i retning af, at færre og færre unge interesserer sig og lader sig engagere i menighedsrådsarbejdet.

Figur 2 Alderssammensætningen af menighedsråd 1992-2008 (pct..)

Kilde: Notat af Steen Marquard Rasmussen (2009): "Aldersfordelingen i menighedsrådene", Landsforeningen af Menighedsråd, Sabro.

Det er således tydeligt, at de yngre generationer har valgt folkekirkens formelle demokratiske arbejde fra, og det er de trofaste støtter, som igennem mange år har påtaget sig arbejdet.

Kommunalbestyrelser⁹

Det kommunale selvstyre er en vigtig del af det decentrale demokrati i Danmark. Kommunerne har inden for lovens rammer og kommunalfuldmagten mulighed for at tilrettelægge og tilpasse deres aktiviteter, som kommunalbestyrelserne finder det mest hensigtsmæssigt.¹⁰

Det er kommunalbestyrelsen, som på mange områder fastlægger rammerne og træffer beslutninger, der har stor indflydelse på borgernes hverdag. Kommunalbestyrelsen varetager således den nære og daglige politikforvaltning i kommunen og behandler sager, der har betydning for hverdagslivet i kommunen.

Kommunalbestyrelserne i Danmark

Danmarks 98 kommuner har hver sin kommunalbestyrelse med et ulige antal medlemmer, mellem 9 og 31, dog skal kommuner med over 20.000 indbyggere have mindst

⁹ Kilder til det anvendte statistiske materiale: Danmarks Statistik (2002, 2006 og 2010): *Statistiske Efterretninger. Befolkning og valg*. 2002:13, 2006:8 og 2010:4, Danmarks Statistik, København.

¹⁰ KL, Notat vedr. opgavefordelingen i den nye offentlige sektor pr. 1. januar 2007, dateret den 19. november 2005.

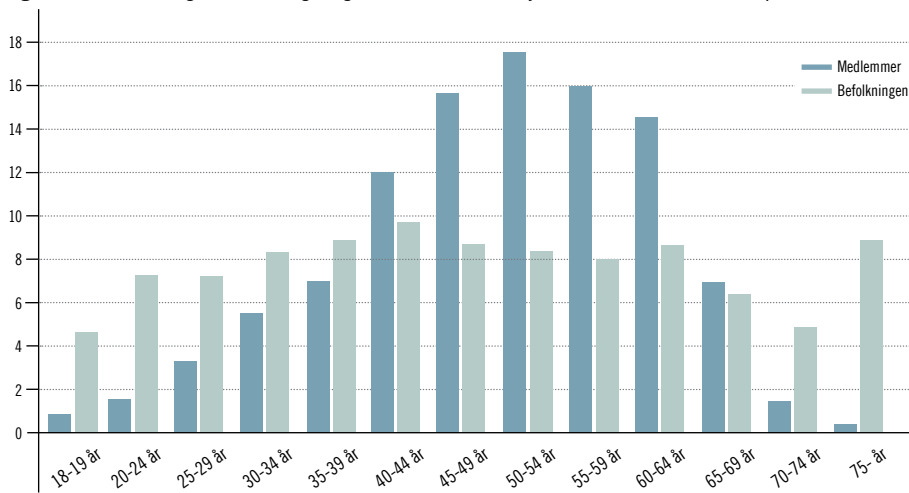
19 medlemmer, og for Københavns Kommune er tallet højest 55. Det konkrete antal medlemmer fastlægges af kommunalbestyrelserne selv gennem styrelsesvedtægten for den enkelte kommune.¹¹

Der afholdes faste regelmæssige valg til kommunalbestyrelserne hvert fjerde år i november, og det seneste valg blev afholdt i 2009. Valgdeltagelsen var her på 65,8 procent, hvilket var 3,7 procentpoint lavere end i 2005.

Kommunalvalget i 2009

Ved kommunalvalget i 2009 skulle der vælges 2.468 kommunalbestyrelsesmedlemmer blandt 9.049 opstillede kandidater. Den relative aldersfordeling for de valgte kandidater til kommunalbestyrelserne sammenlignet med fordeling af vælgerbefolkningen så sådan ud:

Figur 3 Aldersfordelingen i befolkningen og blandt kommunalbestyrelsesmedlemmerne – 2009 (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik.

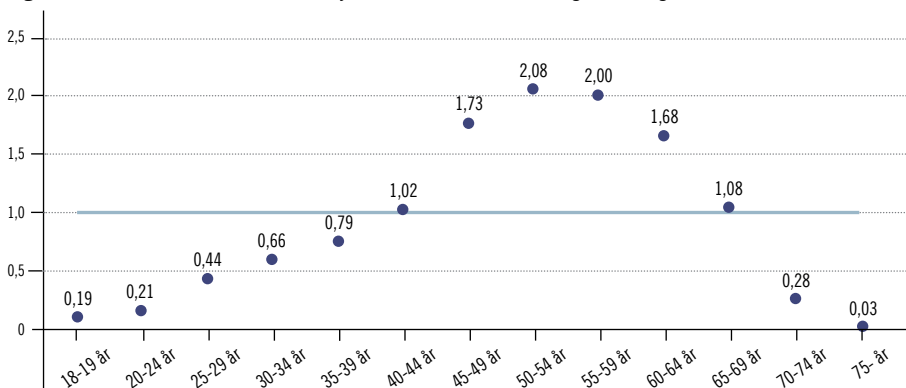
Som det fremgår af figur 3, er størsteparten, næsten 2/3, af kommunalbestyrelsesmedlemmerne imellem 45-64 år, og samtidig udgør samme aldersgruppe ca. 1/3 af vælgerbefolkningen. For de yngste medlemmer af kommunalbestyrelserne er det næsten omvendt. Her udgør de 18-30-årige medlemmer godt 1/20 af de valgte, mens de udgør knap 1/5 af vælgerbefolkningen.

Det skal bemærkes, at årsagen til, at den ældste aldersgruppe, de over 75-årige, udgør så stor en andel af befolkningen, er, at de dækker over langt flere årgange end de øvrige aldersgrupper i figuren.

¹¹ Indenrigsministeriet, Lovbekendtgørelse nr. 1440 af 01/11/2010, *Bekendtgørelse af lov om kommunernes styrelse*.

Hvis man ser på, hvordan andelen af kommunalbestyrelsesmedlemmer er fordelt i forhold til befolkningssammensætningen, så ses det af figur 4, at de yngre aldersgrupper under 30 år er underrepræsenterede, og aldersgruppen over 45-64 år er overrepræsenteret i forhold til deres andele af vælgerbefolkningen.

Figur 4 Forholdet imellem kommunalbestyrelsesmedlemmernes alder og befolkningen.

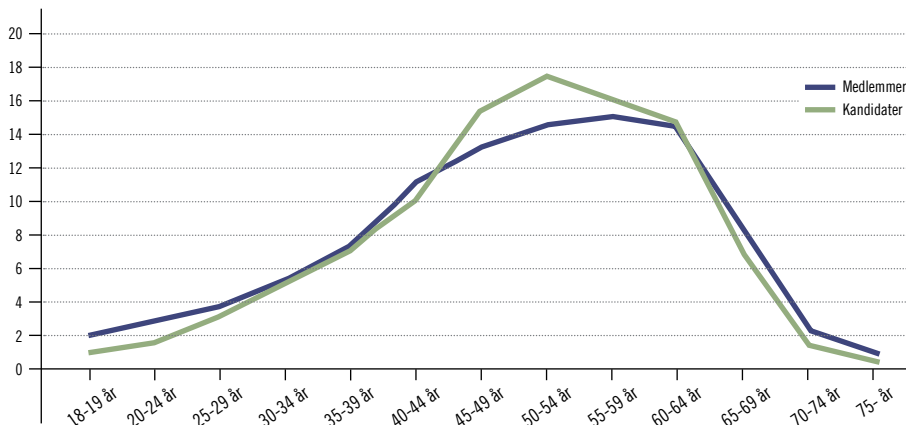

Kilde: Danmarks Statistik.

Denne fordeling kunne skyldes, at der var forholdsvis få kandidater til kommunalbestyrelserne blandt de under 30-årige, og at de som følge heraf heller ikke ville blive valgt.

Det fremgår af figur 5, at langt de fleste af kandidaterne til kommunalbestyrelserne skal findes blandt de 45-64-årige, men også, at forholdsvis flere af de 45-64-årige kandidater bliver valgt ind i kommunalbestyrelserne.

Figur 5 Aldersfordelingen af kommunalbestyrelsesmedlemmer og kandidater – 2009 (pct.).

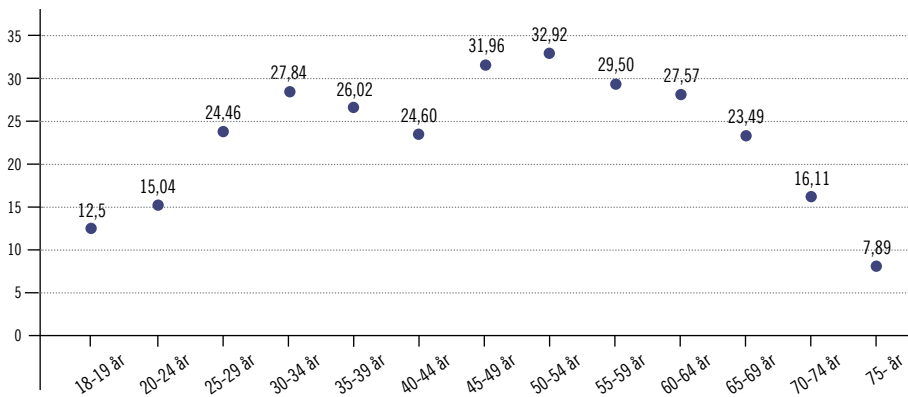

Kilde: Danmarks Statistik.

Der er således færre kandidater blandt de unge under 30 år, og forholdsvis færre af de unge kandidater, der bliver valgt.

Dette forhold imellem andelen af kandidater og andelen af valgte kan udtrykkes som sandsynligheden for at opnå valg. Der er naturligvis mange andre faktorer end blot alderen, der spiller ind her, men hvis vi alene ser på antallet af kandidater i forhold til antallet af valgte medlemmer, fremkommer følgende figur 6:

Figur 6 Sandsynlighed for valg fordelt på aldersgrupper (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik.

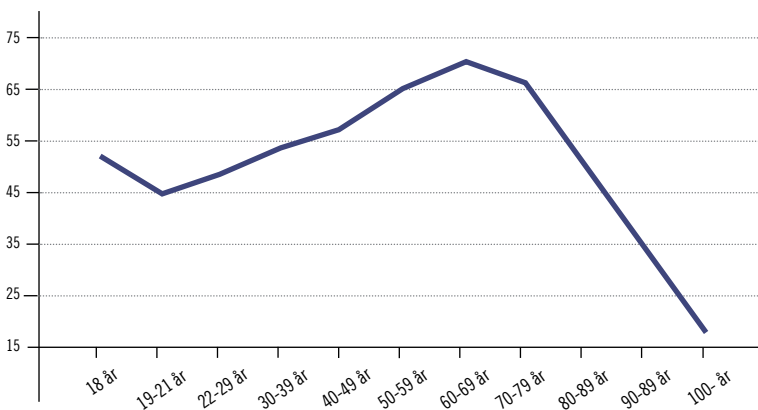
Som det fremgår af figur 6, så er det blot ca. hver syvende af de unge under 24 år, som opnår valg, mens det samme tal er ca. hver tredje kandidat mellem 45-59 år, som bliver valgt. De midaldrende kandidater har således over dobbelt så stor chance for at blive valgt som de unge kandidater.

De unge, som stiller op, har altså også vanskeligere ved at blive valgt end især de midaldrende aldersgrupper.

Generelt fortæller figuren også, at der er en stor interesse for at stille op til kommunalbestyrelserne. Der er således ca. 3,5 gange flere, der stiller op, end der bliver valgt. Det må betragtes som et sundhedstegn for demokratiet, at der er mange, som ønsker at være kommunalbestyrelsesmedlem.

Det turde således fremgå, at kommunalbestyrelserne ikke helt afspejler vælgerbefolkningen. Sammenholdes aldersfordelingen af kommunalbestyrelsesmedlemmer og kandidater med aldersfordelingen i valgdeltagelsen, figur 7, så ses det, at det er de samme aldersgrupper, som fravælger valget, som også i ringe grad er repræsenteret i kommunalbestyrelserne. Det kunne antyde, at de midaldrende stemmer på andre midaldrende, og at kommunalbestyrelsesarbejdet har den største interesse for de veletablerede vælgergrupper.

Figur 7 Valgdeltagelsen fordelt på aldersgrupper – valget 2009 (pct.).

Kilde: Bhatti, Yosef og Hansen, Kasper Møller (2010) "Valgdeltagelsen blandt danske unge", redegørelse (a), udarbejdet til Valgretskommissionen.

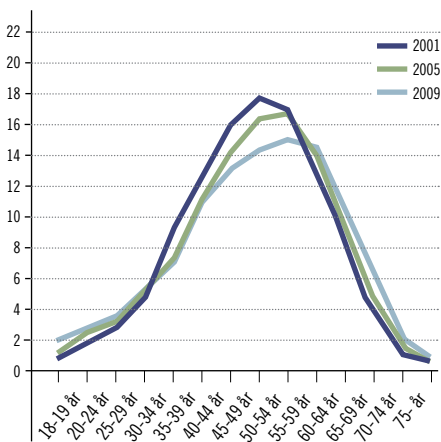
Kommunalvalgene over tid

Spørgsmålet er nu, om der har været en forandring over tid i sammensætningen af kandidaterne og de valgte medlemmer af kommunalbestyrelserne.

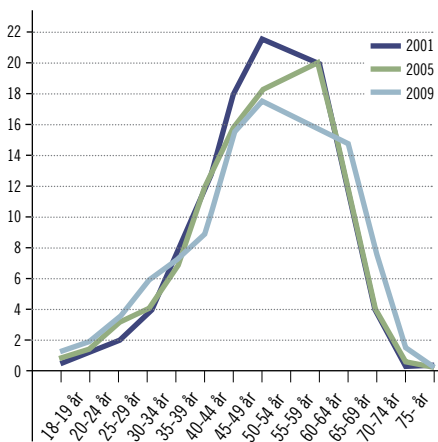
Figur 8 og 9 viser udviklingen i aldersfordelingen på hhv. opstillede kandidater og valgte kommunalbestyrelsesmedlemmer.

Som det fremgår af figur 8, så er der sket en meget svag udjævning i aldersfordelingen blandt kandidaterne, altså flere unge, flere ældre og færre midaldrende stiller op. Ændringen i alderssammensætningen blandt de opstillede afspejles også i nogen grad blandt de valgte medlemmer, som det ses på figur 9. Således er der valgt flere unge, 18-34-årige, ind

Figur 8 Aldersfordelingen af kandidater over tid (pct.).

Figur 9 Aldersfordelingen af valgte over tid (pct.).

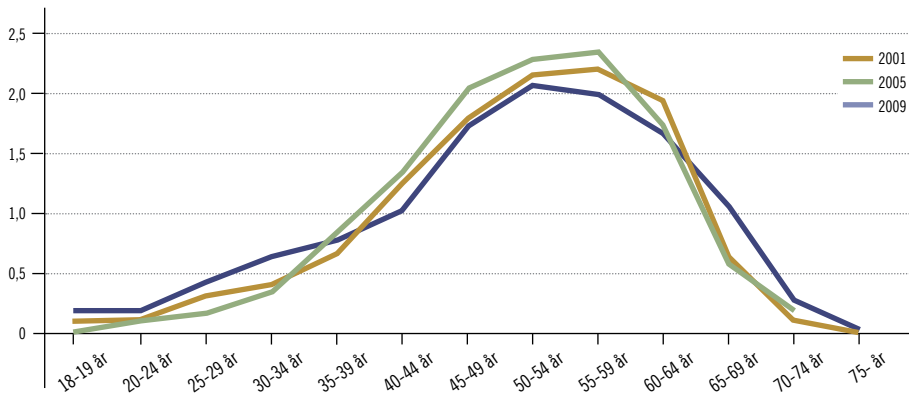

Kilde: Danmarks Statistik.

i 2009 end i både 2001 og 2005. De midaldrende udgør dog stadig en forholdsvis større andel blandt de valgte sammenlignet med deres andel af kandidaterne. Altså er 14,37 procent af kandidaterne de 50-54-årige, mens den samme aldersgruppe udgør 17,34 procent af de valgte.

Den forandrede aldersfordeling over tid af kandidater og medlemmer af kommunalbestyrelserne afspejles på nedenstående figur 10, der viser forholdet imellem kommunalbestyrelsesmedlemmer og vælgerbefolkningen.

Figur 10 Forskydning i aldersfordelingen blandt kommunalbestyrelsesmedlemmer og befolkningen over tid.

Kilde: Danmarks Statistik.

Det ses således, at aldersgrupperne under 39 år og over 65 år har forbedret deres repræsentativitet, mens der er kommet færre mellem 40 og 64 år i kommunalbestyrelserne i løbet af de seneste valg i 2001, 2005 og 2009.

Regionsråd¹²

Ved kommunalreformen i 2007 blev 13 amter i Danmark nedlagt til fordel for 5 nye regioner.

Regionernes opgave består primært i drift af sygehusvæsenet, de regionale trafiksselskaber og den regionale erhvervsudvikling.

Regionsrådene i Danmark

Hver region har sit eget regionsråd med 41 medlemmer. Der er faste regelmæssige valg til regionsrådene, som afholdes samtidig med valg til kommunalbestyrelserne.

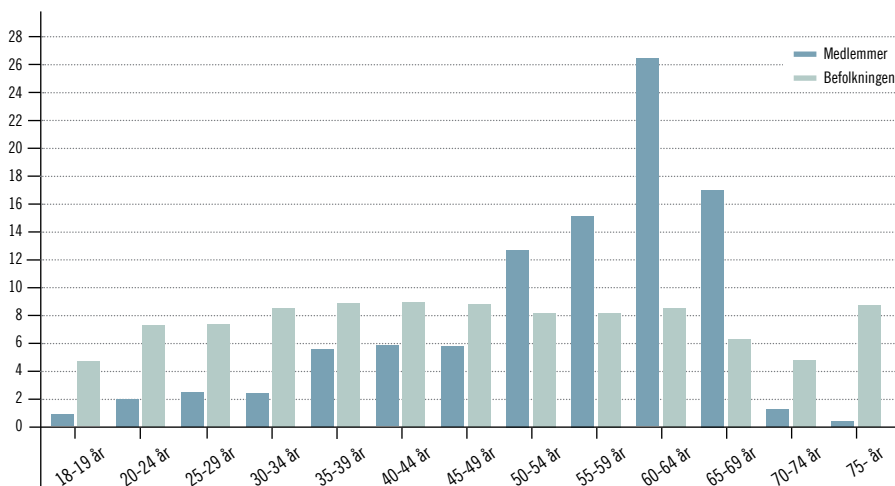
¹² Kilder til det anvendte statistiske materiale: Danmarks Statistik (2006 og 2010): *Statistiske Efterretninger Befolkning og valg: 2006:8 og 2010:4*, Danmarks Statistik, København.

Stemmeprocenten til regionsrådene, og tidligere til amtsrådene, er traditionelt lidt lavere end ved valgene til kommunalbestyrelserne. Det kan i nogen grad undre, da valgene afholdes samtidig. Ved det seneste regionsrådsvalg var stemmeprocenten 65,7, hvilket er et fald på 3,7 procentpoint i forhold til det første valg i 2005.

Regionsrådsvalget 2009

Efter valget i 2009 så fordelingen mellem de 205 valgte medlemmer og vælgerbefolkningen således ud:

Figur 11 Aldersfordelingen i befolkningen og blandt regionsrådsmedlemmerne – valget 2009 (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik.

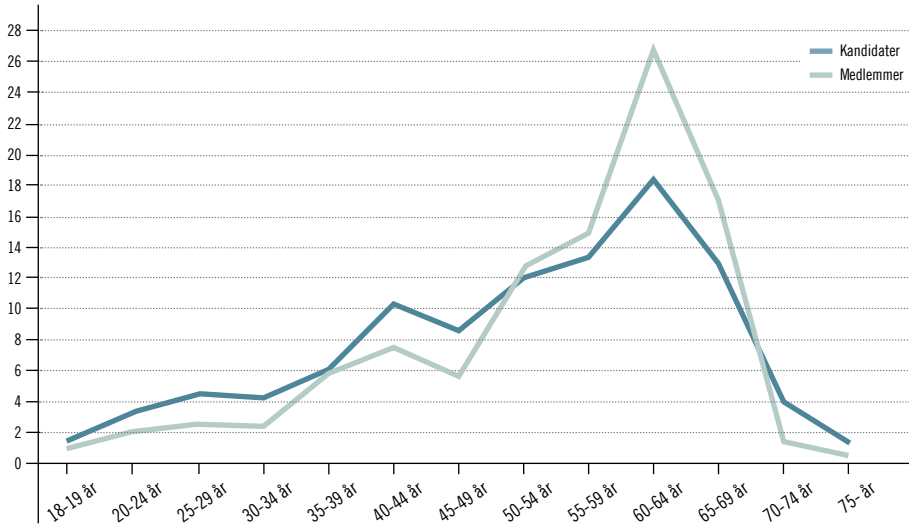
Af figur 11 fremgår det, at ca. 6 procent af regionsrådsmedlemmerne er under 30 år, og at mere end hvert fjerde regionsrådsmedlem er imellem 60 og 64 år. Over 70 procent af regionsrådsmedlemmerne er imellem 50 og 69 år, mens den samme aldersgruppe blot udgør ca. 31 procent af befolkningen.

Ligesom ved kommunalbestyrelserne kunne det tænkes, at denne fordeling skyldtes, at der ikke var nogen under 50 år, som interesserede sig for regionerne og deres arbejde, og at der derfor ikke var nogen yngre kandidater at vælge imellem.

Hvis vi sammenligner aldersfordelingen på kandidater og valgte regionsrådsmedlemmer, så er de fleste af regionsråds-kandidaterne også imellem 50 og 69 år, som det fremgår af figur 12. Denne aldersgruppe udgør tilsammen ca. 56 procent af kandidaterne, men altså over 70 procent af de valgte medlemmer.

Sandsynligheden for valg er altså alt andet lige større for denne aldersgruppe end de andre aldersgrupper. Hvis man ser bort fra alder, men blot sammenligner det samlede antal

Figur 12 Aldersfordelingen blandt medlemmer og kandidater til regionsrådene – valget 2009 (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik.

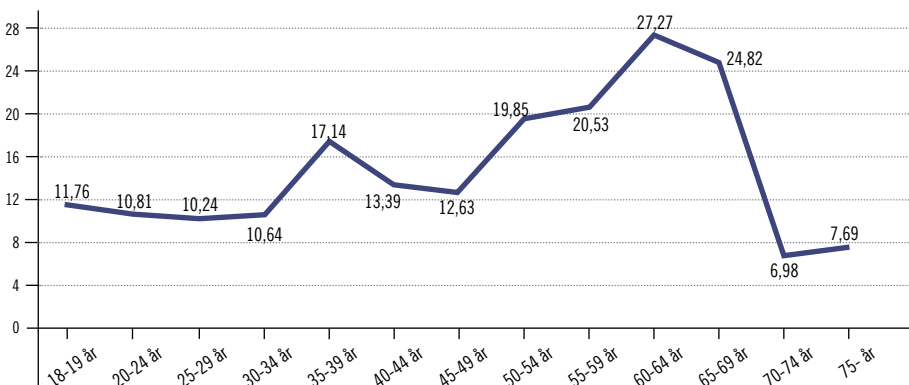
kandidater med antallet, der skal vælges, så er der generelt 18,59 procent chance for, at man bliver valgt, hvis man stiller op.

Figur 13 viser sandsynligheden fordelt på aldersgrupper, og her ses det klart, at de 18-34-årige har en langt lavere sandsynlighed for valg end de noget ældre aldersgrupper. Der stilles altså forholdsvis flere yngre kandidater op, end der bliver valgt.

Regionsrådsvalgene i 2005 og 2009

Regionerne blev etableret i forbindelse med kommunalreformen i 2007, og der har derfor blot været afholdt et valg før valget i 2009.

Figur 13 Sandsynlighed for valg fordelt på aldersgrupper – valget 2009 (pct.).

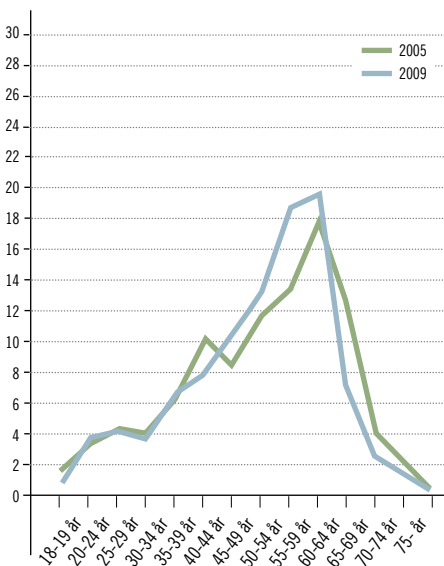

Kilde: Danmarks Statistik.

En sammenligning af aldersfordelingen på både kandidater og valgte regionsrådsmedlemmer i 2005 og 2009 viser, at de ældste aldersgrupper har domineret regionsrådene ved begge valg, og der er en tendens til, at regionsrådsmedlemmerne bliver ældre.

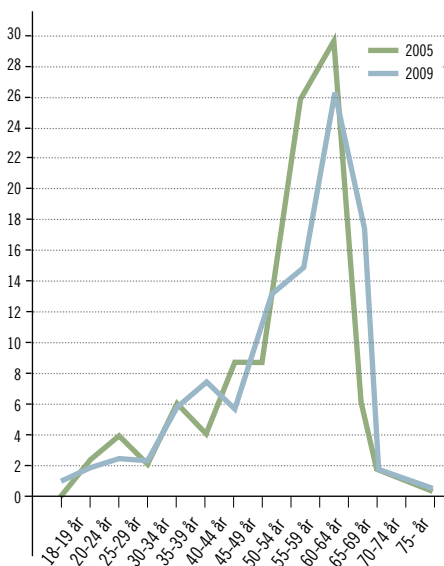
Det er især blandt de midaldrende, der er sket et fald i både andelen af kandidater og andelen af de valgte. Andelen af unge kandidater har været ca. det samme ved begge valg, men ved valget i 2009 blev færre af dem valgt ind, som det fremgår af figur 14 og figur 15.

Figur 14 Aldersfordelingen af kandidater over tid (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik.

Figur 15 Aldersfordelingen af valgte over tid (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik.

Folketinget¹³

Folketinget er den øverste folkevalgte forsamling i Danmark. Af dens 179 medlemmer vælges 175 i Danmark, og de resterende 4 vælges i Grønland og på Færøerne.

Folketinget er den eneste lovgivende myndighed, hvorfor andre myndigheder og administrative niveauer alene kan vedtage regler efter Folketingets delegation af kompetence.

Der afholdes valg til Folketinget mindst hvert fjerde år, der kan dog forekomme valg i utide. Det er den til enhver tid siddende statsminister, der afgør, hvornår der skal være nyt valg til Folketinget.¹⁴

¹³ Kilder til det statistiske materiale: Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2003): "Folketingsvalget den 20. november 2001", København.; Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2006): "Folketingsvalget den 8. februar 2005", København.; Indenrigs- og Socialministeriet: "Folketingsvalget den 13. november 2007", København. Samt Danmarks Statistik (www.dst.dk).

¹⁴ Danmarks Riges Grundlov.

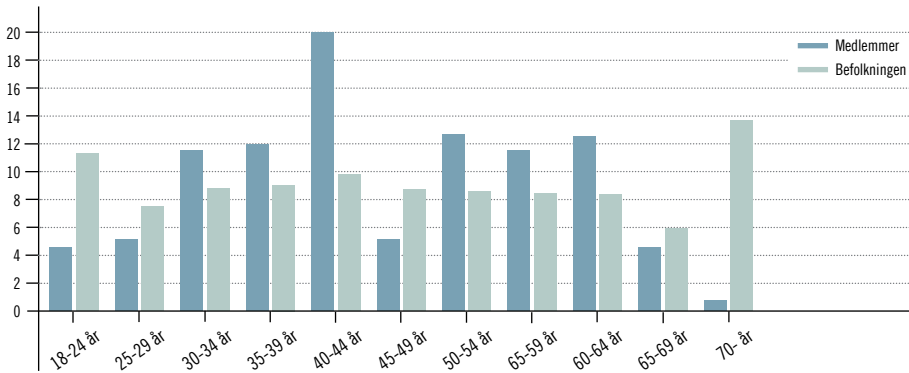
Folketingsvalget i 2007

Traditionelt har valgdeltagelsen til Folketinget været høj og højere end øvrige offentlige valg.

Stemmeprocenten var ved folketingsvalget 2007 på 86,6 procent, hvilket var en stigning på 2,1 procentpoint sammenlignet med valget i 2005.

Den relative aldersfordeling af folketingsmedlemmerne efter valget sammenlignet med befolkningen fremgår af figur 16.

Figur 16 Aldersfordelingen i befolkningen og blandt folketingsmedlemmerne – valget 2007 (pct.).

Kilde: Danmarks Statistik og Indenrigs- og Socialministeriet.

Sammenlignet med de samme opgørelser for kommunalbestyrelserne og regionsrådene er fordelingen af folketingsmedlemmerne efter alder noget mere jævn på alle aldersgrupper, og overrepræsentationen blandt de midaldrende og ældre er ikke i samme grad udtalt i Folketinget.

Således var knap halvdelen af Folketingets medlemmer mellem 40 og 59 år, og ca. en tredjedel mellem 18 og 39 år efter sidste valg i 2007. Dermed er der også en bedre overensstemmelse imellem befolkningens sammensætning og Folketingets sammensætning efter alder, hvor 77 procent af Folketingets medlemmer er under 60 år, og det samme tal for befolkningen som helhed er 71 procent.

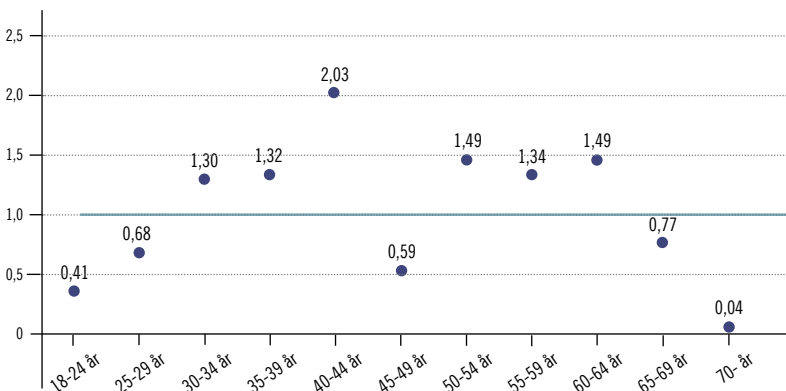
Som det fremgår af tabel 1, så er Folketingets medlemmer generelt yngre end især regionsrådene, men også kommunalbestyrelserne.

Tabel 1 Aldersfordeling (pct.).

	18-39 år	40-59 år	60- år
Kommunalbestyrelserne (2009)	18	59	23
Regionsrådene (2009)	14	41	45
Folketinget (2007)	33	49	18

Denne mere jævne aldersmæssige fordeling i Folketinget ses også på figur 17, der dog også viser, at de helt unge og ældste er dem, der er mest underrepræsenteret.

Figur 17 Forholdet imellem folketingsmedlemmernes og befolkningens alderssammensætning – valget 2007.

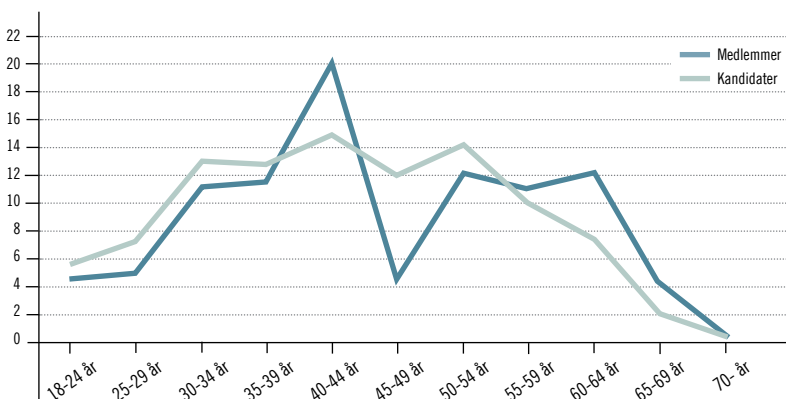

Kilde: Indenrigs- og Socialministeriet.

Den mere jævne fordeling aldersmæssigt kan i nogen grad tilskrives færre kandidater i de ældste aldersgrupper til Folketinget. Som det fremgår af figur 18 herunder, så er der en væsentligt større andel folketingskandidater blandt de 30-54-årige end i de yngre og ældre aldersgrupper.

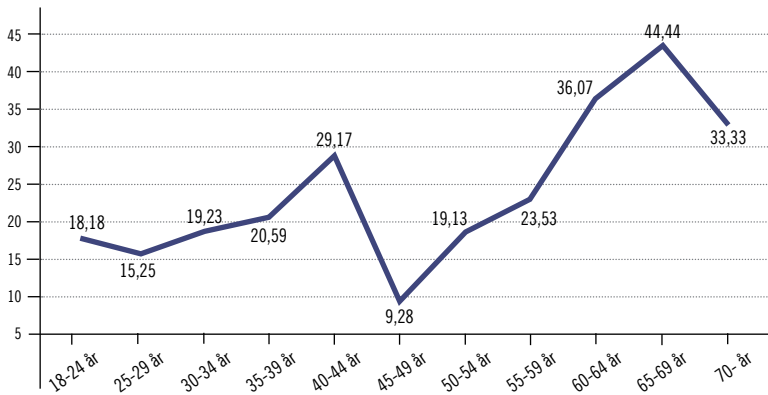
Samtidig giver den mindre andel af kandidater over 60 år en større sandsynlighed for at blive valgt, som det ses nedenfor i figur 19. Tilsvarende ses det samme mønster som for både kommunalbestyrelser og regionsråd, om end i mindre udtalt grad, at jo ældre en kandidat er, jo større er sandsynligheden for at blive valgt.

Figur 18 Aldersfordelingen af kandidater og valgte – valget 2007 (pct.).

Kilde: Indenrigs- og Socialministeriet.

Figur 19 Sandsynlighed for valg fordelt på aldersgrupper – valget 2007 (pct.).

Kilde: Indenrigs- og Socialministeriet.

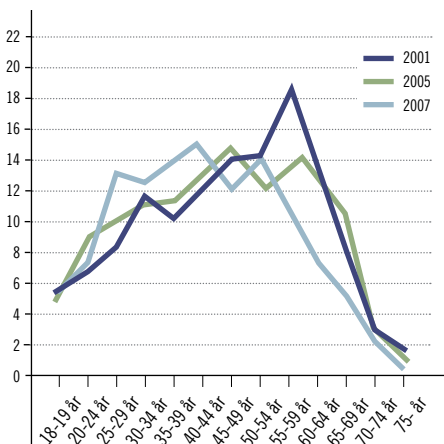
Folketingsvalgene over tid

Hvis man ser på aldersfordelingen af både kandidater og valgte folketingsmedlemmer gennem de seneste tre valg siden 2001, så får vi de to nedenstående figurer af fordelingen af folketingskandidater og folketingsmedlemmer efter valgene.

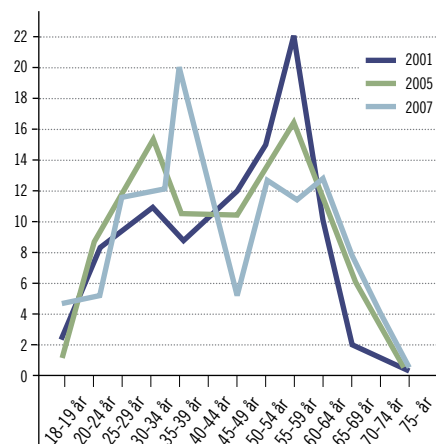
Der kan i figurerne 20 og 21 spores en tendens til et generationsskifte blandt medlemmerne af Folketinget. Således udgjorde de 55-59-årige i 2001 knap 22 procent af Folketingets medlemmer, mens de i 2007 udgjorde knap 12 procent. I samme periode er andelen af de 40-44-årige steget fra godt 8 procent til godt 20 procent.

Umiddelbart er de yngste medlemmer af Folketinget også blevet lidt yngre. Ved alle tre valg har de 18-29-årige udgjort ca. 10 procent af Folketinget, men ved det seneste valg

Figur 20 Aldersfordelingen af kandidater over tid (pct.).

Figur 21 Aldersfordelingen af valgte over tid (pct.).

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet og Indenrigs- og Socialministeriet.

er der sket en lille tilbagegang for de 25-29-årige og samtidig en tilsvarende fremgang for de 18-24-årige.

Samtidig ses der heller ikke den samme kontinuerte skæve aldersfordeling blandt både kandidater og valgte, som der ses ved kommunalvalgene. Foryngelsen er især sket fra valget i 2005 til 2007 af både kandidater og medlemmer.

Opsamling

Gennemgangen af aldersfordelingen blandt medlemmerne af de folkevalgte forsamlinger i Danmark giver generelt et billede af, at det for størsteparten er de midaldrende, som varetager borgernes samlede interesser i forsamlingerne.

Der er dog nogle forskydninger, som i nogen grad afspejler de forskellige aldersgruppers politiske interesse. Der er således forholdsvis flere unge i Folketinget end i både menighedsråd, kommunalbestyrelser og regionsråd. Det kendes fra tidligere undersøgelser, at de yngre i højere grad interesserer sig for national og international politik frem for lokal og regional politik, som det ses af tabel 2:

Tabel 2 Interesse efter politikniveau og alder (pct.).

	16-25 årige	+26- årige
International politik	77	67
National politik	95	88
Lokal politik	67	82

Kilde: Gallup for Valgretskommissionen, 2010.

Overordnet er der dog væsentligt færre unge, som er engageret i det formelle repræsentative demokrati end ældre aldersgrupper.

Menighedsråd

Menighedsrådene har som folkekirkens formelle demokratiske repræsentation kun interesse for et fåtal af folkekirkens medlemmer, der i 2008 udgjorde ca. 83 procent af alle danskere.

I løbet af de seneste 20 år er menighedsrådene generelt set blevet ældre. Der er i datamaterialet ikke belæg for at sige, at det er de samme personer, som var medlem for 20 år siden, som fortsat er det. Men det er nærliggende at konkludere om ikke andet, så at menighedsrådene formår at skabe interesse og aktiviteter for samme aldersgrupper som dem selv, og deraf følger den selvforstærkende effekt, at ældre tiltrækker ældre.

Kommunalbestyrelser

Kommunalbestyrelsesmedlemmerne udgøres for den største del af midaldrende mænd og kvinder. Der kan dog ses en stigende interesse hos unge for at stille op. Der har således været en stigende andel af kommunalbestyrelseskandidater under 30 år i løbet af de seneste ti år.

Denne stigende interesse afspejles også i, at sandsynligheden for, at unge kandidater

under 30 år opnår valg, har været stigende, fra gennemsnitlig ca. 11 procent i 2001 til ca. 17 procent i 2009. Sandsynligheden for valg er især steget for aldersgruppen 25-29 år.

Regionsråd

De to eneste afholdte regionsrådsvalg peger på, at det i høj grad er meget erfarne politikere, som bliver valgt. Det kan være nærliggende at pege på, at det er afgående kommunalbestyrelsesmedlemmer, som har fortsat deres politiske karriere i regionsrådene. Aldersforskydningen fra valget i 2005 til 2009, hvor regionsrådene blev 'ældre', tyder på, at der var genvalg til mange af de siddende kandidater.

Folketinget

Folketinget er den forsamling af de fire gennemgæede, som har den største andel af medlemmer under 30 år. Igennem de seneste ti år har der været ca. 10 procent af folketingsmedlemmerne, som var under 30 år, da de opnåede valg. Efter valget i 1998 var det blot ca. fire procent.

Litteratur

Danmarks Statistiks Statistikbank på www.dst.dk for baggrundsdata om befolkningen mv.

Danmarks Statistik (2002): '*Statistiske Efterretninger 2002:13 – Valgene til kommunalbestyrelser og amtsråd 20. november 2001*', Danmarks Statistik, København.

Danmarks Statistik (2006): '*Statistiske Efterretninger 2006:8 – Valgene til kommunalbestyrelser og regionsråd 15. november 2005*', Danmarks Statistik, København.

Danmarks Statistik (2010): '*Statistiske Efterretninger 2010:4 – Valgene til kommunalbestyrelser og regionsråd 17. november 2009*', Danmarks Statistik, København.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2003): '*Folketingsvalget den 20. november 2001*', Indenrigs- og Sundhedsministeriet, København.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2006): '*Folketingsvalget den 8. februar 2005*', Indenrigs- og Sundhedsministeriet, København.

Indenrigs- og Socialministeriet (2009): '*Folketingsvalget den 13. november 2007*', Indenrigs- og Sundhedsministeriet, København.

Rasmussen, Steen Marqvard (red.) (2008): '*Menighedsrådsvalgets betydning og tilslutning*', skriftserien: Perspektiv på folkekirken nr. 1, Landsforeningen af Menighedsråd, Sabro.

Rasmussen, Steen Marqvard (2009): '*Notat – Aldersfordelingen i menighedsrådene*', Landsforeningen af Menighedsråd, Sabro.

Redegørelse

DEN DANSKE
BEFOLKNINGSUDVIKLING
SIDEN 1953

Af: Otto Andersen, cand. polit.

Den danske befolkningsudvikling siden 1953

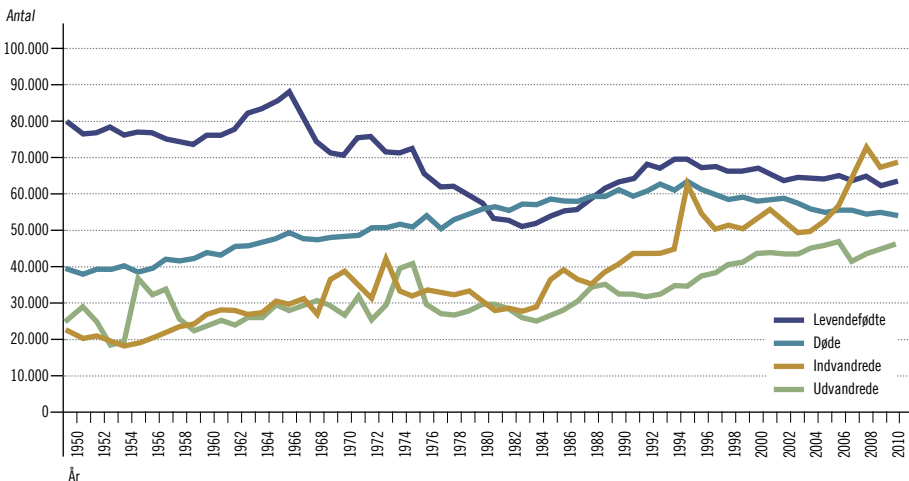
Ved valgretsalders ændring i 1953 fra 25 til 23 år var den danske befolkning på 4,37 mio. indbyggere. I 1978, hvor valgretsalders blev nedsat til 21 år, var befolkningstallet vokset til 5,10 mio. I 2010 er befolkningstallet 5,54 mio. Den samlede tilvækst mellem 1953 og 2010 er således på 1,17 mio. indbyggere, en vækst på omkring 27 pct.

I dette afsnit beskrives hovedtrækkene ved denne udvikling med hovedvægt på årtalene 1953, 1978 og 2010. Endelig beskrives udviklingen indtil 2050 ud fra den seneste befolkningsfremskrivning fra Danmarks Statistik.

1. Hovedtræk ved befolkningsudviklingen siden 1953

Befolkningstilvækstens komponenter består af levendefødte, døde, indvandrede og udvandrede. Der er sket betydelige ændringer i disse komponenter over perioden. Udviklingen ses af fig. 1 og fig. 2.

Figur 1 Befolkningens bevægelser.

1.1 Levendefødte

I 1953 blev der født 78.261 levendefødte børn, hvilket svarer til en samlet fertilitet på 2.595 børn. Samlet fertilitet viser, hvor mange børn 1.000 kvinder vil føde, dersom de føder aldersmæssigt som i det pågældende år (her 1953) og forudsat, at ingen af kvinderne afgår ved døden før deres 50. år.

Det største fødselstal efter 1953 er observeret i 1966 med 88.332 levendefødte og en samlet fertilitet på 2.615. Herefter er fertiliteten faldet frem til 1983, hvor antal levendefødte var 50.822 svarende til en samlet fertilitet på 1.377. Faldet hænger væsentligt sammen med indførelsen af fri abort og fremkomsten af sikre præventionsmidler. Den samlede fertilitet skal være på over 2.100 børn (reproduktionsgrænsen), dersom fødselsoverskuddet (antal levendefødte minus antal døde) på længere sigt skal være positivt. Et niveau på 1.377 er således langtfra tilstrækkeligt til at sikre et sådant overskud. Siden 1983 er antallet af levendefødte steget og var i 2010 på 63.411 og en samlet fertilitet på 1.875, som fortsat er under reproduktionsgrænsen. Stigningen siden 1983 er fortrinsvis sket ved, at de i fertilitetsmæssig henseende ældre kvinder har fået flere børn.

1.2 Døde

I 1953 var antallet af dødsfald på 39.350, i 1978 på 52.864 og i 2010 på 67.437.

Stigningen skyldes først og fremmest, at befolkningen er vokset i størrelse, og at alderssammensætningen er ændret markant. Befolkningen er blevet ældre. Da dødeligheden stiger med alderen, vil flere ældre og gamle betyde, at antallet af dødsfald stiger og det uanset, at middellevetiden er steget.

Middellevetiden var 69,8 år for mænd og 72,6 år for kvinder i begyndelsen af 1950'erne. I slutningen af 1970'erne var middellevetiden steget til 71,3 år for mænd og 77,4 år for kvinder. I 2009/2010 var middellevetiden på 77,1 år for mænd og 81,2 år for kvinder.

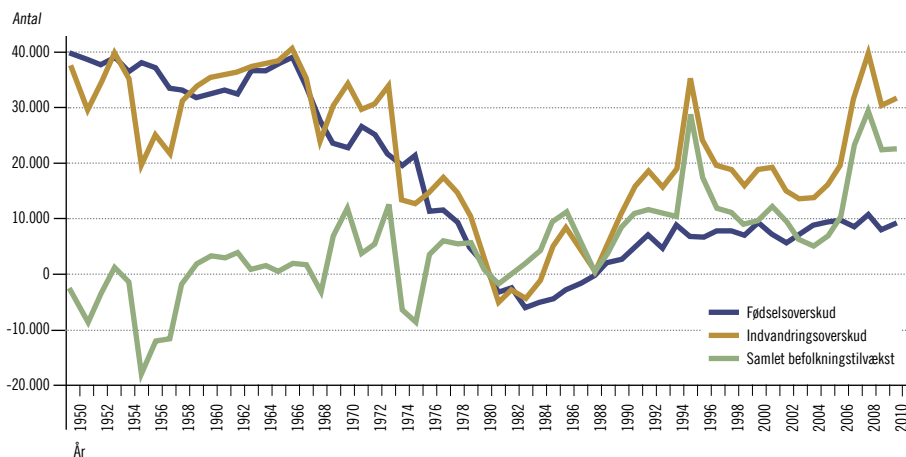
Udviklingen har været meget diskuteret, idet den danske dødelighed ikke er faldet (middellevetiden er ikke steget) så meget som i de lande, Danmark normalt sammenligner sig med. I 1970 var der kun 4 lande, der havde en højere middellevetid end danske mænd. I 2006 var det 15 lande. Udviklingen for danske kvinder har været endnu mere ugunstig. I 1970 var der 7 lande med en højere middellevetid, og i 2006 var det 18 lande.

Efter ganske mange år med stagnation i middellevetidsudviklingen er det gået bedre de seneste år 10 år, og kvindernes middellevetid er nu over 80 år.

1.3 Fødselsoverskuddet

Differensen mellem antal levendeføde og antal døde er fødselsoverskuddet eller den såkaldte naturlige befolkningstilvækst jf. fig. 2.

I 1953 var overskuddet på 38.911, og det var faldet til 9.172 i 1978. I 1980'erne var der ligefrem nogle år med et negativt fødselsoverskud. Siden er det steget, væsentligst som en konsekvens af det stigende fødselstal. I 2010 var overskuddet på godt 9.000.

Figur 2 Befolkningstilvækstens komponenter 1953 til 2010.

1.4 Ind- og udvandring

Antallet af indvandring til Danmark og antallet af udvandring fra Danmark varierer betydeligt med de internationale konjunkturer og kriser.

Fra et indvandringsniveau på omkring 20.000 (19.252 i 1953) er antallet af indvandrede steget over årene og har i de seneste år været så højt som 60-70.000. Danmark har ændret sig fra et udvandringsland til et indvandringsland. I begyndelsen foregik vandringerne stort set mellem de nordiske lande, Tyskland, USA og Canada samt i tiltagende grad Storbritannien. I slutningen af 1960'erne er der sket en ændring i vandringsmønstret. Højkonjunkturerne medførte en øget efterspørgsel efter arbejdskraft, og arbejdskraften blev hentet fra nye lande såsom det daværende Jugoslavien, Tyrkiet og Pakistan.

1.5 Befolkningstilvæksten

I 1950'erne og 1960'erne var det først og fremmest fødselsoverskuddet, der bidrog til den positive befolkningstilvækst. Efter at fødselstallet begyndte at falde, har indvandringsoverskuddet været den væsentlige komponent bag befolkningstilvæksten. Bortset fra begyndelsen af 1980'erne har den samlede tilvækst til den danske befolkning været positiv.

2. Udviklingen i aldersfordelingen

Aldersfordelingen påvirkes af udviklingen i de under afsnit 1 nævnte demografiske komponenter. Det er specielt udviklingen i fødselstallet, der påvirker aldersfordelingen, idet en stigning eller et fald først og fremmest påvirker de yngste aldersklasser. Indvirkningen

på aldersfordelingen af et dødelighedsfald er mindre, idet et sådant fald normalt vil påvirke alle aldersklasser. Ind- og udvandring påvirker specielt de aldersklasser, hvor vandringshyppighederne er størst, fortrinsvis de yngre grupper.

2.1 Perioden 1953 til 2010

Af tabel 1 ses virkningen af fertilitetsfaldet meget tydeligt. Aldersgruppen 0-9 år, som i 1953 udgjorde 18,7 pct., var faldet til 11,8 pct. i 2010, svarende til et fald på omkring 116.000 personer. Udviklingen er desuden præget af en meget stor stigning i andelen af ældre og gamle personer. Gruppen af personer over 65 år er steget fra 9,5 pct. i 1953 til 16,6 pct. i 2010, svarende til over en halv mio. personer. Andelen af erhvervsaktive i alderen 25-59 år er stort set uændret omkring 45 pct., der dog svarer til en absolut stigning på 557.000 personer som følge af den almindelige befolkningstilvækst.

Den danske befolkning er således blevet ældre igennem den næsten 60-årige periode.

2.2 Den fremtidige befolkningsudvikling 2011 til 2050

Danmarks Statistik og DREAM udgiver årligt en befolkningsfremskrivning baseret på den seneste udvikling i fertilitet, dødelighed og vandringer og på et skøn over den fremtidige udvikling i disse komponenter. Den seneste fremskrivning vedrører perioden 2011 til 2050.

Fertiliteten forudsættes at være stort set uændret i perioden med en samlet fertilitet på 1.900 for kvinder med dansk oprindelse. Middellevetiden forudsættes at stige for mændenes vedkommende fra 77,1 år til 84,9 år og for kvindernes vedkommende fra 81,2 år til 87,1 år. Skønnet over ind- og udvandring er baseret på den seneste udvikling.

Den danske befolkning forventes at vokse fra 5,54 mio. indbyggere i 2010 til 6,15 mio. i 2050 – en stigning på omkring 11 procent.

Det mest markante træk ved befolkningsudviklingen er, at der i 2044 skønnes at være mere end en halv million flere personer over 65 år, end der er i dag, jf. tabel 1 og tabel 2. Væksten er stærkest i starten af perioden. Mellem 2044 og 2050 falder antallet af per-

Tabel 1 Summariske aldersgrupper pr. 1. januar.

	1953	1978	2011	1953	1978	2011
	Antal			Procent		
0-9 år	818.000	705.676	653.362	18,8	13,8	11,7
10-19 år	632.800	787.156	698.191	14,5	15,4	12,6
20-24 år	289.100	373.60	337.459	6,6	7,3	6,1
25-59 år	2.012.300	2.257.175	2.573.907	46,3	44,3	46,3
60-64 år	187.900	261.409	363.928	4,3	5,1	6,5
65- år	409.300	711.935	933.781	9,4	14,0	16,8
I alt	4.349.400	5.096.959	5.560.628	100,0	100,0	100,0

Tabel 2 Befolkningsfremskrivning 2011-2050.

	2020	2030	2040	2050	2020	2030	2040	2050
	Antal personer				Procent			
0-9 år	642.384	693.363	693.217	687.374	11,2	11,7	11,5	11,2
10-19 år	666.879	652.032	703.354	703.386	11,7	11,0	1,6	11,5
20-24 år	367.962	354.053	351.107	378.870	6,4	6,0	5,8	6,2
25-59 år	2.562.107	2.497.095	2.486.904	2.594.008	44,8	42,2	41,2	42,3
60-64 år	342.386	384.263	331.176	314.107	6,0	6,5	5,5	5,1
65- år	1.141.774	1.330.677	1.474.274	1.461.873	19,9	22,5	24,4	23,8
I alt	5.723.492	5.911.483	6.040.032	6.139.618	100,0	100,0	100,0	100,0

soner over 65 år svagt. Den procentvise andel af børn og unge er nogenlunde konstant, hvorimod andelen af personer mellem 25 og 59 år, der omfatter de fleste erhvervsaktive, falder noget indtil 2040, men er omkring 2050 på niveau med antallet i 2010.

Udtrykt i gennemsnitsalderen i befolkningen (ikke at forveksle med middellevetiden) er denne steget fra 33,5 år i 1953 til 40,4 år i 2011. Ifølge befolkningsfremskrivningen vil gennemsnitsalderen være 43,5 år i 2050.

2.3 Særlige aldersfordelinger

I tabel 3 ses aldersfordelingen for nogle udvalgte aldersgrupper i årene 1953 og 1978, hvor valgetsalderen blev ændret. Endelig ses nogle tilsvarende tal for 2011 og 2050. Tallene fra 1953 er skønnet på basis af folketællingen i 1950.

Tabel 3 Særlige aldersfordelinger.

	Alder	Antal	Procent	Alder	Antal	Procent
1953	0-24 år	1.739.900	40,0	23-24 år	116.600	2,7
	25- år	2.609.500	60,0			
	I alt	4.349.400	100,0			
1978	0-19 år	1.492.832	29,3	18-19 år	146.576	2,9
	20- år	3.604.127	70,7			
	I alt	5.096.959	100,0			
2011	0-17 år	1.211.032	21,8	16-17 år	143.635	2,6
	18- år	4.349.596	78,2			
	I alt	5.560.628	100,0			
2050	0-17 år	1.246.696	20,3	16-17 år	142.149	2,3
	18- år	4.892.922	79,7			
	I alt	6.139.618	100,0			

Litteratur

Danmarks Statistik: Statistikbanken – *www.statistikbanken.dk* – under Befolkning og valg.

Danmarks Statistik (2000): *Befolkningen i 150 år*.

Danmarks Statistik (2008): *Statistisk Tiårsoversigt 2008 - Temaartikel: Fødsler og dødelighed i Danmark – i et internationalt perspektiv v. Otto Andersen*.

d.

Redegørelse

DEMOKRATISKE DELTAGELSESFORMER BLANDT UNGE

Af: Lars Torpe, lektor
Aalborg Universitet

Demokratiske deltagelsesformer blandt unge

Indledning

De unges forhold til politik har længe nydt stor bevågenhed. I løbet af 1900-tallet blev opdragelsen af unge til demokrati et af højskolebevægelsens formål. Senere blev det et normativt grundlag for folkeskolen, selv om ordet demokrati først i 1975 blev skrevet direkte ind i folkeskolens formålsparagraf. Med den store bevågenhed er også fulgt bekymringer: Er politik overhovedet noget, der interesserer de unge? Er de unge godt nok rustet til at deltage i demokratiet?

I de senere år har diskussionen kredset om tre problemstillinger:

- Er der tegn på, at de unge bliver mindre engagerede i samfundsforhold og politik?
- Findes der tegn på et skifte hos de unge fra den traditionelle parlamentariske deltagelsesform til nye, utraditionelle deltagelsesformer?
- Hænger de to typer deltagelse sammen hos de unge, eller er der tale om adskilte søjler i deltagelsen?

Diskussionen om de unges forhold til politik fik ny næring med en bog, som den amerikanske politolog Robert D. Putnam publicerede i 2000 under den sigende titel: "Bowling Alone" (Putnam, 2000). Titlen signalerer, at amerikanerne i stedet for at bowle i klubber er begyndt at bowle for sig selv sammen med venner og familie. Heri så Putnam en generel tendens, nemlig at folk kerer sig mindre om de fælles samfundsproblemer og vender den kollektive deltagelse ryggen. En sådan udvikling så Putnam i sammenhæng med et generationsskifte, hvor mere samfundsbevidste generationer er på vej til at blive afløst af generationer med en mere individualistisk indstilling til samfundet.

Er Putnams dystre forudsigelser for USA også dækkende for Europa? Det har været diskuteret frem og tilbage (Stolle & Hooghe, 2005). I nogle lande ser man et fald i valgdeltagelsen og i den faglige, religiøse og partipolitiske organisering, mens deltagelsen på andre områder er steget. Herhjemme talte magtudredningen om "et ganske levende demokrati" og fandt i absolut forstand ikke tegn på et faldende engagement hos de unge (Goul Andersen, 200:199).

Tvivlen nager dog fortsat, og med jævne mellemrum rejses nye advarselssignaler om politisk apati i befolkningen, herunder navnlig blandt de unge, som ofte ses i sammen-

hæng med en større mistillid til politiske ledere og politiske institutioner. Det er korrekt, at der over en årrække kan iagttages et fald i den politiske tillid i en række vestlige lande, men ikke i Danmark. Desuden er en sammenhæng mellem politisk mistillid og apati langtfra givet. Manglende tillid kan også være forbundet med større politisk aktivitet.

Under alle omstændigheder er det fortsat vigtigt at tage pulsen på befolkningens demokratiske deltagelse, herunder at kaste et særligt blik på de unge, fordi ændringer i de unges forhold til politik og politisk deltagelse kan give et fingerpeg om mulige fremtidige ændringer i det politiske deltagelsesmønster og hermed også en mulighed for at påvirke udviklingen.

Generationsperspektivet vil derfor være et vigtigt perspektiv, når vi analyserer de unges politiske deltagelse. I generationsperspektivet ligger der en antagelse om en vedvarende prægning af de oplevelser og erfaringer, personer har med politik og politisk deltagelse i deres ungdom. Et typisk eksempel er den såkaldte 68-generation. Denne generation tog i 1970'erne nogle nye deltagelsesformer i anvendelse, som de, der tilhørte denne generation, holdt fast på senere i livet. Nogle af dem, f.eks. underskriftindsamlinger, blev tilmed bredt ud til andre generationer, både nye og gamle. Over for generationsperspektivet står et andet perspektiv, nemlig at deltagelsen ændrer sig i løbet af livet. Det er f.eks. velkendt, at de unges interesse for og deltagelse i kommunalpolitik er ret lav, men at engagementet vokser i takt med, at de bliver ældre, "slår rod" og får interesser knyttet til kommunale institutioner som f.eks. daginstitutioner og skole.

Et andet hovedperspektiv, der normalt anlægges på befolkningens deltagelse, herunder de unges, er et *lighedsperspektiv*. Det er et grundlæggende princip i vores type samfund, at alle har de samme muligheder for at tilkendegive deres interesser. Når det handler om valg, hedder princippet: "Et individ, én stemme, samme værdi". Et sådant princip hylder vi også i forbindelse med afstemninger på andre områder, f.eks. i foreningsregi. Men når det drejer sig om deltagelse i offentligheden, udmøntes lighedsprincippet snarere på den måde, at alle skal have samme muligheder for at komme til orde. Her er det ikke sikkert, at synspunkter tæller lige meget. Ideelt set er deres værdi afhængig af kvaliteten af argumentet, men vi ved jo også, at magtpositioner spiller en rolle. Men uanset om synspunkterne slår igennem i offentligheden og over for de politiske beslutningstagere eller ej, er det afgørende for den demokratiske legitimitet, at mulighederne for at komme til orde er ligeligt fordelt. Anvendes dette princip på de unge, vil det sige, at en ung person skal have samme mulighed som en ældre person for at gøre sine synspunkter gældende. En indikation på, om de har det, kan vi få ved at se, om der er forskel på de unges og de ældres politiske deltagelse.

Et tredje perspektiv er et såkaldt *ressourcemobiliseringsperspektiv*, hvor bestemte samfundsgrupper bruger deltagelsen til at fremme deres synspunkter og interesser i offentligheden og over for de politiske beslutningstagere. En sådan mobilisering fandt sted blandt de unge i 1970'erne. For denne gruppe unge, som senere fik en særlig generationsbeteg-

nelse, nemlig 68-generationen, hæftet på sig, var den politiske deltagelse ikke kun et middel til at blive hørt. At deltage i politik, og helst på en anderledes og iøjnefaldende måde, havde et formål i sig selv. Ud over at forme en bestemt politisk identitet var den politiske deltagelse med til at forme denne generations kulturelle identitet. Ungdomsforskere har derfor siden spejdet efter, om senere generationer på lignende markant vis tager bestemte politiske deltagelsesformer til sig som en måde at iscenesætte sig selv på over for omverdenen. Ud over et ressourcemobiliseringsperspektiv er det derfor også muligt at operere med et særligt *ungdomskulturelt perspektiv*.

Meget taler imidlertid for, at den relativt brede politiske mobilisering af en bestemt aldersgruppe ledsaget af et kulturelt opbrud var fænomener, der specifikt knyttede sig til 68-generationen. Noget tilsvarende er ikke set siden. Det vil derfor i det følgende være de to første perspektiver, der er fokus på.

Jeg vil starte med at belyse ændringerne i de unges politiske engagement fra 1981 til 2008. De data, der er til rådighed herfor, stammer fra den europæiske værdiundersøgelse (www.europeanvaluesstudy.eu), herunder den danske. I og med at de samme spørgsmål er gentaget i fire på hinanden følgende undersøgelser med ca. 10 års mellemrum, er der ikke blot mulighed for at belyse, om unge forholder sig anderledes til politik, end de gjorde før i tiden, men også, om der er tegn på generationsmæssige forandringer, som vil kunne få længerevarende betydning.

Jeg vil derefter belyse de unges forhold til politik i et europæisk perspektiv. Er danske unge mere eller mindre politisk engagerede end andre unge i Europa? Af særlig interesse er det at sammenligne med lande, der ligger tæt på Danmark, dvs. Norge og Sverige.

Endelig vil jeg belyse de unges politiske engagement sammenholdt med de ældres. Fokus vil være på tre grupper af unge, nemlig de 15-17-årige, de 18-24-årige og de 25-29-årige. De data, der ligger til grund for denne del af undersøgelsen, stammer hovedsageligt fra European Social Survey, 2008 (www.europeansocialsurvey.org), som i modsætning til European Values Study også inkluderer de 15-17-årige.

Udviklingen i de unges politiske engagement 1981–2008

Er de unge blevet mere ligeglade med politik? En sådan opfattelse kan man som nævnt ofte støde på, men som det fremgår af tabel 1, er der flere unge i dag end for 10 og 20 år siden, der mener, at politik er vigtigt, og som siger, at de interesserer sig for politik. Der er også flere unge i dag, der diskuterer politik med venner sammenlignet med 1999 og 1990. Der er desuden grund til at bemærke, at unge i dag diskuterer politik lige så ofte som den meget aktive generation af unge i 1981. Noget tyder således på, at vi efter et par årtier med lidt mindre politisk engagerede unge er tilbage på niveauet for 68-generationen.

Tabel 1 Udviklingen i unges forhold til politik 1981-2008. Procentandele.

	1981	1990	1999	2008
Politik er vigtigt	Ingen oplysninger	42	41	47
Interesse for politik	Ingen oplysninger	49	54	62
Diskuterer politik med venner	83	80	77	82

Note: Svarkategorierne "meget" og "noget interesseret" er lagt sammen. Det samme er svarkategorierne, at man taler "ofte" og "nu og da" politik med venner, samt at man synes politik er "meget vigtigt" og "noget vigtigt".

Før 1970 blev den politiske deltagelse som regel afgrænset til valgdeltagelse, deltagelse i politiske møder, partideltagelse samt øvrig foreningsdeltagelse. Bortset fra den øvrige foreningsdeltagelse rettede alle disse aktiviteter sig mod de parlamentariske organer, herhjemme Folketinget og kommunalbestyrelse. I 1970'erne skete der en eksplosion i brugen af deltagelsesformer, og flere af de nye deltagelsesformer som happenings, boykot, besættelser etc. rettede sig ikke snævert mod det parlamentariske liv, men bredere mod den politiske offentlighed. Det blev derfor almindeligt at sondre mellem gamle og nye deltagelsesformer eller bedre, mellem *konventionelle* og *ukonventionelle* deltagelsesformer.

Det var navnlig de unge, der tog de nye deltagelsesformer til sig, og ved siden af bekymringen for, at for meget protestaktivitet kunne vanskeliggøre den nødvendige politiske styring og i værste fald føre til tilstande af anarki, frygtede man, at de unge ville vende de mere traditionelle former for parlamentarisk deltagelse ryggen. En sådan bekymring er imidlertid blevet gjort til skamme. De unge, der i 1970'erne var aktive i de nye protestbevægelser, og som betjente sig af nye, ukonventionelle former for deltagelse, benyttede nemlig også de gamle, konventionelle former for deltagelse. Snarere end som erstatninger for fungerede de nye deltagelsesformer som supplement til den traditionelle deltagelse (Andersen et.al., 1993).

Men hvordan er det gået med senere ungdomsgenerationer? Hvordan ser det ud med den politiske deltagelse blandt de unge i dag sammenlignet med tidligere, f.eks. de meget politisk aktive unge omkring 1980? Jeg skal starte med at belyse udviklingen i den konventionelle deltagelse og derefter gå videre til den ukonventionelle deltagelse.

Valgdeltagelsen er belyst i et andet notat (Bhatti & Hansen, 2010), og mødedeltagelse findes der ingen sammenlignelige data på. Jeg skal derfor som eksempel på en *konventio-*

Tabel 2 Udviklingen i de unges foreningsdeltagelse 1981-2008. Procentandele.

		1981	1990	1999	2008
Socialt arbejde	Medlem	2	6	8	13
	Frivilligt arb.	1	0	1	3
Kulturelle foreninger	Medlem	6	13	17	38
	Frivilligt arb.	2	5	5	9
Fagforeninger	Medlem	52	48	47	41
	Frivilligt arb.	3	3	1	1
Politiske partier	Medlem	3	2	5	7
	Frivilligt arb.	1	1	3	4
Den tredje verden m.m.	Medlem		2	5	13
	Frivilligt arb.		1	1	4
Miljø	Medlem		9	9	11
	Frivilligt arb.		1	2	3
Faglige foreninger	Medlem	15	6	4	9
	Frivilligt arb.	5	2	1	2
Ungdomsarbejde	Medlem	13	5	8	10
	Frivilligt arb.	7	4	6	6
Beboergrupper	Medlem		2	3	4
	Frivilligt arb.		0	1	1
Sport og fritid	Medlem		49	39	51
	Frivilligt arb.		17	15	21
Foreninger for sundhed	Medlem		4	2	4
	Frivilligt arb.		0	1	2
Kvindegrupper	Medlem		1	1	0
	Frivilligt arb.		0	0	0
Fredsbevægelser	Medlem		3	1	1
	Frivilligt arb.		0	0	0

nel deltagelsesform belyse udviklingen i de unges foreningsdeltagelse.

Tabel 2 viser, hvordan det er gået med de unges medlemskab af forskellige foreningstyper og graden af frivilligt arbejde i disse foreninger fra 1981 over 1990 og 1999 frem til 2008. De tomme felter for 1981 skyldes, at der mangler oplysninger, eller at oplysningerne ikke er sammenlignelige.

Et overordnet blik viser, at det er gået frem, både når det drejer sig om medlemskab af foreninger og frivilligt arbejde. Den største fremgang finder vi blandt de kulturelle foreninger. Langt flere unge er i dag medlemmer af sådanne foreninger end tidligere. Der er også flere unge, som laver frivilligt arbejde. Også i foreninger for socialt arbejde og foreninger, der beskæftiger sig med tredje verdensproblemer og menneskerettigheder, kan der noteres pæne stigninger i medlemstallet for de unge. Selv i de politiske partier er de unge i dag bedre repræsenterede, end de var i 1981. Egentlig tilbagegang sammenholdt med 1981 finder vi kun i fagforeninger og faglige foreninger.

Lægger man det hele sammen og ser på det gennemsnitlige medlemskab, viser det sig faktisk, at stigningen i foreningsmedlemskabet fra 1990 til 2008 er større for de unge end for de øvrige aldersgrupper (Torpe, 2010). Også når det drejer sig om det frivillige arbejde, er stigningen blandt de unge i top. I dette tilfælde sammen med de ældre over 60 år. Det er bemærkelsesværdigt, at de unge i 2008, både når det drejer sig om medlemskab og frivilligt arbejde, kommer næsten på linje med de midaldrende.

Den frygt, der tidligere har været givet udtryk for, at nutidens og fremtidens mere individualistisk sindede unge vil vælge foreningerne fra, synes således ikke at være begrundet. Desuden ser det ud til, at de mindre aktive unge-generationer i 1990 og 1999 bliver mere aktive med tiden. Det kan vi konstatere ved at følge fødselskohorterne (tabel 3).

Som det ses (tabel 3), øger de, der var unge i 1990 og 1999, deres medlemskab, i takt med at de bliver ældre, hvorved de bringer deres organisationstilhørsforhold på linje med de meget aktive efterkrigs-generationer. Der er derfor intet, der tyder på, at de unge i 1980'erne og 1990'erne har gjort op med foreningstanken. Det ser blot ud til, at de har "udskudt" deres foreningsdeltagelse¹.

Tabel 3 Fødselskohorter og gennemsnitligt medlemskab.

	1990	1999	2008
1946-1954	1,9	2,0	2,2
1955-1963	2,0	2,1	2,6
1964-1972	1,4	1,8	2,3
1973-1981		1,5	2,2
1982-1990			1,9

¹ Det gælder også fagforeningsmedlemskabet, hvor det viser sig, at de unge fra 1999 frem til 2008 hæver deres organisationsprocent fra 44 til 73, hvilket bringer dem på linje med de ældre generationer (Torpe, 2010).

Hvis vi herefter vender blikket mod udviklingen i den *ukonventionelle deltagelse*, så fremgår denne af tabel 4. De former for deltagelse, der her er nævnt, er klart præget af den tid, hvor de blev formuleret, nemlig i slutningen af 1970'erne. I dag vil man næppe spørge til "besættelse af bygninger og fabrikker". Desuden savnes nye kategorier, der kan måle politisk forbrug. Det råder jeg bod på i det efterfølgende.

Tabel 4 De unge og ukonventionel politisk deltagelse 1981-2008. Procentandele.

	1984		1990		1999		2008	
	Har deltaget	Vil måske deltage	Har deltaget	Vil måske deltage	Har deltaget	Vil måske deltage	Har deltaget	Vil måske deltage
Underskriftsindsamlinger	49	43	46	35	55	38	64	29
Bojkot	18	55	16	40	27	48	9	61
Lovlige demonstrationer	28	52	30	41	27	51	37	45
Overenskomststridige strejker	10	54	15	40	17	54	8	62
Besættelse af bygninger og fabrikker	3	23	4	8	2	18	5	10

Bojkot og overenskomststridige strejker er mere sjældne foreteelser blandt de unge i dag end tidligere, og besættelse af bygninger og fabrikker en lige så sjælden. Derimod er der en markant vækst i antallet af unge, der har deltaget i en underskriftindsamling, lige som der er en klar vækst i den andel, der har deltaget i en lovlig demonstration. Når så mange flere har deltaget i en underskriftindsamling, er noget af forklaringen uden tvivl, at det med internettet er blevet meget nemmere at deltage i en sådan aktivitet. Vi bemærker desuden, at selv om mange ikke har deltaget i en bojkot eller en overenskomststridig strejke, er der et stort deltagelsespotentiale. Mange og flere end tidligere siger, at de muligvis vil deltage i sådanne aktiviteter.

Konklusionen er, at de unge i dag ikke er mindre aktive, end de var før. Faktisk kan de sagtens måle sig med den såkaldte 68-generation, måske lige bortset fra villigheden til at besætte bygninger og fabrikker.

Hvis vi sammenholder resultaterne for den konventionelle og den ukonventionelle deltagelse, er der således ikke noget, der tyder på, at de unge erstatter den ene form for deltagelse med den anden. Intet indikerer, at de unge skifter én type deltagelse, nemlig den konventionelle, ud med en anden type, nemlig den ukonventionelle. Tværtimod tyder alt på, at de unge er aktive på flere områder på én gang. Mere om det i det følgende.

Politisk engagement blandt danske unge sammenlignet med andre lande

Tidligere undersøgelser af politisk deltagelse blandt unge har vist, at danske unge har et mere engageret forhold til politik, har større tro på egne evner til at gøre en forskel, deltager mere i foreningslivet og har mere tillid til de politiske institutioner end unge i andre lande, f.eks. i vore nabolande Norge og Sverige (Amnå et.al., 2007; Fridberg & Levinsen, 2008).

Et sådant billede bekræfter denne undersøgelse. Knap halvdelen af danske unge siger, de følger med i politik via tv, radio eller avis. Det er noget mindre end personer på 30 år og derover, hvor 72 procent siger det samme, men det ligger langt over gennemsnittet på knap 30 procent for de 33 lande, der indgår i den seneste runde af den europæiske værdiundersøgelse (EVS, 2008).

Tabel 5 Unges (18-29-årige) forhold til politik i Europa. Procentandele og gennemsnit.

	Danmark	Holland	Norge	Sverige	Gennemsnit (28 lande)
Interesse for politik	63	61	30	48	35
Politik ofte kompliceret	23	35	32	39	38
Tilfreds med demokratiets funktionsevne	7,4	6,2	6,7	6,4	4,9
Tillid parlamentet	6,6	5,8	5,7	5,7	4,2
Tillid domstolene	7,0	6,1	6,6	5,9	4,9

Kilde: European Social Survey, 2008.

Som det fremgår af tabel 5, er danske unge langt mere interesserede i politik end unge i andre europæiske lande, og færre danske unge udtrykker politisk afmagt. Politisk afmagt er målt på et spørgsmål om, hvor ofte man finder politik så kompliceret, at man har svært ved at finde ud af, hvad der foregår. Det ses også, at danske unge er mere tilfredse med, hvordan demokratiet fungerer end i andre europæiske lande, lige som de også har større tillid til det nationale parlament og til domstolene. De sidste tre spørgsmål er målt på en skala fra 0 til 10, hvor 10 står for henholdsvis fuld tilfredshed og fuld tillid. Bemærkelsesværdigt er ikke mindst, at Danmark i så høj grad skiller sig ud fra Norge og Sverige.

Forskellene mellem Danmark på den ene side og Norge og Sverige på den anden har undret ungdomsforskere (Amnå et.al., 2007). Ikke mindst forekommer afstanden til Norge, når det drejer sig om interesse for politik, påfaldende. Intet tyder på, at forskellene hænger sammen med en forskellig opdragelse til demokrati. Formodningen er snarere, at

de politiske institutioner i Danmark har været mere imødekommende end de tilsvarende institutioner i Norge og Sverige (Amnå et.al., 2007:83).

Spørgsmålet er, om denne forskel går igen, når vi ser på de unges aktive deltagelse i politik (tabel 6). Det ser ud til at være tilfældet, for så vidt angår valgdeltagelsen. I alt 75 procent af danske unge angiver at have stemt ved det sidste nationale valg. Det er en noget større andel end i Norge og Sverige og Europa generelt.

Afstanden mellem de unges og de ældres valgdeltagelse er også mindre i Danmark end i andre lande. I Norge, Sverige og Holland kan de unges mindre valgdeltagelse gøres op til henholdsvis 22 procentpoint, 28 procentpoint og 18 procentpoint. For de 28 europæiske lande er gennemsnittet 19 procentpoint. I Danmark er forskellen kun på 13 procentpoint.

Tabel 6 Politisk deltagelse blandt unge (18-29 år) i Europa. Procentandele.

	Danmark	Holland	Norge	Sverige	Gennemsnit (28 lande)
Stemte ved sidste valg	75	58	48	64	52
Medlem af politisk parti	3	2	5	3	3
Kontaktet politiker eller embedsmand	7	7	12	12	8
Arbejdet i en anden organisation	22	25	21	20	9
Båret et kampagneskilt	12	6	37	17	8
Deltaget i underskriftindsamling	43	26	54	55	18
Deltaget i en lovlig demonstration	16	3	7	10	8
Boykottet visse produkter	18	10	25	36	11

Kilde: European Social Survey, 2008. Der spørges til deltagelsen inden for det seneste år.

Den både absolut og relativt større valgdeltagelse blandt danske unge betyder dog ikke, at danske unge er mere aktive end unge i andre lande, når det drejer sig om medlemskab af et politisk parti eller kontakter til politikere eller embedsmænd. Når det drejer sig om andet organisationsarbejde, ligger de tre skandinaviske lande sammen med Holland noget over det europæiske gennemsnit. Det er ikke overraskende. Det er alle lande med en stærk foreningstradition.

Hvor danske unge interesserer sig mere for politik og stemmer mere end unge i Norge og Sverige, er billedet det modsatte, når vi kaster blikket på de såkaldte ukonventionelle former for deltagelse. På dette område er svenske og norske unge gennemgående mere aktive end danske unge. Undtagelsen er demonstrationsdeltagelse, men det skal ses i lyset

af, at der i den forudgående periode var omfattende demonstrationer for større velfærd i den offentlige sektor i Danmark.

Selv om danske unge er mindre aktive end svenske og norske unge, når det drejer sig om ukonventionel deltagelse, er de dog mere aktive end i Europa som helhed. Desuden ser det i modsætning til Norge og Sverige ikke ud til, at der i Danmark er en modsætning mellem deltagelsen i den parlamentariske kanal og de ikke-parlamentariske kanaler. Dette indtryk bekræfter en statistisk analyse. Den viser nemlig, at der blandt danske unge er en sammenhæng mellem ukonventionel deltagelse og deltagelse i valg. Hvor valghandlingen og deltagelse i såkaldte protestaktiviteter gensidigt stimulerer hinanden blandt danske unge, gælder det samme ikke norske og svenske unge. En anden indikation på det samme er, at de unge, der er medlemmer af og aktive i foreninger, der arbejder med tredjeverdensproblemer og miljøproblemer, følger mere med i politik via tv, radio og aviser end andre unge (Den Danske Værdiundersøgelse, 2008).

Politisk engagement blandt danske unge sammenlignet med andre aldersgrupper

Som et af de få survey-programmer inddrager European Social Survey også unge under 18, nemlig 15-17-årige. For Danmark er denne gruppe stor nok til, at der kan analyseres på den (N = 60). Tabel 7 gengiver, hvordan aldersgrupperne fra 15 år til 70 år forholder sig til politik. Som det fremgår, stiger interessen for politik med alderen, men efter det 25. år er de unges politiske interesse på niveau med de ældre.

Også afmagten aftager med alderen, men her ser vi et spring fra de 15-17-årige til de 18-24-årige. Efter det 18. år er afmagten nogenlunde ens for alle aldersgrupper. Sammenhængende med den lidt større interesse for politik tyder noget på, at det har en effekt, at de unge får valget ved det 18. år. Hvad angår tilfredsheden med demokratiet og tilliden til de politiske institutioner, ligger de unge i det store og hele på linje med de

Tabel 7 Aldersgrupper og forhold til politik. Procentandele og gennemsnit på skalaer fra 0-10.

	Interesse for politik	Politik ofte for kompliceret	Tilfreds med demokratiet	Tillid til folketinget	Tillid til domstolene
15-17 år	50	37	7,7	6,4	7,1
18-24 år	58	22	7,2	6,5	6,7
25-29 år	71	24	7,6	6,8	7,4
30-49 år	71	20	7,6	6,7	7,6
50-69 år	76	21	7,2	6,3	7,2

Kilde: European Social Survey, Danmark, 2008.

øvrige aldersgrupper. De 18-24-årige scorer dog lidt lavere.

Hvordan ser det ud med den politiske deltagelse blandt de unge sammenlignet med de øvrige aldersgrupper? Tabel 8 viser den konventionelle deltagelse og tabel 9 den ukonventionelle deltagelse². Selv om der ikke går nogen direkte linje fra politisk deltagelse til politisk indflydelse, kan forskelle i deltagelsen indikere, at nogle grupper er bedre end andre til at synliggøre deres ønsker og krav.

Tabel 8 Aldersgrupper og konventionel politisk deltagelse. Procentandele.

	Stemte ved sidste valg	Medlem af et politisk parti	Kontaktet politiker eller embedsmand	Arbejdet i politisk parti eller aktionsgr.	Arbejdet i anden organisation
15-17 år	–	3	17	3	18
18-24 år	66	4	7	2	22
25-29 år	87	1	8	0	22
30-49 år	93	7	20	4	26
50-69 år	95	11	25	6	28

Kilde: European Social Survey, Danmark 2008

Som det fremgår af tabel 8 er de unge gennemgående lidt dårligere med, når det gælder konventionel politisk deltagelse, men forskellene er, som vi allerede har konstateret, ikke graverende store³. Når det drejer sig om de indbyrdes forskelle mellem de unge, er tallene bag procentangivelserne for små til, at vi kan fæstne lid til dem.

Vender vi os imod den ukonventionelle deltagelse (tabel 9), viser det sig, at de unge er ganske godt med, især hvad angår det at bære kampagnebadges og demonstrere, men også når det drejer sig om underskriftindsamlinger. De unge er dog på den anden side ikke, som det af og til påstås, mere aktive end de ældre, når det drejer sig om protestaktiviteter. Sådan var det engang, nemlig da 68-generationens medlemmer var unge, men sådan er det ikke længere.

Man kan altid diskutere, om rækken af deltagelsesformer, som respondenterne spørges om, er udtømmende. Men helt sikkert er det, at der i tabel 9 mangler én deltagelsesform, som har fået større betydning de senere år, nemlig den form for politisk forbrug, der består i, at man af etiske eller politiske grunde køber bestemte varer. Desuden kan man savne politisk deltagelse på internettet.

For at råde bod på dette er der suppleret med nogle resultater fra en ikke offentliggjort

² For en enkelt kategori er der dog tale om en sammenblanding af konventionel og ukonventionel deltagelse, nemlig hvor der er spurgt til, om man har arbejdet i et politisk parti eller en aktionsgruppe.

³ Det kan selvfølgelig undre, at tallene i tabel 8 fortæller, at mere end 90 procent stemte ved sidste folketingsvalg, når vi nu ved, at stemmeprocenten faktisk ikke var højere end knap 87 procent. Det skyldes utvivlsomt en kombination af to ting: dels en mindre overrepræsentation i undersøgelsen af politisk aktive, dels at folk mener, de bør stemme og derfor tror, de har stemt.

Table 9 Aldersgrupper og ukonventionel politisk deltagelse. Procentandele.

	Båret kampagnebadge	Deltaget i under- skriftsindsamling	Deltaget i en demonstration	Boykottet visse produkter
15-17 år	22	28	17	13
18-24 år	13	36	18	16
25-29 år	12	54	13	21
30-49 år	13	44	11	26
50-69 år	10	30	8	23

Kilde: European Social Survey, Danmark, 2008.

undersøgelse foretaget af Integrationsministeriet, hvor indfødte danskere og indvandrere er blevet spurgt om deres politiske deltagelse. I tabel 10 bringes resultaterne for politisk forbrug og internetdeltagelse for de indfødte danskeres vedkommende.

Table 10 Politisk forbrug og internetdeltagelse for indfødte danskere. Procentandele.

	Køber bestemte varer af etiske eller politiske grunde	Skriver læserbreve til avisen eller til avisens internetside	Skriver indlæg til debatfora på nettet i øvrigt
18-24 år	38	3	5
25-29 år	69	9	9
30-39 år	60	11	8
40-49 år	58	14	7
50-64 år	55	15	5
65- år	39	11	7

Kilde: Integrationsministeriet, 2009.

Som det fremgår, er de helt unge underrepræsenterede, for så vidt angår politisk forbrug og læserbreve. De 25-29-årige er til gengæld godt med på begge områder. Faktisk er der flest i denne aldersgruppe, som tager etiske og politiske hensyn, når de køber ind. Det er fortsat kun et lille mindretal, der bruger nettet til debat uden om avisernes debatfora på nettet, og her viser der sig ikke at være den store forskel mellem aldersgrupperne. Til gengæld ved vi fra en anden undersøgelse, at selv om de unge er stærkt underrepræsenterede, når det drejer sig om at holde sig orienteret om politik i aviser og tv, er de unge den aldersgruppe, der bruger internettet mest til det formål (Andersen, 2007).

Konklusion

Det spørgsmål, der blev rejst indledningsvis, om vi kan finde tegn på, at de unge er blevet mindre engagerede i politik og samfund, kan besvares med et klart nej. Unge har i dag et mere aktivt forhold til samfundet, både holdningsmæssigt og i praksis, end unge i 1980'erne og 1990'erne. Ganske vist er de unge på nogle områder mindre politisk engagerede end de ældre, men heri er der ikke noget nyt. Nyt er derimod, at de unge er i færd med at indhente de ældre, f.eks. når det drejer sig om foreningsdeltagelse. Den megen tale om, at de unge er blevet mere individualistiske, ser således ikke ud til at have sat sig spor i deres vilje til at deltage i foreningslivet.

Desuden bekræfter denne undersøgelse tidligere undersøgelser, der viser, at danske unge er længere fremme i skoene end andre landes unge, når det handler om politisk deltagelse. Især er forskellen til de lande, vi naturligt sammenligner os med, lande som Holland, Norge og Sverige, bemærkelsesværdig.

Unge anvender i dag såvel konventionelle som ukonventionelle deltagelsesformer, og intet tyder på, at ukonventionelle protestaktiviteter for de unge træder i stedet for konventionelle aktiviteter som valgdeltagelse og foreningsdeltagelse. Faktisk viser det sig, at de to former for deltagelse gensidigt stimulerer hinanden. Det står i modsætning til Norge og Sverige, hvor der ikke findes en sådan sammenhæng for de unge.

Alt i alt tegner dette notat et mere optimistisk billede af danske unges politiske engagement end det, man af og til finder i den offentlige debat. Der er dog ikke tale om noget nyt billede, men snarere en bekræftelse af, hvad både danske og internationale undersøgelser tidligere har vist. Måske med den tilføjelse, at det på visse områder, bl.a. foreningsdeltagelsen, faktisk står bedre til, end man turde håbe på.

Litteratur

Amnå, E., Ekman, T. & Almgren, E. (2007). The end of a distinctive model of democracy? Country-diverse orientations among young Scandinavians. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 30, no. 1.

Andersen, J., Christensen, A.-D., Langberg, K. & Siim, B. (1993). *Medborgerskab – demokrati og politisk deltagelse*. Aarhus: Systime.

Andersen, J. (2007). ”Unge ser politik”, pp. 61-72 i: Levinsen, K. og Muusmann, N. (red.). *Unge stemmer. Nyt engagement i politik og samfund*. København: Ungdomsringen.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2010). *Valgdeltagelsen blandt danske unge*. Redegørelse 1. Valgretskommissionen.

Fridberg, T. & Levinsen, K. (2007). ”Unge, foreningsliv og frivillig deltagelse” pp. 19-32 i: Levinsen, K. & Muusmann, N. (red.). *Unge stemmer. Nyt engagement i politik og samfund*. København: Ungdomsringen.

Goul Andersen, J. (2004). *Et ganske levende demokrati*. Magtudredningen. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Stolle, D. & Hooghe, M. (2005). Inaccurate, exceptional, one-sided or irrelevant? The debate about the alleged decline of social capital and civic engagement in Western societies. *British Journal of Political Science* 35, pp. 149-167.

Torpe, L. (2010). ”Foreningsdanmark” pp. 235-250 i: Gundelach, P. (red.). *Små og store forandringer – danskernes værdier siden 1981*. København: Hans Reitzel (under udgivelse).

Redegørelse

UNGDOMSPOLITIKKER OG UNGEINDRAGELSE I KOMMUNERNE

Af Christina Faber, konsulent
og Michael Hedelund, chefkonsulent
DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd

Ungdomspolitikker og ungeinddragelse i kommunerne

Om redegørelsen

Nedenstående er en gennemgang af kommunernes brug af ungdomspolitikker og formel ungeinddragelse. Redegørelsen er udformet på baggrund af en rundspørge blandt alle 98 kommuner i april 2011.

Første del af redegørelsen omhandler kommunernes ungdomspolitikker, herunder snitflader til børnepolitikker samt hvilke tematikker der er indeholdt i ungdomspolitikkerne. Anden del af redegørelsen forholder sig til, i hvilken grad kommunerne har etableret formelle kanaler, hvorigennem unge kan udøve lokalpolitisk indflydelse, herunder kanalernes beslutningskompetence og økonomiske ansvar. Redegørelsen inkluderer således ikke uformel inddragelse af unge som eksempelvis ad hoc-høringer.

Børne- og ungdomspolitik

I alle landets 98 kommuner findes selvstændige børnepolitikker, som udstikker de politiske visioner og målsætninger for kommunens arbejde med børn og unge op til 18 år. Der er i øjeblikket intet lovkrav om, at kommunerne skal have deciderede ungepolitikker, hvor de over 18-åriges interesser varetages. Det afspejles i de nuværende politikkers fokusområder, som for hovedpartens vedkommende er centreret om forhold, der vedrører folkeskoler, institutioner, klubber og ikke mindst området omkring børn og unge med behov for særlig støtte.

Mange af de nuværende politikker er udformet omkring 2006, hvor det blev lovpligtigt for kommunerne at have sammenhængende børnepolitikker, som har til formål at kvalificere indsatsen for børn og unge med behov for særlig støtte – hvilket i mange politikker omtales som sagsbehandlingsstandarden. Kapitlet om sagsbehandlingsstandarden fylder således en stor del i mange politikker; enkelte kommuner behandler udelukkende spørgsmålet om sagsbehandlingsstandarden i deres sammenhængende børnepolitik.

Mange kommuner kalder deres politikker for 'børn- og ungepolitikker', hvilket imidlertid ikke dækker over fokusområderne. Langt den overvejende del af politikkerne henvender sig nemlig udelukkende til børn og unge under 18 år, jf. lovkravet om børnepolitikker.

Ser man nærmere på, hvor mange kommuner der har regulære ungepolitikker, som eksplicit vedrører unge over 18 år – eller behandler flere emner relateret til unge over 18 år, altså størsteparten af de unge – så er det kun tilfældet i 19 ud af landets 98 kommuner.

Samlet set er der meget store udsving i politikkerne, både hvad angår kvalitet og udformning og til dels også i tematikkerne. Det vanskeliggør i sagens natur en sammenligning. Således er der i nogle politikker opsat klare mål i form af konkrete initiativer, der skal igangsættes, hvorimod andre politikker definerer et overordnet værdisæt uden videre udmøntning.

Tematikker

På trods af forskelle i de respektive politikker er der som nævnt også nogle sammenfald i de behandlede tematikker. Mange af politikkerne har fx hentet inspiration i FN's Børnekonvention, og ligeledes er det gennemgående, at forældreansvaret indledningsvis understreges i størstedelen af politikkerne.

Ser man nærmere på de behandlede emner, er hovedparten af politikkerne, foruden sagsbehandlingsstandarder, centreret om de institutions- og skolesøgende børn inden for normalspektret. Som tidligere nævnt fylder emner som undervisning og diverse pædagogiske tilbud således derfor meget.

Mange kommuner lægger vægt på følgende:

- En ressourcetilgang forstået således, at der fokuseres på barnet/den unges ressourcer i både det almindelige system, og når der er tale om diverse særforanstaltninger.
- Gode overgange, hvilket skal sikre barnet/den unge en tryk overgang i forbindelse med skift fra institution til skole og i enkelte kommuner også fra skole til ungdomsuddannelse.
- Inddragelse og demokrati – fx i form af ungeråd, elevråd, klubråd og lignende på det formelle niveau og mere uformelt i form af et demokratisk, inddragende normsæt.
- Mangfoldighed og rummelighed, hvilket tager sigte på et ikke-diskriminerende menneskesyn; altså børn med særlige behov skal anerkendes på lige vilkår med andre.
- Kompetencer og faglighed i form af fokus på kvalitet i undervisning og pædagogiske tilbud. Ligeledes pointeres det, at børn og unge skal udfordres læringsmæssigt.
- Gode og alsidige fritidstilbud – herunder lægger enkelte kommuner vægt på, at der skabes gode vilkår for foreningslivet.
- Herudover er tværfaglighed og sundhed nævnt i stort set alle politikker.

Når børn- og ungepolitikkerne inddrager unge over 18 år

De fleste kommuner nævner i deres politikker det såkaldte 'efterværn' og Ungdommens Uddannelsesvejledning (UU), som vedrører de unge over 18 år. Det såkaldte efterværn er del af sagsbehandlingsstandarder og sigter på hjælp for de svært belastede unge op til 23 år, som er i fortsat kontakt med det sociale system.

Mht. UU's indsats er det ligeledes lovpligtigt, at der i kommunalt regi sikres vejledning af unge i forbindelse med valg af en ungdomsuddannelse efter grundskolen. Det foregår hos Ungdommens Uddannelsesvejledning, som i visse kommuner etableres på tværs af kommunegrænser.

Det skal desuden holdes for øje, at mange kommuner har den såkaldte '95 procent-målsætning' – hvilket vil sige en målsætning om, at 95 procent af alle unge skal gennemføre en ungdomsuddannelse, med i deres børn- og ungepolitik.

Disse politikker medregnes imidlertid ikke som ungepolitikker, når politikken primære fokus ellers er børn og unge under 18 år. Baggrunden er, at efterværnet jo er en del den sammenhængende sagsbehandlingsstandard, og at ungdomsuddannelser og vejledningen herom i sagens natur kun omhandler de helt unge.

Kommuner med deciderede ungepolitikker

Som fremhævet i det foregående giver det ikke et retvisende billede at kortlægge politikkerne ud fra deres navn. I gennemgangen af politikkerne er afgrænsningen derfor sket ved en substantiel gennemgang, hvor kun de kommuner, der har en regulær, selvstændig politik – eller delpolitik – på ungdomsområdet, medregnes. Ungdomspolitik forstået som en politik, der enten kun behandler ungerelaterede emner, eller hvor det fremgår, at den anførte politik også omfatter unge over 18 år. Nogle børnepolitikker nævner, at de omfatter de op til 23-årige. De medregnes ikke her, idet det her alene drejer sig om det såkaldte 'efterværn' for unge med behov for fortsat kontakt til socialforvaltningen.

Samlet set er der således kun 19 kommuner,¹ der har fastlagt en decideret ungdomspolitik. Ud over de 19 kommuner er Furesø, Jammerbugt og Sønderborg i gang med udviklingen af ungepolitikker, og Høje-Taastrup i gang med udviklingen af en kulturpolitik for de 14–25-årige.

Ungepolitikkeres tematikker

Der er i de forskellige politikker en meget klar tendens i de behandlede emner:

- Uddannelse vægtes i stort set alle politikker. Særligt 95 procent-målsætningen er i fokus. Enkelte kommuner lægger også vægt på de unges videreuddannelse.
- Medindflydelse og demokratiske værdier er centralt i alle politikker. Inddragelsen kan ske på mange niveauer – således opfordrer nogle kommuner til, at unge høres i deres fritidstilbud, og andre kommuner støtter oprettelsen af regulære unge-/ungdomsråd.
- Fritidslivet er ligeledes centralt i politikkerne. Det er afgørende for kommunerne, at de

¹ Ballerup, Bornholm, Esbjerg, Gribskov, Guldborgsund, Hørsholm, Ishøj, Langeland, Lyngby, Mariagerfjord, Morsø, Næstved, Odsherred, Rudersdal, Skanderborg, Struer, Syddjurs, Varde og Aarhus. Ishøj er medtaget, idet politikken eksplicit nævner, at den omhandler de 0–25-årige. Gribskov ligeledes.

Desuden skal det bemærkes, at Lyngby-Taarbæk forventer at have udarbejdet en samlet børn- og ungepolitik ved udgangen af 2012, der således erstatter den eksisterende ungepolitik.

unge har relevante tilbud, og at der er tilbud til alle. Heri ligger også, at man ønsker aktive og engagerede unge.

- Herudover har flere politikker fokus på bolig, sundhed/forebyggelse af misbrug samt muligheder for netværksdannelse.

Demokrati og inddragelse af unge

Som nævnt udgør demokratiske værdier og inddragelse en af grundpillerne i hovedparten af politikkerne – både i de samlede børn- og ungepolitikker og i de deciderede ungepolitikker. Alle kommuner har således visioner og ønsker om, at de unge borgere inddrages konkret i demokratiske beslutninger og høres i relevante spørgsmål. Der er imidlertid stor forskel på, hvordan kommunerne i praksis udmønter visionen om børne- og ungeinddragelsen. Nogle kommuner har valgt at etablere formaliserede organer i form af unge-/ungdomsråd, ungebyråd eller fælleselevråd.

De kommuner, der ikke har et samlet, formelt ungeorgan, bruger ofte en mere ad hoc-baseret tilgang i kontakten med de unge. Der er eksempler på kommuner, der f.eks. har nedsat en panelhøring i forbindelse med udarbejdelsen af børnepolitikken, eller hvor elevrådene samles en dag om året og i samarbejde med borgmester osv. høres i aktuelle spørgsmål.

I forlængelse af det demokratiske værdisæt, som alle politikker tydeligt hviler på, vil en ensartet model for ungeinddragelsen optimere kommunernes visioner.

De fire modeller

Ser man nærmere på de formelle organer, er der p.t. i udgangspunktet fire modeller, nemlig ungeråd/ungdomsråd, ungebyråd, fælles ungdomsråd eller fælleselevråd.

Imidlertid dækker betegnelserne ikke over en fælles struktur; der er store forskelle i formaliseringsgraden, opgaver og ressourcer hos de respektive råd. Således har nogle råd høringsret, større midler til rådighed og inddrages formelt i udviklingen af f.eks. ungepolitikken. Andre officielle råd har hverken høringsret eller større ressourcer til rådighed, men er mere aktivitetsbaserede og beskæftiger sig typisk med at igangsætte og støtte arrangementer som en fest i ungdomsskolen, en koncert eller lignende.

36 unge-/ungdomsråd

Ungeråd/ungdomsrådene er den mest udbredte form for formel organisering af unge, og samlet set har 36 kommuner et ungeråd.² Desuden er fire kommuner³ ved at oprette råd.

² Albertslund, Allerød, Ballerup, Brønderslev, Dragør, Fanø, Favrskov, Faxe, Fredericia, Frederikssund, Glostrup, Greve, Gribskov, Guldborgsund, Helsingør, Herlev, Ikast-Brandø, Ishøj, Mariagerfjord, Middelfart, Morsø, Norddjurs, Nordfyn, Odsherred, Randers, Rebild, Ringsted, Samsø, Slagelse, Solrød, Struer, Svendborg, Tønder, Tårnby, Viborg og Ærø. Odsherred er medtaget, da det teknisk set eksisterer, selvom kommunen vurderer, at det i praksis ikke er fungerende. Ungerådene på Nordfyn kunne i nogen henseende også gå for at være et udvidet fælleselevråd, men er medtaget herunder, da der også er en repræsentant fra gymnasiet med.

³ En række kommuner: Hvidovre, Jammerbugt, Stevns og Varde er i gang med at udvikle ungeråd. Esbjerg har oplyst, at de er ved at se på, hvordan en model evt. skulle skrues sammen.

Otte kommuner har tidligere haft ungdomsråd eller har forgæves forsøgt at oprette råd.⁴

Langt de fleste råd er forankret i den lokale ungdomsskole, der også leverer sekretariatsbistand/'voksenhjælp' til rådet. I praksis er der endog meget store udsving i formaliseringsgrad og struktur. Nogle råd fungerer som udvidede ungdomsskole-/klubråd, der af og til spørges af kommunen i aktuelle spørgsmål, hvorimod andre råd har en rådgiverfunktion med regulær høringsret og ligeledes har større beløb til rådighed.

I forhold til rådernes sammensætning er der ligeledes udsving; nogle råd har repræsentanter med fra forvaltningen, andre består udelukkende af unge. Nogle råd består kun af valgte medlemmer, hvorimod andre råd er åbne for alle, der ønsker at deltage.

I forhold til rådernes meget brede spektrum af forskellige organisationsmodeller giver det derfor mening at foretage en yderligere sontring. Der kan med rimelighed foretages forskellige inddelinger; her er først og fremmest foretaget en inddeling baseret på økonomisk råderum.

Endelig er der også foretaget en inddeling baseret på rådets indflydelse i forhold til kommunalbestyrelsen, hvor det afgørende kriterium er, hvorvidt rådet har kompetence til at fungere som repræsentativt organ.

26 ungeråd med selvstændige budgetter

Ungeråd med egne midler findes i 26 kommuner.⁵ Hovedparten har også høringsret og dermed formelle kompetencer i forhold til kommunalbestyrelsen. Det skal i forbindelse med økonomien bemærkes, at der er meget store udsving i budgetternes størrelse. I den øvre ende har rådet på Samsø 500.000 kr. til rådighed (ganske vist i forbindelse med oprettelsen af et kulturhus), og i den nedre ende har rådene typisk omkring 20.000 kr. til rådighed.

22 ungeråd med høringsret

Herefter er der også foretaget en inddeling baseret på rådets indflydelse i forhold til kommunalbestyrelsen, hvor det afgørende kriterium er, hvorvidt rådet har høringsret – og/eller indstillingsret ift. det kommunale demokrati. Det drejer sig om 22 ungeråd, som ikke nødvendigvis, men som oftest har egen økonomi.⁶

3 børne- og ungdomsbyråd

Desuden findes børne- og ungdomsbyråd i Aarhus, Horsens og Holbæk, hvilket ikke er ensartede modeller. I Aarhus er repræsentanterne uden for elevrådsregi valgt og har rod i

⁴ Gentofte, Hjørring, Kolding, Næstved, Sorø og Ringkøbing-Skjern har nedlagt ungeråd. Langeland og Lejre har forsøgt at oprette råd.

⁵ Albertslund, Ballerup, Brønderslev, Fanø, Favrskov, Faxe, Fredericia, Frederikssund, Glostrup, Gribskov, Guldborgsund, Helsingør, Herlev, Ikast-Brande, Mariagerfjord, Morsø, Norddjurs, Rebild, Ringsted, Samsø, Solrød, Struer, Svendborg, Tønder, Viborg og Ærø.

⁶ Ballerup, Brønderslev, Fanø, Faxe, Fredericia, Glostrup, Gribskov, Herlev, Ikast-Brande, Ishøj, Mariager, Middelfart, Norddjurs, Rebild, Ringsted, Samsø, Solrød, Stuer, Svendborg, Tønder, Viborg og Ærø.

byens fælles ungdomsråd. I Horsens er der reelt tale om et fælleselevråd, og i Holbæk er der i praksis tale om et ungeråd.

3 ungdomsfællesråd

I Frederikshavn, Aarhus og Esbjerg findes ungdomsfællesråd, som udgøres af repræsentanter fra ungdomsorganisationer og foreninger. Rådene har høringsret og er kommunalt finansierede.

28 fælleselevråd

I 28 kommuner⁷ findes fælleselevråd, som for nogles vedkommende har ret store midler til rådighed og fx også har høringsret. I forbindelse med elevrådsarbejdet er der tillige i mange kommuner tradition for, at der afholdes en årlig demokratidag/sparringsdag, hvor elevrepræsentanter mødes til dialog med borgmesteren eller udvalgsformænd og i visse tilfælde også i fællesskab forvalter midler.

⁷ Aalborg, Ballerup, Bornholm, Fredericia, Frederikshavn, Furesø, Gentofte, Gribskov, Greve, Herlev, Hvidovre, Høje Taastrup, Ikast-Brande, Kolding, København, Køge, Langeland, Lemvig, Lyngby-Taarbæk, Middelfart, Næstved, Nyborg, Odsherred, Roskilde, Skanderborg, Sønderborg, Vejle og Viborg har fælleselevråd.

Fire kommuner arbejder på at etablere fælleselevråd: Odsherred, Brøndby, Frederiksberg og Glostrup.

POLITISKE TEMAER, DER OPTAGER DE UNGE

Af Klaus Levinsen, lektor
Syddansk Universitet

Politiske temaer, der optager de unge

Indledning

Et af de centrale temaer i de aktuelle europæiske debatter om sænkelse af valgretsaldere har været spørgsmålet om de unges politiske modenhed. I mange tilfælde er det nemlig folks vurderinger af unges modenhed, som er udslagsgivende for, om de er tilhængere eller modstandere af en sænkelse af valgretsaldere. Vurderingen hos modstanderne er typisk, at de unge 16-17-årige er mindre politisk modne end resten af befolkningen og dermed ikke parate til at få valgret, mens tilhængerne mener, at de unge enten er lige så modne som resten af befolkningen, og/eller at den politiske modenhed hænger sammen med de politiske rettigheder.

Selvom modenhedsbegrebet i den offentlige debat nok er temmelig vagt defineret, kan man helt generelt sige, at det inkluderer følgende tre områder: politisk erfaring (deltagelse), politisk viden og politisk motivation. Denne rapport belyser de unges politiske motivation – målt ved politisk interesse, både generelt og i forhold til forskellige dele af det politiske system.

I en vis forstand kan man sige, at borgernes politiske interesse er en forudsætning for demokratiet. Det er nemlig vanskeligt at forestille sig demokratisk deltagelse uden en vis grad af personlig motivation og interesse. I diskussionerne om demokratiets tilstand har man i tidens løb været optaget af, hvorvidt de yngre generationers politiske engagement er faldende eller stigende. I den samfundsvidenskabelige litteratur findes der to delvis modstridende opfattelser:

1. For det første opfattelsen af, at en tiltagende individualisering og social fragmentering i samfundet har svækket de yngre generationers politiske interesse og engagement (se f.eks. Beck and Beck-Gernsheim 2001). Denne skeptiske opfattelse støttes af det faktum, at der over de seneste 50 år er kommet et stigende udbud af konkurrerende aktivitets- og fritidstilbud, som måske bidrager til at udkonkurrere det politiske område som et alment opmærksomhedsfelt i borgernes bevidsthed. Den negative udvikling, der over de seneste 60 år har været i medlemskaber af politiske partier og foreninger, kan også tolkes som fravalg af forpligtende politiske fællesskaber (Bille 2003; Togeby et al. 2003).
2. For det andet en mere optimistisk opfattelse, som vurderer, at borgernes politiske interesse og engagement faktisk er stigende og fortsat vil stige, og at de unge ikke halter

bagefter i denne proces. Begrundelsen er, at de individuelle og sociale forudsætninger for at kunne følge med i – og engagere sig i politik i tidens løb er blevet bedre, hvilket forventeligt også betyder, at aldersforskellene i forhold til politisk engagement mindskes. De forbedrede forudsætninger skyldes først og fremmest det stigende generelle uddannelsesniveau og det forhold, at adgangen til informationer og viden om samfund og politik er blevet bedre og bedre.

Denne rapport vil se nærmere på aldersforskellene ud fra undersøgelser af aktuelle data. Følgende områder belyses: aldersfordelingen i forhold til politisk interesse, interessen for forskellige politikområder og politiske dagsordener for forskellige aldersgrupper. Formålet med sidstnævnte område er at undersøge, om de unge prioriterer andre politiske emner end resten af befolkningen.

Data

I de eksisterende danske data på området er der ret begrænsede muligheder for at udforske, hvad de unge faktisk forstår ved politik, samt hvilke emner de særligt er optaget af. De fleste undersøgelser af borgernes politiske deltagelse indeholder dog et generelt mål for politisk interesse. Desuden findes der ret få undersøgelser, som inddrager de unge under 18 år, hvilket jo i sagens natur giver begrænsninger i analysemulighederne. Denne redegørelse er baseret på nogle af de seneste og dermed mest aktuelle spørgeskemaundersøgelser på området, nemlig European Social Survey fra 2008, Kommunalvalgsundersøgelsen fra 2009 og DUF's Gallup-undersøgelse fra 2010. Det er kun European Social Survey, som inkluderer unge under 18 år.

Unge politiske interesse

Som det fremgik af Lars Torpes bidrag til Valgretskommissionen (Torpe 2010, Redegørelse (d) til Valgretskommissionen), så er de unges interesse for politik ikke blevet svækket i løbet af de seneste 20 år. Tværtimod, så er andelen af meget og noget interesserede steget fra 46 procent i 1990 til 62 procent i 2008 (Torpe 2011). Det betyder, at vi kan afvise den skeptiske forestilling om, at de unges interesse er faldende over tid.

Resultaterne af den danske del af European Social Survey fra 2008 vises i tabel 1. Her fremgår det, som forventet, at den politiske interesse er stigende med alderen frem til 40-årsalderen, hvorefter omkring 75 procent er noget eller meget interesserede. Det er værd

Tabel 1 Alder og politisk interesse (pct.).

	15-17 år	18-22 år	23-29 år	30-39 år	40-49 år	50-65 år	66- år	Gamma
Politisk interesse (meget og noget)	50	57	68	66	75	77	76	0,19*
Politik kompliceret (ofte og jævnligt)	37	26	20	21	19	20	22	-0,05ns
At beslutte sig (meget svært og svært)	39	26	18	16	17	15	20	-0,07ns
N	60	97	101	245	298	490	319	

Data: European Social Survey 2008; N=1610; * $p < 0,05$

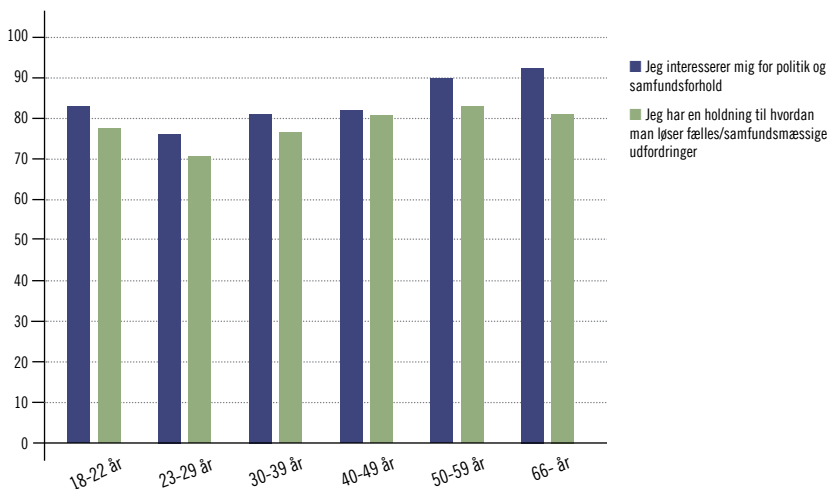
at bemærke, at procentforskellene mellem de 15-17-årige (50 procent) og de 18-22-årige (57 procent) er relativt små (og statistisk insignifikante), og at det største ”spring” findes mellem de 18-22-årige og de 23-29-årige (66 procent). Svarpersonerne er desuden blevet spurgt om, hvorvidt de oplever, at politik er kompliceret, og om det er svært at beslutte sig i politik. På disse spørgsmål ser vi nogle lidt større forskelle mellem de unge 15-17-årige og de unge over 18 år. Hos de 15-17-årige er der 37 procent, som synes, at politik ofte er kompliceret, og 39 procent, som har vanskeligt ved at beslutte sig i politiske spørgsmål. Man skal dog være opmærksom på, at sammenhængen med alderen ikke er signifikant, hvilket skyldes, at forskellene ikke er store, og at antallet af respondenter i de tre yngste aldersgrupper ikke er tilstrækkelig stort.

En Gallup-undersøgelse foretaget for Dansk Ungdoms Fællesråd i 2010 benytter sig af en lidt bredere spørgsmålsformulering, hvilket kan have betydning for svarfordelingen. Her spørges der til de unges interesse for ”politik og samfundsforhold”, og resultaterne viser, at langt hovedparten af de 18-22-årige, som snart deltager i deres første folketingsvalg ser ud til at være motiverede vælgere: 84 procent af de yngste vælgere svarer, at de er interesserede i politik og samfundsforhold, og 77 procent af dem svarer, at de ”har en holdning til, hvordan man løser fælles/samfundsmæssige udfordringer” (se figur 1). Det er interessant, at resultaterne fra disse data dermed ser ud til at forkaste forestillingen om de unge som meget tvivlrådige. Gallup for DUF-undersøgelsen afslører desuden, at netop førstegangsvælgerne ligger på et lidt højere niveau end gruppen af 23-29-årige. Det indikerer sandsynligvis, at den politiske opmærksomhed og motivation hænger sammen med tildelingen af ”nye” rettigheder som vælgere, og at tilknytningen til familien og hjemmet sikkert også har en betydning, sådan som det blev vist af Bhatti og Hansen (2011) i Valgretskommissionens redegørelse (a).

Interessen for forskellige politikområder

Ovenstående har hovedsagelig taget udgangspunkt i ret brede formuleringer af politisk interesse. Men hvordan forholder det sig, når man spørger om forskellige politikområder?

Figur 1 Interesse for samfundsf forhold samt holdninger til fælles udfordringer opdelt på aldersgrupper (procentandele, der svarer enig eller overvejende enig)

Kilde: Gallup for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, 2010.

Tidligere undersøgelser af borgernes interesse for henholdsvis kommunalpolitik, landspolitik og international politik viser, at interessen for kommunalpolitik ligger på et lavere niveau end interessen for landspolitik og international politik (Andersen 2000; Levinsen og Pedersen 2006). Desuden er aldersvariationen ret lille, når det gælder landspolitik og international politik, mens den er tydelig, når det gælder kommunalpolitik. De unge er nemlig mindre interesserede i lokalpolitik end de ældre borgere: Blot en tredjedel af de unge 18-29-årige synes, at kommunalpolitik er ”noget” eller ”meget” interessant, mens det for de 41-70-årige er godt 60 procent (Levinsen og Pedersen 2006).

Tablet 2 Alder og prioritering af forskellige politikområder: Hvad interesserer du dig mest for? (pct.)

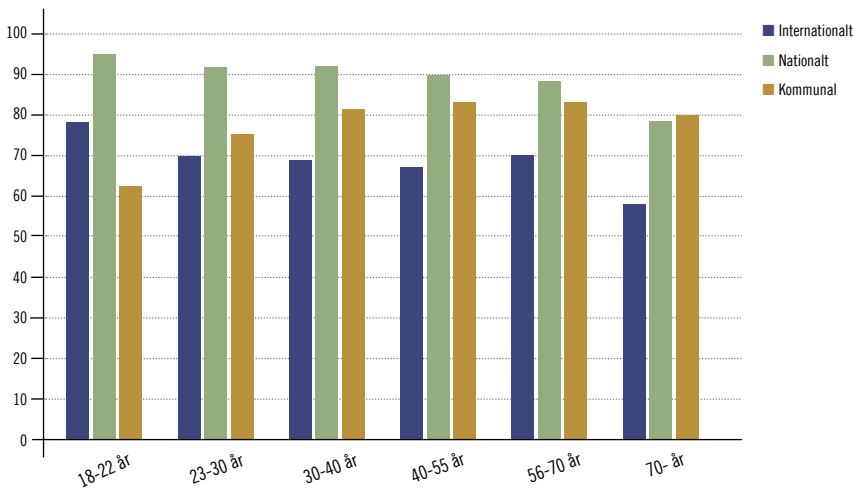
	18-29 år	30-40 år	41-55 år	56-70 år	70 år -	Alle
Udenrigspolitiske spørgsmål	7	5	6	6	7	6
Landspolitiske spørgsmål	42	36	34	29	26	32
Kommunalpolitiske spørgsmål	11	16	16	17	18	16
Lige interesseret	33	39	41	45	44	42
Ingen af delene	5	3	3	2	4	3
Ved ikke	2	1	1	1	1	1
N	132	407	1097	1280	356	3272

Data: Kommunalvalgsundersøgelsen 2009, N=3272.

I kommunalvalgsundersøgelsen fra 2009 er der benyttet en spørgemetode, hvor svarpersonerne blev bedt om at prioritere de forskellige områder efter, hvad de finder mest interessant. Som det fremgår af tabel 2, befinder den største andel af svarpersonerne sig i kategorien ”lige interesseret” (42 procent). De unge afviger dog lidt herfra ved at prioritere ”Landspolitiske spørgsmål” som det område, de har størst interesse for (42 procent), hvilket adskiller den fra de øvrige aldersgrupper. Tabellen viser desuden i lighed med tidligere undersøgelser, at andelen af unge, som prioriterer lokalpolitiske spørgsmål (11 procent) er lavere end hos de øvrige aldersgrupper. Udenrigspolitiske spørgsmål, hvor der ikke er signifikante aldersforskelle, kommer ind på ”sidstepladsen” i denne undersøgelse.

Resultaterne fra den seneste spørgeskemaundersøgelse (Gallup for DUF 2010) viser, at de unges politiske interesse for international, national og kommunal politik ligger på et relativt højt niveau, når man sammenligner med tidligere undersøgelser. Dette kan skyldes spørgsmålsformuleringen og undersøgelsestidspunktet. Vi finder i figur 2 det samme mønster med hensyn til kommunalpolitik, idet de unge 18-22-årige er mindre interesserede i dette område end de øvrige aldersgrupper. Til gengæld viser det sig, at de unge i denne undersøgelse er mere interesserede i international politik end de ældre borgere, og at interessen for politik på det nationale niveau stort set er den samme som hos resten af befolkningen.

Figur 2 Alder og interesse for international, national og kommunal politik. (pct)

Kilde: Gallup for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, 2010.

Hvad er så forklaringen på, at de unge udviser en mindre grad af interesse for kommunalpolitik end de øvrige aldersgrupper? Tidligere undersøgelser viser, at aldersforskellene i et vist omfang kan forklares ud fra et livscyklusperspektiv (Levinsen og Pedersen 2006).

Mange unge befinder sig i en periode i livet, hvor de på grund af uddannelsesvalg enten står over for at skulle flytte fra deres hjemkommune eller lige er tilflyttet en ny kommune. Det betyder, at deres kendskab til kommunen og det kommunalpolitiske system typisk vil være mindre end hos dem, som har etableret sig og boet i samme kommune over et længere tidsrum. En anden væsentlig forklaring er sandsynligvis, at kommunalpolitik ikke i samme grad som landspolitik (og international politik) er eksponeret i medierne. Informationer om kommunalpolitik findes først og fremmest i de lokale medier, der som bekendt ikke har mange unge læsere eller seere. Den lave mediedækning og det forhold, at det ofte kan være vanskeligt at få øje på de ideologiske konfliktlinjer, kan også være en grund til den relativt lavere interesse for kommunalpolitik. Eksempelvis er der 54 procent af de unge 18-29-årige, som er helt eller delvis enige i, at kommunalpolitik er kedeligt (egne analyser af data fra kommunalvalgsundersøgelsen – ikke vist i tabel).

Uddybende analyser af, hvad der på individniveau påvirker den politiske interesse, viser desuden, at de unges uddannelsesniveau og deres viden om politiske forhold spiller en rolle: Unge med en gymnasial uddannelse har typisk en væsentligt højere grad af politisk interesse end unge med erhvervsfaglige uddannelser. Uddannelseskłøften er dog typisk lidt mindre, når det gælder kommunalpolitik (Levinsen og Pedersen 2006).

De unges vælgeres politiske dagsorden

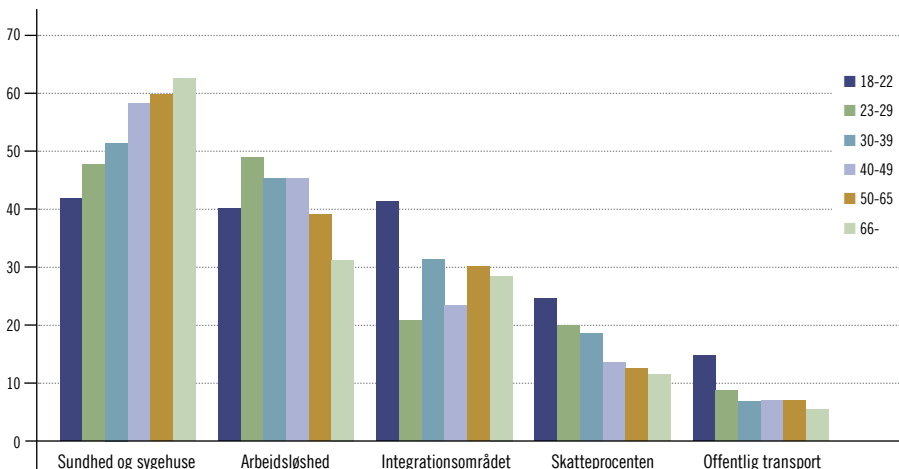
Som det er fremgået, er de unge vælgere stort set lige så interesserede i politik og samfundsspørgsmål som resten af befolkningen. Alderen kan imidlertid have indflydelse på, hvilke politiske emner man synes er vigtige at diskutere. I spørgeskemaundersøgelsen gennemført af Gallup for Dansk Ungdoms Fællesråd i 2010 blev svarpersonerne spurgt om vigtigheden af 15 forskellige politikemner. Selvom der ikke er tale om deciderede alders- eller generationskløfter i prioriteringen af, hvad svarpersonerne mener er vigtige politiske emner, så er der alligevel nogle forskelle, som er værd at være opmærksom på:

Resultaterne i figur 3 viser, at ”sundhed og sygehuse”, ”arbejdsløshed” og ”integrationsområdet” udgør en klar top-tre. Men sundhed og sygehuspolitik prioriteres forståeligt nok højest af de ældste borgere, og der er en relativt stor forskel mellem de ældste og de unge. I gruppen af danskere over 50 år er der omkring 60 procent, som prioriterer dette emne, mens det kun er 43 procent af de unge vælgere mellem 18 og 22 år.

Arbejdsløsheden er kommet højere op på vælgernes politiske dagsorden sammenlignet med tidligere undersøgelser. Resultaterne viser desuden, at ledigheden anses som et vigtigt politisk emne i alle aldersgrupper, selvom det er de unge og midaldrende i den erhvervsaktive alder, som prioriterer emnet højest.

På integrationsområdet er aldersforskellene tydelige. Det er de yngste vælgere, som har

Figur 3 Vælgerens dagsorden/prioritering af forskellige emner (pct.).

Kilde: Gallup for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd, 2010.

den højeste prioritering af dette emne. Det er en forskel til tidligere undersøgelser, hvor det primært er de ældre vælgergrupper, der prioriterer dette område. En af forklaringerne herpå kan være forskelle på, hvordan spørgsmålet formuleres i forskellige undersøgelser.

Retter man blikket mod nogle af de øvrige politiske emneområder, ser man, at det er blandt de unge, vi finder den største andel af vælgere, som mener, at skatteprocenten er et vigtigt emne.

”Offentlig transport” er ligeledes et område, hvor der er aldersforskelle, hvilket indikerer, at de yngste vælgere er mere afhængige af et velfungerende offentligt transportsystem. Det er dog ikke et politisk emne, der er særlig højt prioriteret.

En nærmere analyse af kønsforskellene (ikke vist i tabel) afslører også, at kvinderne typisk prioriterer emnerne ”Sundhed og sygehuse”, ”Integration” samt ”Omsorg for ældre” højere end mænd, som så til gengæld prioriterer ”Skatteprocent” og ”Udenrigs- og sikkerhedspolitik” højere end kvinderne. Det bemærkelsesværdige her er ikke bare kønsforskellene, men at de er lidt tydeligere blandt de unge vælgere.

Man skal dog ikke forvente, at undersøgelsen giver et udtømmende billede af de unge vælgeres politiske dagsorden. Listen over politiske emneområder er defineret på forhånd, og der mangler faktisk nogle områder, hvor man kunne forvente, at de unge har opmærksomhed og interesse, eksempelvis skole- og uddannelsesområdet. Undersøgelsen giver dog et overbliksbillede af borgernes politiske dagsorden, som den ser ud her kort før valget. Det er en dagsorden, der naturligvis både påvirkes af og spiller sammen med, hvad medierne og politikerne har valgt og vælger at diskutere. Det interessante er, at emnerne altså har forskellig relevans i forskellige aldersgrupper, og at det til en vis grad kan forklares ud fra, hvilken konkret livssituation man befinder sig i.

Konklusion og diskussion

Rapporten viser, at der fortsat findes aldersforskelle i den politiske interesse, men også, at de er relativt små, især når man sammenligner gruppen af 15-17-årige med de 18-22-årige. Niveauet for den politiske interesse varierer afhængigt af, hvilken undersøgelse der er tale om, og hvilke spørgsmålsformuleringer der benyttes. Data fra både kommunalvalgsundersøgelsen og Gallup for DUF viser, at de unge har et ganske højt politisk interesseniveau, og at overraskende mange unge tilkendegiver, at de har en holdning til, hvordan man løser samfundsmæssige problemstillinger. Desuden fremgår det, at de unge borgere er den gruppe, som er mindst interesseret i kommunalpolitik, og at det kommunalpolitiske område rangerer lavere end det nationale og det internationale område.

Der er ikke voldsomt store alderskløfter med hensyn til de politiske dagsordener. De unges top-tre-liste over prioriterede emner er nogenlunde den samme som hos resten af befolkningen. Men på udvalgte områder som sundhed og sygehuse, arbejdsløshed, integration, skat og offentlig transport findes en ret tydelig aldersvariation. En aldersvariation, der for alle aldersgrupper afspejler deres aktuelle livssituation og deraf følgende behov og bekymringer.

Hvis vi vender tilbage til spørgsmålet om de unges politiske modenhed, så er det selvfølgelig vanskeligt at afgøre ud fra de foreliggende målinger af politisk interesse. Der er dog ikke noget, der tyder på, at de unge 17-18-åriges generelle politiske interesse er specielt lav – og som nævnt er der ingen tegn på, at den er blevet svækket over tid.

Vi mangler dog fortsat tilstrækkeligt solide data for de unge under 18 år. Dette er nødvendigt, for at vi fremover kan undersøge, hvilke forandringer der sker i det politiske engagement i den periode, hvor de unge får valgret. Forventningen må være, at tildeelingen af valgret i sig selv bidrager til at styrke de unges politiske opmærksomhed og motivation.

Som en afsluttende bemærkning bør det nævnes, at målemetoderne jo ikke indfanger, hvad svarpersonerne faktisk forstår ved ”politik”. Dette er også væsentligt at få belyst i fremtiden, især fordi de unge muligvis har nogle andre opfattelser af, hvad politik er, end de ældre generationer. Eksempelvis er der udenlandske undersøgelser, som tyder på, at personlige politikdefinitioner bliver mere rummelige og mindre formalistiske med alderen (Henn et al. 2002). Det betyder for eksempel, at mange unge, som deltager i spørgeskemaundersøgelser, overvejende forbinder ”politik” med partipolitikere og det parlamentariske system og ikke med sociale og samfundsmæssige aktiviteter som for eksempel foreningsarbejde og elevrådsarbejde.

Litteratur

Andersen, Jørgen Goul, Lars Torpe og Johannes Andersen (2000). *Hvad folket magter. Demokrati, magt, afmagt*. København: Jurist og Økonomforbundets forlag.

Bille, Lars (2003). "Den danske partimodels forfald?", pp. 9-27, i Lars Bille og Jørgen Elklit (red.). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Beck, Ulrich, and Elisabeth Beck-Gernsheim (2001). *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications Ltd.

Bhatti, Yosef og Kasper Møller Hansen (2010). *Valgdeltagelsen blandt danske unge*. redegørelse (a). København: Valgretskommissionen.

Henn, Matt, Mark Weinstein og Dominic Wring (2002). *A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain*. *The British Journal of Politics & International Relations* 4(2): 167-192.

Levinsen, Klaus (2003). *Unge politiske værdier - i et generationsperspektiv*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Levinsen, Klaus, og Nanna Muusmann (red.) (2008). *Unge stemmer. Nyt engagement i politik og samfund*. Odense: Syddansk Universitetsforlag og Ungdomsringen.

Levinsen, Klaus, og Carsten Strømbæk Pedersen (2006). *Unge og kommunalpolitik - engagement og politisk viden*. *Politica* 38(1): 57-77.

Torpe, Lars (2011). *Unge politiske deltagelse*. redegørelse (d). København: Valgretskommissionen.

Redegørelse

POLITISK INTERESSE OG SELVTILLID – FORDELT PÅ GENERATIONER

Af Johannes Andersen, lektor
Aalborg Universitet

Politisk interesse og selvtillid – fordelt på generationer

1. En grundlæggende teoretisk model

Der er mange forhold, der kan have betydning for den politiske deltagelse og dermed også for valgdeltagelsen. I første omgang kan sociale baggrundsfaktorer så som køn, alder, uddannelse og urbanisering spille en rolle. I anden omgang kan politisk orientering og interesse også være vigtige faktorer. Eksempelvis kan tesen være, at det har betydning, om man er højre- eller venstreorienteret, om man dyrker gamle eller nye politiske værdier, eller om man generelt interesserer sig for politik (Andersen et al., 1993: 221f). Disse sammenhænge undersøges jævnlige, og konklusionen er nogenlunde den samme hver gang: Det er den politiske interesse, der gør den store forskel, også i sammenligning med eksempelvis uddannelse og køn.

2. Politisk interesse

Politisk interesse kan være en kompleks problemstilling. I udgangspunktet fastlægges den ved hjælp af en subjektiv vurdering af én selv. Opfatter man sig selv som meget interesseret i politik, eller er vurderingen, at man er ligeglad med politik. Uanset hvor man placerer sig selv mellem skalaens to yderpunkter, er det den enkelte selv, der afgør, hvor man skal placeres.

Her findes der ingen objektive kriterier for, hvordan en politisk interesseret medborger normalt agerer, når vedkommende skal udvise stor eller lille interesse. Det, som nogle vil opfatte som meget stor interesse for politik, vil andre måske snarere se som en moderat udgave, og omvendt. Det er op til den enkelte selv at vurdere graden af egen politisk interesse, hvilket afspejler sig i den måde, man registrerer den politiske interesse på. Rent praktisk spørger man i forbindelse med repræsentative undersøgelser, om man anser sig selv for værende meget, noget, kun lidt eller slet ikke interesseret i politik. Og så er det op til respondenterne selv at angive, om vedkommende anser sig for at være det ene eller det andet.

Den enkeltes vurdering af egen politisk interesse forudsætter et mere eller mindre klart billede af, hvad stor eller begrænset politisk interesse er, og hvor og hvordan man møder

den i samfundet. For at kunne beskrive sin egen politiske interesse laver man mere eller mindre bevidst et spejlbillede, hvor man sammenligner sig selv med et mere eller mindre præcist samfundsmæssigt udtryk for den gennemsnitlige politiske interesse, hvilket kan farve billedet af vurderingen af den politiske interesse.

Er man en del af et politisk aktivt miljø, hvor man jævnligt diskuterer og praktiserer politik, kan man formodentlig let få det indtryk, at her er alle meget interesserede i politik, uanset hvor meget eller hvor lidt man selv bidrager med. Her kan den kollektive identitet sætte sig igennem på det individuelle plan som en norm for selvforståelsen, hvilket kan farve billedet af ens eget engagement.

Det omvendte kan også gøre sig gældende. Hvis man befinder sig i et miljø, hvor der sjældent diskuteres eller praktiseres politik, kan man let få det indtryk, at her er man ikke særligt interesseret i politik. Også selv om man personligt følger meget med i politik via eksempelvis medierne og gennem deltagelse i politiske møder. Også her kan den sociale kontekst farve vurderingen.

Det fører til en vigtig pointe, når det drejer sig om analyser af politisk interesse. I udgangspunktet er den politiske interesse, sammen med diskussionslyst og opsøgning af informationer om politik, en væsentlig del af ens politiske engagement (Goul Andersen, 2004: 39). Sat på spidsen kan man sige, at uden interesse ingen deltagelse. Dvs. at de, der finder, at de har den største interesse for politik, også er dem, der deltager mest i politik. Hvilket næppe kan komme som den store overraskelse.

Generelt er niveauet for den politiske interesse i Danmark stigende. Hvor den i 1971 lå på knap 50 pct. interesserede borgere, steg dette niveau til godt 60 pct. i 1979 og frem til 1994. Herefter er niveauet steget til over 70 pct. politisk interesserede medborgere. Det fremgår af tabel 1. Generelt kan det altså slås fast, at danskernes politiske interesse har været stigende siden 1971 (Goul Andersen, 2004: 54).

Tabel 1 Politisk interesse 1971-2007 (pct.).

	Andel meget og noget interesseret i politik							
	1971	1979	1990	1994	1998	2001	2005	2007
<i>Generation født</i>								
1985-92							37	76
1975-84			57	60	67	66	69	67
1960-74		51	64	58	70	68	69	69
1945-59	43	63	65	63	75	74	77	74
1930-44	48	62	59	67	75	71	80	80
Før 1930	51	61	69	63	75	60	70	80
Politisk interesse i alt	49	61	62	62	73	69	75	73

Data: Valgdata fra folketingsvalg 1971-2007.

Sammenlignet med andre lande er den politiske interesse i Danmark generelt meget høj. I en undersøgelse fra 2004 ligger USA i spidsen, fulgt af Tyskland og Østrig. Det er de tre lande, der signifikant udviser den højeste politiske interesse ud af 37 forskellige lande. Herefter kommer en gruppe bestående af Filippinerne, Danmark, Israel, Norge, Japan og New Zealand. I bunden finder man en lang række østeuropæiske lande uden lang demokratisk tradition, mens den absolutte bund i denne undersøgelse nås af Taiwan (ISSP: Citizenship, 2004). Hvilket kan underbygge tesen om, at den politiske interesse og det politiske engagement generelt er højest i kosmopolitiske lande, dvs. lande med et højt uddannelsesniveau, et højt niveau for velfærd, en tradition for demokrati og en åben kommunikation (Norris et al., 2009).

Et tilsvarende mønster med Danmark som et land med et højt niveau for politisk interesse genfindes i andre undersøgelser (Goul Andersen, 2004: 45). Danmark har altså tradition for en høj grad af politisk interesse, sammenlignet med andre lande. Ligesom Danmark også ligger i toppen, når det drejer sig om den politiske deltagelse, bortset fra græsrodsdeltagelse, hvor vi ligger en anelse under gennemsnittet (Togeby et al., 2003: 63). Det høje niveau for politisk interesse og deltagelse kan næppe undre, da Danmark på mange måder kan karakteriseres som netop et kosmopolitisk land ifølge Norris og Inglehart (2009: 261f).

Samtidig kan man også se, at interessen kan variere, både når det drejer sig om tid og om geografi. Hvilket blot illustrerer, at der er stor variation i den politiske interesse, og at den bl.a. kan afspejle forskelle i politisk kultur, sociale traditioner og demokratiske erfaringer (Andersen et al., 2011).

2.1 Unges politiske interesse

Unge er generelt ikke helt så interesserede i politik som de ældre medborgere. Det fremgår også af tabel 1, der indeholder en opgørelse over forskellige generationers politiske interesse fra 1971 til 2007. I stort set alle opgørelser ligger den yngste generation på et givet tidspunkt under gennemsnittet. På denne måde kan man godt opfatte den politiske interesse som en del af en *livscyklus*, hvor man som ung er interesseret i mange andre ting end politik, og hvor den politiske interesse så langsomt, men sikkert vokser og vokser med alderen. Både fordi man får flere og flere kontaktflader med det politiske og med samfundsøkonomien, og fordi man gør sig flere og flere erfaringer med tilværelsen.

Det er imidlertid også muligt at anlægge et andet perspektiv på den politiske interesse, nemlig et *generationsperspektiv*, hvor pointen er, at hver generation udvikler sin egen særlige generationsprofil og kultur, herunder sit eget forhold til, hvad der er vigtigt, og hvad der ikke betyder noget, også inden for politik. Ser man på 68'erne, dvs. den generation, der er født i 1945-59, fremgår det tydeligt, at dens politiske interesse siden 1979 har ligget over gennemsnittet. Der er altså tale om en generation, der meget tidligt blev

politisk interesseret, og som siden har fastholdt dette høje engagement i politik. Man kan altså også opfatte den politiske interesse som et element, der indskrives i en given generations kultur og identitet.

Det er vigtigt at understrege, at begge perspektiver kan benyttes i forbindelse med analyser af unges politiske engagement. Man bliver givet mere engageret i politik med alderen (livscyklusperspektiv), samtidig med at det politiske for nogle generationer er mere i centrum end for andre (generationsperspektiv). Endelig kan niveauet for den politiske interesse også afspejle en særlig politisk situation, der har en særlig appel til de unge.

De unges store politiske interesse ved folketingsvalget i 2007 kan muligvis ses som et eksempel på det sidste. Ved dette valg blev SF nemlig valgets store sejrherre, bl.a. i kraft af en ekstraordinær mobilisering af de unge vælgere, hvor en fornemmelse af optur, fremgang og fællesskab uden tvivl kan have påvirket interessen i positiv retning. På den anden side kan det høje niveau også henregnes til statistisk usikkerhed, men det er en anden snak. Data for 2010 fortæller under alle omstændigheder den klassiske historie om en politisk interesse hos de unge, der generelt ligger under gennemsnittet (Data fra DUF, Gallup, 2010).

3. Generationer – identiteter med og uden politik

Når der opereres med forskellige generationer, er det baseret på en antagelse om, at hver generation af unge har udviklet deres sin kultur og identitet, givet den sociale og historiske kontekst, som de har været unge i. En kultur og identitet, hvor eksempelvis politik har spillet en større eller mindre rolle. På denne måde arbejdes der i det følgende med et generationsperspektiv. Havde jeg valgt et livscyklusperspektiv, havde jeg inddelt alderen i f.eks. 10-års-intervaller og så set på udviklingen i de forskellige tiår for at se, hvornår man bliver 'voksen' i politisk forstand. Og pointen med denne tilgang er altså, at hver generation modsvarer en given social kontekst, og her indtager det politiske forskellige positioner i identitetsdannelsen og i en given generations kultur (Levinsen et al., 2008).

3.1 68'erne – de aktive

68'erne er den første moderne ungdomsgeneration (Andersen, 2001). En af dens helt centrale kendetegn er, at politik og politisk interesse spiller en fundamental rolle for dens kultur og identitet, hvilket allerede antydes i tabel 1. Denne gruppe af unge, født 1945-59, voksede op i et samfund, der blev mere og mere præget af mobilitet og dynamik, bl.a. som følge af ny teknologi, nye kommunikationsmidler (tv) og nye sociale strukturer med en voksende middelklasse som et vigtigt omdrejningspunkt. Denne mobilitet rokkede

ved det etablerede klassesamfunds tro på traditioner og veletablerede forventninger til eksempelvis enhver 'rigtig' dreng og pige (Giddens, 1996). Her blev der åbnet for den moderne individualisering og refleksivitet med fokus på det individuelle valg og viljen til at udvikle en fortælling om sin egen tilværelse, hvor det konstant handler om at træffe personlige valg for fremtiden og give disse valg mening og betydning i en større sammenhæng, så man på denne måde kan forme sin egen biografi.

Børn af bønder skulle ikke længere fortsætte stimen af bønder i landsbyerne, børn af arbejdere skulle ikke længere fortsætte på fabrikken, og børn af præster skulle heller ikke nødvendigvis fortsætte denne gerning. Hvis de alligevel gjorde det, så skulle det være efter eget valg og ikke af social og økonomisk nødvendighed.

Samtidig var det arbejdsmarked, der åbnede sig, et, der i stigende udstrækning havde uddannelse som nøgle og middelklassen som social ramme og perspektiv. Det moderne samfunds teknologiske udvikling, mobilitet og begyndende globalisering kunne kun folde sig ud i kraft af uddannelse, viden og individualisering. En rolle, som den nye ungdom gerne måtte udfylde.

På den måde kom den nye generation af unge til at stå i opposition til de traditionelle lokalsamfunds dyrkelse af social arv, traditioner og forventninger. De unge opførte sig set med traditionalisternes 'briller' udfordrende og helt umuligt, fordi de ikke fulgte den 'slagne vej', som de selv havde fulgt, og de blev derfor mødt med kritik, frygt, manglende forståelse og forsøg på disciplinering, hvilket fik de unge til at rykke endnu mere sammen.

De unge blev på denne måde af den sociale, teknologiske og materielle udvikling tildelt en ny rolle som dem, der kunne tilføre samfundet ny dynamik, og de blev af de traditionelle klassesamfund tildelt rollen som oprørere. To roller, de naturligt nok tog til sig og foldede ud for alvor i form af et fænomen, der blev kaldt for *ungdomsoprøret*.

Her var der en historie at skrive – og en biografi at udfolde. Derfor blev oprøret og kampen for et nyt samfund en vigtig nøgle for denne generation af unge. Noget, der først og fremmest kunne fortolkes, forstås og udfoldes ved hjælp af politisk aktivisme og engagement. Derfor kom politikken til at spille en afgørende rolle for udviklingen af denne generations identitet. Man var oprører, politisk aktiv og venstreorienteret, fordi man ønskede – og var determineret til – at vende op og ned på et stift og konservativt samfund. Og selv om man i ord og gerning dyrkede kollektivet og fællesskabet, så var det den moderne individualisering, der på denne måde blev åbnet op for.

Et af resultaterne af 68'ernes kultur og virke var udviklingen af en politisk kultur med stor vægt på aktivisme og på, at man selv kunne markere sig på banen. Ofte fjernt fra parlamentariske kanaler og traditionelle politiske partier. Et udtryk for denne aktivisme var udviklingen af nye politiske deltagelsesformer, ikke mindst i form af de såkaldte græsrodsbevægelser, hvor man i løse sammenslutninger arbejdede med bestemte politiske mål,

udfoldet gennem forskellige former for ekspressive manifestationer, eksempelvis demonstrationer, protestmøder, presseindlæg, et badge på tøjet, underskriftsindsamlinger m.m.

I starten var græsrodsbevægelserne knyttet til 68'erne, og de oplevede deres største udbredelse og gennemslagskraft i 1970'erne (Goul Andersen, 2004: 126ff). Siden bredte de sig til også at blive anvendt af flere og flere på den politiske scene. Det betyder, at hvor græsrodsbevægelserne i 1970'erne blev opfattet som et alternativ til de etablerede politiske partier og det parlamentariske system, blev de fra 1980'erne og frem opfattet som et supplement til den parlamentariske kanal.

Herefter kan man for alvor tale om tre spor og kanaler i dansk politik. På den ene side er der de institutionelle, og på den anden de situationsbestemte og løst organiserede kanaler. De institutionelle har to fundamentale dimensioner, nemlig de politiske partier og parlamentet på den ene side og interesseorganisationer og korporative strukturer på den anden. Det var det etablerede samfunds traditionelle rammer for politik og former for deltagelse. Med ungdomsoprøret og 68'erne blev der åbnet for det, man har karakteriseret som de situationsbestemte deltagelsesformer, dvs. græsrodsbevægelser, kontakter til medier og myndigheder (herunder politikere), underskriftsindsamlinger osv. (Andersen et al., 1993:223f).

68'erne udviklede en identitet og fortælling om sig selv på en sådan måde, at det politiske kom til at stå helt centralt. Man gjorde politisk aktivisme til en norm og var med til at stimulere den politiske interesse og deltagelse. Bl.a. var man i mange år den mest politisk aktive generation, der trak gennemsnittet for politisk deltagelse i Danmark opad.

3.2 Punk og no future

Herefter fulgte et kort og intenst mellemspil med *punk-kultur* og sort depression i slutningen af 1970'erne og ind i 1980'erne, hvor en lille del af de unge i denne periode lagde afstand til alt og alle – og påstod, at de sagtens kunne spille, selv om de ikke havde lært det. Det var energien, der var det centrale. Den desperate energi, der så stort på det kønne, det søde og smerten. Her skulle der leves i nuet. Ikke noget med syner for fremtiden og refleksioner over fortiden. *No future* var den samlende parole, og smadrede instrumenter og øregange var symboler på, at man var politisk og apolitisk på samme tid. At man var med – i nuet. Og at *anti-politik* og *anti-68'er* var væsentlige elementer i denne lille gruppes identitet og fortælling.

3.3 80'ernes ny-konservatisme

Det kunne dog ikke forhindre optimismen i at brede sig sammen med en positiv tro på og udgave af den individualisering, 68'erne havde banet vejen for. Tendenser, der i forhold til den nye generation af unge blev sammenfattet som *ny-konservatisme*. Hvor 68'erne ideologisk fandt en vis bekræftelse i bl.a. Marx og hans samfundskritik, fandt 80'ernes unge det samme i ny-konservatismen. En blanding af passende traditionsdyr-

kelse og tro på det individuelle, ikke mindst i form af personlig økonomisk fremgang og succes.

Kombinationen af traditionsdyrkelse og økonomisk succes var imidlertid ikke et udtryk for en generations ambition om at vende tilbage til de traditionelle samfunds lukkethed og omklamrende disciplinering i det nære, men om at finde nogle positioner, der kunne bruges som platform til at distancere sig fra 68'ernes kultur, T-shirts og afslappede levevis. Nu skulle der bæres slips, og pigerne måtte gerne strutte af kvindelighed, både foran og bagpå.

Omdrejningspunktet for denne generation blev økonomien og personlig økonomisk succes, for det var nøglen til at finde nye selvstændige positioner, der kunne fungere produktivt for identitetsdannelsen og de fortællinger, der skulle være bærende for denne generation.

I samfundet voksede en større og større forståelse for den moderne ungdoms ambition om at træffe selvstændige valg og forme egen biografi, og dermed blev man også mere og mere åben for den rolle, de kunne spille for udviklingen af et dynamisk samfund. Noget, der blev suppleret politisk gennem ambitioner om og forsøg på at *modernisere* samfundet.

I slutningen af 1980'erne blev der indledt en moderniseringsproces af det danske samfund, der skulle gøre samfundet mere dynamisk og dermed mere produktivt. Der skulle indføres it i den offentlige sektor, og der skulle etableres et tættere samspil mellem brugere af den offentlige sektors institutioner og de offentligt ansatte. Fjernt fra fastlåste vaner, lukkede institutioner og stive fagprofessionelle systemer. Den offentlige sektor skulle være lydør over for brugerne, og det skulle bl.a. sikres gennem nye politiske deltagelsesveje, nemlig brugerbestyrelser, evalueringssystemer og direkte dialog mellem bruger og institution.

1980'ernes unge er kort sagt en generation, der dyrker det økonomiske som fikspunkt for sociale aktiviteter og pejlemærke for fremtiden. Det betyder en generation med begrænset interesse for det politiske, selv om mange af dem i perioder var mobiliseret af konservative strømninger i tiden. Generationen var ikke selv drivkraften i udviklingen af brugerindflydelse i forhold til det offentlige, men dens kultur og identitet understøttede udviklingen, fordi den satte økonomien og effektivitet ind som en central faktor for de individuelle valg og prioriteringer, også i forhold til det offentlige. På den måde kom 80'ernes unge til indirekte at spille tæt sammen med de nye deltagelsesformer, og generationen har også siden aktivt overtaget og udnyttet dem til at optimere den offentlige sektor.

3.4 00'ernes ambivalens

1990'ernes og 2000'ernes unge voksede op i en tid med masser af økonomiske, institutionelle og sociale muligheder, men havde meget vanskeligt ved at finde ud af, hvad

de skulle satse på. Denne generation af unge ville hverken overtage 68'ernes tro på det politiske eller 80'ernes unges tro på økonomien og brugerrollen. Generationen ville ikke stå i skyggen af tidligere generationers ungdomskulturer, men den fandt aldrig rigtigt sine egne ben, i form af nogle værdier og kulturelle udtryk, der kunne fungere produktivt for udviklingen af en ny identitet og kultur, hvilket betød, at store dele af denne ungdomsgeneration aldrig rigtigt har fundet sig selv. Den blev kort sagt ramt af *ambivalens*.

Den havde flere valgmuligheder end de foregående generationer havde haft. Materielt, økonomisk, socialt, institutionelt og kulturelt. Men den manglede nøglen til at gøre nogle af disse valg vigtige. Derfor blev alt gjort lige vigtigt og lige gyldigt – for mange blev rigtigt meget dermed også *ligegyldigt*. Hvilket satte sig spor i form af en lav politisk interesse og et lavt niveau for politisk deltagelse.

Derimod blev rollespil symbolsk en central del af denne generations ungdomskultur. Sammen med andre etablerer man rammer for drabelige og storslåede scenarier, fyldt med muligheder og begrænsninger. Men skal lade, som om man er en anden. Man skal lade, som om man lever. Og som om man er død. Eller man skal udspille drabelige og dramatiske spil, hvor alt og intet er på spil. Intet betyder noget, intensiteten er i top, og alt kan lade sig gøre. Her er en gruppe af unge, der arbejder for at være interessant på de interessante steder og derfor bruger meget energi på at spotte mulige scener – i skolegården, på gaden, i klubben osv.

Det er i denne periode, de nye sociale medier bliver en central del af it-mediet. Og de ambivalente unge kaster sig flittigt over disse medier og opbygger venskaber med venner, man ikke nødvendigvis kender fra andre steder end netop de sociale medier. Her er der mulighed for både at stå for en passende og ønskværdig selvscenesættelse og samtidig forsøge at finde ind til det interessante. Enten som noget, man selv er, eller som noget, andre kan være.

Pointen er, at 1990'ernes og 2000'ernes ambivalente unge har et meget udvendigt forhold til politik – og de fleste andre sociale relationer og samfundsmæssige institutioner. Det indgår kun i meget begrænset udstrækning som element i denne generations identitet og kultur.

3.5 Handlingsorienterede netværkere

I slutningen af 2000'erne og ind i 2010'erne begynder en ny generation af unge at sætte deres præg på samfundet. Ikke ved hjælp af en intens dyrkelse af politik og politisk deltagelse, heller ikke ved en fremhævelse af individuel økonomisk succes som nøglen til fremtiden eller ved ambivalens og rollespil. Den nye generation af unge har ikke mindst gjort de nye sociale mediers logik til sin egen, forstået på den måde at man intenst kaster sig ud i netværkenes mangfoldige muligheder.

Den nye generation af unge har taget individualiseringens og netværkssamfundets muligheder til sig. Ikke mindst der, hvor det drejer sig om, gennem egne valg og aktiviteter,

at sætte et præg på sig selv og på omgivelserne. Det sker i en dobbelt proces, hvor de unge på den ene side hele tiden udvikler nye interesser og kompetencer, og på den anden også udvikler deres identitet og kultur. Her tøves der ikke. Her handles der – i netværk og andre sammenhænge, hvor det giver mening at agere. Her afprøves muligheder, og her overskrides kendte grænser for, hvad der normalt kan lade sig gøre.

Den nye generation af unge kan kort sagt karakteriseres som *handlingsorienterede netværkere*. Deres identitet og kultur er hverken indskrevet i oprør eller ambitioner om personlig succes, ligesom den heller ikke er begrænset af ønsker om at følge procedurer og faste regler. Det er selve det at kunne vælge, og på denne måde også at kunne handle, der er det centrale. Noget, der meget nemt kan sætte sig dybe sociale spor hos de unge i form af nogle, der er meget aktive, og nogle, der er passive, og som derfor meget hurtigt føler sig koblet af, fordi de ikke kan komme i nærheden af det, der netop er centralt for denne generation.

Horisonten for disse handlinger kan være oprør, økonomisk succes eller moralsk forargelse, udtrykt gennem en ofte modsætningsfyldt blanding af venstreorienterede, højreorienterede og værdibaserede etiske positioner. Holdninger, der er dynamiske og således hele tiden kan skifte og eksempelvis føre til forskellige positioner i det partipolitiske univers.

Figur 1 Oversigt over ungdomsgenerationer, politik og demokratisk perspektiv.

Generation	68'erne	80'ernes unge	90'ernes og 00'ernes unge	10'ernes unge
Samfundsmæssige situation	Et traditionelt samfund presses mere og mere internt – der er behov for dynamik	Et kriserampt samfund mobiliserer håbefuld optimisme i relation til en accepteret individualisering	Et samfund med optimale valgmuligheder på alle områder	Et samfund med krise og fokusering på selvstændighed og de individuelle valg
Position og rolle	De, der vil forandre – og lave oprør.	De, der tør gå efter personlig succes – og vise det	De, der skal vælge, men ikke kan finde ud af hvad	Handlingsorienterede netværkere
Forhold til politik	Politik og deltagelse bliver det centrale element for generationens identitet og kultur	Det politiske afløses af det økonomiske som det centrale element for generationens identitet og kultur	En afstandstagen til både politik og økonomi fører til ambivalens	Kan benytte sig af både politik, økonomi og rollespil til etableringen af spændende valg og strategier
Politisk deltagelse	Græsrodsbevægelser	Brugerdeltagelse	Rollespil – scener og selviscenesættelse	Internettet, sociale medier, blogs, digitale netværk
Deltagelsens omfang	Stor	Moderat	Begrænset	Stor
Demokratisk perspektiv	Deltagerdemokrati	Brugerdemokrati		Forbrugeristisk medborgerskab – en kobling af deltager- og brugerdemokrati

Ved det ene valg kan de unge stemme på Det Konservative Folkeparti, mens de ved det næste stemmer på SF. Uden at dette skift hos dem selv opleves som mærkeligt eller systemoverskridende. Det viser sig på den måde, at det netop er de unge, der har nemmest ved at skifte parti fra valg til valg, og at det også er dem, der har nemmest ved at skifte fra den ene politiske blok til den anden (Andersen, 2011: 22).

Det betyder, at politik bliver en brik i den handlingsorienterede netværkers identitet. Men kun én brik ud af mange. Nogle gange kan det føre til en stor politisk interesse, mens det umiddelbart efter kan føre til en moderat interesse, for så er der nogle andre ting, der i den givne situation kan påkalde sig opmærksomhed, jf. tabel 1. Det politiske er kort sagt ikke et konstituerende element for denne generation af unge, og den politiske interesse er derfor variabel.

Som handlingsorienteret netværker er de demokratiske procedurer nogle gange en stor fordel, fordi de gør det muligt for alle at være med på banen og gøre en forskel. Andre gange er de besværlige, fordi kravet om, at alle skal have en mulighed for at være med, er med til at sætte en naturlig grænse for engagementets spontane energi. Det betyder, at især de unge er centrale for udviklingen af en ny demokratisk identitet, der kan karakteriseres som en *forbrugeristisk medborger* (Andersen et al., (2011); Andersen (2011: 23f).

Den forbrugeristiske medborger er kendetegnet ved, at vedkommende på den ene side ønsker flere individuelle valg i forhold til den offentlige sektor og på den anden side gerne vil betale skat til den offentlige service. En position, der deler ideologiske synspunkter med både højre- og venstresiden i dansk politik. Pointen er altså, at for denne nye generation af unge kan demokrati nogle gange være helt o.k., mens det andre gange kan være lidt besværligt, når nu man gerne vil gøre en forskel. De forskellige generationers centrale kendetegn, profil og perspektiv er sammenfattet i figur 1.

4. Politisk deltagelse 2010

De forskellige generationers historiske udgangspunkt og værdier kan langt hen genfindes i den politiske deltagelse i dag. Det fremgår af tabel 2, der angiver den gennemsnitlige politiske deltagelse i Danmark 2010, både samlet og opdelt i forskellige kategorier. De tre kategorier, der angives, er fremkommet ved hjælp af en statistisk faktoranalyse. Her samles de variable, der trækker i samme retning eller baserer sig på de samme værdier.

Den første faktor er kendetegnet ved, at man *tager kontakt med andre*. Den omfatter kontakt til medier med en sag, skrivning af et læserbrev, skrivning af et brev til en politiker og deltagelse i en debat på nettet. Den anden faktor kan kaldes for *netværksdeltagelse*. Den omfatter deltagelse i en underskriftsindsamling, deltagelse i en demonstration, aktiv i Facebook-grupper og aktiv som politisk forbruger. Endelig kan den tredje faktor kaldes

Tabel 2 Gennemsnitlig politisk deltagelse i Danmark 2010.

	Gennemsnitlig deltagelse (med 11 deltagelsesformer)	Deltagelsens karakter (gennemsnit på en skala fra 0 til 1)		
		Kontakter	Netværk	Organisationer
Unge – 16-26 år	2,3	0,08	0,24	0,11
90'erne – 27-35 år	1,5	0,06	0,16	0,08
80'erne – 36-50 år	1,7	0,08	0,13	0,10
68'erne – 51-65 år	2,0	0,09	0,14	0,15
De ældste – 66- år	1,7	0,07	0,09	0,17
Gennemsnit	1,9	0,08	0,15	0,12

Data: DUF – indsamlet af Gallup november 2010.

for *organisationsdeltagelse*. Den omfatter medlemskab af en politisk forening, donering af penge til et politisk formål og deltagelse i et debattmøde. Altså nogle mere institutionaliserede former for deltagelse, hvor de politiske partier indgår som et centralt element.

Det er de unge, der er de mest aktive, ikke mindst i kraft af et højt aktivitetsniveau i forskellige netværk, hvilket passer meget godt med deres identitet og rolle som handlingsorienterede netværkere. De følges til dørs af 68'erne, hvis tradition for det politiske, deltagelse og aktivisme fortsat er tydelig. Her er deltagelsesprofilen præget af kontakter og organisationsdeltagelse.

At den ambivalente 90'er-generation har det laveste aktivitetsniveau kan næppe over-

Tabel 3 Generationer og indhentning af informationer gennem medier og diskussioner. 2010.

Procent af den givne generation.

Opsøger informationer om politik gennem:							
Generation	Trykte aviser og magasiner	TV og radio	Internetaviser	Partiers hjemmesider	Sociale medier bl. Facebook	Uddannelse og arbejde	Diskussioner med venner og familie
Unge – 16-26 år	44	82	43	3	10	30	50
90'erne – 27-35 år	37	91	46	5	3	12	40
80'erne – 36-50 år	44	95	46	2	3	11	50
68'erne – 51-65 år	71	94	30	3	1	9	48
De ældste – 66- år	80	97	20	5	1	1	53
Total	56	92	37	3	3	12	49

Data: DUF – indsamlet af Gallup november 2010.

raske, ligesom det også passer ganske godt med dens profil, at det især er netværksdeltagelse, man har kastet sig over, når man en sjælden gang er aktiv.

Interessant er det i denne forbindelse, at dette mønster ikke helt passer til mønstret i den politiske interesse. I samme undersøgelse, som er angivet i tabel 2, spørges der, om man anser sig selv for at være politisk interesseret. Her ligger de unge signifikant under gennemsnittet, hvilket kan være med til at støtte den ovennævnte pointe om, at det politiske for denne generation blot er et element ud af flere. Det fremgår endvidere, at 68'erne sammen med de ældste her udviser den største politiske interesse. En interesse signifikant over gennemsnittet.

Den politiske interesse kan sætte sig forskellige spor. Som tidligere nævnt gør den en afgørende forskel i stort set alle modeller og undersøgelser. Man kan således antage, at stor politisk interesse sætter sig spor i form af et højt deltagelsesniveau. En sammenhæng, der åbenbart ikke holder helt for de unge i dag. Deres deltagelsesmønster indskrives sig muligvis i en anden identitet og kultur, hvor det er selve det at kunne handle, der er det centrale, og derfor følger de ikke det gængse mønster.

Den politiske interesse kan også sætte sig spor i eksempelvis et højt medieforbrug, hvor man løbende er aktiv med henblik på at indsamle oplysninger om politik og samfund. Ud over det at se fjernsyn er de unge ret aktive, når det drejer sig om at gå på internettet, opsamle viden gennem uddannelse og på arbejdspladsen og gennem diskussion med venner og familie. Altså også et mønster, der langt hen baserer sig på netværk. Det fremgår af tabel 3. Selv om der er tale om et relativt komplekst mønster uden de klare profiler.

4.1 Politisk selvtillid

Når jeg har taget det med her, skyldes det et ønske om at runde denne diskussion af den aktuelle politiske deltagelse af med en diskussion af, hvad der betyder mest for udviklingen af den politiske selvtillid. For nogle er det erfaringer fra den politiske deltagelse, der

Tabel 4 Politisk selvtillid hos forskellige generationer, 2010.

Generation	Niveau for selvtillid (skala fra 0 til 5)
De unge – 16-24 år	4,16
90'ernes unge – 27-35 år	3,94
80'ernes unge – 36-50 år	4,10
68'erne – 51-65 år	4,41
De ældste – 65- år	4,40
Gennemsnit	4,20

Data: DUF – indsamlet af Gallup november 2010.

betyder noget, mens det for andre kan være den politiske interesse og dermed ønsket om at følge aktivt med i medier om politik og samfund, der gør en forskel.

Der er markante forskelle på den politiske selvtillid hos forskellige generationer. 68'erne er – stadig – generationen med den største politiske selvtillid. Det fremgår af tabel 4. Deres selvtillid ligger signifikant over alle andre generationers. Her er politisk selvtillid målt ved hjælp af et indeks, der omfatter fem spørgsmål. Det drejer sig konkret om vælgernes vurdering af, om de har en holdning til samfundsudviklingen, om de interesserer sig for politik, om de har noget at bidrage med i politiske diskussioner, om de har en holdning til de samfundsmæssige udfordringer, og om de vurderer, at det gør en forskel, hvilke partier der danner regering.

Tabellen viser også, at de unges politiske selvtillid ligger lige under gennemsnittet, mens 90'er-generationens er lavest. Spørgsmålet er nu, om det er den politiske deltagelse, der betyder mest for selvtilliden, eller om det er den politiske interesse, omsat til medieforbrug og et ønske om at følge med i politik. Det er undersøgt i en teoretisk model, hvis resultater er angivet i tabel 5.

Tabel 5 Modeller for variationer i politisk selvtillid.

Generation	Betaværdi – hele befolkningen	Betaværdi – for de unge
Politisk deltagelse	0,269	0,381
Medieforbrug om politik og samfund	0,206	0,052
Modellens samlede forklaringskraft i forhold til politisk selvtillid	1,2 pct. af variationen	1,2 pct. af variationen

Data: DUF – indsamlet af Gallup november 2010.

Tabel 5 viser, at for befolkningen som helhed spiller både den politiske deltagelse og medieforbruget, og dermed indirekte den politiske interesse, en central rolle for stimuleringen af den politiske selvtillid. Der er altså generelt en sammenhæng mellem politisk interesse, politisk deltagelse og politisk selvtillid, hvilket næppe kan overraske ret mange.

Men tabellen viser også, at for de unge er der især en sammenhæng mellem den politiske deltagelse og den politiske selvtillid, hvilket måske kan underbygge det ovennævnte billede af de unge i dag som handlingsorienterede netværkere, som lærer ved at være aktive!

Litteratur

- Andersen, J. (2001): *Mellem hoved og krop – om ungdomskulturer*. Århus: Systime.
- Andersen, J. (2011): ”Vælgerne 2001-2010 – stabilitet, dynamik og skæve vinkler”, i *Økonomi og Politik*, Vol. 84, nr. 3.
- Andersen, J., A.-D. Christensen, K. Langberg, B. Siim & L. Torpe (1993): *Medborger-skab. Demokrati og politisk deltagelse*. Herning: Systime.
- Andersen, J. & J. Pammett (2011): *The Public Face of Social Trust*. Paper. Aalborg, Denmark. Carleton, Canada.
- Andersen, J., S.L. Clement & N.N. Kristensen. *Kunder i politikken. På sporet af den forbru-geristiske medborger*. Århus: Hovedland.
- Giddens, A. (1996): *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under sen-moderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Goul Andersen, J. (2003): *Et ganske levende demokrati*. Århus: Århus Universitetsforlag, Magtudredningen.
- Levinsen, K. & N. Muusmann (red.) (2008): *Unge stemmer. Nyt engagement i politik og samfund?* Odense: Ungdomsringen. Syddansk Universitetsforlag.
- Norris, P. & R. Inglehart (2009): *Cosmopolitan Communications. Cultural Diversity in a Globalized World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Togeby, L., J. Goul Andersen, P.M. Christiansen, T.B. Jørgensen & S. Vallgård (2003): *Magt og demokrati i Danmark – Hovedresultater fra Magtudredningen*. Århus: Århus Uni-versitetsforlag, Magtudredningen.

Redegørelse

UNGES
POLITISKE DANNEELSE

Af Jens Marvin Bruun, lektor
Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU)
Aarhus Universitet

Forord

Det følgende skriftlige bidrag til Valgretscommissionen er på den baggrund en blanding af en redegørende og diskuterende tekst, der fokuserer på den demokratiske dannelse som begreb og fænomen ud fra ovennævnte opdeling i henholdsvis faglig og deliberativ undervisning. Det senere oplæg på kommissionens møde i maj vil supplere denne redegørelse med at give en empirisk baseret status for, hvordan det ”står til” med den demokratiske dannelse i den danske grundskole. Til sidstnævnte formål anvendes resultater fra den seneste sammenlignende internationale undersøgelse på området: *International Civic and Citizenship Education Study* (IEA 2009), hvor Danmark har opnået interessante resultater.

Den ovennævnte modsætning mellem en faglig og en deliberativ vinkel på skolens arbejde er også grundlæggende for dette internationale projekt, idet sammensætningen af *Civic Education* og *Citizenship Education* er baseret på en lignende modsætning, hvor *Civic Education* lægger (mest) vægt på det samfunds-faglige perspektiv, mens *Citizenship Education* lægger (mest) vægt på værdier, deltagelse og diskussion. Den dobbelte titel i dette internationale projekt antyder således, at projektet omfatter begge de to perspektiver.

Modsætningen benyttes i det følgende som afsæt, men sættes også ind i en bredere sammenhæng med andre lignende modsætninger. Tankegangen i dette papir er således, at modsætningen mellem de to typer af undervisningspraksis kan relateres til et antal mere eller mindre parallelle modsætninger, der dog i denne tekst mere anskues som en art dilemmaer end som modsætninger. Pointen er at vise, at området for den demokratiforberevende undervisning rummer et antal mere eller mindre umulige dilemmaer, som kan betragtes som konstituerende for demokratiet og for overhovedet at kunne tale om en demokratisk dannelse. Den demokratiske dannelse er ud fra dette essays perspektiv netop kendetegnet ved ikke at kunne (eller skulle) være noget entydigt og bestemt. Af samme grund er det også vanskeligt at pege på, hvordan man med pædagogiske virkemidler kan styrke den demokratiske dannelse, da dannelsen netop vedrører dilemmaet imellem at skulle være noget bestemt og dog samtidig netop ikke være noget bestemt.

Med hensyn til dette papirs status skal det bemærkes, at det i den aktuelle udformning har karakter af et essayistisk arbejds-papir snarere end at være en videnskabelig artikel. Teksten er ikke skrevet med henblik på at argumentere for eller imod unges stemmeret og/eller valgbarhed. Afståelsen fra den diskussion er primært begrundet i, at det ud fra tekstens argumentation ikke er et pædagogisk anliggende at afklare et sådant spørgsmål. Tankegangen i papiret er nærmere den modsatte, at det tendentielt er problematisk at

anskue det som et pædagogisk anliggende at vurdere, hvilke borgerrettigheder, som bestemte borgere (i dette tilfælde en bestemt aldersgruppe) skal have eller ikke skal have. Det spørgsmål må nødvendigvis være et politisk spørgsmål.

Opdrag

Valgretskommissionen har bedt om henholdsvis en kort redegørelse for den demokratiske dannelse i uddannelsessystemet (i grundskolen) og en efterfølgende præsentation af redegørelsen. Det er blevet anført, at redegørelsen gerne må indeholde en status på, hvordan det står til med den demokratiske dannelse samt gerne et perspektiv på, hvordan den kan styrkes.

Valgretskommissionen har foreslået, at der eventuelt kunne tages afsæt i en distinktion mellem a) en historiefaglig metode med vægt på kundskabsviden og b) en deliberativ metode med vægt på meningsudveksling. Herunder at det kunne være interessant at se på, hvilke demokratiske medborgere de to undervisningsformer hver især er med til at uddanne og danne.

Unge politiske dannelse

Det skal bemærkes, at betegnelsen politisk dannelse anvendes nogle enkelte steder. Politisk dannelse opfattes her som overbegreb for enhver tænkelig form for dannelse af politisk art. Demokratisk dannelse opfattes med andre ord som en undertype af politisk dannelse, der er tænkt som en neutral kategori for den dannelse, der vedrører det politiske, hvad enten dette politiske er demokratisk, udemokratisk eller ikke demokratisk. Politisk dannelse rummer imidlertid samtidig den dobbelthed, at den politiske dannelse på den ene side er den enkeltes fri dømmekraft (den dannelse, der vedrører det politiske), men samtidig er den også resultatet af den givne politiske socialisation, der finder sted af opvoksende generationer i skole og samfund (det politiske, der vedrører dannelsen).

Hvor man kan sige, at der næppe er den store uenighed om, at det er godt, at skolen bidrager til elevernes demokratiske uddannelse og dannelse, så er det samtidig en del af demokratiets træk, at der kan være (og er) mange opfattelser af, hvad det konkret betyder. Derfor er det også et politisk spørgsmål. Det spørgsmål vedrører nemlig det grundlæggende spørgsmål om, hvad det er for en type borger (eller typer af borgere), som det politiske system opfatter som ønskværdigt, at skolen bidrager til at udvikle. Også derfor er dannelsen politisk. Dette politiske spørgsmål om de ønskværdige typer af demokratiske borgere vedrører det endnu større spørgsmål om, hvad det er for en type af demokrati, det måtte anses at være ønskværdigt, at skolen bidrager til at bevare eller udvikle eller forandre eller kritisere. Forskellige borgeridealer (lovlydighed, deltagelse, valgdeltagelse, kritisk sans, ansvar og så videre) relaterer sig ofte til forskellige former og idealer for demokrati (repræsentativt demokrati, direkte demokrati, deltagerdemokrati, konkurrencedemokrati, liberalt demokrati etc.). Forskellige demokratiformer kan desuden have forskellige opfattelser af forskellige sfærer af samfundet (staten, markedet, civilsamfundet, familien, institutioner, arbejdspladser, foreninger etc.). Derfor er det et politisk valg at afgøre, hvad der er det "mest demokratiske". Skolen er formodentlig mest demokratisk, når den fungerer på en sådan måde, at den både bidrager til at bevare det givne demokrati, men også bidrager til refleksionen over dette demokrati. Det er med andre ord klart, at skolen som del af samfundet i en eller anden form må afspejle samfundsudviklingen og samtidig forholde sig til udviklingen. Afsluttende gives derfor eksempler på tendenser i aktuelle perspektiver på udviklingen af skolens demokratiforberedende virke. Heller ikke "samfundsudviklingen" er noget entydigt, men politisk.

Aktuel status

Det er en del af den danske folkeskolelov, at skolen via hele sit virke skal forberede elever-

ne til deres voksne liv som borgere i et demokratisk samfund. I den danske folkeskolelov beskrives det i kapitel 1, stk. 3: ”Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati.” Den formulering peger på, at denne forberedelse ikke kun vedrører undervisningen i fag, men også vedrører skolens liv i øvrigt. På baggrund af denne lovtekst anvendes undertiden i det følgende formuleringen ”den demokratiforberedende undervisning” om skolens virke.

Når der tales om demokratiforberedende undervisning internationalt, kan man (med inspiration fra definitioner af livslang læring) skelne imellem forskellige curricula for den demokratiforberedende undervisning. En ofte brugt definition omfatter 1 til 3 af nedenstående, som her er suppleret med yderligere 4 og 5. Listen foregiver ikke at være komplet, men antyder kompleksiteten af feltet.

1. Det formelle demokratiske curriculum:

Den intenderede faglige undervisning, som den er tilrettelagt i definitionen af et eller flere separate fag, tværfag eller integrerede fag, der har mere eller mindre faste faglige målsætninger.

2. Det ikke-fagligt formelle demokratiske curriculum:

Aktiviteter uden for den specifikt faglige undervisning, skolens eksplicite værdier, skolens etos, skoleledelsen, organisationsprincipper, besluttende organer, aktiviteter uden for skolen.

3. Det uformelle demokratiske curriculum:

Ikke planlagte aktiviteter, der rummer læring via samtaler og social omgang med kammerater, medier, familie, uformelle samtaler med lærere.

4. Det tilfældige demokratiske curriculum:

Det, der ”læres” ubevidst, mens man gør noget andet, det ”skjulte curriculum”, erfaringer og læring som biprodukter af andre aktiviteter. Lidt i stil med John Lennons: ”Life is what happens to you while you’re busy making other plans”. Og det er man jo hele tiden.

5. Det selvfølgelige demokratiske curriculum:

De sociale spilleregler, der ikke er formaliserede, da de betragtes som selvfølgelige, den kulturelle ”kode”, de uudsagte regler for social omgang, det ”man” gør.

Det skal bemærkes, at en sådan opdeling naturligvis er analytisk (”kunstig”) og ikke udtryk for, at det ene nødvendigvis er vigtigere end det andet. Undervisning i det formelle curriculum vil altid i nogen grad basere sig på det ikke-fagligt formelle curriculum, inkludere aspekter af det uformelle curriculum og kunne have tilfældige bivirkninger i det sociale livs selvfølgeligheder. Som bekendt er der (heldigvis!) ingen garanti for, at eleverne lærer, hvad læreren siger. Dette ligger også tæt op ad den gamle sandhed, at eleverne ikke

kun lærer af, hvad læreren siger, men også af, hvad hun gør. Når man taler om demokratisk *dannelse*, så er det klart, at der tænkes på andet og mere end den demokratiske "uddannelse", der kan siges at ligge i det formelle curriculum, da *dannelsen* netop ikke (kun) er noget formelt, men i vidt omfang netop vedrører forståelsen af det uformelle, tilfældige og selvfølgelige.

Med en kompleksitet som ovenstående er det også klart, at det er vanskeligt at give en entydig kort status over den demokratiforberedende undervisning i Danmark, men nogle vigtige træk kan dog identificeres.

Ad 1) I den danske grundskole kommer faget samfundsfag i sit *faglige indhold* tættest på at være en "demokratiforberedende undervisning", da en del af indholdet i samfundsfag er politiske systemer og ideologier samt en lang række andre temaer af sociologisk og politologisk art. Samfundsfag introduceres siden 2006 i 8. klasse (før 2006 i 9. klasse). Ser man på de yngre klasser, optræder faglige aspekter af demokratiforberedende undervisning ikke mindst i faget historie, hvor danmarkshistorien jo typisk vil indeholde elementer om det danske demokratis udvikling. I det omfang man måtte opfatte viden om religion som demokratiforberedende, kan det også nævnes. En række andre fag indeholder også faglige elementer af sprog og kultur og almen dannelse, der kan opfattes som en del af den demokratiske dannelse. Man kan sige, at denne udvikling i fagene, hvor samfundsfag introduceres sent, er afpasset efter den kendsgerning, at fagene og deres indhold naturligvis må introduceres nogenlunde afstemt efter børnenes alder. Det mere uformelle demokrati fylder mest i de små klasser.

Ad 2) Skolens "virke" kan naturligvis også rumme en række aspekter af mere eller mindre demokratisk art, som er intenderede, men ikke-faglige. Det gælder en række aktiviteter som skolemøder, elevrådsmøder, forældreindflydelse, årsplaner, skoleledelse, feature-dage/-uger, elevplaner, forældremøder, skolens råd og udvalg, skolens eksplicite værdier og mål med videre, hvor mange af disse aktiviteter og dokumenter ofte vil være båret af (eller ikke båret af) forskellige idealer for medindflydelse til forskellige interessenter med legitim interesse i skolens hele virke. Under det formelle kan man også inkludere undervisningens mulige former. Der kan blot nævnes lærerstyret, elevstyret, projektorienteret, problemorienteret, lærebogsorienteret, gruppearbejde, skriftligt/mundtligt arbejde, klasseundervisning, differentieret undervisning, specialundervisning, undervisning efter læringsstile, undervisning efter forskellige typer af intelligens med videre. Sådanne forskellige undervisningsformer antages ofte eksplicit eller implicit at være mere eller mindre "demokratiske" ud fra forskellige forestillinger om, hvad der er demokratisk. Det er dog ofte temmelig vanskeligt at afgøre. Eksempelvis er det jo ikke entydigt, hvad der er mest demokratisk: kollektiv klasseundervisning med (eksempelvis) et ideal om lighed eller en individualiseret differentieret undervisning med (eksempelvis) et ideal om frihed.

Ad 3) En stor del af den demokratiforberevende del af skolens virke vedrører en række uformelle aspekter. Det vedrører ikke mindst elevernes forhold til hinanden i pauser, frikvarterer, uden for skolen, alle de ting, der sker uintenderet - de seneste historier fra medierne, mobberi og drilleri i klasserne, venskaber, klikker, inklusion og eksklusion, samværsformer etc. Man kan også nævne ting som den sociale sammensætning af elevgruppen, den etniske sammensætning af elevgruppen, sociale værdier i lokalsamfundet, skolens placering i lokalsamfundet.

Ad 4) Med det tilfældige curriculum henvises til helt tilfældige biprodukter af en eller flere af de øvrige aktiviteter. Der findes forskellige metaforer (med lidt forskellig betydning) for dette i form af "tavs viden" og "det skjulte curriculum" eller som her "biprodukter". Nogle gange er "omvejen ad hvilken" eller "den nødvendige omvej" noget, der bibringer en ubevidst erfaring, en ikke intenderet effekt eller lignende.

Ad 5) Alle de holdninger og værdier, der cirkulerer uformelt og tages som selvfølgelige (ikke planlagt, ikke intenderet, det, "man" bare gør, det, der udsagt "forventes"). Det vil sige alle de værdier, holdninger og praksisser, der i en vis forstand slet ikke opfattes som værdier og holdninger – og derfor netop ikke problematiseres som sådanne – da de bare er, som de er. Vaner, traditioner, ritualer med videre.

Som sagt er selve opdelingen ovenfor en fremstillingsteknisk konstruktion, da pointen egentlig er, at skolens demokratiske og demokratiserende virke på forskellige områder altid er "mere eller mindre" formelt og mere eller mindre uformelt, men skolens virke kan per definition naturligvis aldrig kan være fuldstændig intenderet eller fuldstændig tilfældigt.

Kundskaber versus deliberation

Hvis man til en indledning tager afsæt i en overordnet distinktion mellem en faglig (kundskabsformidlende) vinkling og en deliberativ (dialogbaseret) vinkling, så er det vigtigt at være opmærksom på, at de for så vidt begge kan have demokratiets kompleksitet for øje og være demokratisk dannende på hver sin måde.

Den faglige tradition, hvor det gælder om at bibringe eleverne politiske kundskaber, typisk ud fra et ideal om almen oplysning og almen dannelse, kan jo meget vel tage afsæt i fagligt arbejde med *forskellige* politiske ideologier og opfattelser, i at *forskellige* demokrati-idealere fremlægges og diskuteres, at *forskellige* ideologiers selvopfattelser og indbyrdes ligheder og forskelle præsenteres og diskuteres. Genstanden kan altså fint være verdens og de politiske systemers pluralitet og mangfoldighed, både hvad angår mangfoldigheden af

temaer og forskellige opfattelser af temaerne. Genstanden er samfundet som system og livsverden, sådan som samfundet foreligger beskrevet og generaliseret i lærebøger med videre. Et sådan undervisning kan med andre ord hvile på en forestilling om, at udbredelsen af oplysning og viden i sig selv har en (potentiel) demokratiserende funktion.

Man skal dog være opmærksom på, at forestillingen om, at det er godt (og demokratisk) med forskellige perspektiver på de problemer og problematikker, der måtte være den faglige genstand, ikke kan tages som en selvfølge. Ikke alle vil mene, at mangfoldigheden af meninger og holdninger og faglige perspektiver per definition altid er et demokratisk gode – endsige indbegrebet af demokrati. Det modsatte synspunkt er således, at det er bedst med udbredte fælles grundlæggende demokratiske værdier, der er indiskutable, da det styrker den sociale sammenhæng og sociale identitet med fælles opfattelser. Ofte opfattes den type af opfattelse som konservativ, da disse fælles værdier ofte defineres som (en bestemt opfattelse af) den nationale historie og kulturarv, begivenheder i demokratiets og nationens udvikling, national identitet og stolthed, den nationale religion, det nationale sprog, demokratiske principper eller lignende. Dette perspektiv vil således ofte lægge vægt på accepten af det eksisterende demokrati. I princippet kan fælles værdier dog være alle mulige tænkelige værdier og ideologier. Således kan den deliberative tankegang også selv opfattes som grundlæggende. Pointen i den sammenhæng er, at nok kan faglig viden distribueres mere eller mindre demokratisk, men viden som sådan er ikke demokratisk. Ikke al viden er lige relevant eller rigtig.

Den deliberative tradition vil typisk lægge mere vægt på en undervisningsform, hvor eleverne i mindre grad skal lære noget bestemt, idet læringen i høj grad består i elevernes faktiske deltagelse i klassens kommunikation, dialog og praksis. Det vil også sige, at genstanden i højere grad er klasserummet selv, elevernes egne erfaringer, den interne dialog og udveksling i klassen. Her bliver skolen så at sige i sig selv til en slags offentligt rum med dialog og meningsudveksling, hvor eleverne afprøver deres argumenter og dømmekraft med hinanden i klasserummet. Undervisningssituationen erstattes (mere eller mindre) af en kommunikationssituation, der således lægger vægt på den løbende diskussion som en art mål i sig selv, idet målet er opøvelsen af evnerne til at deltage i politisk kommunikation om tidens emner.

I den deliberative demokratiske proces, der kan karakteriseres som hvilende på et ideal om en slags *direkte samtaledemokrati*, er idealet, at alle har lige adgang til at komme til orde, at deltagerne er åbne for hinandens synspunkter, samt at alle tager hinandens indlæg op til seriøs overvejelse. Forestillingen er, at der derved fremkommer en diskussion eller problemløsningsproces, som kan føre frem til om ikke komplet enighed, så dog et kompromis. Idealet er med andre ord en fri proces, hvor deltagerne argumenterer frit og rationelt og løbende afstemmer deres synspunkter i forhold til hinanden, hvilket eventuelt ændrer deres eget oprindelige ståsted.

Tankegangen er samtidig, at dette er et udtryk for demokrati, fordi det angiveligt både

opretholder og udvikler demokratiet, der nemlig ses som defineret ved netop denne dialogbaserede kultur. Målet er ikke mindst at bidrage til denne kultur ved at øge forståelsen mellem deltagerne, styrke legitimiteten af beslutninger, aktivere til yderligere deltagelse og sætte deltagerens argumentation ind i en sfære, hvor den ved at blive forpligtet på at respektere fællesskabets mangfoldighed af synspunkter kan fungere som proces, der mindsker eventuelle tendenser til egoisme.

I et mere kritisk perspektiv kan man sige, at det deliberative ideal hviler på en ideologisk forestilling om demokrati som i sig selv et udtryk for (resultatet af) en oplyst, tolerant og magtfri offentlig dialog. Det kan jo i høj grad betvivles, om det reale demokrati hviler på – eller overhovedet defineres ved – en sådan proces. Selv om det som ideal kan karakteriseres som et smukt ideal, ikke mindst i pædagogiske kontekster, så er det ganske problematisk at hævde, at demokrati (som realitet) defineres ved en løbende dialog, hvor alle er lige og frie. Alle er naturligvis ikke er lige og frie til at indgå i den offentlige debat. I praksis vil det altid være en *politisk magtkamp* at afgøre, hvem der debatterer, om hvad de debatterer, med hvilken hensigt de debatterer, og hvorfor de i det hele taget debatterer. En mere generel kritik ville således være at pege på, at demokratiet tværtimod defineres ved den måde, hvorpå magten deles, uddelegeres, legitimeres, repræsenteres og udøves. Realpolitisk foregår det ikke (kun) i en deliberativ proces, der realpolitisk ganske ofte betragtes som en forhindring. Den deliberative proces vil i mange sammenhænge kunne opleves som besværlig, langvarig og vanskelig at styre.

Modstillingen mellem den faglige og den deliberative tradition opfattes ofte på den måde, at den *deliberative* er mere *aktiv* og udadvendt (for eksempel i forhold til skolens engagement i lokalsamfundet, skolens brug af ressourcer i lokalsamfundet, elevernes engagement i at løse skolens problemer eller lignende, hvor fokus i høj grad er på aktiviteterne som elevernes aktive deltagelsesprocesser med deraf følgende erfaringer), mens den *faglige* er mere passiv (da den fokuserer mere på arbejdet i klasserummet, det konkrete faglige indhold, brug af lærebøger, mere lærerstyret undervisningsform). I dansk praksis er det dog igen givetvis mest en gradsforskel. En fagligt orienteret undervisning kan godt inkludere aktiviteter, og en deliberativ undervisning vil også inkludere specifikke faglige elementer. Formuleret abstrakt: Et demokratisk fagligt indhold formidles altid i en undervisningsform, og en demokratisk undervisningsform er aldrig noget uden et fagligt indhold.

En styrkelse af skolens demokratiforberedelse?

Med hensyn til ønsket om at give et bud på en styrkelse af *den demokratiforberedende skole*, så den i (endnu) højere grad forbereder eleverne til deres liv som demokratiske borgere, så er det et ganske kompliceret spørgsmål. Det involverer nemlig uundgåeligt

spørgsmålet om, hvad det vil sige, at noget er mere demokratisk end noget andet. Og det involverer det lige så komplicerede spørgsmål om, hvad det vil sige, at en person er mere demokratisk dannet end en anden.

Om de to former for praksis – den faglige og den deliberative – i sig selv udvikler forskellige typer af borgere, er også vanskeligt at sige. Begge kan nemlig igen analytisk opdeles i to varianter:

Ser man først på den faglige undervisning, så opfattes den ofte som lidt synonym med en traditionel opdragelse af eleverne til bestemte mere eller mindre indiskutable værdier, hvor undervisningen har til formål at bibringe eleverne nogle grundlæggende normer og værdiopfattelser, der i høj grad er styret af de anvendte lærebøger. Den faglige undervisning behøver imidlertid ikke at have den orientering, men kan som omtalt netop være baseret på pluralisme af holdninger, der således bevidst undgår (eller i det mindste har som ideal at undgå) at indoktrinere bestemte synspunkter ved altid at fastholde en pluralitet af faglige perspektiver, hvor der således anlægges en ret abstrakt ”akademisk” vinkel.

Tilsvarende kan den deliberative dialogbaserede undervisning være mere eller mindre styret i retning af at udvikle konsensus om normer og værdiorienteringer, idet formen kan være mere eller mindre lærerstyret og mere eller mindre reguleret af bestemte eksplicite eller implicite værdier. Det kan let ske, bevidst eller ubevidst, at bestemte holdninger og værdier tillægges større vægt end andre, hvis målet med dialogen i realiteten er at nå til enighed. Hvis det er tilfældet, kan en faglig undervisning for så vidt være mere demokratisk, da den ofte vil have lettere ved at respektere mangfoldigheden af abstrakte synspunkter, hvor den konkrete dialog i klassen kan tendere i retning af en moralisme. Omvendt fremhæves det ofte som en fordel ved den dialogbaserede, at den tager afsæt i den konkrete mangfoldighed af meninger og værdier, der måtte være i klassen, hvorved den kan udvikle en fælles forståelse for forskellighed, mangfoldighed etc. og styrke den sociale forståelse ved at styrke den gensidige anerkendelse. I en vis forstand forudsættes dog, at den mangfoldighed rent faktisk findes i klassen, hvor eleverne reelt ofte vil være af forholdsvis ens baggrund.

Tankegangen i dette papir er, at hvis man endelig skal give et bud på, hvad der er ”mest demokratisk”, så er det på en måde paradoksalt nok den position, der vedstår sig en række indbyggede paradokser eller modsætninger.

På baggrund af tankerne ovenfor kan man foreløbig opsummere, at der er en række modsætninger på spil i den demokratiforberevende undervisning – uanset hvad det er for en type. Enhver undervisning i et demokratiserende perspektiv udspiller sig i dilemmaet mellem på den ene side at skulle og ville operere med *grundlæggende fælles værdier* og *samtidig anerkende forskellighed* og mangfoldighed af værdier. Forholdet mellem *flertal* og *mindretal* er en konstant udfordring både i demokratisk teori og demokratisk praksis. Og *forholdet mellem universelle værdier og lokale værdier* er et grundproblem for enhver refleksion over, hvad demokrati overhovedet vil sige. Dertil kommer, at man om al un-

undervisning vedrørende normer kan sige, at den vil finde sted i et mellemrum mellem at *tilpasse til givne normer og udøve kritik over for givne normer*. Samtidig er det et løbende dilemma, hvordan man afstemmer *det faglige demokratiske indhold med en deliberativ demokratisk undervisningsform*. Dette spiller sammen med en diskussion om, hvorvidt målet er at danne eleverne til at være *aktive eller passive* deltagere i ovennævnte dilemma mellem accepten af værdier og kritikken af værdier. Der er desuden et dilemma mellem *lærerstyret og elevstyret undervisning*, da det i et demokratiperspektiv ikke entydigt giver sig selv, at den ene form er mere demokratisk end den anden, da ingen af de rene former kan karakteriseres som demokratisk. Dertil kommer hele diskussionen om, hvordan skolens interne formelle demokrati organiseres (elevråd, lærerråd, forældre, skoleledelse etc.). Demokratiet og demokratisk dannelse kan jo både udvikles i forhold til "systemet" og i forhold til "kulturen".

Det er nærliggende og ret udbredt at beskrive ovenstående dilemmaer som sammenhængende i to ret klare typer af undervisning. Det vil sige *faglig-passiv-universel-normtilpassende-lærerstyret* praksis på den ene side og *deliberativ-aktiv-mangfoldig-kritisk-elevstyret* praksis på den anden side. Det er da også klart, at de hypotetisk set kan hænge sådan sammen, da den slags værdier har det med at hænge sammen med hinanden. I den offentlige debat ser man ofte modstillingen fremstillet som en ideologisk modsætning mellem "den sorte skole" på den ene side og "rundkredspædagogik" (reformpædagogik) på den anden side. Problemet er dog, at den fremstilling i sig selv er ideologisk. I praksis udfolder modsætningen sig i mere blandede undervisningsformer, hvor undervisningen mere eller mindre trækker på alle aspekter. Når fremstillingen af modsætningen i sig selv bliver ideologisk, så hænger det sammen med, at det ikke anerkendes, at *demokratiet og den demokratiske dannelse nødvendigvis bliver til i og med disse dilemmaer*. Man kan altså ikke bare "vælge det mest demokratiske". Det mest demokratiske er at forholde sig til dilemmaerne. Demokratiet er, hvad det gøres til. Den politiske dannelse er opøvelsen af en dømmekraft i forhold til disse dilemmaer.

En helt overordnet problematik, hvis man vil vurdere det demokratiske ved en given undervisningspraksis, vedrører i øvrigt det forhold, at et pædagogisk forhold aldrig *i sig selv* kan være demokratisk, da lærer-elev-relationen netop er karakteriseret ved at være et ulige (magt)forhold. Spørgsmålet kan derfor siges at være, hvordan man omgås det forhold på en ikke upassende måde.

Pointen er derfor, at det *i princippet* kan være lige så demokratisk at bedrive en faglig undervisning som en deliberativ undervisning, da det blot er to varianter af det grundlæggende ulige forhold. Derfor er det på en vis måde mest præcist, når det i folkeskoleloven hedder, at undervisningen skal forberede til demokrati, da det pædagogiske arbejde i sig selv aldrig kan være demokratisk. Skolen kan naturligvis være mere eller mindre demokratisk – i en eller flere betydninger af demokrati – men den er grundlæggende karakteriseret ved, at eleverne netop ikke er myndige borgere, men underlagt skolen som offentlig myn-

dighed. Skolens opgave er jo også netop at forberede eleverne til deres liv som borgere, hvori jo ligger en forestilling om, at eleverne skal bibringes en demokratisk dannelse, som de (underforstået) ikke allerede har. Skolens særlige status betyder imidlertid også, at skolen på den ene side kan (vælge at) være mere demokratisk end det omgivende samfund (den kan praktisere former for undervisning, beslutninger, debatter, omgangsformer etc., der er tilrettelagt, så de er mere *direkte* demokratiske end i samfundet generelt – for eksempel i en deliberativ undervisning) og *på den anden side* kan den i en vis forstand kun være udemokratisk, da det pædagogiske forhold aldrig kan ophæve sin principielle ikke-demokratiske karakter. Selv på skoler med direkte elevdemokrati vil der være beslutninger og prioriteringer, der kun kan tages af skolens ledelse. Idealet om mere direkte demokrati har i øvrigt det problem, der også er et problem for idealer om aktiv deltagelse, nemlig at demokrati grundlæggende handler om magtens deling. Derfor handler demokrati lige så meget om alt det, som man som borger (eller elev) enten ingen indflydelse har på, ikke kan deltage i, kun har lille indirekte indflydelse på, kun kan få indflydelse på i bestemte afgrænsede former etc., som det handler om indflydelse. Demokrati i moderne repræsentativ parlamentarisk forstand betyder netop ikke, at alle (direkte) er med til at beslutte alt. Derfor handler den demokratiske dannelse lige så meget om afmagt som om magt.

Den demokratiske stat og det demokratiske civilsamfund

Hele konstruktionen med modstillingen af faglig vidensformidling versus processuel debat kan siges at modsvare den klassiske opdeling af demokratiet i formelt politisk system (stat) og livsform (civilsamfund). Til denne overordnede opdeling knytter sig også en opdeling af borgerens roller og funktioner i henholdsvis statsborger og medborger. I skolen møder eleverne også et formelt system på den ene side (skolens ledelse, love, regler, besluttede organer, uddelegeret magt, forskellige former for medbestemmelse) og en livsform (det sociale liv, som det foregår i klasserne, frikvartererne, traditioner, vaner, praksisser etc.), hvor eleven i metaforisk forstand altså er henholdsvis ”skole-statsborger” og ”skole-medborger”. Den eventuelle elevmedindflydelse vil tilsvarende kunne vedrøre enten skolens formelle demokrati (elevråd, repræsentation i råd og nævn) eller skolens som demokratisk livsform (bidrage aktivt i det sociale liv, debat, dialog, deliberation).

Eftersom den danske folkeskolelov understreger, at skolen *forbereder eleverne til et allerede foreliggende* demokrati, så kommer lovtæksten jo til at signalere, at dette samfund per definition er demokratisk, og at det allerede findes i en forholdsvis præcis betydning, hvorfor skolens opdrag er at praktisere selvsamme demokrati med henblik på at forberede eleverne på deres liv som voksne borgere.

Selv om det naturligvis heller ikke er helt forkert, så tager formuleringen ikke tilsvarende bestik af, at det netop ikke altid er klart, hvordan demokratiet udvikler sig og hvorfor. Lovteksten bærer således lidt præg af, at den er tænkt i forhold til det velfærdsstatslige demokrati sidst i det 20. århundrede, hvor man lettere kunne definere forholdsvis klare mål for en demokratisk dannelse.

Det hænger netop sammen med ovennævnte modsætning mellem stat og livsform (civilsamfund), idet velfærdsstaten/velfærdssamfundet netop funderede sig på en forestilling om, at en demokratisk stat og et demokratisk civilsamfund er to sider af samme sag, hvor den demokratiske medborger i det demokratiske civilsamfund er inkarnationen af den demokratiske stat. I den sammenhæng blev det således opfattet som et demokratisk gode, at skolen var decentraliseret kommunalt, og at friskoler og lilleskoler kunne bidrage til den demokratiske mangfoldighed på institutionsniveau. I en dansk sammenhæng var idealet i en lang periode efter 2. verdenskrig sammenblandingen af demokrati som system og demokratiet som livsform (samtale). Den dobbelthed kendes på borgerniveau som antydning fra dobbeltheden af statsborger (borgerens relationer til systemet) og medborger (borgerens relationer til de andre borgere i civilsamfundet). Selv om det danske sprog kendetegnes ved at rumme denne dobbelte betegnelse, så var ideologien ikke desto mindre, at system og livsverden i et demokratisk samfund er (og bør være) to sider af samme sag. Den gode borger i det gode samfund. Således er forestillingen om foreningslivets demokratiske organisering og demokratiske betydning stadig en levende forestilling i Danmark. Forestillingen om det levende (danske) ord er også fortsat levende (eller i det mindste ikke død). I skolesammenhæng kunne dette ses ned på niveauet for ”klassens time”. I et demokrati skal der være tid til den løbende dialog: Mens man spiser et stykke kage, diskuteres, hvordan kagen skal skæres. Man kan sige, at denne udvikling er ganske typisk for vestlige nationale velfærdssamfund, hvor fokus i høj grad har været på den nationale demokratiske identitet via sprog, kultur og historie, og hvor man typisk konstruerer en ideologi om, at der generelt er et uproblematisk samspil mellem stat og civilsamfund. Selv om den periode på mange måde kendetegnedes ved mere tydelige politiske og ideologiske konfliktakser end i dag (den kolde krig, højre-venstre-opdelingen af politik), så var det demokratiske indhold i fremskridtstanken og velfærdspolitikken det fælles omdrejningspunkt fra den enkelte borger til skoleklassen til statsapparatet.

Tidens tendens

Udviklingen i de seneste årtier har imidlertid på en række punkter betydet, at sammenknytningen mellem demokratisk stat og demokratisk civilsamfund på en række punkter udfordres. For det første er en række af de mest presserende politiske problemer blevet

globale (klimapolitik, anti-terrorpolitik, sundhedspolitik, befolknings sammensætning, kriminalitet, immigration, energipolitik) eller knyttet til globaliseringen (de nye vækstøkonomier, industrisamfundets omlægning til videnssamfund, risikosamfundet etc.). For det andet er en række politiske temaer blevet europæiserede (udvidelsen af EU, euroens udvikling, udvidelsen af europæiske fælles politikområder etc.). For det tredje er immigration og tendensen i retning af mere etnisk sammensatte befolkninger en vigtig politisk udfordring. Som et fjerde punkt kan nævnes digitaliseringen af nyhedsmediernes, nye former for social kommunikation mellem mennesker og anvendelsen af digital vidensdeling i skolerne. Disse aspekter af en aktuel udvikling er naturligvis også af betydning for, hvordan man overhovedet kan definere borgerens demokratiske rolle i en globaliseret verden, hvor beslutninger ofte tages på niveauer over de nationale demokratiske parlamenter. Det har naturligvis også konsekvenser for skolen som institution og for de borgere, som skolen (ud)danner. Skolen har jo til opgave at forberede eleverne til dette samfund under udvikling.

Det er klart, at også tidligere demokratiske samfund var dynamiske. I den forstand er det naturligvis ikke en ukendt opgave for skolen at forberede eleverne til en ukendt fremtid, men det nye er ikke mindst, at de globale udfordringer er blevet så markante, at de bidrager til at ændre på de nationale staters status og selvopfattelse i sammenhæng med transnationale problemer, hvilket også får betydning for den måde, hvorpå samtidens stat udvikler sine institutioner.

Selv om skolen på en måde altid har været en institution, som på den ene side kan siges netop at have den funktion at fungere på et lidt abstrakt niveau, hvor undervisningen er relativt uafhængig af de konkrete politiske magtkampe til fordel for mere generelle kundskaber, så må skolen omvendt også altid ses som et spejl af samfundet, hvor samfundets politiske, sociale og økonomiske idealer og problemer også er skolens idealer og problemer.

Hvor man kan sige, at der i mange år eksisterede en overordnet konsensus om idealer for skolen som demokratisk rum baseret på værdier som fri debat, ytringsfrihed, åbenhed, ligeværd, socialt samvær, fællesskabsfølelse og sammenhold – udfoldet i en kombination af faglighed og deliberation – så har de senere års reale skolepolitik i mange lande, herunder Danmark, ændret karakter. Der er i en lang proces etableret et nyt fokus på stærkere kundskabsformidling i bestemte nøglefag, indlæring, nationale test, offentliggørelse af karakterer, internationale komparationer, nedtoning af kreative fag, disciplin, klasserumsledelse, stærkere skoleledelse, lukning af små skoler, vanskeliggørelse af oprettelse af friskoler, problematisering af klassens time, nedtoning af klasselæreren, udvikling af standarder for faglige mål for de enkelte fag – i en generel politisk centralisering af skolepolitikken. I denne udvikling ses skolerne typisk som værende i intern konkurrence om deres overlevelse, deres kvalitet, deres synlighed og deres resultater. I de senere år har denne udvikling ikke mindst været underbygget af forestillinger om, at man ud fra internationale sammenligninger kan

implementere det, der tager sig ud som den bedste praksis.

Skolernes interne konkurrence antages i sidste ende at være til gavn for den nationale konkurrenceevne. Den demokratiske vinkel på skolen har det derfor svært i praksis, når skolens opdrag ikke bliver at bidrage til det demokratiske civilsamfund i en demokratisk stat, men i sidste ende får sat sine betingelser af udviklingen i den (ikke-demokratiske) globale markedsøkonomi. Den enkelte elev omtales oftest i kategorier som ansvar for egen læring, ansvar for egen kompetenceudvikling, selvledelse, selvdannelse, selvevaluering, selvfremstilling i elevplaner etc., hvor fokus i høj grad kommer på en individualiseret tilgang, der ikke nødvendigvis er direkte udemokratisk, da den jo finder sted i en demokratisk stat, men fokus skifter fra fællesskab til individ, fra skolen for livet til skolen for deltagelse i den globale konkurrence. Denne tendens er på ingen måde specielt dansk, men kan findes i en lang række sammenlignelige lande.

Målsætningen med skolen er ikke længere, at den skal være demokratisk, men at den skal score mindst i top 5 på internationale rankings på disse rankinglisters betingelser. Det paradoksale er, at det eneste punkt, hvor det allerede er lykkedes, er på området for demokratiske kundskaber og færdigheder. I en verden, hvor mennesker kæmper desperate kampe for frihed og demokrati, burde det være en tanke værd, at Danmark i globaliseringens konkurrenceideologis navn risikerer at smide skolens smukkeste barn ud med badevandet. Den nye verdens borger skulle gerne forblive en demokratisk dannet borger med demokratisk dømmekraft. Måske det endda er en relevant konkurrenceparameter.

I øvrigt er udviklingen naturligvis ikke direkte udemokratisk, men netop den type idealer om demokrati, der kunne opstå i sammenkoblingen af den danske velfærdsstat og det danske velfærdssamfund, har vanskelige tider under den globaliserede økonomi. I denne udvikling er det en udfordring for skolen at definere det aktuelle indhold i en tidssvarende demokratisk dannelse. Pointen er måske også, at det slet ikke er skolen, der definerer den. Samfundet får de borgere, som det fortjener.

Supplerende tabeller til redegørelse h

UNGES POLITISKE DANNELSE
– I ET INTERNATIONALT
PERSPEKTIV

Af Michael Hedelund, chefkonsulent
DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd

Om redegørelsen

Nedenstående er en opsamling på den seneste International Civic and Citizenship Education Study fra 2009. ICCS undersøger grundlæggende elevers evne til at forstå, analysere, fortolke, vurdere og forklare forskellige spørgsmål, der omhandler aspekter af det at være borger i et demokratisk samfund. Undersøgelsen baserer sig på svar fra over 140.000 skoleelever i 8. klasse (dvs. 14-15-års-alderen) på over 5.300 skoler. Samtidig er der indhentet svar fra ca. 62.000 lærere og 5.000 skoleledere. Af de 38 deltagende lande er 4 fra Norden, 22 fra det øvrige Europa, 6 fra Latinamerika og 6 fra Asien/Oceanien. Tilsvarende undersøgelser er tidligere gennemført i 1971 i 9 lande og i 1999 i 28 lande.

Herunder gives en kortfattet præsentation af de væsentligste resultater. Fokus er rettet mod de danske elevers politiske dannelse i forhold til lande, som vi normalt sammenligner os med. For en nærmere gennemgang af undersøgelsesmetode og mere fuldstændig sammenfatning af undersøgelsen henvises til DPU's uddybende rapporter.[1]

Samlet resultat

Danske og finske unge er verdensmestre i demokrati. Det er den overordnede konklusion fra forskerne bag ICCS-undersøgelsen. Som det fremgår af nedenstående tabel, er 8. classes elever fra Danmark og Finland de bedst politisk dannede unge. Det er samtidig interessant, at danske 14-15-årige er bedre forberedt til demokratiet end østrigske 14-15-årige, når man tager i betragtning at Østrig (nr. 24) allerede har indført 16-års valgret. Ligeledes ift. Norge (nr. 18), der er langt fremme med planer om at nedsætte valgretsaldere til 16 år.

Tabel 1 ICCS 2009 – Samlet testresultat.

Nr.	Land	Gennemsnit score
1	Finland	576
2	Danmark	576
3	Sverige (9. klasse)	(574)
4	Syd Korea	565
5	Taiwan(Taipei)	559
6	Norge (9. klasse)	(538)
7	Sverige	537
8	Polen	536
9	Irland	534
10	Schweiz	531
18	Norge	515
24	Østrig	503
36	Indonesien	433
37	Paraguay	424
38	Den Dominikanske Republik	380
ICCS gennemsnit		500

Kilde: ICCS 2009. [2]

Køn

Blandt de nordiske lande er Danmark i front, hvad angår kønsforskelle ift. politisk dannelse. Der er således kun 8 procentpoints forskel mellem danske drenge og pigers politiske dannelse. Det skal også ses i sammenhæng med, at de danske drenge opnår det bedste testresultat blandt alle drengegrupper i de 38 lande. De danske piger har det næsthøjeste testresultat, kun overgået af de finske piger.

Tabel 2 ICCS 2009 - Testresultat opgjort efter køn

Placering	Land	Piger	Drenge	Forskel
1.	Guatemala	435	434	-2
2.	Colombia	463	461	-3
3.	Belgien (flamsk)	517	511	-6
4.	Schweiz	535	528	-7
5.	Danmark	581	573	-8
9.	Østrig	513	496	-16
17.	Sverige	549	527	-21
20.	Norge	527	504	-23
25.	Finland	590	562	-28
ICCS gennemsnit		511	489	-22

Kilde: ICCS 2009. [3]

Demokratiopfattelse

Generelt er alle deltagere i ICCS-undersøgelsen positive over for demokratiske værdier.

Tabel 3 ICCS 2009 – Tilslutning til demokratiske værdier.

Placering	Land	Ytringsfrihed	Rettigheder	Frie valg	Protest mulig	Gennemsnit
1.	Finland	99	95	92	94	91
2.	Polen	98	95	97	95	91
3.	Irland	98	96	96	94	89
4.	Litauen	98	97	96	97	89
5.	Danmark	98	97	97	94	89
8.	Sverige	97	95	95	96	88
24.	Østrig	98	91	93	90	85
25.	Norge	98	96	95	95	85
ICCS gennemsnit		98	95	94	92	86

Kilde: ICCS 2009. [4]

Samlet set er 86 procent *for* ytringsfrihed, *imod* nepotisme i det politiske system, *imod* et privat monopol på medierne, *for* sociale og politiske rettigheder, *for* fri kritik af regeringen, *for* frie valg, *for* muligheden for at protestere og *imod* voldelige protester.

Danske elever er femtebedst på dette felt og samtidig det eneste nordiske land, hvor eleverne ligger signifikant over gennemsnittet på alle parametre.

Politisk selvtillid

De nordiske lande scorer generelt lavt, hvad angår de unges politiske selvtillid. Helt i bund er de finske elever, mens de danske elever med den højeste score blandt de nordiske lande lige akkurat lander på gennemsnittet af samtlige 38 lande. Det er imidlertid ikke et prangende resultat taget i betragtning at de – jf. folkeskolens formålsparagraf – skal være forberedte på et aktivt medborgerskab. Selvom de danske unge – sammen med finske unge – er verdensmestre i demokrati, føler de sig alligevel usikre på, om de kan deltage i demokratiet.

Tabel 4 ICCS 2009 - Politisk indre selvtillid.

Placering	Land	Scalacore
1.	Indonesien	56
2.	Thailand	55
3.	Den Dominikanske Rep.	55
4.	Guatemala	55
5.	Grækenland	53
18.	Østrig	50
21.	Danmark	50
28.	Norge	48
30.	Sverige	47
35.	Finland	45
ICCS gennemsnit		50

Kilde: ICCS 2009. [3]

Holdning til valgdeltagelse

Som det fremgår af nedenstående tabel, så forventer et stort flertal af eleverne i alle lande at stemme til nationale valg som voksne. Danske 14-15-årige ligger også her i top og mener i højere grad end unge i de andre nordiske lande, at man skal stemme ved valg. Sammenholdes dette med den forrige tabel, er der tydeligvis en vilje til at ville stemme, men samtidig også en tilstrækkelig lav selvtillid, der potentielt påvirker senere deltagelse i negativ retning.

Tabel 5 CCS 2009 - Holdning til at stemme ved nationale valg.

Placering	Land	Procentdel, der vil stemme
1.	Guatemala	94
2.	Indonesien	92
3.	Colombia	90
4.	Danmark	89
5.	Paraguay	89
14.	Finland	85
17.	Sverige	85
19.	Norge	83
20.	Østrig	82
<i>ICCS gennemsnit</i>		<i>81</i>

Kilde: ICCS 2009. [3]

Litteratur

- [1] DPU: www.dpu.dk/omdpu/centerforgrundskoleforskning/internationaleundersoegelser/iccs/
- [2] Bruun, Jens og Lieberkind, Jonas (2011): "Unge politiske dannelse", DPU, Aarhus.
- [3] Bruun, Jens og Lieberkind, Jonas (2011): "Unge politiske dannelse", DPU, Aarhus.
- [4] Bruun, Jens og Lieberkind, Jonas (2011): "Unge politiske dannelse", DPU, Aarhus.
- [5] Bruun, Jens og Lieberkind, Jonas (2011): "Unge politiske dannelse", DPU, Aarhus.
- [6] Bruun, Jens og Lieberkind, Jonas (2010): "De første resultater", DPU, Aarhus.

Redegørelse

UNGE, SOCIALE MEDIER OG POLITIK

Af Jens Hoff, professor i statskundskab, Københavns Universitet
og Lisbeth Klastrup, lektor, IT-Universitetet i København

Unge, sociale medier og politik

1. Indledning og baggrund

Temaet for denne rapport er samspillet mellem politik og sociale medier hos unge; her defineret som personer mellem 16 og 25 år. Baggrunden for arbejdet med rapporten er, at Valgretskommissionen i begyndelsen af 2011 henvendte sig til os med en anmodning om at udfærdige en rapport, som skulle analysere dette tema. Efter afklaring af det nærmere indhold af analysen og betingelser for arbejdet blev der den 14. marts indgået aftale om udfærdigelse af rapporten.

Af det relativt korte oplæg til undersøgelsen fremgår det, at de spørgsmål, som Valgretskommissionen især er interesseret i at få belyst, er:

- Hvilken rolle spiller de nye sociale medier for dannelsen af unges politiske interesse?
- Hvilken sammenhæng, om nogen, er der mellem den politiske aktivitet, der udspiller sig på de sociale medier, og det institutionelle/formelle demokrati?

Det fremgår endvidere af oplægget, at Valgretskommissionen er interesseret i at få belyst, hvilken type politisk engagement der finder sted på de sociale medier, hvordan unge engageres politisk på de sociale medier, samt hvilke erfaringer der i den forbindelse er gjort i udlandet; især USA, hvor denne udvikling antages at være længst fremme.

På denne baggrund har vi valgt at strukturere rapporten på følgende måde: I afsnit 2 tages der udgangspunkt i den internationale debat om unge, sociale medier og politik. De antagelser, som debatten hviler på, analyseres, og deres relevans for danske forhold undersøges. I afsnit 3 ses der på danske unges brug af og opfattelse af sociale medier generelt, og i afsnit 4 fokuseres der på den politiske brug af sociale medier og sammenhængene mellem brugen af sociale medier og forskellige former for politisk aktivitet. Endelig rummer afsnit 5 en konklusion og anbefalinger til politiske aktører vedr. brugen af sociale medier i deres politiske praksis.

De data, der er anvendt som grundlag for rapporten, er først og fremmest en række statistiske undersøgelser vedr. unges brug af sociale medier og deres politiske aktivitet, foretaget af os selv og andre. Dernæst har vi gennemgået den stadig relativt begrænsede internationale (engelsksprogede) litteratur om dette emne, og endelig har vi foretaget 3 fokusgruppeinterview med forskellige grupper af unge mellem 14 og 19 år med henblik på nærmere at indkredse unges forståelse af politik og samspillet mellem deres aktivitet på de sociale medier og on- og offlinepolitik. Disse interviews er foretaget i april 2011.

2. Facebook-revolutioner og politisk apati

Spørgsmålet om internettets og senest de sociale mediers politiske potentiale har været en af de gennemgående diskussioner i forbindelse med samspillet mellem internet og politik siden internettets folkelige gennembrud i starten/midten af 1990'erne. Diskussionerne har bølget frem og tilbage mellem ”cyberoptimister” og ”cyberpessimister” (Van de Donk, Snellen & Tops 1995, Bellamy & Taylor 1998, Hague & Loader 1999, Hoff, Horrocks & Tops 2000), og mens analyser af den politiske brug af nettet i de vesteuropæiske lande og USA i de senere år i overvejende grad synes at have underbygget cyberpessimisternes opfattelse af nettets begrænsede politiske/demokratiske forandrings-potentiale, har de nylige revolutioner i Egypten og Tunesien og opstande i en række andre mellemøstlige lande givet cyberoptimisterne ny vind i sejlene. Især sociale medier som Facebook, YouTube og Twitter er her blevet brugt til at informere om regimernes undertrykkende praksisser og til at organisere protester og demonstrationer.

I USA og England har diskussionen om unge, sociale medier og politik i stor udstrækning taget udgangspunkt i en konstatering af en udbredt politisk apati blandt unge, som kommer til udtryk ved, at unge er mindre engagerede i politik end ældre målt på parametre som valgdeltagelse, partimedlemskab, deltagelse i protestmøder, politiske donationer mv. Samtidig har man konstateret, at unge er mindre tilbøjelige til at læse en daglig avis, se nyheder på tv eller lytte til nyheder på radio (se f.eks. Baumgartner & Morris 2010). Denne tilsyneladende politiske apati hos unge har skabt en bekymring i politiske partier, i regering og forvaltning og blandt politiske og akademiske analytikere for det demokratiske medborgerskabs fremtid. Som et muligt redskab til bekæmpelse af denne apati har interessen centreret sig om internettet eller mere specifikt de sociale medier, som en stærkt stigende andel af især unge anvender til en række forskellige formål, og som de anvender en betydelig del af deres fritid på (se nedenfor). Forhåbningen om de sociale medier som en form for ”teknologisk fix” til løsning af demokratiets problem med at engagere de unge er yderligere blevet styrket af et antal succeshistorier, hvor internettet/sociale medier er blevet brugt til bl.a. fundraising, mobilisering af sympatisører og koordinering af offline-møder og demonstrationer. Første eksempel var Howard Deans kampagne for at blive nomineret som Demokraternes præsidentkandidat i 2004, hvor hans MoveOn.org listserv fik næsten 3 millioner medlemmer og blev brugt til både informationsspredning og til at skabe muligheder for politisk engagement (Krueger 2006). Senest har Barack Obamas præsidentkampagne i 2008 demonstreret internettet og de sociale mediers muligheder for netop fundraising og mobilisering af politiske sympatisører samt organisering af forskellige politiske events. Det samme har forskellige ngo'ers og enkeltpersoners brug af de sociale medier (eksempelvis BandAid).

Valgretscommissionens oplæg til denne undersøgelse synes på mange måder at knytte an til samme demokratiske bekymring og samme forhåbning til de sociale mediers demo-

kratiske potentiale som hos de ovenfor nævnte partier, politikere og analytikere. Netop derfor kan der være god grund til at rette et kritisk blik mod de forudsætninger, som disse antagelser hviler på. Er de rigtige, og kan de også siges at gælde danske forhold? Konkret betyder det, at vi først vil se på, om det er rigtigt, at danske unge er karakteriseret ved samme politiske apati som unge i USA og England, og dernæst på, hvilke former for politik der foregår på de sociale medier, og om der er nogen sammenhæng mellem den politik(dannelse), der eventuelt foregår her og mere traditionelle former for offlinepolitik. Inden vi gør det, skal vi dog kort se på, hvordan den akademiske litteratur har behandlet sammenhængen mellem unges ringe politiske deltagelse og internettet/de sociale mediers rolle i den forbindelse.

I sin bog ”Young Citizens in the Digital Age” (Loader (ed.) 2007) peger Brian Loader på, at der er to forskellige fortolkninger af mønstret i unges politiske deltagelse (i USA og England, men også i en række andre lande). Der er for det første det, han kalder ”misfornøjelses-perspektivet” (the disaffected citizen perspective), som fortolker mønstret i unges politiske deltagelse som et tegn på voksende politisk apati og tilbagetrækning fra offentlig aktivitet. I modsætning hertil står ”kulturfor skydningsperspektivet” (the cultural displacement perspective), som fremhæver, at unge ikke nødvendigvis er mindre interesserede i politik end tidligere generationer, men snarere, at traditionel politisk aktivitet ikke synes at adressere de problemer, der optager de unge eller passer med ungdomskulturen. De traditionelle politiske praksisser erstattes hos unge af demokratiske udtryksformer, som vedrører hverdagsliv og identitetskonstruktion i et globalt informationssamfund. Det er m.a.o. ikke de unge, der er blevet politisk apatiske, men snarere de politiske repræsentanter, der er fjerne og selv-optagede og ude af stand til at sætte sig ind i unges erfaringer og livsperspektiver. Denne tendens hos de unge afspejles også i Aaron Davis’ omfattende studie af politiske aktører i England. Her påpeger han en generel udvikling hen imod et ”tykt” elitært demokrati båret af de nye medier: De professionelle politiske aktører bliver aktive gennem flere kanaler, mens almindelige mennesker bliver mere og mere fremmedgjorte fra den politiske sfære (Davis 2010).

Disse to perspektiver skal betragtes som en form for yderpunkter eller idealtyper, og Loader hævder (op. cit:3), at de fleste, der har skrevet om unges politiske deltagelse, befinder sig et sted imellem disse to yderpunkter. Mere interessant i denne forbindelse er imidlertid, at de to perspektiver også synes at give anledning til to forskellige tilgange til medierne, herunder de sociale medier. De politiske partier eller institutioner, som arbejder ud fra ”misfornøjelses-perspektivet”, synes at fokusere på, at internettet/de sociale medier kan bruges som ekstra demokratisk kanal til unge. Dette kræver dog at f.eks. Facebook-profiler, YouTube-videoer, podcasts, mv. designes på en tidssvarende måde, der er i stand til at ramme og interessere de unge. I modsætning til denne ”top-down”-strategi ser de partier, organisationer m.fl., som arbejder ud fra ”kulturfor skydningsperspektivet”, de unge som væsentlige aktører i skabelsen af et demokratisk medborgerskab i det senmo-

derne samfund. I skabelsen af dette medborgerskab spiller de nye digitale rum (Facebook, MySpace, YouTube, blogs, mv.) en betydelig rolle (en "bottom-up"-strategi).

I forlængelse af de forskellige tilgange til de sociale medier i de to perspektiver synes det også klart, at de to perspektiver fokuserer på forskellige former for politiske praksisser, og at de også tenderer mod at have forskellige syn på mediernes effekt på de unge. Mens "misfornøjelsesperspektivet" fokuserer på institutionaliserede "traditionelle" former for politik som valgdeltagelse, partimedlemskab, demonstrationer, o.lign., så fokuserer "kulturforskydningsperspektivet" på ikke-institutionaliserede former for politik såsom interaktion i ikke-hierarkiske, fleksible og personaliserede relationer, i nationale og transnationale netværk, osv. Hvad angår de forskellige syn på mediernes effekt på unge, peger forskere, der hælder mod "misfornøjelsesperspektivet", på mediernes negative indflydelse på politisk deltagelse, på offentligheden og på samfundets sociale kapital (f.eks. Postman 1987, Putnam 2000, Habermas 1989). "Kulturforskydningsperspektivet" derimod er mere optaget af de muligheder, de sociale medier giver for politisk deltagelse og socialisering ud fra det nævnte bredere syn på, hvad politisk deltagelse er og kan være.

Som en første afklaring af, hvilket af disse to perspektiver der har mest for sig i dansk sammenhæng, vil det være formålstjenligt at se på de nyeste tal for unges politiske deltagelse i Danmark.

Disse tal viser ganske overraskende, og i modsætning til engelske og amerikanske tal, at aldersgruppen mellem 16 og 25 år på en række områder er mere politisk aktiv end alders-

Table 1 Politisk aktivitet i forskellige aldersgrupper. Procent, der svarer ja til nogensinde at have deltaget i pågældende aktivitet.

	16-25 år	15-17 år
Facebook-gruppe eller lign.	39	10
Underskriftindsamling	39	28
Demonstration	35	23
Debatmøde	27	24
Aktive politiske indkøb/boykot	19	18
Debat på nettet	18	11
Medlemskab af politisk forening	15	21
Brev til politiker	8	14
Læserbrev	8	14
Kontaktet medier med politisk sag	5	7
Doneret penge til politisk aktivitet	5	10
Har ikke deltaget i politiske aktiviteter	29	43

Kilde: Gallup for DUF, november 2010.

gruppen over 25 år. Det gælder først og fremmest de mindre institutionaliserede deltagelsesformer som deltagelse i Facebook-gruppe af politisk karakter, underskriftindsamlinger, demonstrationer og debat på nettet, mens aldersgruppen over 25 er mere politisk aktiv, når det gælder de mere "traditionelle" former for deltagelse som f.eks. medlemskab af en politisk forening (f.eks. parti), at skrive læserbreve eller donere penge til politiske aktiviteter.¹ Det vil på denne baggrund være forkert, i dansk sammenhæng, at karakterisere unge som politisk apatiske. Faktisk ser vi, at der er betydeligt flere i gruppen over 25 (43 procent), som aldrig har deltaget i ovenstående typer af politiske aktiviteter, end i gruppen af personer under 25 (29 procent).

Det billede af politisk aktivitet, som vi ser hos gruppen af unge under 25, synes m.a.o. i stor udstrækning at svare til det billede af unges politiske aktivitet, som findes i kulturforsknings-perspektivet. I dette perspektiv ses de traditionelle politiske praksisser netop at blive erstattet af nye politiske aktivitetsformer, som vedrører hverdagsliv og identitetskonstruktion i et globalt informationssamfund, og som i høj grad retter sig mod at gøre en forskel her og nu.

For vores videre analyse betyder dette, at vi i et vist omfang kan glemme den ovennævnte type af bekymring for samfundets demokratiske udvikling og i højere grad fokusere analysen på, hvorledes unge indgår som aktører i skabelsen af et demokratisk medborgerskab, og hvilken rolle de sociale medier spiller i den sammenhæng. Som grundlag for denne analyse er det nødvendigt først at se nærmere på, hvad der egentligt karakteriserer et socialt medie, og unges generelle og politiske brug af sådanne medier.

3. Unge og sociale medier

Hvad forstår vi ved sociale medier?

Da begrebet "sociale medier" oftes bruges i flæng til at beskrive en meget bred genre af websites og services, vil vi indledningsvis præsentere en definition, vi mener er dækkende, og som efterhånden har opnået en vis konsensus inden for forskningen i digitale medier. Forskerne Boyd og Ellison beskriver i et særnummer af tidsskriftet *Journal of Computer-Mediated Communication* i 2007 sociale medier som sociale netværkssites (SNS). Det er også sociale netværkstjenester, vi i det følgende vil forholde os til, og som den anvendte litteratur i denne rapport primært forholder sig til. SNS beskrives af Boyd og Ellison som "*web-based services that allow individuals to 1) construct a public or semipublic profile*

¹ Valgdeltagelsen er lav blandt unge. I en undersøgelse foretaget i forbindelse med kommunalvalget 2009 fandt Bhatti og Hansen (2010), at valgdeltagelsen blandt de 18-25-årige lå mellem 40 og 60 procent. Mønsteret for de unge er endvidere interessant, idet valgdeltagelsen blandt de 18-årige, der lige har fået stemmeret, ligger relativt højt. Derefter falder valgdeltagelsen frem til ca. 22-års-alderen (en periode, hvor de unge flytter hjemmefra, starter uddannelse eller job, etc.), hvorefter den stiger jævnt for så at nå et maksimum i 65-70-års-alderen.

within a bounded system, 2) articulate a list of other users with whom they share a connection, and 3) view and traverse their list of connections and those made by others within the system." (Boyd og Ellison 2007). En sådan definition fanger de fleste sites af den type, vi er interesserede i. Flere steder nævnes YouTube også som en social netværkstjeneste, og siden vil i princippet også være omfattet af en afgrænsning, som bygger på nævnte definition. Dog er YouTubes centrale funktion ikke netværkstjenesten som sådan, men snarere at være et søgbart offentligt "bibliotek" af videomateriale, som så kan redistribueres ved hjælp af andre SNS-tjenester som Facebook, MSN Messenger,² Twitter osv. Forskellen i brugernes relation til siden igennem deres brugerprofiler er endnu en grund til at være varsom med at kategorisere YouTube som et SNS. På de SNS-tjenester, som er populære ud over YouTube (herunder Facebook, Twitter, Myspace, og Arto blandt de helt unge), er der praksis for, at brugerprofilen i høj grad knyttes til brugerens virkelige identitet. YouTube er imidlertid forskellig på det punkt. Langt fra alle, der bruger tjenesten, opretter en profil eller kanal, og profilen er ofte anonym. YouTube er således ikke i nær samme grad funktionelt overensstemmende med Boyd & Ellisons definition af en social netværkstjeneste (men opfattes dog stadig af mange unge som et "socialt medie"). Man kan sige, at for at være et SNS og et socialt medie, skal servicen både indeholde klare elementer af muligheder for selvfremsstilling gennem publicering af eget indhold (som f.eks. statusopdateringer og billeder), og mulighed for på en synlig måde at netværke med venner og bekendte (se også Utz 2009).

Danske unges brug af sociale netværkstjenester

Danske unge har længe benyttet sig af sociale netværkstjenester. Før Facebook fik sit store gennembrud i Danmark (fra ca. 2007), var websteder som Arto.dk og Myspace.com allerede populære websites med adskillige 100.000 brugere ifølge egne tal. Blandt andre websites med sociale medie-elementer i Danmark, som har været eller er populære blandt unge, er sitet DKBN (Denmark by Night), der hævder at have ca 136.000 aktive brugere (august 2011). I takt med at Facebook er blevet mere og mere udbredt (i perioden fra 2008-2010), emigrerer de unge i stigende grad og i en yngre og yngre alder til Facebook fra f.eks. Arto. Dette er ikke noget, vi kan bekræfte direkte med tal, men det fremgår ofte, hvis man taler med de unge, således også i de interview, vi gennemførte i forbindelse med denne rapport.

Generelt har vi den empiriske udfordring, når det drejer sig om dokumentation af brug af SNS, at aldersgrupperinger i eksisterende surveys ofte varierer (oftest går gruppen fra 13-15, 16-19 eller 16-24 år). For det andet har de undersøgelser, som inddrager den politiske dimension, typisk afgrænset deres ungekategori til 18 år og opefter, i overensstemmelse med valgretten. I det følgende har vi, hvor muligt, taget hensyn til den

² Der er dog mulighed for at kommentere andre brugeres video-uploads.

ønskede afgrænsning i målgruppen, men har ellers benyttet os af, hvad der har været af tilgængelige tal for unges adfærd generelt.

Intens brug af nogle få sociale netværkstjenester

Rigtig mange unge har en profil på et socialt netværkssite, og de seneste tal fra Danmarks Statistik bekræfter, at der er tale om 92 procent af de unge (se tabel 2), en fremgang på 6 procent fra 2009. I den sammenhæng er det også værd at bemærke, at de unge bruger LinkedIn markant mindre end de ældre aldersgrupper, men til gengæld bruger de Twitter og ”andre tjenester” mere aktivt. Twitter er dog stadig et nichesite, som kun ca. 3 procent af befolkningen og 5-8 procent af de unge bruger. Det fremgår ikke, hvad ”andre tjenester” dækker over, men baseret på viden fra øvrige undersøgelser må man formode, at det blandt andet kan være datingsites, DKBN, og for de yngste også Arto. Klastrup og Stalds undersøgelse af unges (15-24 år) brug af sociale medier fra maj 2009 viste også, at der er stor variation i, hvilke andre SNS’er, ud over Facebook, unge vælger at bruge, alt efter om de hører til i kategorien 13-16 år, 17-20 år eller 21-24 år. Arto.dk var f.eks. dengang populært i den yngste gruppe, og DKBN var populært i den midterste gruppe.

Tabel 2 Befolkningens brug af internettet.

	Alder				
	I alt	16-19 år	20-39 år	40-59 år	60-74 år
	pct. af befolkningen (16-74 år)				
Er tilknyttet mindst en online social netværkstjeneste	54	92	79	46	18
Facebook	51	89	76	42	16
LinkedIn	8	1	14	9	1
Myspace	4	17	7	2	0
Twitter	3	8	5	2	1
Andre tjenester	8	18	11	6	3
	pct. af internetbrugere (16-74 år)				
Er tilknyttet mindst en online social netværkstjeneste	61	93	80	51	28
Facebook	57	90	77	45	25
LinkedIn	10	1	14	10	2
Myspace	5	17	7	2	1
Twitter	4	8	5	3	1
Andre tjenester	9	17	11	7	4

Kilde: Danmarks Statistik, 2011 (Befolkningens brug af internettet 2010).

Generelt var de fleste i denne undersøgelse ifølge egne udsagn ikke aktive på mere end to netværkssites, og et af dem var altid Facebook (98 procent af 723).

Hvad angår intensiteten af brugen af sociale mediesites, viser forskningsprojektet DREAM's store undersøgelse af danske unges medie- og museumsbrug (Kobbernagel, Schrøder og Drotner, 2011), baseret på en Epinion-undersøgelse af 2.223 respondenter i november-december 2010, at 74 procent af de adspurgte unge tilgår et SNS dagligt via deres computer, og 23 procent tilgår et SNS via mobiltelefonen. Sociale netværkstjenester overgås i mediebrugspopularitet generelt kun af SMS'er:

Tabel 3 Unges medie- og museumsbrug (mest anvendte funktioner og medier).

	13-14 år	15-16 år	17-18 år	19-20 år	21-22 år
Se TV	78	67	67	66	64
Høre radio	40	37	39	37	35
Tale i telefon	40	47	54	61	63
Sende SMS	78	88	90	89	86
Bruge web-sites i skole-/udd.	22	41	65	59	59
Søge info i fritid	23	26	36	37	40
Chatte	43	53	43	29	20
Skrive eller læse e-mail	19	31	41	53	63
Besøge SNS	63	79	80	74	73
Chatte via SNS	56	65	54	37	22
Usikkerhed højest 2,1 procent	491	541	464	324	274

Data: Kobbernagel, Schrøder og Drotner: Unges medie- og museumsbrug: sammenhænge og perspektiver, maj 2011.

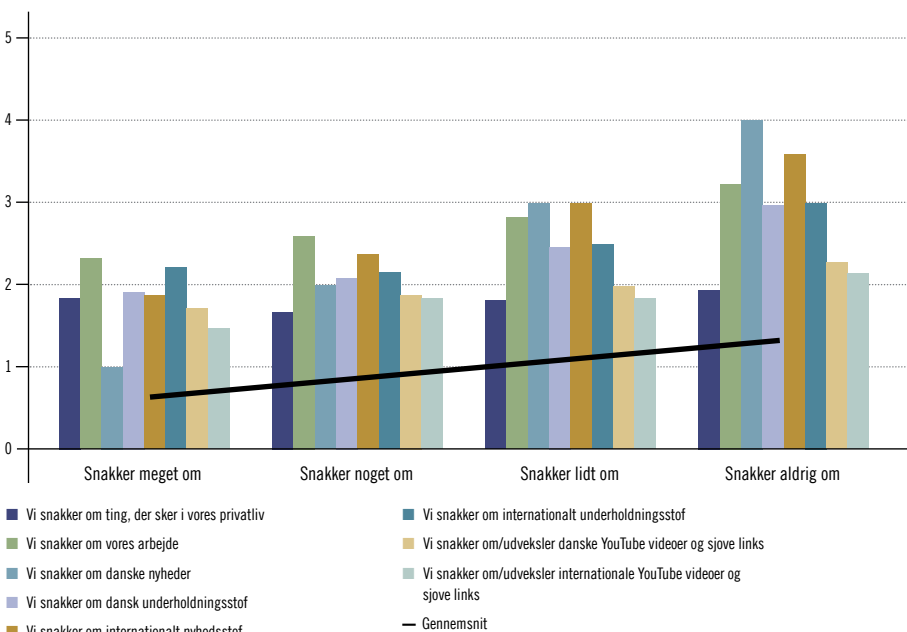
Det er også interessant, at hvis man ikke måler på besøg, men på tidsforbrug og sidevisninger, så viste en undersøgelse fra FDIM (Foreningen af Danske Internet Medier) fra 2009-2010, at Facebook generelt var det site, der havde allerflest sidevisninger, og hvor danskerne samlet brugte allermest tid. Det gælder også for de unge på 15-24 år. Sammenlagt tilbragte de 5 ½ mio. timer på Facebook hver måned, svarende til ca. 16 timer pr. ungt individ på internettet eller ca. 13 min. i gennemsnit for et besøg. FDIM-undersøgelsen viste også, at selvom de unge under 24 år generelt bruger allermest tid på internettet i forhold til resten af befolkningen, fordeler de deres tid på færre sites end de øvrige internetbrugere. Det betyder, at deres brug af internettet er langt mere fokuseret end resten af brugernes, og her tager de sociale netværkssites altså en stor del af deres tid.

Sociale netværkssites bruges primært til ”privat snak”, socialisering og underholdning

Hvad bruger de unge så deres tid på på de sociale netværkssites? Det forsøgte vi blandt andet at afdække i vores fokusgruppeinterviews. Her blev de i alt 15 deltagere bedt om at prioritere seks kategorier af internetaktiviteter (”socialisere”, ”underholdning”, ”informationsøgning”, ”nyhedslæsning”, ”e-mail” og ”andet”), efter hvilke de brugte mest tid på. Her fremgik det klart, at ”socialisere” og ”underholdning” var det, de fleste af dem brugte mest tid på (samt informationsøgning i skoleøjemed), og at samme mønster gjorde sig gældende også på sociale netværkssites specifikt, hvis de ikke direkte forbandt det at ”socialisere” med at være på Facebook. De gav også indtryk af, at de ikke opfattede Facebook som et særligt seriøst medie (hvor man f.eks. diskuterede politik o.lign.), men snarere opfattede det som et ”hænge-ud”- og overspringsmedie, som lidt har karakter af en social overvågningscentral.

”Og så er jeg også rigtig meget på ... Facebook det er, hvis man sidder og laver opgaver, så har man også Facebook åben, ikke? Så kan man lige se, hvad der foregår. Dengang jeg var 13, da brugte jeg Arto” [latter] (mand, 19)

Figur 1 Hvad snakker du om på Facebook? Unge ml. 16-24 år (n = 139).

Kilde: Klastrup 2010.

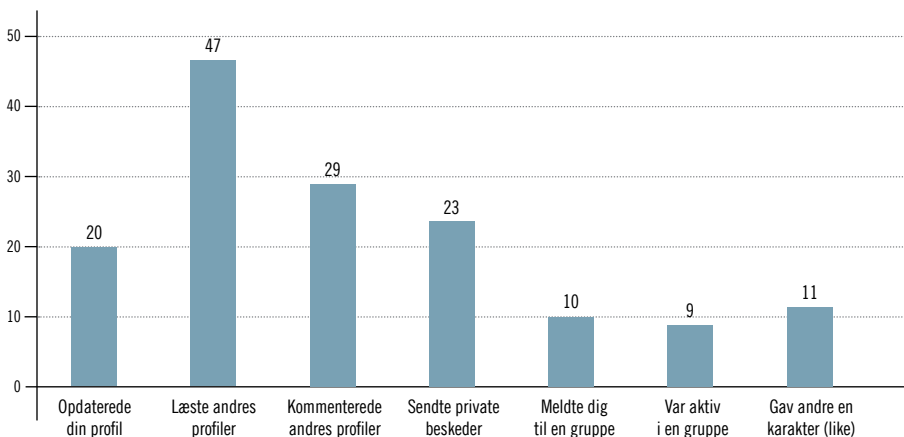
”Så er der ”Socialisering”, det der med at chatte på Facebook ... det hænder jo, at folk forstyrrer ens spil” [latter] (mand, 17)

Klastrup foretog i 2010 en undersøgelse af, hvad danskere i alle aldre primært foretog sig på Facebook. Det fremgik klart af undersøgelsen, at samtalen om indlandsnyheder (angivet med hjælpeteksten ”f.eks. dansk politik, mordsaer”) er den klare bundskraber, og snak om ”ting, der sker i vores privatliv” og ”på arbejde” var mest udbredt.

Denne svarkategori er ikke alene den, som færrest ”snakker meget om”, det er også den, som flest ”aldrig snakker om”. Overraskende nok klarer det internationale stof sig relativt godt på tværs af kategorierne. At figuren ser lidt ”venstreskæv” ud, kunne være tegn på, at de unge, som medvirker i stikprøven her, simpelthen ikke bruger Facebook til at diskutere ting eller tale med hinanden (i den forstand, som spørgsmålet gør gældende). For de unge er det især privatliv og deling af sjovt indhold, der dominerer som det, man taler mest om.

Af Klastrup og Stalds 2009-undersøgelse fremgik det, at de unge var særligt interesseret i at få information om, hvad andre lavede gennem billeder. Selvom det ikke er systematisk påvist, viser Klastrups egne observationer af unges adfærd på Facebook, at de generelt har langt flere profilbilleder end ældre voksne, og at de ofte deler billeder fra fester og andre sociale begivenheder. Deling og diskussion af privatlivet sker altså ikke blot gennem tekst, men også gennem en billedbaseret selvfremstilling af det nære liv med vennerne. Kobbernagel, Schrøder og Drottners undersøgelse fra 2011 viser også, at unge primært bruger Facebook til at se, hvad andre laver og til at fortælle om sig selv. Subrahmanyama et al.’s undersøgelse fra 2008 viser også, at de unge primært brugte tiden på sociale net-

Figur 2 Daglige kommunikationsaktiviteter på sociale netsteder, alle unge (pct.).

Kilde: Kobbernagel, Schrøder og Drottners: *Unge medie- og museumsbrug: sammenhænge og perspektiver*, maj 2011.

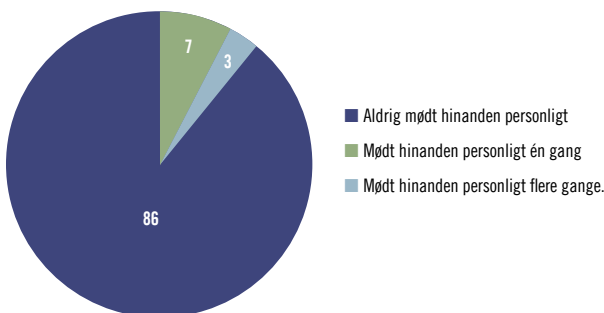
værksites på at kommentere på kommentarer om, hvad de selv havde skrevet, eller skrive indhold på venners væg. Af samme undersøgelse, lige som af Kobbernagel, Schrøder og Drottners undersøgelse (Figur 2), fremgår det, at deltagelse i en gruppe (hvilket f.eks. kunne være udtryk for politisk engagement eller aktivitet) ikke er særlig populært. Dette bekræftes også af deltagerne i vores fokusgruppinterviews, der generelt giver udtryk for, at gruppefunktioner er noget, de meget sjældent benytter sig af, og hvis de gør, er det ofte blot i form af tilmelding til, ikke aktivitet i, gruppen.

Facebook og de sociale netværkstjenester bruges altså til at skabe en slags "sjette sans"-fornemmelse af, hvordan venner og bekendte har det. En person fra Klastrup og Stalds undersøgelse udtrykker det således:

"Det er egentligt ikke, fordi jeg er så nysgerrig, det er bare meget rart at kunne læse andres humør, så man er "forberedt", når man ser dem." (kvinde, 15 år)

Af samtaler med unge på faget Digital Mediekultur på IT-Universitetet (Klastrup) fremgår det, at Facebook i stigende grad særligt bruges som en "social kalender" for unge: Det er her, der inviteres til fester, og sociale begivenheder koordineres. En vigtig grund til at få en profil på Facebook er således, at det simpelthen kan være nødvendigt for at få adgang til festinvitationer og undgå at blive lukket ude af ens sociale netværk. Barkhuus og Tashiro (2010) påpeger også i deres kvalitative undersøgelse af unge studerende amerikaneres (19-23 år) brug af Facebook, at de i høj grad anvender tjenesten til at organisere forskellige former for offline sociale begivenheder. Denne brug er særligt relevant for unge, fordi deres livsstil ofte er mere nomadisk, fordi de ofte har mange sociale cirkler, de færdes i, og generelt har et stramt tidskema, hvor både undervisning/skole, fritidsaktiviteter, arbejde, venner osv. skal indpasses. For dem findes der ikke nødvendigvis et skarpt skel mellem at være social offline eller online, og Facebook er blot endnu et middel til at vedligeholde og koordinere den sociale kontaktflade.

Figur 3 Andel af Facebook-venner, der er fremmede/ukendte.

Kilde: Pew Research Center Internet and American Life survey, 2011.

Sociale netværkssites bruges til pleje af relationer til folk, man allerede kender

Generelt peger forskningen på, at særligt unge bruger sociale netværkssites til at pleje relationer med folk, de allerede kender offline (f.eks. fra skole, gymnasium, efterskole, universitet osv., se f.eks. Lampe, Ellison og Steinfield 2007, McMillan & Morrison 2008, Larsen 2008, Subrahmanyama et al 2008, Klastrup og Stald 2009). Også helt nye tal fra det amerikanske Pew Internet Studies Center bekræfter denne tendens, idet 89 procent af respondenterne i deres undersøgelse af Facebook-brugere svarer, at de her interagerer med folk, de har mødt offline mere end een gang.

Der er derfor god grund til, som Boyd og Ellison 2007 gør, at understrege, at brugen af sociale netværkssites ikke handler om "networking" (at skabe forbindelser til folk, man ikke kender), men om pleje af ens allerede eksisterende netværk. "Networking" mellem folk, der ikke kender hinanden, som man ser på sites som LinkedIn eller K-forum synes at være mere aktuelt for en ældre målgruppe, der er færdiguddannede, og derfor også kan have glæde af at udvide deres netværk og møde nye mennesker med henblik på jobmuligheder. Netværksvedligeholdelse mellem yngre mennesker synes i høj grad at gå ud på at bekræfte og styrke ens følelse af identitet og tilhørsforhold i et konstant samspil med venner og bekendte. Hvis man i den unges netværk ikke diskuterer politik eller eksplicit markerer politiske synspunkter gennem tilslutning til grupper, partier eller politikere gennem "synes om"-funktioner eller lignende, vil de unge derfor ikke nødvendigvis blive eksponeret for politisk indhold eller budskaber på disse sites. I vores fokusgrupper var det da også meget svært at få de unge til at huske og komme med eksempler på, at de eller deres venner havde været eksplicit "politisk aktive" på sociale netværkssites (her: primært Facebook).

Sammenfattende skal man altså være opmærksom på, at unge bruger meget tid på sociale netværkssites, men at de primært bruger tiden på private, sociale formål og sammen med folk, de kender i forvejen. Det kan gøre det svært for f.eks. politikere at "trænge igennem" til de unge på de sociale netværkssites, fordi de unge ikke selv opsøger fremmede og sandsynligvis opfatter det som et rum, der har privat mere end offentlig karakter.

4. Sammenhænge mellem sociale medier og politik

I den internationale litteratur om sammenhængen mellem internet og politik har to hypoteser domineret forestillingerne om denne sammenhæng og dermed også de empiriske undersøgelser, der er foretaget af fænomenet (Norris 2003, Mesch & Coleman 2007). Den ene hypotese er den såkaldte mobiliseringshypotese, som hævder, at adgang til internettet og især dets mange interaktive muligheder (bl.a. blogs, debatter, SNS) og aktivitet i disse sammenhænge, kan styrke de deltagendes offline politiske adfærd såsom deres tilbøjelighed til at stemme eller til at engagere sig i andre samfundsmæssige anliggender

(se f.eks. Bimber 2003, Jennings og Zeitner 2003, Mossberger, Tolbert og McNeal 2008, Shah, Cho, Eveland & Kwak 2005, Calenda & Meijer 2008, Hoff 2006). En udløber af denne tese er idéen om, at politisk aktivisme på nettet repræsenterer en ny form for politisk deltagelse, som adskiller sig fra konventionel politisk aktivitet som f.eks. at arbejde for et politisk parti, være aktiv i en græsrodsorganisation eller kontakte politikere eller medier, og som må sidestilles med sådanne aktiviteter og studeres på lige vilkår med dem. Der er i denne forbindelse en forventning om, at de fundne sammenhænge især vil være gældende for unge, som er de hyppigste brugere af internettet.

Den anden hypotese er den såkaldte *forstærkeshypotese* ("reinforcement hypothesis"), som fremhæver, at internettet forstærker snarere end ændrer de eksisterende mønstre i den politiske deltagelse. Undersøgere af denne hypotese peger på, at internettet forstærker og måske endda udvider de eksisterende forskelle i politisk deltagelse mellem sociale grupper (Livingstone, Bober & Helsper 2005). Desuden peges der på, at politisk aktive internetbrugere er en selv-selekeret gruppe, hvilket betyder, at internettet ikke forandrer dem, men snarere hjælper dem til at udføre "traditionelle" aktiviteter på en ny måde. Margolis & Resnick (2000) konkluderer således, at selvom der er et omfattende politisk liv på nettet, er det hovedsageligt en forlængelse af det politiske liv offline. Internettet har dermed ikke betydet nogen særlig forandring af det politiske landskab: det har ikke medvirket til, at flere borgere deltager politisk, og det har heller ikke medført nogen særlige ændringer i den politiske proces.

Skal man forsøge at opsummere resultaterne af de undersøgelser, som de to hypoteser har givet anledning til, kan man konstatere, at de fleste nyere undersøgelser i større eller mindre udstrækning støtter mobiliseringshypotesen.³ Således finder Mesch & Coleman (op.cit.), som eksplicit tager udgangspunkt i de to hypoteser, i et studie af unges brug af internettet i forbindelse med den engelske valgkamp i 2005, for det første, at unge (18-25-årige) opfatter internettet som en vigtig kanal til information om valgkampen, og for det andet, at internettet snarere end at reproducere offlinegenerationsforskelle, stimulerer et større politisk engagement blandt unge. Calenda & Meijer (2008), som undersøger internettets betydning for bl.a. politisk deltagelse blandt unge (også 18-25 år) i tre forskellige europæiske lande (Italien, Holland og Spanien), finder, at ca. 1/3 mener, at internettet øger kvaliteten af deres politiske deltagelse. Samtidig konkluderer de dog, at internettets effekt på politisk deltagelse er begrænset, og at det for det meste forstærker eksisterende mønstre i den politiske deltagelse (jf. *forstærkeshypotesen*). Hoff (2006), som har undersøgt betydningen af internetbrug ("*virtuel kapital*"⁴) for hhv. politisk del-

³ Men ikke alle. Se f.eks. Livingstone, Couldry & Markham 2007.

⁴ Der er mange forskellige måder at måle internetbrug på. Traditionelt har antal timer/minutter på nettet dagligt/ugentligt været brugt som mål, men der er i stigende grad enighed om, at dette er et dårligt mål for internetkompetence, og at man i stedet bør fokusere på bredden i anvendelsen og evnen til at håndtere forskellige typer af applikationer (se f.eks. Kahne, Lee og Feezell 2011). Virtuel kapital er således et indeks baseret på, hvor mange ud af 29 mulige internetfunktioner brugeren anvender.

tagelse og politisk selvtillid (politisk efficacy) på baggrund af danske spørgeskemadata fra 2003/2004, finder en god sammenhæng mellem disse faktorer; også når der kontrolleres for en række baggrundsvariable som uddannelse, indkomst og stilling. Dvs. at personer med stor "virtuel kapital" er mere tilbøjelige til at deltage politisk og til at have høj politisk selvtillid end personer med lav eller ingen "virtuel kapital". Hoff har dog ikke undersøgt, om der er aldersmæssige variationer i dette mønster; f.eks. om det i særlig stor eller lille grad gælder unge. Hoff (2010) har endvidere, på baggrund af log- og spørgeskema indhentet i forbindelse med det danske folketingsvalg 2007, for det første påvist, at politisk internetbrug (søgt information om politiske partier, set på opinionsmålinger, taget valgtests, kommenteret på politikeres blogs, etc.) påvirker brugerne politisk (afklaring af stemmeadfærd, ændret holdning til en eller flere kandidater etc.), og for det andet, at brugere af Web 2.0-faciliteter, herunder sociale medier, i højere grad påvirkes af deres internetbrug end andre internetbrugere. Heller ikke her har Hoff dog undersøgt, om der er aldersmæssige variationer i dette mønster.

Selvom de fleste nyere undersøgelser som nævnt i større eller mindre udstrækning synes at støtte mobiliseringshypotesen, peger disse undersøgelser også på, at *de resultater, man opnår, er meget afhængige af, hvilken type af internetbrug man fokuserer på, og hvilke former for politik man undersøger*. Der kan således, jf. Hoff 2010 (også Mesch & Coleman 2007), være god grund til at sondre f.eks. mellem brug af internettet til indhentning af information, til kommunikation eller til (politisk) interaktion og mellem forskellige måder at måle politisk engagement og aktivitet på. Mest oplagt er sondringen naturligvis mellem on- og offlinepolitik, men også sondringen mellem traditionelle former for politik og mere moderne former er væsentlig.

Formålet med disse bemærkninger er at pointere, at det ikke er givet, at man kan overføre erfaringerne fra de tidligere mere brede undersøgelser af sammenhængen mellem internetbrug og politik, hvis man indskrænker dette felt til kun at omfatte de sociale medier (som defineret ovenfor), og hvis man samtidig indskrænker aldersgruppen til kun at omfatte unge. Af denne grund skal vi nu se på undersøgelser, der specifikt analyserer forholdet mellem sociale medier og politik. Denne litteratur er betydeligt mere begrænset end den overfor nævnte litteratur om det bredere forhold mellem internetbrug og politik. Desuden findes der endnu ikke nogen danske undersøgelser, der grundigt belyser dette forhold. Af denne grund er vi her nødt til at forlade os på de få internationale (især amerikanske) undersøgelser, der belyser dette forhold. I hvilket omfang resultaterne herfra kan overføres til danske forhold er i sagens natur et åbent spørgsmål.

Ser man på litteraturen vedrørende forholdet mellem sociale medier og politik, kan man sondre mellem undersøgelser, der beskæftiger sig med, om der er en direkte sammenhæng mellem brugen af sociale medier og politik, og undersøgelser, der er mere optaget af, om brugen af sociale medier har andre typer af effekter, som f.eks. dannelse af forskellige typer af færdigheder (social kapital, politisk viden og kompetencer (politisk

kapital) eller internetfærdigheder (virtuel kapital)), som så igen kan have effekter for politisk deltagelse (indirekte sammenhæng).

Er der nogen direkte effekt af brugen af sociale medier på politisk engagement og deltagelse?

Vi har fundet tre undersøgelser, alle amerikanske, som belyser dette forhold. Resultaterne af undersøgelserne er noget divergerende, men ikke direkte modstridende, og kan sammenfattes således: Der kan ikke konstateres nogen direkte sammenhæng mellem brug af SNS generelt og politisk deltagelse og politiske holdninger (med kontrol for demografiske faktorer mv.). Til gengæld findes der i den ene undersøgelse (Zhang, Johnson, Seltzer & Bichard 2010) en signifikant korrelation mellem aktivitet på SNS og deltagelse i civilsamfundsaktiviteter som f.eks. frivilligt arbejde og aktivitet i ”community projects”. I den anden undersøgelse (Baumgartner & Morris 2010) findes der en signifikant sammenhæng mellem nyhedsbrugere på SNS og online politisk aktivitet, som f.eks. politisk blogging og videresendelse af politiske mails.

Den eneste undersøgelse, der finder en direkte sammenhæng mellem brug af SNS (Facebook) og politisk deltagelse, er en undersøgelse foretaget af Feezell, Conroy og Guerrero i 2009. Dette resultat kan dog ikke siges at være i direkte modstrid med resultatet af de to andre undersøgelser, idet Feezell m.fl.’s undersøgelse fokuserer på den snævrere sammenhæng mellem deltagelse i online politiske grupper på Facebook og politisk deltagelse og politisk viden. Man må således formode, at det er allerede politisk interesserede, som deltager i undersøgelsen, en skævhed, som forstærkes af det forhold, at undersøgelsen har udgangspunkt i et survey foretaget blandt 455 undergraduate-studerende, som alle har en statskundskabsspecialisering. Forfatterne forsøger dog at kontrollere for dette forhold ved at kontrollere for f.eks. partidentifikation og politisk interesse, og ved at forsøge at anvende forskellige mål for medlemskab af politisk gruppe på Facebook. På trods heraf må datagrundlaget dog siges at være forholdsvis svagt.

I undersøgelsen fokuseres endvidere på sammenhængen mellem medlemskab af politiske grupper på Facebook og politisk viden. Her konstateres der dog ingen sammenhæng, hvilket forklares med den ret lave kvalitet af den politiske diskussion i disse grupper; en konklusion, der underbygges gennem en indholdsanalyse af indholdet på 39 tilfældigt udvalgte politiske Facebook-grupper.

De to øvrige undersøgelser hviler på et noget mere solidt datagrundlag; især Baumgartner og Morris, der tager udgangspunkt i et survey af over 3500 unge i alderen 18-24 år gennemført umiddelbart før primærvælgene i USA i 2008. Denne undersøgelse er endvidere interessant derved, at den tager udgangspunkt i unges medievaner generelt. Den understreger det forhold, at næsten 70 procent af de unge i undersøgelsen (88 procent har en personlig profil på Facebook eller MySpace) har brugt nettet til at få nyheder

mindst tre dage om ugen; især nyheder om national og international politik.⁵ Gennem en faktoranalyse af unges nyhedskilder påviser de endvidere, at SNS (+ YouTube) udgør en selvstændig dimension i unges brug af nyhedskilder. Videre krydstabuleres denne faktoranalyse med viden om politik. Resultatet heraf er imidlertid, at der ikke er meget, der tyder på, at nyheder om politik erhvervet gennem SNS fører til en større politisk viden end nyheder erhvervet gennem andre nyhedskilder. Dette resultat bruges til at afvise Baums (2003) hypotese om, at SNS er kilder til såkaldte ”soft news”, som så igen stimulerer (er en ”gateway) til politisk engagement.

Anderledes ser det ud, hvis man ser på SNS-nyhedsbrugernes politiske deltagelse. Her finder forfatterne, som nævnt ovenfor, at disse er mere tilbøjelige til at deltage i internetpolitik (uplade en politisk meddelelse på en blog, deltage i underskriftindsamling eller videresende en politisk e-mail) end andre, hvorimod de ikke finder nogen effekt på offline politiske aktiviteter som at skrive eller ringe til en politiker, til medierne, underskriftindsamling eller vareboycot.

Zhang, Johnson, Seltzer og Richards undersøgelse tager udgangspunkt i et survey også foretaget i 2008 i det sydvestlige USA med 998 respondenter. Deres grundlæggende idé er, at aktivitet på SNS opbygger social kapital, som videre har positive effekter på deltagelse i politik og civilsamfund. Denne hypotese undersøges ved at se på sammenhænge mellem SNS-aktivitet og politisk diskussion (uafhængige variable) og politisk deltagelse (et indeks med seks aktiviteter) og civilsamfundsdeltagelse (et indeks med fem aktiviteter) (de afhængige variable). Med kontrol for fire demografiske og tre politiske variable (politisk interesse, ideologi og efficacy) finder forfatterne den sammenhæng, der er nævnt ovenfor; nemlig, at der er en signifikant sammenhæng mellem aktivitet på SNS og civilsamfundsdeltagelse. Derimod kan de ikke finde nogen sammenhæng mellem aktivitet på SNS og politisk deltagelse.

Er der nogen indirekte effekter af brugen af sociale medier på politisk engagement og deltagelse?

Allerede i Zhang m.fl.s undersøgelse er der en idé om, at effekten af sociale medier på deltagelse i politik og civilsamfund er indirekte; i deres tilfælde formidles effekten via social kapital. Vi har fundet tre undersøgelser, som eksplicit beskæftiger sig med disse sammenhænge.

Den første og mest omfattende er gennemført af Kahne, Lee & Feezell i 2011. Deres undersøgelse har fokus på spørgsmålet om, hvorvidt det, de kalder, ”nonpolitical online participatory cultures”, fungerer som en ”gateway” til deltagelse i det politiske liv og civil-

⁵ Dette tal kan sammenlignes med tallene fra DUF's undersøgelse fra 2010. Heraf fremgår det, at 9 procent af de adspurgte mellem 16-25 år informerer sig om politik igennem SNS-tjenester mod 4 procent blandt de 26-55-årige og 1 procent af de 55+-årige (*Gallup for DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd*, 2010). Det meget lavere danske tal kan formentlig forklares ved, at der her eksplicit er spurgt til politik og ikke nyheder generelt.

samfundet. I udgangspunktet sonderer de således mellem tre former for online deltagelseskultur: 1) en interessedrevet, en 2) venskabsdrevet og 3) en politisk drevet. Det er især den venskabsdrevne deltagelseskultur, der er knyttet til de sociale medier (Facebook og MySpace). Idet de først ved hjælp af en faktoranalyse demonstrerer, at det giver mening at sondre mellem disse tre deltagelseskulturer, undersøger de dernæst sammenhængen mellem disse tre former for onlinedeltagelse og forskellige former for deltagelse i politik og civilsamfund. Undersøgelsen foretages med udgangspunkt i to store panelstudier foretaget i perioden 2005 til 2008 omfattende mere end 8.000 personer.⁶

Analysen viser som forventet, at der er en stærk sammenhæng mellem en politisk drevet deltagelseskultur og forskellige former for politisk deltagelse (deltagelse i politisk kampagne og at udtrykke sig politisk). Derimod findes der ingen sammenhæng mellem en politisk deltagelseskultur og deltagelse i civilsamfundet, ligesom der interessant nok ikke findes nogen sammenhæng mellem denne deltagelseskultur og valgdeltagelse, når der kontrolleres for relevante baggrundsfaktorer.

Hvad angår den interessedrevne deltagelseskultur, findes der sammenhænge mellem denne og både politisk deltagelse (dog ikke valgdeltagelse) og deltagelse i civilsamfundet. Dette står i modsætning til den venskabsdrevne deltagelse, hvor der ikke findes nogen sammenhænge mellem denne og hverken politisk eller civilsamfundsdeltagelse. Dog findes der en lille effekt på valgdeltagelse.

Forfatterne konkluderer på denne baggrund for det første, at den venskabsdrevne deltagelse, som især er knyttet til de sociale medier, ikke synes at have meget potentiale for at styrke hverken politisk deltagelse eller deltagelse i civilsamfundet. For det andet konkluderer de, at ligesom politisk drevet deltagelse på nettet er en vigtig politisk deltagelsesform i sig selv, er det en deltagelsesform, som danner bro til en bredere deltagelse i politik og civilsamfund. Mest interessant finder de dog det resultat, at den interessedrevne deltagelseskultur synes at fungere som en ”gateway” til deltagelse i vigtige aspekter af både civilsamfundet og i et vist omfang også det politiske liv. De paralleliserer dette fund med fund fra forskning (Jenkins et al. 2007, Ito et al. 2009) der viser, at (offline) ekstracurriculære aktiviteter stimulerer social kapital ved at lære unge forskellige færdigheder, udvikler en følelse af at kunne gøre en forskel og samfundsnyttige gruppenormer, og ved at demonstrere potentialet i kollektiv handlen.

Endelig peger de (jf. Coleman 2007 m.fl.) på vigtigheden af at inddrage ikke-traditionelle former for politisk aktivitet i undersøgelser af unges politiske deltagelse. Unge synes således at lægge vægt på andre former for politiske udtryk end tidligere generationer. F.eks. lægges der mindre vægt på deltagelse i valg og påvirkning af politikere og mere vægt på ”livsstilspolitik”, på at påvirke erhvervslivet gennem ”buycotts” eller på politiske handlinger og udtryk gennem populærkulturen (Bennett 2008, Dalton 2008, Zukin et al.

⁶ For en nærmere beskrivelse af data og metode; se Kahne, Lee & Feezell op.cit. pp. 8-14.

2006). Denne politiske ”kulturforskydning” kræver ikke nye medier. Men mulighederne i de nye medier synes at gøre sådanne forandringer nemmere at gennemføre og bidrager sandsynligvis også til, at unge orienterer sig mod disse medier.

Den anden undersøgelse af indirekte effekter af internetbrug på politisk deltagelse er Hoff (2006), som har undersøgt betydningen af udviklede internetfærdigheder eller ”virtuel kapital” for hhv. politisk deltagelse og politisk selvtillid (politisk efficacy). Denne undersøgelse er allerede omtalt ovenfor. Den tredje undersøgelse, der berører sådanne effekter, er Krueger (2006). Kruegers indfaldsvinkel til denne problematik er anderledes end de øvrige undersøgelser, idet udgangspunktet her er de politiske aktørers muligheder for at bruge internettet til politisk mobilisering, hvor traditionel politisk mobilisering har haft en tendens til at uddybe deltagelsesuligheden. I USA har forhåbningen i forbindelse med internettet været, at det kunne medvirke til at udjævne denne deltagelsesulighed. Undersøgelsen leder Krueger ind i en diskussion af betydningen af internetfærdigheder for politisk mobilisering (jvf. Hoff op.cit.).

Kruegers resultater, baseret på et survey med 1003 tilfældigt udvalgte personer i USA og gennemført i 2006, viser, at politisk interesse og internetfærdigheder er de to faktorer, som har klart størst effekt på onlinemobilisering. Til gengæld har internetfærdigheder ingen betydning for offlinemobilisering. Krueger går så videre med at undersøge, hvad der bestemmer internetfærdigheder, og finder her, at det gør mange af de klassiske determinanter af offlinemobilisering såsom uddannelse, indkomst, race, køn og civile færdigheder (”civic skills”). Han konkluderer på baggrund heraf, at derfor må alle udsagn om, at internettet udvider den politiske mobilisering til ny typer personer, modificeres af det fund, at de, som har internetfærdigheder, har samme karakteristika som de, der mobiliseres offline. Han understreger dog, at det er ikke sikkert, at socio-økonomisk status bliver ved at determinere internetfærdigheder, hvis nettet bliver lettere at bruge, og brugen bliver spredt til alle sociale kategorier, hvilket er en udvikling, der er godt på vej.

5. Konklusion og anbefalinger

Vi skal i denne afslutning først konkludere på undersøgelsens to hovedspørgsmål og dernæst komme med nogle anbefalinger rettet til politikere eller politiske organisationer, som ønsker at anvende de sociale medier som et led i deres politiske kampagner.

Undersøgelsens ene hovedspørgsmål var, hvilken sammenhæng der er mellem den politiske aktivitet, der udspiller sig på de sociale medier og i det institutionelle/formelle demokrati.

I besvarelsen af dette spørgsmål kan man for det første konstatere, at langt det meste af

den aktivitet, der foregår i de sociale medier, ikke er af politisk karakter. Unge bruger rigtig meget tid på disse medier, men de bruger primært tiden på private, sociale formål og sammen med folk, de kender i forvejen. Af denne grund må den umiddelbare forventning til det politiske potentiale i de sociale medier være behersket. På trods heraf så vi dog i DUF's undersøgelse fra 2010, at så mange som 39 procent af de 16-25-årige svarede, at de på et eller andet tidspunkt havde deltaget i en Facebook-gruppe af politisk karakter. Dette tal står dog noget i modsætning til tallet fra Kobbernagel, Schrøder og Drottners undersøgelse fra 2011, som kun finder at det er 10 procent, der melder sig ind i Facebook-grupper, og at denne aktivitet ikke er særlig populær. En forklaring på denne forskel kan være forskel i opgørelsesmetode, men også, at gruppefunktionen på Facebook i 2011 er blevet kraftigt nedtonet (se nedenfor). Vi så også i vores egen fokusgruppeundersøgelse, at de unge respondenter ikke var interesserede i eller brugte gruppefunktionen særligt ofte.

Uanset hvilket tal man skal hæfte mest lid til, viste de tilgængelige undersøgelser af forholdet mellem sociale medier og politik, *at der ikke kan konstateres nogen direkte sammenhæng mellem brug af sociale netværkssites generelt og politisk deltagelse og politiske holdninger*. En mere specifik undersøgelse af forholdet mellem medlemskab af politiske grupper på Facebook og politisk deltagelse (Feezell, Conroy og Guerrero 2009) fandt dog en positiv korrelation. Desuden fandt de øvrige undersøgelser af denne sammenhæng, som vi så på, for det første, at der er en positiv sammenhæng mellem aktivitet på sociale netværkssites og onlinepolitik, og for det andet, at det samme gælder forholdet mellem aktivitet på sociale netværkssites og deltagelse i civilsamfundsaktiviteter (frivilligt arbejde og deltagelse i "community groups"). Så på trods af, at en direkte effekt på traditionelle politiske aktiviteter ikke kan findes, synes der altså alligevel at være en række positive effekter af denne aktivitet set i et demokratisk medborgerskabsperspektiv.

Undersøgelsens andet hovedspørgsmål var, hvilken rolle de nye sociale medier spiller for dannelsen af unges politiske interesse.

Ingen af de undersøgelser, vi har set på, har haft fokus direkte på dette spørgsmål. Men da det meste af den aktivitet, der foregår på de sociale netværkssites, er af ikke-politisk karakter, vil forventningen også her være, at de sociale mediers rolle i dannelsen af unges politiske interesse er beskedent. Igen modificeres denne forventning dog af undersøgelser (f.eks. Kahne, Lee & Feezell 2011), der viser, at der er en positiv korrelation ikke kun mellem politisk deltagelse på sociale netværkssites og offlinepolitik, men også mellem deltagelse i ikke-politiske interessegrupper på sociale netværkssites og offlinedeltagelse i både politik og civilsamfund. Denne form for "non-political participatory culture", som Kahne m.fl. kalder det, synes således at fungere som en form for indgang ("gateway") til deltagelse i vigtige aspekter af både civilsamfund og i et vist omfang også det politiske liv.

Kahne m.fl. viser dog klart, at disse sammenhænge ikke gælder for det, de kalder ”den venskabsdrevne deltagelse” på de sociale medier; dvs. den form for deltagelse, der kun retter sig mod sociale og private forhold.

Disse tendenser fremgik også af vores fokusgruppeinterviews: Generelt forbandt vores interviewpersoner ikke sociale medier med politisk aktivitet eller politisk identitetsdannelse, og meget få af dem kunne henvise til eksempler på politiske initiativer, mobilisering eller diskussion på de sociale netværkssites, de brugte. Samtidig fremgik det af vores samtaler med dem, at de sagtens kunne aktiveres politisk, hvis det gjaldt sager som vedrørte deres egen hverdag og liv som f.eks. nedskæringer på gymnasierne, nedlæggelsen af Ungdomshuset, miljøpolitik o.lign, men at de i høj grad forbinder politisk aktivitet i denne sammenhæng med aktivitet offline, som f.eks. deltagelse i demonstrationer eller besættelse af skolen.

6. anbefalinger

På baggrund af ovenstående gennemgang af aktuel forskning og vores egne undersøgelser vil vi afsluttende kort komme med anbefalinger til, hvad man som aktør skal tage hensyn til, hvis man ønsker at få de unge i tale på de sociale medier.

1. Sociale netværkssites opfattes som personlige og sociale rum og ikke nødvendigvis særligt seriøse rum – hvis man skal ”ramme” de unge her som politiker eller politisk organisation, skal man være opmærksom på, at ens aktivitet her indgår som en del af en ”strøm” af information, der primært har social og privat karakter. Virale strategier, der kan gøre deling af et politisk budskab eller tilslutning til en sag til led i en udveksling af ”interessant information” mellem venner, og som kan bruges som del af den unges identitetsarbejde og selvfremsstilling, vil sandsynligvis virke bedre end ”top-down”-styret politisk kommunikation.
2. Sociale netværkssites er, som del af ”web 2.0”-bevægelsen, karakteriseret ved at være i en tilstand af, hvad man kalder ”konstant beta”. Det betyder, at deres funktionalitet hele tiden ændres og dermed også, at folks brugsmønstre ændres. Et eksempel er Facebook, hvor grupper og gruppefunktionen på et tidspunkt var meget synlig (venners medlemskab af en gruppe blev f.eks. fremhævet eksplicit på ens ”indgangsside”), hvorimod gruppefunktionen nu er kraftigt udtonet og usynliggjort til fordel for ”fansider” og begivenheder. Det er meget sandsynligt, at denne omprioritering også har en væsentlig indflydelse på folks gruppeaktivitet. Gruppens forsvindende betydning afspejles således også i vores fokusgruppeinterviews fra april i år. Det kan derfor være

farligt at planlægge sin kommunikation på baggrund af en funktionalitet, der måske er på vej til at udfases, og man bør som politisk kommunikator derfor undersøge markedet grundigt, inden man planlægger, hvilke funktioner og kanaler man vil benytte.

3. Sociale netværkssites' popularitet er uforudsigelig. F.eks. var MySpace og Arto meget populære sites for blot få år siden, hvor Facebook nu synes at være det mest populære sociale netværkssite. Lanceringen af nye tjenester som f.eks. Google+, en viralt opstået dansk interesse for "gamle" universer som Netlog, eller nye dedikerede ungdomsuniverser kan hurtigt true Facebooks popularitet, og man kan ikke være sikker på, at de unge om f.eks. 1-2 år vil bruge lige så meget tid på lige præcis dette site. Hvis man vil skabe politisk debat og aktivitet på et socialt netværkssite, er det derfor vigtigt at være opmærksom på, om det sociale netværkssite, man ønsker at benytte, rent faktisk er det mest populære netværkssite for øjeblikket.
4. Af vores fokusgruppeinterviews fremgik det klart, at interviewpersonerne mente, at hvis de nu havde valgt, ville de også interessere sig mere for politik og dermed også selv opsøge mulighed for at få mere at vide om politiske emner og politikere. I den sammenhæng kan man evt. forestille sig, at udviklingen af applikationer og quizzer, der kan hjælpe de unge med at afklare deres eget politiske tilhørsforhold og interesser, også kan fungere som indgangskanal til politisk aktivitet og diskussion i bred forstand, hvis de kobles med de sociale netværkssites. Vores undersøgelser af brugen af websites i valgkampen 2007 (Linaa Jensen, Klastrup & Hoff 2008, Hoff 2010) viste således, at netop valgquizzere og funktioner, der kunne hjælpe vælgere med at finde frem til kandidater, de var enige med, generelt var meget populære. Også de Facebook-applikationer, der i forbindelse med valgkampen i 2011 er blevet udviklet af henholdsvis Venstre (MINIsteriet) og Socialdemokraterne ("Danmark skal videre") har tilsyneladende opnået pæne brugertal.

Litteratur

Barkhuus, L., and Tashiro, J.(2010). ”*Social networking on the go: Students’ socialization in the age of Facebook*” Proceedings of the Twenty-Eighth Annual SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (Atlanta, USA, April 10 - 15, 2010). CHI ’10. ACM, pp, 133-142, ACM Press.

Baum, M.A. (2003). “Soft News and Political Knowledge: Evidence of Absence or Absence of Evidence?” *Political Communication*, 20, pp. 173-190.

Baumgartner, J.C. & Morris, J.S. (2010). “MyFaceTube Politics. Social Networking Web Sites and Political Engagement of Young Adults”. *Social Science Computer Review*, Vol. 28, no.1, pp. 24-44.

Bellamy, C. & Taylor, J.A. (1998). *Governing in the Information Age*. Milton Keynes: Open University Press.

Bennett, W.L. (2008). “Changing citizenship in the digital age”. In Bennett, W.L. (ed.). *Civic life online: Learning how digital media can engage youth*. Cambridge, MA: MIT Press, pp. 1-24.

Bhatti, Y. & Hansen, K.M. (2010). *Valgdeltagelsen blandt unge*. Arbejdsrapport. Center for Valg og Partier. Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

Bimber, B. (2003). *Information and American Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Boyd, D. & Ellison, N. (2007). “Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship”. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13 (1).

Calanda, D. & Meijer, A. (2008). “Digital encounters and ‘easy’ politics – Results of a web survey among young people in three European countries”. In Häyhtiö, T. & Rinne, J. (eds.). *Net Working/Networking. Citizen Initiated Internet Politics*. Tampere: Tampere University Press, pp. 205- 223.

Coleman, S. (2007). “How democracies have disengaged from young people”. In Loader, B.D. (ed.)(2007). *Young Citizens in the Digital Age. Political engagement, young people and new media*. London & New York: Routledge.

Dalton, R. (2008). *The good citizen: How a younger generation is reshaping American politics*. Washington D.C.: CQ Press.

Danmarks Statistik (2011). *Befolkningens brug af internettet 2010*.

Davis, A. (2010). "New media and fat democracy: the paradox of online participation" in *New Media & Society*, August 2010 vol. 12 no. 5, pp. 745-761

Ellison, N., Steinfeld, C., og Lampe, C. (2007). "The benefits of Facebook 'friends' Social capital and college students' user of online social network sites," *Journal of Computer-Mediated Communication*, volume 12, number 4, article 1, at www.jcmc.indiana.edu/vol12/issue4/ellison.html

Feezell, J., Conroy, M., Guerrero, M. (2009). "Facebook is... Fostering Political Engagement: A Study of Online Social Networking Groups and Offline Participation". APSA 2009 Toronto Meeting Paper www.papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1451456.

Habermas, J. (1989 [1962]). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge, MA: MIT Press.

Hague, B.N. & Loader, B.D. (eds.)(1999). *Digital Democracy. Discourse and Decision Making in the Information Age*. London: Routledge.

Hoff, J. (2006). "Virtual Capital? Internet Competence and Political Participation in Denmark". *Politik*, Vol.9 (2), pp. 83-92.

Hoff, J. (2010). "Election Campaigns on the Internet: How are Voters Affected?" *International Journal of E-Politics*, 1 (1), pp.22-40.

Hoff, J., Horrocks, I. & Tops, P.W. (eds.)(2000). *Democratic Governance and New Technology. Technologically mediated innovations in political practice in Western Europe*. London & New York: Routledge.

Ito, M. et al. (2009). *Hanging out, messing around and geeking out: Living and learning with new media*. Cambridge, MA: MIT Press.

Jenkins, M.K. et al. (2007). *Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century*. In www.mit.edu. Downloadet fra www.mitpress.mit.edu/books/chapters/Confronting-the-Challenges.pdf

Jennings, M.K. & Zeithner, V. (2003). "Internet use and civic engagement: A longitudinal analysis. *Public Opinion Quarterly*, 67, pp. 311-34.

Kahne, J., Lee, N.-J., Feezell, J.T. (2011). The Civic and Political Significance of Online Participatory Cultures among Youth Transitioning to Adulthood. *DMLcentral Working Papers. Youth & Participatory Politics*.

Klastrup, L. (2010). "National Family or Global Collective? The Danes on Facebook". Panelpræsentation ved konferencen *Internet Research 11.0*, Association of Internet Researchers' Annual Conference, Gøteborg, oktober 2010.

Klastrup, L. og Stald, G. (2009). "Danske unges brug af sociale netværk i et mobilt perspektiv". Rapport udgivet i regi af forsknings- og udviklingsprojektet Mobity, december 2009.

Kobbernagel, C., Schrøder, K. og Drotner, K.: *Unge medie- og museumsbrug: sammenhænge og perspektiver*, maj 2011. Rapport offentliggjort på: www.dream.dk/files/pdf/11dreamrapport05.pdf.

Krueger, B.S. (2006). "A Comparison of Conventional and Internet Political Mobilization". *American Politics Research*, Vol. 34, no. 6, pp. 759-776.

Linaa Jensen, J., Klastrup, L. & Hoff, J. (2008). *Internettets rolle under folketingsvalget 2007*. København: Foreningen af Danske Interaktive Medier (FDIM).

Livingstone, S., Couldry, N. & Markham, T. (2007). "Youthful steps towards civic participation: does the Internet help?" In Loader, B.D. (ed.) (2007). *Young Citizens in the Digital Age. Political engagement, young people and new media*. London & New York: Routledge, pp. 21-34.

Livingstone, S., Bober, M. & Helsper, E.J. "Active participation or just more information? Young people's take up of opportunities to act and interact on the Internet". *Information, Communication and Society*, 8 (3), pp. 287-314.

Loader, B.D. (2007). *Young Citizens in the Digital Age. Political engagement, young people and new media*. London & New York: Routledge.

Margolis, M. & Resnick, D. (2000). *Politics as Usual: The Cyberspace 'Revolution'*. Thousand Oaks, CA: Sage.

McMillan, S. J., & Morrison, M. (2008). "Coming of age with the Internet: A qualitative exploration of how the Internet has become an integral part of young people's lives". In *New Media & Society*, 8, pp. 73-95.

Mesch, G.S. & Coleman, S. (2007). "New media and new voters: young people, the Internet and the 2005 UK election campaign". In Loader, B.D. (ed.) (2007). *Young Citizens in the Digital Age. Political engagement, young people and new media*. London & New York: Routledge, pp. 35-47.

Mossberger, K., Tolbert, C. & McNeal, R.S. (2008). *Digital Citizenship*. Cambridge, MA: MIT Press.

Norris, P. (2003). "Preaching to the converted? Pluralism, participation and party websites". *Party Politics*, 9 (1), pp. 21-45.

Postman, N. (1987). *Amusing Ourselves to Death*. London: Methuen.

Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Shah, D., Cho, J., Eveland, W. & Kwak, N. (2005). Information and expression in a digital age. *Communication Research*, 32 (5), pp. 531-65.

Subrahmanyama, K., Reich, S.M., Waechter, N., Espinoza, G. (2008). "Online and off-line social networks: use of social networking sites by emerging adults", *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol. 29 No.6, pp.420-33.

Utz, S. (2009). "The (potential) benefits of campaigning via Social Network Sites". In *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14, pp. 221-243.

Van de Donk, W.B.H.J., Snellen, I.Th.M. & Tops, P.W. (eds.)(1995). *Orwell in Athens. A Perspective on Informatization and Democracy*. Amsterdam: IOS Press.

Zhang, W., Johnson, T.J., Seltzer, T. & Bichard, S.L. (2010). "The Revolution Will be Networked. The Influence of Social Networking Sites on Political Attitudes and Behavior". *Social Science Computer Review*, Vol. 28, no.1, pp. 75-92.

Zukin, C. et al. (2006). *A new engagement? Political participation, civic life, and the changing American citizen*. New York: Oxford University Press.

Redegørelse

UNGES MEDIEBRUG

Af Kirsten Drotner, professor, dr.phil.
Syddansk Universitet

Forord

Denne rapport er udarbejdet til Valgretscommissionen. Den analyserer unges brug af medier i bred forstand, idet både de store, almene medier inddrages - radio, tv, computer, internet - og de mere specialiserede medier - bøger, aviser og mobiltelefon. Analysen baseres på et unikt datasæt, indsamlet online i oktober-november 2010 blandt 2.203 danske unge, statistisk tilfældigt udtrukket blandt aldersgruppen 13-23 år. Den samlede analyse offentliggøres i maj 2011 i rapporten *Unge medie-, og museumsbrug: sammenhænge og perspektiver*, udarbejdet af Christian Kobbarnagel, Kim Schrøder og Kirsten Drotner. Undersøgelsen er finansieret af det nationale forskningscenter DREAM og er tilgængelig via centerets hjemmeside: www.dream.dk.

Medier er i dag en integreret del af stort set alle danskeres hverdag. De er også hovedadgangen til befolkningens viden om samfundsmæssige spørgsmål, ligesom de udgør en afgørende forudsætning for, at man kan praktisere sit borgerskab. At forstå unges brug af medier udgør derfor et uomgængeligt middel til at forstå unges politiske deltagelse i et samfund.

*Kirsten Drotner
April 2011*

Unge mediebrug

Indledning

Danskerne hører til blandt de befolkninger i verden, der har adgang til flest medier. Medier udgør i dag en integreret del af stort set alle danskeres hverdag, og befolkningen anvender generelt set en bred vifte af medier. Unge er den befolkningsgruppe, der anvender den bredeste vifte, idet de både anvender de audiovisuelle medier - radio, tv og film; de digitalt fødte medier - computer, internet, spil og mobiltelefon - og de mere specialiserede trykte medier - aviser, bøger og blade. Samtidig er nutidens generation af unge den første, der er vokset op med hele medieviften, inklusive mobiltelefon, som er den nyeste teknologi.

Overordnet set anvendes medier til at opfylde fire funktioner: information, oplevelse, kommunikation og aktion eller handling. De digitalt fødte medier er den gruppe, hvor den enkelte teknologi opfylder flest funktioner. Således anvendes internettet både til at søge information, til at få oplevelser i form af for eksempel film og musik og til at kommunikere med andre ved hjælp af for eksempel e-mail eller sociale netsteder. Man kan også spille computerspil via internettet eller en avanceret mobiltelefon og her handle i spillets univers. Også audiovisuelle medier som tv og radio fungerer både som informations- og oplevelsesmedier. De mere specialiserede medier opfylder tilsvarende færre funktioner. Således anvendes aviser og fagbøger primært til at søge information, mens fiktionsbøger er adgangsbillet til medrivende historier.

Medier er teknologier, der gør det muligt at skabe, dele, redigere og arkivere informationer, oplevelser og kommunikation over lange afstande og tidsperioder. Medier er derfor afgørende for at skabe rum, så mennesker kan give udtryk for ideer og erkendelser, og så de kan udveksle synspunkter, erfaringer og oplevelser med mennesker, de ikke er fysisk i nærheden af. Derfor har medier siden 1800-tallet i store dele af verden udgjort en hovedhjørnestein i at udvikle samfundsmæssig viden, politisk debat og skabe grundlag for at handle som borger og definere sig selv som del af en omverden.

At få indsigt i unges brug af medier udgør derfor et uomgængeligt middel til at klarlægge, hvilke kilder unge har til at forstå sig selv, til at forholde sig til andre og til at handle i verden. Mere specifikt udgør viden om unges mediebrug en vigtig forudsætning for at kunne agere i forhold til unges politiske deltagelse i samfundet.

I rapporten dokumenteres først, hvor meget unge anvender forskellige medier ud fra hyppighed og tidsbrug. Dernæst fokuseres på, hvad medierne anvendes til. Endelig analyseres, hvilke unge der har en særlig nyhedsorientering, idet det forudsættes, at en

sådan orientering er et godt pejlemærke for samfundsmæssig interesse. Afslutningsvis diskuteres internationale erfaringer med at undersøge forholdet mellem unges mediebrug og deres samfundsmæssige interesse og demokratiske deltagelse.

Hvor meget anvender unge medierne?

I den offentlige debat tales der meget om, at unge i dag er en netgeneration af digitalt indfødte (Papert 1996, Tapscott 1998). Det dokumenteres ikke af de faktiske forhold. De store, ”gamle” medier har stadig et solidt tag også i unge, hvis man ser på, hvor hyppigt de anvender på disse medier:

Tabel 1 Fordeling af udvalgte medier, 13-23-årige danskere (pct).

Alle unge	En eller flere gange om dagen	En eller flere gange om ugen	Sjældent eller slet ikke
Tv (fx DR, TV2, TV3, Kanal 5, Ramasjang, MTV, Al Jazeera eller lokale tv-kanaler)	68	22	10
Radio (fx The Voice, Radio Soft, DR's P3 eller lokale radiokanaler)	38	30	33
Avis (fx store dagblade som Jyllands-Posten, Politiken, Ekstra Bladet og B.T., gratisaviser som MetroXpress eller Søndagsavisen)	12	26	61
Ugeblad/magasin (fx Billed-Bladet, Se og Hør, Femina, Vi Unge, Chili, Gaffa, Computerworld, Mandag Morgen, Bo Bedre eller Euroman)	5	20	75
Tegneserier (fx Anders And, Basserne, Spiderman eller Manga)	4	7	88
Bøger (fx romaner, digte, noveller eller bøger om særlige emner som natur, videnskab, politik og kultur)	22	29	49
Film (fx i biografen, på video/DVD, på tv)	11	43	46

Note: Baseret på alle i datasæt n=2203. Usikkerhed mellem +/-0,5 procent og +/-2 procent.

Som det ses i tabel 1, er tv er det store *allroundmedium*, der anvendes hyppigst af flest unge til flest funktioner, idet kun 10 procent af de 13-23-årige sjældent eller aldrig ser tv. Endvidere tiltrækker tv begge køn lige meget, mens de yngste ses lidt hyppigere foran skærmen end de ældste: 78 procent af de 13-14-årige mod 64 procent af de 21-23-årige ser tv en eller flere gange om dagen. Bemærkelsesværdigt er det også, at 61 procent sjældent eller aldrig læser avis, og at næsten halvdelen sjældent eller aldrig åbner en bog til lystlæsning. Der er marginalt flere drenge end piger, der læser avis dagligt – 14 procent drenge mod 11 procent piger; mens pigerne er noget hyppigere lystlæsere, idet 26 procent af dem læser en eller flere gange om dagen mod drengenes 19 procent.

Computeren kan opfylde endnu flere funktioner end tv, særligt når den kobles til internettet. Ud over at få informationer og oplevelser kan man også kommunikere og agere – det sidste sker, når man spiller online og handler som figurer i et spilunivers. Denne diversitet ses tydeligt i unges brugsmønster af computeren (og internettet), som det fremgår af tabel 2:

Tabel 2 Computerbrug, 13-23-årige danskere (pct).

Alle unge	En eller flere gange om dagen	En eller flere gange om ugen	Sjældent eller slet ikke
Bruge programmer til at tegne, designe, lave noget grafisk	6	15	79
Bruge tekstbehandlingsprogrammer eller regneprogrammer	28	32	40
Besøge hjemmesider eller skolens intranet i forbindelse med skole/uddannelse	47	27	26
Søge information på hjemmesider til egen fritidsinteresse (fx sport, heste, computer, spejder)	33	33	34
Spille online, downloade spil eller hente film, musik og programmer som underholdning	30	28	42
Høre radio eller podcast	11	14	75
Chatte på MSN eller andre chatkanaler	36	21	42
Skrive eller læse e-mail	43	32	25
Læse eller skrive på skolens/uddannelsens intranet	32	23	45
Skrive på eller læse en blog	12	14	74
Besøge en virtuel verden som fx Second Life	4	3	93
Bruge billeder fra nettet til fritidsinteresse eller skole-/uddannelsesopgaver	12	22	66
Hente og gemme billeder, tekst eller musik til redigering i andre programmer	15	23	63
Lægge noget, du har lavet ud, på fx YouTube	3	3	94
Udvikle computerprogrammer	3	4	93
Besøge et socialt netsted (fx Facebook, Arto, Twitter)	74	16	10

Note: Baseret på alle i datasæt n=2203. Dog har spørgsmålene besøge hjemmesider eller skolens intranet og læse eller skrive på skolens intranet hhv n=1863 og n=1862. Dvs. usikkerhed ligger mellem +/-1 % og +/-2,1 %.

Det er computerens *kommunikationsfunktion*, der især benyttes af unge; og her er top-scoreren brug af sociale netsteder. Danmark hører til de lande i verden, som set i for-

hold til befolkningstallet har flest med en profil på Facebook, og unge er i front. Det afspejler sig i, at hele 74 procent en eller flere gange om dagen besøger et socialt netsted. Men unge kommunikerer også via e-mail, som 43 procent benytter en eller flere gange om dagen. Denne asynkrone person til person-form er dog langt fra så populær som de sociale netsteder, hvor man både kan kommunikere til få og mange, og hvor billeder, tekst og lyd kan blandes. Piger er lidt flittigere til at benytte disse netsteder end drenge, idet 77 procent af dem finder vej en eller flere gange om dagen mod 71 procent af drengene. Kun 7 procent af pigerne og 11 procent af drengene benytter sjældent eller aldrig sådanne netsteder. Også den synkrone, eller samtidige, chat-kommunikation er ganske populær, idet godt en tredjedel af de unge benytter denne form en eller flere gange om dagen. Det kan dog bemærkes, at knap halvdelen af de adspurgte sjældent eller aldrig chatter, modsat kommunikation via netsteder og mail, der begge har færre sjældne eller ikke-brugere.

Computerens *informationsfunktion* er næstmest benyttet af de unge. Næsten halvdelen, 47 procent, anvender en eller flere gange dagligt hjemmesider eller skolens intranet i forbindelse med deres uddannelse, og knap en tredjedel anvender intranettet til både information og kommunikation. Disse resultater antyder, at internettet udgør et vigtigt supplement til lærebøgerne, der ellers dominerer vidensressourcerne på danske skoler (Drotner mfl. 2009). Også i forhold til fritiden anvendes internettet som en informationskanal, idet en tredjedel her søger oplysninger om deres interesser.

Dette resultat skal ses i forhold til den tredje vigtige funktion, som internettet opfylder, nemlig oplevelser. Lidt færre, 30 procent, angiver, at de spiller online eller henter indhold til underholdning. Det er også her, den største kønsforskel findes: 41 procent af drengene og 19 procent af pigerne bruger nettet dagligt eller næsten dagligt til disse oplevelsesfunktioner, og 57 procent af pigerne, mod 28 procent af drengene, er sjældne brugere eller anvender slet ikke nettet til denne funktion.

Computerens *aktionsfunktion*, eller handlingsfunktion, kan tydeligst aflæses i de resultater, der vedrører anvendelse af virtuelle verdener som fx Second Life. Hele 93 procent af de unge anvender aldrig eller sjældent denne funktion. En del flere spiller spil, men denne funktion er ikke adskilt i undersøgelsen fra at hente film og musik fra nettet. Andre undersøgelser dokumenterer, at computerspil er populære. I 2010 havde 68 procent af de 16-19-årige europæere for eksempel spillet inden for det seneste halve år (Gamevision Europe 2010: 16).

Samlet set er computeren – især anvendt sammen med internettet – den medieteknologi, der opfylder flest funktioner for flest unge. Kommunikation er den vigtigste funktion, efterfulgt af information og oplevelse. Aktions-, eller handlingsfunktionen, er den mindst benyttede, idet det dog bemærkes, at computerspil også indgår som en oplevelsesfunktion.

Kommunikation er ligeledes hovedfunktionen, når det gælder brug af mobiltelefon. Dette er naturligvis ikke overraskende, eftersom mobilen er udviklet til netop at kom-

munkere. Med 3G-telefonernes stigende indpas også blandt danske unge flyder telefonfunktionen imidlertid sammen med computerens funktioner, hvilket afspejles i mobiltelefonens anvendelser, som det ses i tabel 3:

Tabel 3 Brug af mobiltelefon, 13-23-årige danskere (pct).

Alle unge	En eller flere gange om dagen	En eller flere gange om ugen	Sjældent eller slet ikke
Tale i telefon	54	37	9
Sende sms	86	10	4
Sende mms	4	6	91
Fotografere eller optage video	9	26	66
Hente musik, spille spil, bruge applikationer eller anden underholdning	18	16	66
Læse eller se nyheder	12	9	79
Søge information	13	13	74
Gå på Facebook, Twitter, MySpace eller lignende sider	23	9	68

Note: Baseret på alle i datasæt n=2203. Usikkerhed mellem +/-0,5 procent og +/-2 procent.

At sende tekstbeskeder er en billig, nem og upåfaldende kommunikationsfunktion, som let kan integreres i hverdagens øvrige gøremål. Det er da også den funktion, unge anvender allermost. 86 procent sms'er en eller flere gange dagligt, hvor kun godt halvdelen, 54 procent, bruger mobiltelefonen til samtale med samme hyppighed. Bemærkelsesværdigt er det også, at næsten hver fjerde tjekker sociale netsteder en eller flere gange dagligt via mobiltelefonen. Dette bekræfter disse steders stærke position, når det gælder computerbrug, og det er samtidig det, unge gør mest, når de har adgang til internettet via mobiltelefonen. 18 procent henter musik og andre underholdningsaktiviteter ad den vej, mens 13 procent søger information og 12 procent ser nyheder.

Samlet set kendetegnes *unge mediebrugeres profil* ved, at kommunikation er i højsædet, idet sms via mobiltelefon og besøg på sociale netsteder som Facebook er de medieaktiviteter, som unge anvender mest. Også tv fylder godt i hverdagen med sin brede mediemenu af informationer og oplevelser. Når man ser bort fra besøg på sociale netsteder, så har tv større plads i tidsbudgettet end computeren, som jo også kan anvendes til en bred vifte af funktioner. Trykte medier har derimod mindre plads, idet bøger og aviser hører til de medier, der frekventeres mindst.

Hvad anvendes medierne til?

Medieudviklingen kendetegnes i dag af såkaldt teknologisk konvergens, idet ord, billeder,

lyd, tekst og tal alle kan konverteres til digitale tegn. Dette gør, at medie- og kommunikationsteknologier, der tidligere har været adskilt, kan bringes på samme teknologiske platform. Bøger kan digitaliseres som e-bøger og læses på for eksempel en Kindle eller en iPad, og de kan digitaliseres til lydbøger, som kan høres på en avanceret mobiltelefon; radioprogrammer kan digitaliseres som podcast til computeren; og film kan streames til tv og til computeren.

I forhold til unges mediebrug stiller det spørgsmålet, hvorvidt den teknologiske konvergens vil ændre på det indhold og de medieformer, unge prioriterer. Vil unge for eksempel læse mere, når teksten digitaliseres? Det er endnu for tidligt at svare entydigt på dette spørgsmål. Men forskningen peger på, at unge tager afsæt i eksisterende interesser og søger at få disse opfyldt ad de mediekkanaler, der er til rådighed (Livingstone & Bovill 2001). Er man eksempelvis interesseret i ishockey, søger man at få opfyldt den interesse i både tv, film, trykte medier og via internettet. Den teknologiske digitalisering vil derfor ikke automatisk få ikke-læsende unge til at søge mod bøgernes verden, blot fordi teksten kan læses på en e-bogslæser. Det er derfor sandsynligt, at unges mediebrug også fremover vil kunne dokumenteres og analyseres ud fra de fire grundfunktioner, der blev nævnt indledningsvis: kommunikation, information, oplevelse og aktion eller handling.

Tilkomsten af digitale, interaktive medier som computer, internet og mobiltelefon har samlet set øget mulighederne for at udnytte mediernes kommunikationsfunktion og direkte aktionsfunktion. Det er da også netop kommunikationsfunktionen, der er den mest fremherskende af de fire grundfunktioner, når det gælder hyppigheden af unges mediebrug. Det tyder på, at unge prioriterer denne funktion, når de har muligheden for det. Samlet set indebærer den prioritering, at unge bruger medierne til kommunikation, især med ligesindede, til netværksdannelse i forhold til personlige og konkrete interesser samt til interaktion og handling i forhold til disse interesser.

Informations- og oplevelsesfunktionen er imidlertid stadig vigtige for unge. Det ses af, at de mest anvendte medier – tv og computer med internetadgang – netop opfylder flere funktioner. Medier, der primært opfylder en oplevelsesfunktion, som for eksempel fiktionsfilm og -bøger, eller primært opfylder en informationsfunktion, som eksempelvis aviser og fagbøger, anvendes mindre på hverdagsbasis og synes mere at være af og til-medier. Disse resultater vidner om, at medier anvendes hver for sig og sammen i forhold til en række forskellige funktioner, som skifter under indtryk af, om det er hverdag eller weekend, om man hører til de yngste eller de ældste i gruppen og i nogle tilfælde også af ens køn.

Hvem orienterer sig mod nyheder?

Set i forhold til unges generelle viden om samfundet og verden omkring os er det af speciel interesse at afdække, hvilke grupper af unge der interesserer sig for nyheder. Denne genre er et pejlemærke for en generel samfundsinteresse, skønt en sådan interesse kan

næres ad mange kilder, både via medier, sociale kontakter og personlige erfaringer. I undersøgelsen, som denne rapport trækker på, defineres nyhedsorientering ud fra følgende indikatorer: avislæsning, at se nyheder på tv og mobiltelefon, læsning af nyheder og informationsøgning på mobiltelefon, søgning på information i fritiden samt læsning eller skrivning på blogs. Der er betydelig usikkerhed forbundet med disse analyser, så resultaterne i tabel 4 bør tages som retningsgivende snarere end som håndfaste beviser:

Tabel 4 Nyhedsorientering, 13-23-årige danskere (pct.).

Nyhedsorienterede unge, der flere gange dagligt eller dagligt læser avis, læser og ser nyheder på mobiltelefon, søger efter information på mobiltelefon, læser og skriver på blogs		ikke nyhedsorienteret	nyhedsorienteret
Køn	Dreng/mand	50	55
	Pige/kvinde	50	45
Alder	13-14 år	19	10
	15-16 år	19	17
	17-18 år	19	19
	19-20 år	18	24
	21-23 år	25	30
Hvilken uddannelse er du i gang med?	Folkeskole (både privat og alm. folkeskole)	35	23
	Efterskole	4	4
	Anden heldagsskole (fx specialskole, ungdomsskole)	1	1
	VUC-kurser (folkeskole, erhvervsfaglig eller gymnasial)	3	2
	Gymnasium, hf, studenterkursus	20	18
	Erhvervs gymnasium (HHX eller HTX)	7	10
	Erhvervsfaglig (EUD) (fx tømrer, frisør, kontorassistent)	4	6
	Kort videregående (fx datamatiker, laborant)	1	0
	Mellemlang videregående (fx sygeplejerske, lærer)	5	8
	Bachelor (fx 1. del af en lang videregående uddannelse)	12	16
	Lang videregående (fx gymnasielærer, økonom, jurist)	3	4
	Andet, skriv her:	6	7
	Ved ikke	0	0
Antal personer		1929	274

I gruppen af nyhedsorienterede unge er der flere ældre end yngre og flere, som er i gang med en bacheloruddannelse end med en folkeskoleuddannelse. Overraskende er måske,

at der blandt gymnasie- og hf-elever er færre nyhedsorienterede end ikke-nyhedsorienterede, mens det omvendte er tilfældet blandt de unge, der går på erhvervsrettede ungdomsuddannelser.

Mest bemærkelsesværdigt er det, at gruppen af efterkommere og indvandrere har flere nyhedsorienterede end ikke-nyhedsorienterede, mens det omvendte er tilfældet blandt personer med dansk oprindelse. Det er således indvandrerunge, som topper den daglige læsning af en trykt avis med 16 procent, fulgt af efterkommere af indvandrere med 13 procent, mens unge med dansk oprindelse har den laveste andel med 12 procent (Kobbernagel mfl. 2011: bilag 4). 22 procent af unge indvandrere og efterkommere checker nyheder på mobilen mindst en gang dagligt – dobbelt så mange som unge af med dansk oprindelse, hvor den tilsvarende andel er 11 procent (Kobbernagel mfl. 2011: bilag 18). Ligeledes er unge efterkommere de mest aktive på daglig basis med hensyn til at melde sig til nye grupper på Facebook og andre sociale netsider. Det gør 25 procent af den gruppe unge mod 9 procent af unge af dansk oprindelse. Det er også efterkommerne, der er mest aktive på daglig basis i de grupper, de er med i – det gælder 24 procent af disse unge mod 6 procent blandt unge med dansk baggrund (Kobbernagel mfl. 2011: bilag 83).

Medier og politisk engagement

Både i politologisk forskning og i medieforskning ses medierne som en katalysator for politisk deltagelse og engagement. En stor del af forskningen har gennem tiden fokuseret på vælgeradfærd, og her har man blandt andet søgt at afdække, hvor stor selvstændig betydning medierne har for denne adfærd, og hvori denne betydning i givet fald består. En klassisk undersøgelse viste allerede i 1940'erne, at arbejdskolleger, venner og familie fungerer som vigtige filtre i forhold til mediernes politiske kommunikation, idet de mest interesserede i det personlige netværk videreformidler informationer til de mindre interesserede og forlener informationerne med troværdighed (Lazarsfeld 1944).

Navnlig internettet har medført, at de klassiske problemstillinger om forholdet mellem medier og politisk engagement på ny er kommet på dagsordenen. Internettets og de mobile mediers mulighed for at tydeliggøre brugernes synspunkter og styrke dialog medvirker samtidig til, at interessen for vælgeradfærd og etablerede politiske processer bredes ud til også at omfatte politisk engagement og demokratisk diskussion i videre forstand.

I forhold til denne bredere optik findes to forskningstraditioner, hvor den ene tradition anser internettets betydning for marginal i forhold til befolkningernes samlede politiske engagement (Margolis og Resnick 2000, Malina 2003); mens den anden tradition anser internettets betydning som central for transformation af politisk forståelse og deltagelse (Hill og Hughes 1998, Meilke 2002). De to traditioners forståelser hænger sammen med deres respektive definitioner af politik. Hvor den første retter interessen mod etablerede politiske institutioner, har den anden tradition i højere grad fokus på ekstraparlamentariske processer og sociale bevægelser i civilsamfundet.

Denne opdeling genfindes, når det gælder mediernes betydning for unges forhold til politisk engagement. På den ene side findes omfattende dokumentation for, at unge ser sig som afkoblet fra etablerede politiske processer (oversigt i Bennet 2007). På den anden side dokumenterer en række studier, at unge – især veluddannede – er gode til at håndtere ofte komplekse mediebudskaber; de er aktive i sociale netværk og bevægelser; og de er interesserede i konkrete forhold vedrørende for eksempel uddannelse, miljø, fødevarer og boligforhold (Dahlgren og Olsson 2008). Unge fokus på livspolitik (Giddens 1991/1996) og subpolitik (Beck 1998) forstærkes af internettet og de mobile medier, fordi disse medier som nævnt tydeliggør brugernes synspunkter og øger mulighederne for at skabe dialog og netværk blandt ligesindede. Man kan således konkludere, at nutidens mediebrug i vores del af verden forstærker forudsætningerne for, og kravene til, unges brede forståelse af politik. Men man må samtidig konstatere, at unge udnytter denne forståelse i lyset af de forskelle i mediebrug, som denne rapport har belyst, når det gælder alder, køn, etnisk baggrund og uddannelse. Forskellene i mediebruget giver unge ulige muligheder for at udvikle, udtrykke og udnytte deres politiske forståelse.

Konklusion

Unge anvender medierne til information, oplevelser, kommunikation og aktion eller handling. Af disse fire funktioner er kommunikationsfunktionen den vigtigste, idet sms via mobiltelefonen og besøg på sociale netsteder som Facebook er de medieaktiviteter, som unge anvender mest. De hyppigst anvendte medier - tv og computer med internetadgang – er medier, der opfylder flere funktioner. Medier, der primært opfylder en oplevelsesfunktion, som for eksempel fiktionsfilm og -bøger, eller primært opfylder en informationsfunktion, som eksempelvis aviser og fagbøger, anvendes mindre på hverdagsbasis og synes mere at være af og til-medier.

Prioriteringen af mediernes kommunikative funktion betyder, at unges mediebrug samlet set kendetegnes af interaktion, især med ligesindede, af netværksdannelse i forhold til personlige og konkrete interesser samt af aktion eller handling i forhold disse interesser.

Unge udnytter imidlertid alle tre funktioner, idet medierne anvendes hver for sig og sammen. Funktionerne skifter i forhold til, om det er hverdag eller weekend, om man hører til de yngste eller ældste i gruppen og i nogle tilfælde også af ens køn og etnisk baggrund.

Alle funktionerne spiller en rolle i forhold til unges viden om samfundet og deres politiske engagement. Af særlig betydning er dog unges forhold til de stofområder og brugsmåder, der relaterer sig til nyheder. Blandt de nyhedsorienterede unge er der flere

ældre end yngre og flere, som er i gang med en bacheloruddannelse end med en folkeskoleuddannelse.

Samlet set spiller medier en vigtig rolle som forudsætning for unges viden om, interesse for og engagement i samfundet. Dette engagement samler sig ofte om konkrete problemstillinger og personbårne interesser, som afsøges gennem medierne. Især internettet og de mobile medier tydeliggør brugernes synspunkter og øger mulighederne for at skabe dialog og netværk blandt ligesindede.

Man kan således konkludere, at nutidens mediebrug i vores del af verden forstærker forudsætningerne for, og kravene til, unges brede forståelse af politik. Samtidig indebærer de skillelinjer i mediebrugen, som denne rapport dokumenterer, også, at unge har ulige muligheder for at udvikle, udtrykke og udnytte deres politiske forståelse. Kommunikation om samfund og politik, som har relevans i forhold til unge, må således tage højde for de øgede muligheder for, og krav til, at være i dialog med unge via medierne; og den må samtidig tage højde for de betydelige forskelle, som kendetegner unges mediebrug og deres kommunikationsmønstre gennem medierne.

Litteratur

- Beck, U. (1998) *Democracy Without Enemies*. Cambridge: Polity Press.
- Bennet, W. Lance (red.) (2007). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Dahlgren, P. og T. Olsson (2008). "Facilitating Political Participation: Young Citizens, Internet and Civic Cultures." In: K. Drotner & S. Livingstone (red.), *The International Handbook of Children, Media and Culture*. London: Sage: 487-501.
- Drotner, K. m.fl. (2009) *Digitale læringsressourcer i folkeskolen og de gymnasiale ungdomsuddannelser*. Odense: DREAM og Læremiddel.dk. Tilgået april 2011:
<http://www.dream.dk/#/180144/>
- Gamevision Europe (2010). *Video Gamers in Europe 2010*. Interactive Software Federation of Europe. Tilgået april 2011:
<http://www.isfe-eu.org/index.php?oidit=T001:662b16536388a7260921599321365911>.
- Giddens, A. (1996): *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen-moderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag. Opr. 1991.
- Hill, K. & J. Hughes (1998). *Cyberpolitics: Citizen Activism in the Age of the Internet*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Kobbernagel, Christian, Kim Schrøder og Kirsten Drotner (2011). *Unges medie- og museumsbrug: sammenhænge og perspektiver*. Odense og Roskilde: DREAM.
<http://www.dream.dk/#/172495/>
- Lazarsfeld, P. F. m.fl. (1944). *The People's Choice*. New York: Duell, Sloane & Pearce.
- Livingstone, S. & M. Bovill. (red.) (2001). *Children and their Changing Media Environment: A European Comparative Study*. New York: Erlbaum.
- Malina, A. (1999). "Perspectives on Citizen Democratisation and Alienation in the Virtual Public Sphere." In: B. Hague & B. Loader (red.), *Digital Democracy and Decision Making in the Information Age*. London: Routledge.
- Margolis, M. & Resnick, D. (2000). *Politics As Usual: The Cyberspace 'Revolution'*. London: Sage.
- Meilke, G. (2002). *Future Active: Media Activism and the Internet*. Sydney: Routledge/Pluto Press Australia.

Papert, S. (1996). *The Connected Family: Bridging the Digital Generation Gap*. Atlanta, GA: Longstreet Press.

Tapscott, D. (1998) *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw-Hill.

Redegørelse

JURIDISK VURDERING AF 16-ÅRS VALGRET

Af Michael Hansen Jensen, professor, dr.jur.
Kasper Steensgaard, adjunkt, ph.d. og
Caroline Adolphsen, ph.d.-studerende, cand.jur.
Aarhus Universitet

Juridisk vurdering af 16-års valgret

Notat om nogle centrale juridiske aspekter vedrørende nedsættelse af valgretsaldere til 16 år og 16-17-åriges valgbarhed til folketing, regionsråd og kommunalbestyrelser.

1. De grundlovmæssige rammer for nedsættelse af valgretsaldere til 16 år og 16-17-åriges valgbarhed til folketing, regionsråd, kommunalbestyrelser m.v. – uanset myndighedsalderen fortsat er 18 år

I dette afsnit foretages en vurdering af følgende spørgsmål:

- Kan alderen for valgret til Folketinget sænkes til 16 år?
- Hvis alderen for valgret til Folketinget sænkes til 16 år, kan en 16-årig da vælges til Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser?

Begge spørgsmål – og besvarelsen af disse – har som forudsætning, at myndighedsalderen fortsat er 18 år.

1.1 Kan alderen for valgret til Folketinget sænkes til 16 år (uanset myndighedsalderen fortsat er 18 år)?

Grundlovens § 29 indeholder de grundlæggende regler for valgret til Folketinget. Grundlovens § 29 har følgende ordlyd:

”§ 29. Valgret til Folketinget har enhver, som har dansk indfødsret, fast bopæl i riget og har nået den i stk. 2 omhandlede valgretsalder, medmindre vedkommende er umyndiggjort. Det bestemmes ved lov, i hvilket omfang straf og understøttelse, der i lovgivningen betragtes som fattighjælp, medfører tab af valgret.

Stk. 2. Valgretsaldere er den, som har opnået flertal ved folkeafstemning i overensstemmelse med lov af 25. marts 1953. Ændring af den til enhver tid gældende valgretsalder kan ske ved lov. Et af Folketinget vedtaget forslag til en sådan lov kan først stadfæstes af kongen, når bestemmelsen om ændring af valgretsaldere i overensstemmelse med § 42, stk. 5 har været undergivet en folkeafstemning, der ikke har medført bestemmelsens bortfald.”

En fortolkning baseret på ordlyden af Grundlovens § 29 giver ikke grundlag for at antage, at lovgivningsmagten er afskåret fra at nedsætte alderen for valgret til Folketinget til 16 år.

Det fremgår tværtimod udtrykkeligt af bestemmelsen i stk. 2, at den til enhver tid gældende valgretsalder kan ændres ved en lov, der har været underkastet folkeafstemning i overensstemmelse med grundlovens § 42, stk. 5.

Og i Forfatningskommissionens betænkning siges om bestemmelsen i stk. 2, at ”fremtidige ændringer af valgretsaldere skal kunne ske ved almindelig lov”, som har været underkastet folkeafstemning i overensstemmelse med reglerne i Grundlovens § 42, stk. 5.¹

Det bemærkes, at bestemmelsen i Grundlovens § 29, stk. 1, om fortabelse af valgret som følge af umyndiggørelse ikke omhandler en almindelig aldersgrænse for valgret, men vedrører fratagelse af valgret som følge af, at den pågældende på grund af sindssygdом, hæmmet psykisk udvikling m.v. er frataget retlig handleevne vedrørende økonomiske forhold. Bestemmelsens betydning for nedsættelse af valgretsaldere til 16 år omtales nærmere nedenfor.

Herefter er spørgsmålet, om bestemmelsens formål er til hinder for en nedsættelse af alderen for valgret til Folketinget til 16 år – uden en samtidig nedsættelse af myndighedsalderen.

Det er nærliggende at antage, at Grundlovens krav om en bestemt alder for opnåelse af valgret har sit overordnede grundlag i, at det er en betingelse for udøvelse af valgret, at vælgerne har en vis åndelig modenhed. Af retstekniske grunde må kravet om en vis åndelig modenhed nødvendigvis udformes som et alderskrav.

På den grundlovgivende rigsforsamling blev den vedtagne aldersgrænse – på 30 år – for valg til Rigsdagen da også af ordføreren Hall motiveret med, at ”det netop er den Alderstid, i hvilken den væsentligste Udvikling foregaar hos Manden”.²

Det kan være vanskeligt at give en god begrundelse for, på hvilket alderstrin den fornødne åndelige modenhed vil være til stede. Der er dog næppe grundlag for at antage, at den fornødne modenhed ikke skulle være indtrådt ved det fyldte 16. år.

Hensynet til at sikre den fornødne åndelige udvikling og modenhed hos vælgerne vil således næppe være til hinder for, at alderen for valgret til Folketinget nedsættes til 16 år.

Det er endvidere nærliggende at tage udgangspunkt i, at også bestemmelsen i Grundlovens § 29, stk. 1 om fortabelse af valgret som følge af umyndiggørelse i væsentlig grad har sit overordnede grundlag i, at vælgere skal være i besiddelse af et vist minimum af åndsevner, evne til at handle fornuftsmæssigt. Når Grundlovens § 29 anvender udtrykket umyndiggørelse, så er det således nærliggende at antage, at det ikke mindst skyldes, at man herved har formuleret et præcist og anvendeligt kriterium for, hvornår evnen til at handle fornuftsmæssigt ikke anses at foreligge hos en person, som i øvrigt opfylder betingelserne for have valgret.³

Et hensyn til at sikre, at de – enkelte – personer, som mangler evnen til at handle fornuftsmæssigt, kan fratages valgetten, taler ikke imod en nedsættelse af valgretsaldere,

¹ Betænkning afgivet af Forfatningskommissionen af 1946, 1953, s. 34. Ved den i overensstemmelse med lov af 25. marts 1953 afholdte folkeafstemning blev der stemt om, hvorvidt valgetten skulle være 23 år eller 21 år. Resultatet af afstemningen blev, at valgretsaldere blev fastsat til 23 år. Ved lov nr. 207 af 16. juni 1961 blev valgretsaldere nedsat til 21 år, ved lov nr. 445 af 5. oktober 1971 til 20 år og ved lov nr. 483 af 27. september 1978 til de nuværende 18 år.

² Jf. Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen, 1849, sp. 2185.

³ Jf. herved Alf Ross, Dansk statsforfatningsret 1, 2. udgave, 1980, s. 287. Hertil Max Spørensens, Statsforfatningsret, 2. udgave, 1973, s. 75.

hvis det samtidig sikres, at også 16-årige og 17-årige – som altså ikke er myndige – kan fratages valgretten på grund af manglende evne til at handle fornuftsmæssigt.

Videre må det vurderes, om der i øvrigt knytter sig sådanne historiske forudsætninger til grundlovens § 29, at en nedsættelse af valgretsaldere til Folketinget til 16 år ikke kan gennemføres – i hvert fald ikke uden en tilsvarende nedsættelse af myndighedsaldere.

Der kan næppe herske større tvivl om, at man på den grundlovgivende rigsforsamling generelt ikke forestillede sig, at valgretsaldere kunne være lavere end myndighedsaldere, som var 25 år. Valgretsaldere blev som nævnt fastsat til 30 år, idet der under forhandlingerne dog var flere, der gav udtryk for, at valgretsaldere burde falde sammen med myndighedsaldere.⁴ Det blev også tilkendegivet, at valgretten altid må ”udelukkes Børn, Umyndige, Fruentimmer, Forbrydere og flere Andre”.⁵

At man ikke forestillede sig, at personer uden formueretlig handleevne havde valgret, kom til udtryk i 1849-Grundlovens § 35, der afskar valgretten for mænd, der ”er ude af Raadigheden over sit Bo”.

Disse forhold kan dog ikke begrunde, at lovgivningsmagten i dag er forfatningsretligt afskåret fra at nedsætte valgretsaldere til 16 år.

Selvom man måtte lægge til grund, at man på den grundlovgivende rigsforsamling forudsatte, at en mand uden rådighed over sit bo, herunder som følge af, at han ikke har nået myndighedsaldere, ikke har stemmeret, må det antages, at denne forudsætning ikke længere er bindende.

Ved grundlovsrevisionen i 1915 begrænsede man reglen om manglende valgret ved urådighed over sit bo til at gælde de tilfælde, hvor urådigheden over bo skyldes konkurs eller umyndiggørelse.

Og ved grundlovsrevisionen i 1953, hvor Grundlovens § 29 fik sin nuværende ordlyd, blev bestemmelsen yderligere indskrænket, idet valgretten nu kun fortabes ved umyndiggørelse. Det fremhæves i Forfatningskommissionens betænkning, at der var enighed om, at konkurs ikke længere skulle komme i betragtning som udelukkelsesgrund.

Grundlovgiver har således ved de seneste grundlovsrevisioner opgivet, at urådighed over bo i sig selv medfører fortabelse af valgret. Som udelukkelsesgrund har man alene bevaret umyndiggørelse.

Som omtalt ovenfor er det nærliggende at antage, at bestemmelsen om fortabelse af valgret som følge af umyndiggørelse i det væsentlige har sit grundlag i, at vælgere skal være i besiddelse af evne til at handle fornuftsmæssigt. Ved at knytte fortabelse af valgret til umyndiggørelse har man valgt en retsteknisk enkel løsning på konstatering af, om en person mangler evnen til at handle fornuftsmæssigt.

Endvidere kan det konstateres, at grundlovgiver i 1953 overlod det til lovgivnings-

4 Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen, 1849, bl.a. sp. 1834 f. (Barfod).

5 Anf. st., bl.a. sp. 2197 (Algreen-Ussing).

magten – og vælgerbefolkningen – at fastsætte valgretsaldere. Grundlovgiver overlod således til senere lovgivningsmagter – og vælgerbefolkninger – at bestemme, på hvilket alderstrin det må formodes, at man generelt set besidder en sådan modenhed, at man bør have valgret.

På denne baggrund må det antages, at en fortolkning af Grundlovens § 29, der er baseret på bestemmelsens ordlyd, formål og historiske forudsætninger, fører til det resultat, at lovgivningsmagten forfatningsretligt set ikke er afskåret fra at nedsætte valgretsaldere til 16 år, hvis det samtidigt sikres, at også 16-årige og 17-årige kan fratages valgretten på grund af manglende evne til at handle fornuftsmæssigt.

Det bemærkes i øvrigt, at det fremgår af Grundlovens § 86, at valgretsaldere til de kommunale råd er den for valg til Folketinget til enhver tid gældende.

1.2 Hvis alderen for valgret til Folketinget sænkes til 16 år, kan en 16-årig da vælges til Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser?

Valgbarhed til Folketinget

Ifølge Grundlovens § 30 er enhver, som har valgret, valgbar til Folketinget, medmindre vedkommende er straffet for en handling, der i almindeligt omdømme gør ham uværdig til at være medlem af Folketinget.

Grundlovens § 30 gør udtømmende op med betingelserne for at være valgbar til Folketinget.

Det følger af bestemmelsen, at personer, der har valgret, også er valgbare til Folketinget. Nedsættes alderen for valgret til Folketinget til 16 år, vil en 16-årig eller 17-årig, der i øvrigt opfylder betingelserne for at have valgret, således være valgbar til Folketinget – medmindre vedkommende er straffet for en handling, der i almindeligt omdømme gør ham uværdig til at være medlem af Folketinget.

Nedsættes alderen for valgret til Folketinget til 16 år, vil en 16-årig således efter Grundloven kunne indvælges i Folketinget.

Om betydningen af gældende lovgivning vedrørende mindreårige for adgangen for en 16-årig eller 17-årig til at være medlem af Folketinget se nedenfor, afsnit 2.

Valgbarhed til regionsråd og kommunalbestyrelser

Nedsættes alderen for valgret til Folketinget – og til regionale råd og kommunalbestyrelser – til 16 år, er Grundloven ikke til hinder for, at lovgivningsmagten ændrer lov om kommunale og regionale valg, således at også 16-årige og 17-årige kan indvælges i regionsråd henholdsvis kommunalbestyrelser på lige fod med ældre personer.

Om betydningen af gældende lovgivning vedrørende mindreårige for adgangen for en 16-årig eller 17-årig til at være medlem af regionsråd henholdsvis kommunalbestyrelser se nedenfor, afsnit 2.

2. Betydningen af lovgivningen vedrørende mindreårige for 16-17-åriges adgang til at være medlem af folketing, regionsråd, kommunalbestyrelser m.v. – uanset myndighedsalderen fortsat er 18 år

2.1 Indledning

I dette afsnit vurderes betydningen af gældende lovgivning vedrørende mindreårige for de 16-17-åriges mulighed for at fungere som medlem af folketing, regionsråd og kommunalbestyrelser.

Den eksisterende lovgivning vedrørende mindreårige indskrænker i forskellige henseender mindreåriges evne til at handle på egen hånd. Reglerne har i vidt omfang karakter af beskyttelsesregler, som skal sikre, at mindreårige ikke foretager handlinger og dispositioner, som de ikke er i stand til at overskue konsekvenserne af.

Det antages nedenfor, at den eksisterende lovgivning vedrørende mindreårige ikke vil være til hinder for, at 16-17-årige kan være medlem af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser, når forældremyndighedsindehaver giver samtykke hertil. Endvidere antages, at medlemskab af regionsråd og kommunalbestyrelse også kræver samtykke fra den mindreåriges værge.

2.2 Generelt om umyndighed og forældremyndighed

2.2.1 Grundlæggende begreber og udgangspunkter

Enhver har i kraft af sin eksistens *retsevne*, d.v.s. evne til at være del af et retligt forhold.

Handleevne er evnen til ved egne handlinger at bestemme over egne retsforhold.⁶ Rets- evnen og handleevnen er uafhængige af hinanden, idet ikke alle personer har – fuld – handleevne.

En mindreårig mangler fuld handleevne – altså evne til at handle i forskellige henseender.⁷ I denne sammenhæng er navnlig tre begreber relevante.

Retshandelsevnen bestemmer evnen til at råde over sin formue og forpligte sig i retshandler, der går ud på at stifte, forandre eller ophæve ret. Den angår altså en persons evne til at påtage sig forpligtelser ved løfter og aftaler. En mindreårig mangler som udgangspunkt retshandelsevne. I kraft af sin retsevne kan han eller hun imidlertid alligevel – inden for nærmere bestemte rammer – blive forpligtet af dispositioner, som foretages af én – værgen – som handler på vedkommendes vegne.

Retsbrudsevnen er en persons evne til at *pådrage* sig en forpligtelse ved skadevoldende adfærd, navnlig efter reglerne om erstatning uden for kontrakt.⁸ Også mindreårige kan

⁶ Andersen, Iversen og Nørgaard, Umyndiges formue, 1988, s. 15.

⁷ Der anvendes i det følgende samme terminologi som i Andersen, Iversen og Nørgaard, Umyndiges formue, 1988.

⁸ Derudover opererer Andersen, Iversen og Nørgaard med én yderligere gruppe, som har begrænset interesse i denne henseende, nemlig *habiliteten ved andre retsstiftende kendsgerninger*. Det omfatter eksempelvis pligtindstiftelse gennem varetagelse af andres anliggender under grundsætningen om *negotiorum gestio*.

almindeligvis pådrage sig et erstatningsansvar.

Der opereres derudover med *evnen til at råde over egen person*. Som betegnelsen antyder, er det eksempelvis retten til at bestemme, hvor man skal opholde sig, hvad man skal beskæftige sig med, eller hvordan der ved sygdomstilfælde skal ske behandling. En mindreårig kan som almindeligt udgangspunkt ikke råde selvstændigt i personlige forhold, idet kompetencen hertil ligger hos forældremyndighedsindehaveren.

2.2.2 Umyndighed efter værgemålsloven og forældremyndighed efter forældreansvarsloven

Det følger af værgemålslovens § 1, stk. 1, at børn og unge under 18 år, der ikke har indgået ægteskab, er mindreårige og dermed *umyndige*. Unge under 18 år, der har indgået ægteskab, er dog mindreårige og dermed umyndige, hvis statsforvaltningen ved tilladelsen til ægteskabet har fastsat vilkår herom.

Af værgemålslovens § 1, stk. 2 følger, at mindreårige ikke selv kan forpligte sig ved retshandler eller råde over deres formue, medmindre andet er bestemt. Mindreårige mangler således fuld retshandelsevne.

Og i værgemålslovens § 1, stk. 3 siges, at det er værger, der handler på den mindreåriges vegne i økonomiske anliggender – medmindre andet særlig er bestemt. I § 2 bestemmes, at den mindreåriges værger er den eller de personer, der er indehaveren af forældremyndigheden – bortset fra ganske særlige tilfælde.

Det følger af forældreansvarslovens § 1, at børn og unge under 18 år endvidere er undergivet forældremyndighed, medmindre de har indgået ægteskab.

I forældreansvarslovens § 2 siges, at forældremyndighedens indehaver skal drage omsorg for barnet og kan træffe afgørelse om dets personlige forhold ud fra barnets interesse og behov. Af forældreansvarsloven følger, at det som udgangspunkt er den mindreåriges forældre, som er indehaver af forældremyndigheden.

2.2.3 Høringspligt af mindreårige

Uanset mindreårige ikke kan handle på egen hånd, har de i visse tilfælde et krav på at blive hørt, inden værger træffer beslutning.

Således bestemmes i værgemålslovens § 26, at mindreårige, der er fyldt 15 år, har krav på at blive hørt, inden værger træffer beslutning i vigtigere (økonomiske) anliggender.

Generelt set er lovgiver imidlertid i stigende grad gået væk fra at opstille nedre faste grænser for, hvornår et barn skal høres, og lovgivningen lægger i stedet vægt på, om det enkelte barn i den konkrete situation har tilstrækkelige forudsætninger og fornøden modenhed til at magte inddragelsen. Dette ses f.eks. i sager om forældremyndighed, barnets bopæl og samvær, jf. forældreansvarslovens § 34, og i sager om iværksættelse af sociale foranstaltninger, jf. social servicelov § 48. I forældreansvarslovens § 5 anføres mere gene-

relt, at der i alle forhold vedrørende barnet skal tages hensyn til barnets egne synspunkter alt efter alder og modenhed.

2.2.4 Særlige kompetencer for mindreårige i forskellige henseender

Mindreårige er i forskellige henseender blevet tillagt konkret kompetence. Eksempelvis kan 16-årige tage kørekort til traktor⁹ og ”lille knallert”.¹⁰ Som et yderligere eksempel kan nævnes, at en patient, der er fyldt 15 år, selv kan give informeret samtykke til behandling (idet forældremyndighedens indehaver tillige skal have information og inddrages i den mindreåriges stillingtagen).¹¹

Herudover gælder visse aldersgrænser i forbindelse med forbud, som tillader mindreårige en handleadgang. F.eks. må 16-årige købe alkoholiske drikkevarer (med en volumenprocent på under 16,5) i detailsalgsbutikker – men ikke tobaksvarer.¹²

Yderligere kan nævnes, at man bliver seksuelt myndig, når man fylder 15 år, jf. straffelovens § 222 forudsætningsvis.¹³ Medierådet for børn og unge kan kun bestemme, at film er uegnede for personer under 15 år, hvorfor de må vises offentligt for ældre personer uden voksenledsagelse, jf. filmlovens § 20.

2.3 Mindreåriges handleevne i økonomiske henseender – betydningen for mindreåriges medlemskab af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser

2.3.1 Adgangen til at råde over egen formue og til at forpligte sig selv

Som hovedregel kan en person med manglende retshandelseevne ikke afgive løfter, påbud (i det omfang, det indeholder et løfte), indgå aftaler eller forpligte sig selv. Det har den refleksvirkning, at aftaler, som er indgået af umyndige, som udgangspunkt er ugyldige, jf. værgemålslovens § 44. Der er tale om en såkaldt stærk ugyldighedsgrund, hvorfor det er uden betydning, om aftalepartneren var i god tro om den umyndiges evne til at indgå aftalen.

Det anførte er dog ikke uden undtagelser. Eksempelvis kan mindreårige modtage gaver, uanset om det reelt set er en aftale. Det skyldes, at accept af løfter med et *rent erhvervende* indhold (eksempelvis gaveløfter) ikke indebærer, at den mindreårige også forpligter sig (eksempelvis til at yde en modydelse). Rent erhvervende løfter anerkendes derfor, såfremt den mindreårige er i stand til at forstå indholdet af løftet.

Herudover har mindreårige råderet over visse økonomiske midler. Det drejer sig om

⁹ Jf. færdselslovens § 62.

¹⁰ Jf. færdselslovens § 63. I en ny tilføjelse til færdselsloven (§ 63 a), som endnu ikke er trådt i kraft, forbydes det erhvervsdrivende at stille knallerter til rådighed for personer under 16 år, medmindre forældremyndighedsindehaveren har givet skriftligt samtykke dertil.

¹¹ Jf. sundhedslovens § 17.

¹² Jf. Lov om forbud mod salg af tobak og alkohol til personer under 18 år.

¹³ Denne bestemmelse er ikke blevet tilpasset ved nedsættelsen af den kriminelle lavalder, hvorfor der kan opstå vanskeligheder, hvis to 14-årige har samleje med hinanden. Det blev ved ændringen forudsat klaret med tiltalefrafald, jf. note 1 til ændringen af § 15 i lov 2010-06-25 nr. 711.

selverhverv (indtægter ved eget arbejde efter det fyldte 15. år), *friarv* og hvad værgen har overladt dem efter værgemålslovens § 25, stk. 3 (eksempelvis lommepenge).¹⁴ Derfor er aftaler, som mindreårige indgår med disse midler, ikke ugyldige efter værgemålslovens § 44. Mindreårige vil imidlertid ofte være svage aktører på det frie marked, og derfor kan aftalen undertiden være ugyldig i kraft af aftalelovens generelle ugyldighedsregler – eksempelvis på grund af urimelighed eller udnyttelse.

Adgangen til at råde over visse midler indebærer imidlertid ikke, at den mindreårige kan råde over fremtidige indtægter. Mindreårige kan altså ikke påtage sig gældsforpligtelser, uanset om det, han eller hun agter at betale med, er fremtidige midler, som vedkommende i kraft af værgemålslovens § 42 vil kunne råde over. Til illustration kan en 16-årig købe en cykel for sine lommepenge og arbejdsindtægter, men kan ikke erhverve én på kredit – uagtet han eller hun agter at betale med næste måneds lommepenge.

Derudover bestemmer værgemålsbekendtgørelsens § 7, at værgen skal have statsforvaltningens godkendelse til at stifte gæld ud over, hvad der sædvanlig kræves til fyldestgørelse af fornødenhederne for den, der er under værgemål.

2.3.2 Mindreårige medlemmer af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser kan gyldigt disponere på disse organers vegne

En mindreårig kan gyldigt træffe dispositioner på vegne af andre. Selv uden retshandelsevne, som indebærer, at mindreårige ikke kan binde sig selv, kan de efter omstændighederne optræde på andres vegne. Det følger af de almindelige fuldmægtsregler, og det ses eksempelvis, når en 16-årig står ved kassen i den lokale kiosk. Det er nemlig ikke den mindreårige, men butikken, som bliver bundet af aftalen, som indgås med kunden.¹⁵

På samme måde vil et mindreårigt folketings-, regionsråds- eller kommunalbestyrelsesmedlem, som skriver under på love, beslutninger, økonomiske dispositioner og lignende, ikke derved forpligte sig selv, men det organ, som vedkommende repræsenterer i den konkrete situation. Sådanne – gyldige – dispositioner kræver ikke samtykke fra værgen.

Dog skal man være opmærksom på, at mindreårige, der overskrider deres bemyndigelse som fuldmægtig, som udgangspunkt ikke vil kunne blive erstatningsansvarlige efter den strenge regel i aftalelovens § 25, men kun efter de almindelige regler – som normalt kun dækker det umiddelbare tab og ikke eksempelvis tabt fortjeneste.

Særligt med hensyn til et nyvalgt folketingsmedlems underskrift på den i Grundlovens § 32, stk. 7 omtalte forsikring om Grundlovens overholdelse bemærkes i øvrigt, at underskriften ikke påfører det pågældende medlem nye forpligtelser.

¹⁴ Jf. værgemålslovens § 42, stk. 1.

¹⁵ Jf. aftalelovens § 10, stk. 2.

2.3.3 *Mindreåriges medlemskab af regionsråd og kommunalbestyrelser kræver antagelig værgens samtykke*

Retsbrudsevnen er evnen til at pådrage sig et erstatningsansvar for skadegørende handlinger. Den er ikke aldersbestemt, men fastlægges ud fra en bedømmelse af den mindreåriges forståelse for konsekvenserne af den pågældende adfærd. I retspraksis er børn ned til under 4 år blevet kendt erstatningsansvarlige.

Det er fast praksis, at såfremt man optræder i en professionel sammenhæng, bliver ens handlinger bedømt på grundlag af den professionelle standard. En mindreårig skadevolder kan derfor ikke forvente, at der altid vil blive givet ”ungdomsrabat” på et eventuelt erstatningsansvar.

Som beskrevet ovenfor kan mindreårige ikke forpligte sig selv. Det må antages, at der også er tale om en (eventual)forpligtelse – som kræver samtykke – hvis den mindreårige ved at påbegynde en bestemt aktivitet påtager sig risikoen for økonomiske sanktioner, der rækker ud over området for det almindelige erstatningsansvar.

Efter kommunestyrelseslovens §§ 50 b og c har statsforvaltningen mulighed for at udstede tvangsbøder og anlægge erstatningssag mod de enkelte kommunalbestyrelsesmedlemmer, som er ansvarlige for undladelser og/eller skadevoldende handlinger. Ifølge regionsloven finder disse regler også anvendelse i statsforvaltningers tilsyn med regionerne, jf. regionslovens § 21.

Kommunestyrelseslovens § 50 b bestemmer, at de medlemmer, som er ansvarlige for, at kommunalbestyrelsen ikke udfører en foranstaltning, som den efter loven er forpligtet til at udføre, kan pålægges tvangsbøder.

Da pålæggelse af en sådan tvangsbøde har karakter af en særlig sanktion over for kommunalbestyrelses- og regionsrådsmedlemmer med henblik på at gennemtvinge en opfyldelse af en dem påhvilende lovbestemt forpligtelse, taler det for, at medlemskab af kommunalbestyrelse eller regionsråd kræver værgens samtykke.

Kommunestyrelseslovens § 50 c hjemler ydermere adgang for statsforvaltningen til ”at anlægge erstatningssag mod et kommunalbestyrelsesmedlem, som er ansvarligt for, at kommunen er påført et tab”.

Det fremgår ikke af loven, på hvilket grundlag de pågældende kommunalbestyrelsesmedlemmer er ansvarlige, men det er almindeligt antaget, at det er dansk rets almindelige erstatningsretlige regler, som finder anvendelse.¹⁶

Som beskrevet ovenfor kan også mindreårige blive pålagt et erstatningsansvar efter de almindelige regler.

Det skal dog bemærkes, at kommunestyrelseslovens § 50 c, stk. 2 antagelig udvider ansvaret for undladelser ud over det, som følger af de almindelige regler. Den bestemmer

¹⁶ Thomsen, Christensen og Brandi-Hansen: Lov om kommunernes styrelse med kommentarer. København: Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2010, p. 451.

nemlig, at kommunalbestyrelsesmedlemmer, som undlader at stemme, ikke derved kan unddrage sig et ansvar. Derved ifalder man nemmere ansvar. Det betyder, at mindreårige, ved at indtræde i en kommunalbestyrelse udsætter sig for en større risiko for at blive ansvarlig for en skade, end de ellers ville have været. Det er antagelig en forpligtelse, som den mindreårige ikke kan påtage sig på egen hånd, jf. ovenfor om mindreåriges adgang til at forpligte sig selv. Også dette forhold taler for, at medlemskab af kommunalbestyrelse eller regionsråd kræver værgens samtykke.

Det forhold, at medlemskab af kommunale og regionale råd principielt er et borgerligt ombud, kan næppe føre til et andet resultat. Det bemærkes herved, at den opstillede kandidat kan undgå at blive opstillet for en liste ved at undlade at underskrive listebetegnelsen, jf. lov om kommunale og regionale valg § 24.

I øvrigt bemærkes, at der for nylig er blevet indført en regel, som betyder, at forældre hæfter for de første 7.500 kr. af de skader, som deres hjemmeboende børn forvolder, jf. § 1 i lov om hæftelse for børns erstatningsansvar.

2.4 Evnen til at råde over egen person

2.4.1 *Kompetencefordeling*

I personlige forhold er det ikke værgen, men forældremyndighedsindehaveren, der træffer afgørelse på den mindreåriges vegne. Dette følger af forældreansvarslovens § 2, stk. 1, hvorefter forældremyndighedsindehaveren skal drage omsorg for barnet og kan træffe afgørelse om dets personlige forhold ud fra barnets interesse og behov. Er der fælles forældremyndighed, kan hver af forældrene træffe dagligdags beslutninger på barnets vegne, hvorimod væsentlige beslutninger kræver enighed mellem forældrene, jf. lovens § 3, stk. 1. Bor barnet hos den ene forælder, har denne som udgangspunkt alene kompetencen til at træffe dagligdags beslutninger, selvom begge har del i forældremyndigheden.

Forældremyndighedens nærmere indhold er ikke reguleret, men efter bemærkningerne til forældreansvarsloven¹⁷ indeholder forældremyndigheden ud over den daglige omsorg for barnet også beslutninger af mere væsentlig karakter som skolevalg, uddannelsesvalg, navnevalg og indmeldelse i trossamfund.

Forældremyndighedsindehaveren har også ret til at bestemme, hvor barnet skal bo.¹⁸ Betydningen af retten til at vælge barnets bopæl behandles nærmere nedenfor under afsnit 2.4.4.

Forældremyndighedsindehaveren har et meget vidt spillerum i forhold til at træffe afgørelser på den mindreåriges vegne. At alle afgørelser efter lovens § 2, stk. 1 skal træffes til barnets bedste, indebærer ikke nogen større indskrænkning i forældrenes kompetence.

¹⁷ Folketingstidende, tillæg A 2006/2007, s. 4441.

¹⁸ Folketingstidende, tillæg A 2006/2007, s. 4441.

Kun i særlige tilfælde, hvor f.eks. den sociale lovgivning giver mulighed herfor, kan forældrenes beslutningskompetence tilsidesættes.

Udgangspunktet om, at forældremyndighedsindehaveren råder på barnets vegne i personlige forhold, indtil dette fylder 18 år, er fraveget en række steder i den velfærdsrelaterede lovgivning, hvor beslutningskompetencen enten overgår helt til den mindreårige eller bliver delt mellem parterne.

Som et eksempel på en egentlig selvbestemmelsesret kan nævnes samtykke til sundhedsfaglig behandling m.v., hvor unge, der er fyldt 15 år, selv kan give samtykke til behandling.¹⁹ Selvom man ikke er myndig, kan man altså selv vælge, om man vil behandles, hvilket af flere tilgængelige behandlingsalternativer man ønsker, og om man ønsker, at behandlingen skal ophøre. Beslutningskompetencen på sundhedsområdet er dog ikke på alle områder absolut. Eksempelvis gælder der en 18-års-grænse for abort (medmindre forældrene samtykker) og en absolut aldersgrænse for kosmetiske indgreb.

Et andet eksempel er, at børn over 12 år med ”Barnets reform” er blevet tillagt en række selvstændige rettigheder i sager om tvangsmæssige foranstaltninger, herunder ret til at se alle sagens dokumenter, ret til advokatbistand og ret til at klage over afgørelsen. Selvstændig samtykkekompetence får mindreårige i sociale sager dog først, fra de fylder 15/18 år, alt afhængigt af, hvilken foranstaltning der er tale om.

Ud over de situationer, hvor en inddragelsespligt udtrykkeligt fremgår af loven, antages det almindeligvis, at mindreårige i takt med alderen får en stigende grad af frihed og selvbestemmelse over personlige forhold. Dette princip er for så vidt angår inddragelse i sager om barnets forhold udtrykkeligt lovfæstet i forældreansvarslovens § 5, hvorefter der i alle forhold vedrørende barnets liv skal tages hensyn til dets synspunkter alt efter dets alder og modenhed.

Graden af frihed må dog i sagens natur afhænge af, hvilke personlige forhold der er tale om, og mere vidtrækkende beslutninger vil den mindreårige ikke kunne træffe selvstændigt, før han/hun fylder 18 år. En rettesnor i den forbindelse kan være, at beslutninger, der er så væsentlige, at de kræver enighed mellem forældremyndighedsindehaverne, i hvert fald ikke kan træffes af den mindreårige på egen hånd.

2.4.2 Særligt om påtagelse af arbejdsforpligtelser

Mindreårige kan kun påtage sig tjeneste eller andet personligt arbejde, såfremt forældremyndighedsindehaveren samtykker, jf. forældreansvarslovens § 43, 1. led. Er en sådan arbejdsaftale indgået, kan en 15-årig på egen hånd ophæve den og påtage sig arbejde af lignende art, medmindre forældremyndighedsindehaveren modsætter sig, jf. forældreansvarslovens § 43, 2. led. Såfremt hensynet til den unges opdragelse eller velfærd kræver

¹⁹ Dette følger af sundhedslovens § 17, stk. 1. Selvom det også følger af bestemmelsen, at forældremyndighedsindehaveren skal inddrages, er det forudsat i forarbejderne til loven, at den endelige beslutningskompetence ligger hos den unge patient.

det, kan forældremyndighedsindehaveren ophæve arbejdsaftalen, jf. forældreansvarslovens § 44.

2.4.3 Mindreåriges medlemskab af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser må kræve forældremyndighedsindehaverens samtykke

Som omtalt ovenfor følger det af forældreansvarsloven, at beslutninger vedrørende også 16-17-åriges personlige forhold af mere væsentlig karakter – eksempelvis vedrørende skolevalg, uddannelsesvalg, indmeldelse i trossamfund og bopæl – kræver forældremyndighedsindehavers medvirken/samtykke.

Videre fremgår af lovens § 43, at mindreårige kun kan påtage sig tjeneste eller andet personligt arbejde, såfremt forældremyndighedsindehaver samtykker.

Da medlemskab af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser utvivlsomt må betragtes som værende af væsentlig betydning for den pågældende mindreårige, og da medlemskab af disse organer ganske vist næppe kan sidestilles med et egentligt arbejdsforhold omfattet af forældreansvarslovens § 43, men dog ofte vil have større betydning for den pågældendes forhold end et sådant, må det antages, at medlemskab af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser kræver forældremyndighedsindehavers samtykke.

Det forhold, at medlemskab af kommunalbestyrelser og regionale råd principielt er et borgerligt ombud, kan næppe føre til et andet resultat for disse organers vedkommende. Som tidligere omtalt må herved bemærkes, at den opstillede kandidat kan undgå at blive opstillet for en liste ved at undlade at underskrive listebetegnelsen, jf. lov om kommunale og regionale valg § 24.

2.4.4 Forældremyndighedsindehaverens bestemmelse over den mindreåriges bopæl

Efter den kommunale og regionale valglovs²⁰ § 3, jf. § 1, stk. 1, er man alene valgbar til kommunalbestyrelsen og regionsrådet, hvis man har bopæl i kommunen henholdsvis regionen, og efter samme lovs § 100 mister man valgbarheden, hvis man fraflytter kommunen/regionen. Da det følger forudsætningsvis af reglerne om forældremyndighed og barnets bopæl i forældreansvarsloven, at barnet bor hos den ene eller begge forældre, vil konsekvensen af forældrenes flytning altså i udgangspunktet være, at den mindreårige må træde ud af kommunalbestyrelsen/regionsrådet.

Dette hænger sammen med, at omsorgs- og forsørgelsespligten påhviler forældremyndighedsindehaveren, indtil den unge fylder 18 år.

Kun med forældrenes samtykke kan den mindreårige blive boende i kommunen – enten ved at den unge flytter for sig selv, eller ved at den unge flytter ind hos andre, jf. herved social servicelov § 78.

²⁰ Lovbekendtgørelse nr. 105 af 08/02/2011 om kommunale og regionale valg.

Uanset om parterne skulle vælge, at den mindreårige kunne flytte for sig selv eller ind hos en anden familie, påhviler forsørgelsespligten fortsat forældremyndighedsindehaveren. Da mindreårige som ovenfor nævnt ikke kan indgå gensidigt bebyrdende aftaler, vil den mindreårige ikke selv kunne indtræde i et lejemål til et værelse/en lejlighed eller optage et lån til boligkøb.

2.5 Genstand for strafferetlige sanktioner

Den kriminelle lavalder fastsætter, hvornår en ung person straffes for sine handlinger. Grænsen er fastsat ud fra en vurdering af, hvornår man er i stand til at overskue konsekvenserne af sine egne handlinger. I øjeblikket er grænsen fastsat til 14 år, jf. straffelovens § 15 modsætningsvist, og enhver over den alder kan som udgangspunkt blive genstand for strafferetlige sanktioner. Denne 14-års-grænse er også gældende for straffebestemmelser i særlovgivningen, medmindre andet er konkret bestemt.

En almindelig forudsætning om, at også udøvere af valgte offentlige hverv kan straffes for strafbare handlinger i forbindelse med udøvelse af hvervet, jf. herved eksempelvis kommunestyrelseslovens § 61, er derfor opfyldt.

2.6 Sammenfatning

Det må på baggrund af ovenstående antages, at gældende lovgivning vedrørende mindreårige ikke vil være til hinder for, at 16-17-årige kan være medlem af Folketinget, regionsråd eller kommunalbestyrelser, når forældremyndighedsindehaver giver samtykke hertil. Endvidere må formentlig antages, at medlemskab af regionsråd og kommunalbestyrelse også kræver samtykke fra den mindreåriges værge. Det bemærkes, at forældremyndighedsindehaverne, der som udgangspunkt er den mindreåriges forældre, normalt også fungerer som værger.

Endvidere må antages, at mindreårige medlemmer af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser uden samtykke fra værge kan foretage de dispositioner, som knytter sig til virket i det pågældende organ.

2.7 Medlemskab af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser uden samtykke fra forældremyndighedsindehaver/værge

Som anført må det antages, at 16-17-åriges medlemskab af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser efter gældende lovgivning vedrørende mindreårige kræver forældremyndighedsindehaverens/værgens samtykke.

Måtte det ønskes, at 16-17-årige kan være medlemmer Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser uden forældremyndighedsindehaverens/værgens samtykke, vil dette kunne gennemføres ved ny lovgivning i forbindelse med nedsættelse af valgretsaldere til 16 år.

Redegørelse

DEN IDEELLE
STEMMERETSALDER
– FINNES DEN?

Af Guro Ødegard, cand.polit
Institutt for Samfunnsforskning, Oslo

Sammendrag

En analyse av debatter og forskning rundt stemmerett for 16-åringer¹ af Guro Ødegård², Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Senking av stemmerettsalderen – eller valgrettsalder – er oppe til debatt i en rekke europeiske land. Artikkelenes målsetting er å øke vår forståelse for de mulige konsekvenser en senket stemmerettsalder vil kunne ha. På bakgrunn av en gjennomgang av relevant litteratur presenteres de mest sentrale argumentene i Europa for og imot senket stemmerettsalder. Hvilke knipper av argumenter gjenfinnes i debattene? Hvilke argumenter veier tyngst når konklusjoner skal trekkes? Hvilke argumenter understøttes eller avvises på bakgrunn av empirisk forskning? Analysene viser at debatten domineres av normative argumenter heller enn empiribaserte resultater. På den ene siden argumenteres det for at en senket stemmerettsalder vil styrke demokratiet, på den andre siden at 16-åringer er for umodne til å foreta kvalifiserte valg. Legger man de empiriske argumentene til grunn, vil en redusert stemmerettsalder sannsynligvis ha liten betydning for både valgdeltagelsen og valgresultatet på kort sikt.

1 Denne artikkelen er en bearbejdet versjon av en artikkel publisert i Tidsskrift for ungdomsforskning, nr. 1, 2011 (www.ungdomsforskning.no) som bygger på rapporten "Ungdom, valgdeltagelse og stemmerett" av Guro Ødegård og Jacob Aars (2011). Takk til Jens Nygaard Nielsen ved Dansk Ungdoms Fællesråd for hjelp med nødvendige justeringer for å få artikkelen tilpasset en dansk kontekst.

2 Guro Ødegård er sosiolog og forsker ved Institutt for samfunnsforskning i Oslo. Høsten 2009 avla hun sin PhD på tema ungdom og politisk engasjement. Avhandlingen tittel er: *Motløs ungdom? Nytt engasjement i et gammelt demokrati*. Ødegård er del av forskergruppen som skal evaluere det norske forsøket med senket stemmerettsalder ved kommunevalget 2011. Kontaktinformasjon: god@samfunnsforskning.no.

Den ideelle stemmerettsalder – finnes den?

I byen Berkeley i California – best kjent som arnestedet for de store menneskerettighetskampene i USA på 50-tallet og ungdomsopprøret på 60-tallet – er det møte i bystyret den 24. mai 2005. To av bystyremedlemmene i samarbeid med *The National Youth Rights Association* hadde fremmet forslag om å starte prosessen med å gi 16-åringene stemmerett ved lokalvalgene. En gruppe på rundt ti ungdommer entret podiet for å argumentere for forslaget og svare på spørsmål fra bystyremedlemmene. ”Om jeg kunne, skulle jeg gitt dere som står her, stemmerett umiddelbart, men jeg er redd for at vanlige 16-åringene bare stemmer på de populære kandidatene, kjendiser og sånn”, sa en av representantene. En ung jente ba om ordet: ”Nå var det vel ikke akkurat 16-åringene som valgte en Hollywood-stjerne til guvernør i California.” Forslaget om stemmerett for 16-åringene ble nedstemt med én stemme overvekt. Tre representanter stemte blankt.

Den lille historien fra Berkeley illustrerer at 16-åringenes formelle innflytelse gjennom stemmeseddelen er et tema som står på den politiske dagsorden i flere land, forslaget er kontroversielt, og det hersker stor usikkerhet rundt konsekvensene.

Kan en reduksjon av stemmerettsalderen styrke valgdemokratiet? Spørsmålet ligger som et bakteppe for artikkelens målsetting, som er å øke vår forståelse av mulige konsekvenser ved en slik stemmerettsreform. Artikkelen bygger på en gjennomgang av relevante skriftlige dokumenter som belyser argumenter for og imot en senking av stemmerettsalderen. Foruten en lang rekke pamfletter og policydokumenter fra europeiske organisasjoner og institusjoner som arbeider for redusert stemmerettsalder, omfatter materialet også offentlige utredninger fra Storbritannia, Sverige og Norge som drøfter og konkluderer i dette spørsmålet. I datamaterialet inngår også en rekke empiriske forskningsarbeider.

Tre overordnede spørsmål reises: Hvilke perspektiver gjenfinnes i debattene? Hvilke argumenter veier tyngst når konklusjoner skal trekkes? Hvilke argumenter kan understøttes eller avvises på bakgrunn av empirisk forskning? På bakgrunn av analyser av tidligere forskning spørres det mer presist om man kan anta at 16-åringene vil bruke stemmeretten sin, og om de er modne nok til å gjennomføre kunnskapsbasert stemmegivning.

Drøftelsene rundt utvidelse av stemmeretten skjer parallelt i en rekke demokratiske land. Det er neppe tilfeldig. Stemmeretten kan ses på som en seismograf som er var for samfunnsmessige endringer; både nasjonale og internasjonale. Tidligere justeringer i Danmark, som eksempelvis innføring av allmenn stemmerett for kvinner i 1915 eller stemmerett ved lokalvalg (kommune- og fylkestingsvalg) for utenlandske statsborgere

minimum 3-års botid i Danmark (fra 1980)³, ble innført som en konsekvens av datidens bredere samfunnsstrømninger relatert til menneskerettslige spørsmål. Spørsmålet må også forstås i lys av den økende bekymring forskere og politiske myndigheter både i inn- og utland uttrykker med tanke på den svekkede valgdeltagelsen vi har sett over flere tiår (Wagner mfl., under utgivelse).

I de følgende avsnitt vil jeg kort presentere de kontekstuelle betingelser for debatten, først ved å vise til de land som allerede har redusert stemmerettsalderen, for deretter å presentere erfaringer med 16- og 17-åringers valgdeltagelse i Tyskland og Østerrike.

Land med stemmerett for 16-åringer

Stemmerettsalderen i de aller fleste av verdens demokratiske land er 18 år. Det er bare tolv land i verden som opererer med en stemmerettsalder over 18 år.⁴ Av europeiske land er det bare Østerrike som har innført allmenn stemmerett for 16-åringer, hvilket betyr at de kan stemme ved samtlige valg (kommune-, delstats-, parlaments- og europaparlamentsvalg). Dette skjedde i 2007. Av land ellers i verden har Cuba og Nicaragua allmenn stemmerett for 16-åringer. I tillegg er det noen land som opererer med 16- eller 17-årsgrænse for stemmerett, men da med begrensninger knyttet til sivil status, yrkesdeltagelse m.m.⁵

I Europa for øvrig er det flere land som har innført lavere stemmerettsalder begrenset til kommunale og regionale valg. Før Østerrike gjennomførte stemmerettsreform for samtlige valg, hadde 16-åringer i flere delstater kunnet stemme både ved kommune- og delstatsvalg i perioden 2003–2005 (Electoral Commission 2004). Tyskland var tidligere ute, da flere delstater ga stemmerett til 16-åringer ved kommunevalg allerede fra midten av 1990-tallet (Ungdomsstyrelsen 1999, Electoral Commission 2004).⁶ I dag har tyske 16-åringer stemmerett ved kommunevalgene i sju delstater. I en av disse (Bremen) er stemmeretten utvidet til også å gjelde delstatsvalg. Delstaten Glarus i Sveits innførte i 2007 16-årsgrænse for stemmerett både ved kommune- og delstatsvalget. Også øygruppene Isle of Man (2006), Jersey (2007) og Guernsey (2007) – som er egne administrative enheter underlagt den britiske krone – innførte 16-årsgrænse for stemmerett ved valg til de lokale styringsorganer.

Gjennom det siste tiåret har med andre ord kommunale og regionale myndigheter i

3 I 2010 ble lovverket strammet inn, og stemmerett ved lokale valg i Danmark ble gitt til utenlandske statsborgere med minimum 4 års botid i landet.

4 Dette er Liechtenstein, Monaco, Usbekistan, Malaysia, Japan, Sør-Korea, Taiwan, Marokko, Tunisia, Kamerun, Sentralafrikanske republikk og Gabon (www.duf.dk, www.wikipedia.com).

5 Brasil har stemmerett for 16-åringer, men vernepliktige får ikke stemme. Indonesia har stemmerettsalder på 17 år, men er du gift, får du stemme uansett alder. I Filippinene kan man stemme som 16-åring ved lokalvalgene og som 16-åring ved parlamentsvalget dersom man er gift. I de østeuropeiske landene Slovenia, Bosnia, Serbia og Montenegro har man stemmerett som 16-åring om man er i arbeid (for en oversikt, se Dansk Ungdoms Fællesråd (2010). Valgretsaldere – i verden. København: Dansk Ungdoms Fællesråd. Hentet fra http://duf.dk/uploads/tx_templatevoila/DF_Fakta_Valgret_i_verden_06.pdf).

6 Dette var delstatene Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Sachsen-Anhalt, Schleswig-Holstein og Hessen. I Hessen ble stemmerettsreformen aldri gjennomført, da et politisk skifte omgjorde vedtaket før valget. I senere tid har Berlin og Bremen også redusert stemmerettsalderen, se http://en.wikipedia.org/wiki/Voting_age#G.

flere europeiske land gjennomført denne stemmerettsreformen. Land som Finland og Irland – i tillegg til Danmark – har nedsatt stemmerettskommisjoner der målsettingen er å drøfte unges demokratiske deltagelse i et bredere perspektiv – hvor også stemmerett for 16-åringer er et sentralt tema. I tillegg til Danmark har også Finland gjennomført frivillige prøvevalg med redusert stemmerettsalder ved kommunevalg de siste årene.⁷

Tematikken har også beveget seg over til overnasjonale politiske fora. Den 7. september 2010 behandlet Europarådets komité for politiske anliggende en redegjørelse om fordeler og ulemper ved å innføre 16-årsgrense for stemmerett i rådets medlemsland. Den 22. mars 2011 publiserte komiteen dokumentet “Expansion of democracy by lowering the voting age to 16”, der man inviterer Europarådets medlemsland til å debattere senking av stemmeretts- og valgbarhetsalder til 16 år ved forskjellige valg.⁸

Norge er imidlertid det første nordiske landet som gjennomfører et forsøk med senket stemmerettsalder hvor 16-åringer får reell stemmerett. I 2008 fremmet regjeringen i Stortingetsmelding nr. 33 (2007–2008) forslaget om en forsøksordning ved lokalvalget i 2011, der 16-åringer ”i nokre få, einskilde kommunar” (ibid. pkt 5.2.7) skulle få stemmerett ved kommunevalget. Forsøket omfattet ikke valg til fylkestinget. Stortinget sluttet seg til forslaget, og i april 2009 ble landets kommuner invitert til å delta i forsøket. Av 430 kommuner kom det inn 143 søknader. Av disse ble 20 kommuner samt Longyearbyen lokalstyre valgt ut. I alt utgjør dette om lag 9300 nye stemmeberettigede.⁹

Erfaringer fra Tyskland og Østerrike

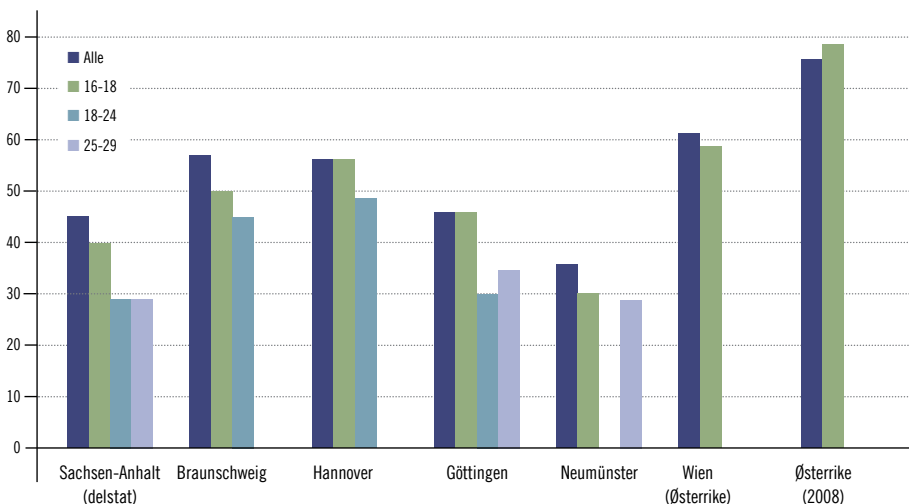
I dette avsnittet gis en kort presentasjon av de erfaringer man har gjort seg i Tyskland og Østerrike når det gjelder 16- og 17-åringers valgdeltagelse. Det finnes begrenset tilgjengelig informasjon om dette, men det som finnes fra tyske forhold er i stor grad produsert av den svenske Ungdomsstyrelsen, som i 1999 og 2002 publiserte den sparsomme statistikk. Også den britiske Electoral Commission (2004) har innhentet noe statistikk, men dette er stort sett fra de samme valgene. I Østerrike arbeider forskere ved SORA, Institute for Social Research and Analysis (<http://www.sora.at>) med å formidle forskningsresultater, også for et internasjonalt publikum.

I figur 1 er knipper av valgstatistikken fra de to landene forsøkt komprimert og sammenstilt. Figuren inkluderer en tysk deltastat, 4 tyske byer, delstatsvalget i Wien (Østerrike) og parlamentsvalget i Østerrike. Det er verdt å merke seg at dette er en sammenstilling av statistikk som ikke utelukkende kan sammenlignes seg imellom. Statistikken ved

7 I Finland var det paraplyorganisasjonen Allianssi som gjennomførte prøvevalg i 2007: <http://www.helsinki.fi/htimes/domestic-news/politics/11998-voting-age-may-be-lowered-to-16-.html>.

8 Rapporten finnes på følgende nettside til Council of Europe: <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/Doc11/EDOC12546.pdf>
9 De utvalgte kommunene er: Marker (Østfold), Lørenskog (Akershus), Hamar (Hedmark), Vågå (Oppland), Sigdal (Buskerud), Re (Vestfold), Porsgrunn (Telemark), Grimstad (Aust-Agder), Mandal (Vest-Agder), Gjesdal (Rogaland), Stavanger (Rogaland), Austevoll (Hordaland), Luster (Sogn og Fjordane), Ålesund (Møre og Romsdal), Osen (Sør-Trøndelag), Namdalseid (Nord-Trøndelag), Tysfjord (Nordland), Kåfjord (Troms), Hammerfest (Finnmark), Kautokeino (Finnmark).

Figur 1 Valgdeltagelse ved utvalgte kommunale valg i Tyskland, regionvalg i Wien og parlamentsvalg i Østerrike etter alder. Prosent.

de ulike valgene er samlet inn på ulike tidspunkter og på forskjellig måte. Ved enkelte valg er det også noen justeringer når det gjelder aldersfordelingen. Ytterligere informasjon om hvert enkelt valg samt presentasjon av hver enkelt tabell, finnes i rapporten “Ungdom, valgdeltagelse og stemmer” som denne artikkelen bygger på. (Ødegård 2011).

Da Ungdomsstyrelsen i 1999 publiserte sin første rapport ”Rösträtt vid 16 år i Tyskland”, bygget dette på statistisk dokumentasjon fra de tre kommunene/byene Neumünster (i delstaten Schleswig-Holstein), Hannover og Braunschweig (i delstaten Niedersachsen), og representativ valgstatistikk fra samtlige kommuner i delstaten Sachsen-Anhalt (Ungdomsstyrelsen 1999, 21). Det er noe uklart hva som ligger i begrepet “representativ valgstatistikk”. I enkelte av lokalvalgene kan det se ut til at statistikken bygger på fullstendige optellinger – altså faktisk valgdeltagelse. I noen tilfeller kan den være basert på representative utvalsundersøkelser i etterkant av valget. Dette har det ikke vært mulig fullt ut å kvalitetssikre. Men at tallmaterialet samlet peker i samme retning, indikerer at det her er snakk om noen klare tendenser.

Ettersom det ikke er en koordinert datainnsamling mellom de ulike byer og delstatene, opererer undersøkelsene med noe forskjellige aldersinndelinger. Delstaten Sachsen-Anhalt (beliggende i det tidligere Øst-Tyskland) bygger på valgdeltagelse fra et utvalg kommuner. En sammenstilling av denne viser at 4 av 10 av de yngste velgerne brukte stemmeretten sin. I Braunschweig stemte 50 prosent av de yngste, i Hannover 56,6 prosent og i Neumünster 40 prosent. Denne valgstatistikken er fra de aller første valgene 16-åringer hadde muligheten til å stemme. I Göttingen kommune er statistikken fra 2001-valget (Ungdomsstyrelsen 2003), og viser at i likhet med Hannover trekker førstegangsvelgerne

på 16 og 17 år nesten i like stor grad som velgerbefolkningen generelt til valgurnene (45,5 prosent mot 46, 5 prosent).

Det gjennomgående bilde fra de tyske valgene, er at de yngste velgerne stemmer i noen mindre grad enn hele velgergruppen samlet. Dette gjelder på samtlige steder – unntatt i Hannover og Göttingen - der førstegangselverne deltok i like stor grad som velgergruppen generelt. For det andre, og mer interessant, er det faktum at 16- og 17-åringene brukte stemmeretten sin i betydelig større grad enn 18-24-åringene.¹⁰

Lignende mønster ser vi fra Østerrike. Ved regionvalget i Wien i 2005 deltok 59 prosent av 16- og 17-åringene. Det var med andre ord ikke signifikante forskjeller i valgdeltagelse mellom de unge førstegangselverne og den øvrige velgergruppen (61 prosent) (Ogris et al. 2005, referert i Zeglovits og Schwarzer 2009). Ser vi på det østerrikske parlamentsvalget i 2008, viser estimeringer at valgdeltagelsen blant 16- til 18-åringene lå på omlag på samme nivå som den generelle valgdeltagelsen (76 mot 79 prosent) (Zeglovits og Schwarzer 2009). Selv om deltagelsen ved parlamentsvalget generelt sett er høyere enn ved regionvalget, er det likevel verdt å bemerke at datamaterialet fra 2008-valget bygger på selvrapportert deltagelse, ikke faktisk deltagelse. I etterkant av valget ble det gjennomført telefonintervjuer der respondentene ble bedt om å svare på om de hadde brukt stemmeretten sin. Det var bare 15 prosent av 16-18-åringene som oppga at de ikke hadde stemt, hvilket er et for lavt tall. Forskerne foretok imidlertid justering på bakgrunn av stemmegivning, og disse estimeringene tilsa at valgdeltagelsen for aldersgruppen 16-18 år lå på rundt 76 prosent. Tilsvarende tall for velgergruppen samlet var 79 prosent. Ingen av de to studiene fra Østerrike forteller noe om 16- og 17-åringenes valgdeltagelse sammenlignet med eldre ungdommer. Like fullt – østerrikske 16- og 17-åringene synes i likhet med sine tyske jevnaldrende å bruke stemmeretten i overraskende stor grad. En svakhet med dette tallmaterialet er at vi ikke vet om disse førstegangselverne har fortsatt å bruke stemmeretten sin i like stor grad når de har blitt eldre – eller om 16- og 17-åringene ved senere valg viser lignende deltagelsesmønstre.

Debattene for og imot redusert stemmeretsalder

Debattene rundt stemmeretsalderen er preget av sterke interesseorganisasjoner og spredte politiske drøftelser. I dette forsøket på å samle og systematisere for- og motargumentene ligger en mengde pamfletter og policydokumenter fra en rekke europeiske interesseorganisasjoner som et bakteppe for analysene (www.barneombudet.no, www.votesat16.org.uk, www.duf.dk, Hedelund 2010, Lindgren 2006, Reeves og Nadesan 2010). Hovedvekten i denne presentasjonen rettes imidlertid mot offentlige dokumenter fra et knippe utvalg og kommisjoner fra henholdsvis Storbritannia, Sverige og Norge. Det er flere grunner til denne avgrensningen. For det første er dette nord-

¹⁰ Vi kjenner ikke til forskjellene fra Neumünster – da det ikke finnes sammenlignbar statistikk for eldre aldersgrupper.

europiske demokratier der temaet har blitt drøftet i flere utredninger. For det andre har utredningene både fra Storbritannia og Sverige en overføringsverdi til Norge, da argumentene og debattene er satt inn i en politisk prosess som er sammenlignbar med den norske. For det tredje speiler utredningene samlet sett bredden i argumentene som er dominerende i en europeisk kontekst, og for det fjerde – og på tross av felles argumentasjonsrekke – faller utredningene ned på ulike konklusjoner når det kommer til stemmerett for 16-åringer. Når det ikke er valgt dokumenter fra land som har erfaring med redusert stemmerettsalder, som Tyskland og Østerrike, har dette sammenheng med at tematikken ikke har vært gjenstand for debatt etter innføringen av reformen. Rett nok pågikk debatten før innføringen av 16-årsgrense for stemmerett, men det synes å være få offentlige utredninger eller kommisjoner som har drøftet for- og motargumentene på en inngående måte. I den grad dette finnes, er de mindre tilgjengelig for et internasjonalt (ikke tyskspråklig) publikum (se også Ungdomsstyrelsen 1999 vedr. tysk debatt).

Presentasjonen her baseres derfor på følgende kildemateriale: I 2004 kom rapporten fra den britiske valgkommisjonen (*The Electoral Commission*)¹¹ ”Age of electoral majority”, hvor det konkluderes med at stemmerettsalderen bør forbli 18 år. Rapporten er brukt som referansepunkt både for interessegrupper som arbeider for utvidelse av stemmeretten, og som utgangspunkt for mer faglige debatter og empiriske arbeider (se blant annet Chan og Clayton 2006, Milner 2010). Rapporten tar opp til vurdering et bredt tilfang av argumenter som også gjenfinnes til en viss grad i de andre tilsvarende utredninger som her er valgt ut. I 2006 kom en ny britisk rapport: ”Power to the People”, utgitt av den britiske maktkommisjonen (*The Power Commission*), nedsatt av stiftelsen Joseph Rowntree Reform Trust. Kommisjonen konkluderte med at stemmeretts- og valgbarhetsalderen burde senkes til 16 år.¹² 14 I 2009 presenterte en ny kommisjon utnevnt av den britiske regjering, ungdomskommisjonen Youth Citizenship Commission, sine anbefalinger – som gikk ut på å beholde stemmerettsalderen på 18 år (*Youth Citizenship Commission* 2009).

I Sverige er det særlig to offentlige utvalg som har drøftet spørsmålet. I 1996 kom *Åldersgränsutredningens* ”Bevakad övergång” (SOU 1996:111), der de presenterte en samlet oversikt over de aldersgrenser i samfunnet som berører unge mennesker opp til 30-årsalderen. Utvalget foreslår at 16-åringer skal få stemme ved kommunevalg og i kommunale folkeavstemninger. I 1997 kom *ungdomspolitiska kommittén* med sin utredning ”Politik för unga”, der svensk ungdomspolitikk diskuteres bredt. Komiteen drøfter senket stemmerettsalder, men konkluderer ikke. De foreslår derimot en forsøksordning ved kommunevalget i 1998, et forslag som ikke møtte politisk støtte (SOU 1997:71). Denne

11 The Electoral Commission er et uavhengig organ, nedsatt av det britiske parlamentet for å følge den demokratiske prosessen i landet.

12 Dette gjelder ikke medlemmer av overhuset i det britiske parlamentet.

utredningen er for øvrig den eneste som begrunner hvorfor stemmerettsalderen eventuelt bør settes til 16 år, framfor en annen alder. For det første går stort sett alle 16-åringer på videregående skole, noe som kan tjene som et insitament for skolen til å styrke undervisningen i politikk og demokrati. For det andre er 16 år allerede en viktig aldersgrense for skoleplikt, arbeidskontrakter osv. Ti år etter kom en svensk grunnlovsutredning som drøftet temaet i mindre omfang, men hvor konklusjonen gikk i motsatt retning, nemlig at stemmerettsalderen burde forbli 18 år (SOU 2008:125).

I Norge er det særlig to offentlige utredninger som diskuterer spørsmålet om redusert stemmeretsalder. I begge utvalgene var medlemmene delt i spørsmålet. Den siste ble levert av den regjeringsoppnevnte *lokaldemokratikommisjonen*. Her falt forslaget med åtte mot fem stemmer (NOU 2006:7). Fem år tidligere ble spørsmålet debattert i valglovutvalget (NOU 2001:3). Her gikk hele utvalget inn for at stemmeretten ved stortingsvalget skulle forbli 18 år, mens et mindretall (tre av i alt 17 medlemmer) gikk inn for at stemmeretten ved kommunevalg skulle senkes til 16 år.

Gjennomgang av de utvalgte dokumentene viser at hovedargumentene for og imot en stemmerettsreduksjon kan kategoriseres langs fire akser, som hver tar utgangspunkt i et knippe av argumenter. Dette er argumenter som bygger på demokratifremmende hensyn, utviklingspsykologiske argumenter om ungdoms modenhet til å ta politiske beslutninger, andre aldersbestemte rettigheter og plikter og konstitusjonell praksis (Cowley og Denver 2004, se også Ungdomsstyrelsen 2002, Levinsen 2010, Chan og Clayton 2006, Folkes 2004, Hedelund 2010). Disse fire hovedgruppene av argumenter er i enkelte sammenhenger sammenholdt, for eksempel i diskusjoner om hvorvidt manglende politisk modenhet kan være en fare for demokratiet. På bakgrunn av de nevnte dokumentene får vi et innblikk i hvordan de ulike argumentene presentert ovenfor blir drøftet og veid opp mot hverandre – noe som også synliggjør hvilke *perspektiver* som er de mest tungtveiende i offentlige kommisjoners stillingstagning for eller imot redusert stemmeretsalder. I det følgende vil vi beskrive hovedtrekkene i de fire grunnleggende perspektivene, samtidig som vi innhenter eksempler fra utredningene nevnt ovenfor.

Demokratihensyn

De *demokratiske* argumentene knytter seg til en oppfatning av at demokratiet vil bli styrket gjennom at 16-åringer får stemmerett. Selv om ungdom i dag har muligheten til å delta og påvirke gjennom andre kanaler som eksempelvis ungdomsråd, er disse først og fremst innrettet på områder som skole og fritid og fungerer mer som arena for informasjonsutveksling og diskusjoner (SOU 1996:111). Videre legger flere av utvalgene vekt på at stemmerettsreformen vil bidra til å utvide den demokratiske deltagelsen og øke ungdoms innflytelse over beslutninger som berører deres hverdagsliv, nærmiljø og framtid. Dette vil virke motiverende for videre politisk deltagelse, da en utvidelse av de unges plikter og rettigheter antas å føre til økt samfunnsansvar (NOU 2006:7 [utvalgets

mindretall], SOU 1996:111, SOU 1997:71). Dette er også et argument den britiske maktkommisjonen løfter fram, da de mener at redusert stemmerettsalder vil kunne bidra til å møte den økende bekymringen for ungdomsgenerasjonens lave politiske deltagelse. Ved å koble unge mennesker til politikken i tidlig alder vil de også involveres i en meningsfull prosess som sikrer dem en reell innflytelse. Dette vil også ha en positiv effekt for deltagelsen videre i livet (Power Commission 2006).

Utvidet stemmerett er ikke bare til gode for de potensielt nye førstegangsvelgerne, men det vil også bidra til en demokratisering av samfunnet. Når en større del av befolkningen tar del i de politiske beslutningene, vil det øke legitimiteten til politiske beslutninger knyttet til lover og regler som berører unge mennesker (SOU 1996:111).

Videre har flere aktører påpekt at grunnskolenes demokratiundervisning har forbedret seg gjennom de siste tiårene. Dette taler for en utvidelse av stemmeretten. Argumentet er knyttet opp mot en forståelse av at ungdom generelt i dag kan mer om politikk og samfunnsliv enn tidligere generasjoner. Argumentet har lagt føringer for debatten, særlig i Storbritannia. Selv om den britiske valgkommisjonen gikk imot en senking av stemmerettsalderen, er dette et argument de mener på sikt kan endre forutsetningene for deres konklusjon. Betingelsen er at de demokratiserende programmer – både de obligatoriske innenfor utdanningsinstitusjonene og de mer frivillige former – får bedre fotfeste. Slik læring vil kunne redusere manglende politisk kunnskap hos ungdom. Kommisjonen mener også at det vil være uheldig med tanke på ungdoms forhold til demokratiske prosesser dersom avstand i tid mellom *teoretisk* lærdom og *praktisk* deltagelse blir for stor (Electoral Commission 2004).

At 16-åringene får stemmerett, sikrer også at de unge får like muligheter som eldre til å presentere sine interesser (Power Commission 2006, NOU 2001:3 [mindretallet i valglovutvalget]). Åldersgränsutredningen i Sverige løfter dette fram som et særlig viktig argument for å motvirke det som betegnes som *alderssegregering*. Når andelen eldre øker i befolkningen, kan man ikke utelukke at vi i framtiden tydeligere vil kunne se interessekonflikter i spørsmål om fordeling av velferdsgoder og samfunnets ressurser (SOU 1996:111).

Også interessegrupper og den øvrige opinionens holdninger til spørsmålet er løftet inn i debatten. At store frivillige organisasjoner støtter en aldersreduksjon, blir fremmet som et viktig argument. Samtidig påpeker den britiske valgkommisjonen at forslaget møter liten støtte i opinionen for øvrig. De påpeker også at det synes å være stor uenighet rundt spørsmålet også i ungdomsgruppen, noe også den svenske utredningen fra 1997 viser til. Argumentet om ungdoms kritiske holdninger har i ettertid vært omstridt, da andre studier har vist at 16-åringene er mer positive enn eldre aldersgrupper til å få stemme ved valg (Reeves og Nadesan 2010, SOU 1997:71). Opinionens motstand er altså blitt brukt som et *demokratisk* motargument. Et annet motargument av denne typen er de negative konsekvenser lavere stemmerettsalder vil ha for valgdeltagelsen. Det er ventet

at deltagelsen vil gå ytterligere ned, da unge velgere stemmer i mindre grad enn eldre. Også valgkommisjonen mener at en stemmerettsreduksjon vil redusere den generelle valgdeltagelsen på kort sikt. De langsiktige effektene er mer omdiskuterte. Kommisjonen mener imidlertid at en potensiell framtidig valgdeltagelse ikke kan være det avgjørende argumentet for endringer i stemmerettsalderen. I tillegg påpeker de at det finnes andre kanaler for ungdoms politiske innflytelse, selv om de innser at unges deltagelse gjennom valg ville kunne bidra til at politikere behandler deres synspunkter mer seriøst (Electoral Commission 2004). Dette argumentet har både den svenske ungdomspolitiska kommittén og den britiske ungdomskommisjonen vært opptatt av (SOU 1997:71, Youth Citizenship Commission 2009). Når de likevel går imot en senking av stemmerettsalderen, er det blant annet fordi de ikke anser adgangen til stemmelokalene som nøkkelen for å øke de unges engasjement.

Modenhet

De mest benyttede motargumentene synes likevel å være knyttet opp mot *utviklingspsykologiske* perspektiver. I all hovedsak baserer disse seg på påstander om at 16-åringer har et lavere politisk kunnskapsnivå, lavere politisk interesse og påvirkes i større grad av ekstreme politiske synspunkter sammenlignet med eldre aldersgrupper. Dette leder til en frykt for at valgresultatet kan påvirkes negativt ved at de unges stemmer baseres på manglende samfunnsmessig forståelse og ansvarlighet. Den britiske valgkommisjonen mener spørsmålet om modenhet – eller mangel på modenhet – er det mest uavklarte argumentet knyttet til en utvidet stemmerett. Kommisjonen mener mange under 18 år vil være modne nok til å bruke sin rettighet til å stemme, men at også mange ikke vil være det. Samtidig vil man aldri kunne presisere nøyaktig hva som ligger i være ”tilstrekkelig moden”. Dette er et tema også den svenske ungdomspolitiska kommittén er inne på når de løfter fram risikoen for politisk ustabilitet. Unge antas i større grad enn eldre velgergrupper å vektlegge nye politiske budskap som ikke alltid er like gjennomtenkte. På den andre siden poengterer utvalget at det også indikerer et sunnhetsstegn at unge i mindre grad enn voksne er bundet av vaner og partiidentifikasjon – noe som kan tyde på at de foretar reelle vurderinger av de ulike valgalternativene (SOU 1997:71). Både den britiske valgkommisjonen og den svenske ungdomspolitiska kommittén løfter fram skolens rolle som demokratiforberevende arena som avgjørende. Valgkommisjonen mener at på sikt kan skolens rolle være den enkeltfaktoren som bidrar til at 16-åringer får stemmerett på grunn av økt kunnskapsnivå. Like fullt hviler vurderingene rundt modenhet i stor grad på samfunnets holdninger til når man er moden nok til å inneha ulike plikter og rettigheter, og valgkommisjonen mener en større debatt – ikke bare om stemmerettsalder, men rundt myndighetsalder – ville vært nyttig. Utdanningsinstitusjonenes skoleringsprogrammer forbedres, og opinionens holdninger endres. Derfor mener kommisjonen at debatten rundt stemmerettsalder bør bli inngående drøftet på ny innen en fem- til

sjuårsperiode (Electoral Commission 2004).

Forkjemperne for utvidet stemmerett mener imidlertid at manglende kunnskap eller modenhet ikke er et gyldig argument for å hindre unge mennesker i å stemme. Det generelle utdanningsnivået har økt, samtidig som ungdoms tilgang og mulighet til å skaffe seg informasjon er langt bedre enn for tidligere generasjoner. Det er heller ikke slik at manglende forståelse, kunnskap eller interesse for politikk blir brukt som et argument mot at eldre velgere skal ha stemmerett. Man mister heller ikke sin stemmerett selv om man blir satt under verge, eller på andre måter ikke er i stand til å ta vare på seg selv (SOU 1996:111). Den svenske aldersgränsutredningen ser heller ikke noen forskjell i kravene til unges kompetanse når det gjelder å stemme ved riksdagsvalget versus kommunevalget. Når utvalget likevel falt ned på å begrense stemmeretten til kommunevalgene, var dette mer av pragmatiske hensyn knyttet til at 16-åringene i alle fall bør kunne påvirke saker som berører deres hverdagsliv der de bor.

Andre rettighetsbaserte aldersgrenser

Motstandernes argumenter om manglende modenhet blir også parert av forkjemperne gjennom de mer *rettslige* argumentene. Dette knytter seg i korte trekk til det poenget at det finnes mange aldersgrenser under 18 år som regulerer unges plikter og rettigheter. Argumentet går ut på at når man for eksempel kan bli holdt strafferettslig ansvarlig, bør man også kunne være med å vedta de lovene som berører en (NOU 2001:3). ”No taxation without representation”, heter det i *Votes at 16* sin argumentasjonspamflett (www.votesat16.com.uk), med klare hentydninger til at 16-åringene er en viktig arbeidskraftressurs gjennom deltidsarbeid. Det argumenteres også for at ungdoms levekår i dag er sterkt forandret sammenlignet med tidligere generasjoners levekår, samtidig som deres rettslige status på flere områder står uforandret (se blant annet Ungdomsstyrelsen 1999).

De rettslige *motargumentene* viser til at det finnes en rekke aldersgrenser som baserer seg på vurderinger knyttet til modenhet. Eksempler på dette er aldersgrense for å kjøre bil, kjøpe fyrverkeri, tobakk og alkohol. Den britiske valgkommissjonen mener at enhver rettighet bør vurderes utelukkende i lys av sin egen kontekst – ikke i relasjon til andre rettigheter og plikter. Dessuten har barn opp til 18 år en beskyttelse gjennom FN's barnekonvensjon, noe som taler for at man bør starte en grundig diskusjon rundt premissene for myndighetsalder, før man diskuterer hver enkelt aldersgrense (Electoral Commission 2004).

Konstitusjonell praksis

De aldersrettslige argumentene er nært knyttet opp til det faktum at stemmeretten ofte er harmonisert med myndighetsalderen på 18 år. Vi beveger oss dermed over på de mer *konstitusjonelle* argumentene. Dette knytter seg først og fremst til en sammenheng mel-

lom myndighetsalder, stemmeretsalder og valgbarhetsalder; tre aldersgrenser som er tett knyttet sammen når det gjelder plikter, rettigheter og ansvarlighet. Dette er et argument som samtlige kommisjoner eller utredninger som har sagt nei til redusert stemmerett, har støttet seg på. Blant annet mente valglovutvalgets flertall (NOU 2001:3) at fordelene med et enhetlig regelverk i tillegg til tradisjonen tilsier en videreføring av de bestående bestemmelser i valgloven. Flertallet poengterer likevel at redusert stemmeretsalder kunne være en fordel med tanke på å styrke ungdoms engasjement i politikken og i lokaldemokratiet. Likevel veide den konstitusjonelle praksisen tyngst.

Den svenske *aldersgränsutredningen* (SOU 1996:111) har et interessant perspektiv når de tar til orde for å knytte aldersgrenser til ”nøkkeloverganger” relatert både til fysisk, psykisk og sosial modenhet heller enn myndighetsalder. Utvalget tar for eksempel til orde for at enkelte rettigheter – blant annet på arbeidsmarkedet – bør være forbeholdt personer over myndighetsalder (som eksempelvis 21 års aldersgrense for å kjøre tung lastebil). Derimot ser ikke utvalget noen prinsipielle grunner til at stemmeretsalder bør følge myndighetsalder, da umyndighet i seg selv ikke er diskvalifiserende i stemmerettsammenheng (SOU 1996:332).

Åldersgränsutredningen går også grundigere enn andre inn i debatten rundt stemmeretts- og valgbarhetsalder. De argumenterer for at valgbarhetsalderen fortsatt bør være 18 år. Det er først når en person er myndig, at han ikke står under en annen beskyttelse og formynderskap. En 16-åring vil dermed mangle den selvstendigheten som er avgjørende for å utøve den myndighet som følger med det å være valgbar. Argumentet støttes også av den svenske ungdomspolitiska kommittén (SOU 1997:71).

Hva viser så denne gjennomgangen? For det første gjenfinnes de samme argumentene i flere land. For det andre ser vi at konklusjonene fra kommisjonene og utvalgene spriker – avhengig av hvilke perspektiver og argumenter som vektlegges. Argumentene knyttet til konstitusjonell praksis og modenhet har vært tungtveiende når kommisjoner har gått imot en senket stemmeretsalder. Dette gjelder både den britiske valgkommisjonen, ungdomskommisjonen, den svenske grunnlovsutredningen, flertallet i det norske valglovutvalget og lokaldemokratikommisjonen. Både for den britiske maktkommisjonen, den svenske aldersgränsutredningen, til dels den ungdomspolitiska kommittén samt mindretallet i de norske utvalgene har en styrking av demokratiet og unges mulighet for innflytelse vært avgjørende argumenter for at utvalgene helt eller delvis har gått inn for å gjennomføre stemmerettsreform. For det tredje ser vi at konklusjonene spriker innenfor de ulike landkontekstene. Norge er det eneste landet der flertallet i begge kommisjonene har gått imot en stemmerettsreform. Også her hjemme har det vært en utvikling der mindretallene utgjør en økende gruppe, fra da valgrettskommisjonen avleverte sin innstilling i 2001 (17 mot tre) til lokaldemokratikommisjonen avleverte sin i 2007 (åtte mot fem). For det fjerde viser gjennomgangen at debattene i stor grad preges av normative argumenter, i den forstand at de enten ikke er testet empirisk, eller ikke *lar seg teste* empirisk.

Om man skal følge tidligere konstitusjonell praksis i spørsmålet om utvidet stemmerett, vil være et vurderingsspørsmål. At 16-åringer blir ansett som modne nok til å inngå i seksuelle relasjoner og derfor også bør ha stemmerett, er en annen argumentasjonsrekke som baseres på normative vurderinger.

I den neste delen – hvor den empiribaserte forskningen presenteres – er det demokrati- og modenhetsperspektivene vi tar med videre: Vil 16-åringer bruke stemmeretten sin – og er de i så fall modne nok til å forvalte denne rettigheten på en forsvarlig måte?

Valgdeltagelse og modenhet: forskningsbaserte perspektiver

Valgforskningen, med statsviteren Mark N. Franklin (2004) i spissen, har den senere tid arbeidet for å finne empirisk støtte for den ideelle stemmerettsalder med tanke på høy deltagelse. Utgangspunktet er en bekymring for unge velgeres lave valgdeltagelse sammenlignet med eldre aldersgrupper – og en frykt for at denne tendensen skal forsterke seg i framtida.

Med bakgrunn i empiriske data fra Europa (inkludert Norge) og USA analyserer og diskuterer Franklin sammenhengen mellom stemmerettsalder og valgdeltagelse på lang sikt. Blant annet viser han at senkningen av stemmerettsalderen fra 21 til 18 år i de fleste vestlige demokratiske land fra midten av 1960-tallet til omkring 1980 synes å ha hatt enn langsiktig negativ effekt på valgdeltagelsen i de fleste land. I seg selv er ikke lav deltagelse blant førstegangsvelgere urovekkende, da det alltid har vært slik at førstegangsvelgere deltar i betydelig mindre grad enn eldre aldersgrupper. Det viser seg at valgdeltagelsen øker med økende alder (se blant annet Franklin 2004), noe Berglund (2003) forklarer med at ungdom trenger tid til å vokse seg inn i politikken, der sannsynligheten for å stemme øker når de etablerer seg med hus og hjem og familie. Valgdeltagelsen synes med andre ord å være påvirket av hvilke livsfase man er i. Også Aardal (1999) er inne på dette når han viser at deltagelsen for velgerkohorten førstegangsvelgere stiger allerede ved det *påfølgende* stortingsvalget.

Når svekket deltagelse vekker bekymring, er dette først og fremst fordi man ser klare tendenser til at en lavere andel av dagens førstegangsvelgere bruker stemmeretten enn tidligere generasjoner av førstegangsvelgere (Blais mfl. 2004, Franklin 2004). Dette vil kunne påvirke framtidig deltagelse, da stemmegivning betraktes som en vane som fester seg jo tidligere man deltar (Franklin 2004, Gerber mfl. 2003). En lavere valgdeltagelse blant dagens unge vil slik sett bety et markant fall i deltagelsen når unge generasjoner avløser det eldre velgerkorps. Mister man de unge, risikerer man å miste en hel generasjon av velgere. Det er dette som kalles valgdeltagelsens generasjonseffekt (Franklin 2004, Highton og Wolfinger 2001). Gallego (2009) mener en hovedforklaring på nedgangen i valgdeltagelse ved norske stortingsvalg fra 1965 og fram til årtusenskiftet nettopp kan knyttes til slike generasjonseffekter. Blais mfl. (2004) viser fra en canadisk kontekst at i tillegg til en generell generasjonseffekt har valgdeltagelsen særlig blitt svekket i grupper med lav utdanning.

Senere studier tyder på at dagens unge er mindre politisk mobiliserbare enn unge for bare få år tilbake – også relativt i sammenligning med utviklingen i deltagelse for befolkningen generelt. De danske valgforskere Bhatti og Hansen (2010) har vist at ved kommunevalgene i Århus og København sank den generelle valgdeltagelsen fra 1997 til 2009 med 4,8 prosentpoeng (fra 62,5 prosent til 57,7 prosent). Nedgangen er særlig merkbar i aldersgruppen 19–21-åringer, hvor fallet i deltagelse er på åtte prosentpoeng (fra 53 prosent til 46 prosent). Denne studien gir imidlertid ikke svar på hvilke konsekvenser dette får for de unges deltagelsesmønster på lengre sikt, men viser en tendens henimot at det er de yngste velgergruppene som i størst grad faller fra.

Franklin er den som tydeligst forener både en livsfase- og generasjonshypotese som mulige årsaksforklaringer på unges svekkede valgdeltagelse. Franklin mener at den svekkede valgdeltagelsen etter siste senking av stemmeretsalder knytter seg til det faktum at stemmeretten ble gitt til 18-åringer. Denne aldersfasen representerer en overgangsperiode der mange flytter hjemmefra, forlater sine gamle nettverk og står slik sett i en mer eller mindre ustabil livssituasjon. Derfor argumenterer Franklin for at 21-åringer er bedre rustet enn 18-åringer til å stemme ved valg for første gang. Dette er i og for seg et argument for å *heve* stemmeretsalderen fra 18 til 21 år. Samtidig ser Franklin at det å frata store grupper en demokratisk rettighet er et umulig politisk prosjekt. Franklin har i senere arbeider vist at det er en nær sammenheng mellom botid og dermed integrasjon i nettverk på hjemstedet og valgdeltagelse – særlig blant unge velgere (Franklin referert i Milner 2010). Alternativt kan dette derfor være en god grunn til å gi stemmerett til *yngre* tenåringer, fordi de i større grad enn 18- og 19-åringer bor hjemme hos sine foreldre og er i en stabil livssituasjon hvor de er godt integrert i lokalsamfunnets nettverk. Dette vil kunne virke positivt inn på valgdeltagelse. I tillegg vil yngre førstegangselgere oftere være i en læringssituasjon der samfunnsliv og politikk er en del av læreplanen. Han sier det slik:

... the most promising reform that might restore higher turnout would be to lower the voting age still further, perhaps to fifteen. (...) They could then learn to vote in the context of a civic class project where they [sic] were grades on their ability to discover information.

(Franklin 2004:213)

Franklin mener altså at stemmeretsalderen bør settes til en periode der de unge er innenfor et utdanningsløp og i en stabil livsfase. Dette vil øke deltagelsen både på kort og lang sikt. For at argumentet skal ha kraft, trengs det imidlertid empiriske beviser for at 16-åringer i større grad enn 18-åringer vil bruke stemmeretten sin. Med andre ord – møter Franklins livsfaseforklaring gjenklang, ikke bare teoretisk, men også empirisk?

Den canadiske statsviteren Henry Milner (2010) oppsummerer kritikernes holdning slik:

Critics quite legitimately ask, if young people do not vote at eighteen, why should we expect them to vote at sixteen? (Milner 2010:155).

Vil 16-åringer bruke stemmeretten?

Tidligere forskning på førstegangsvelgeres deltagelse har ikke hatt øye for aldersspredningen innenfor gruppen. I prinsippet kan en norsk førstegangsvelger stemme som 17-åring og som 19-åring – avhengig av når på året man er født. I Danmark, for eksempel, kan man risikere å være nærmere 20 år før man får brukt stemmeretten, da man ikke kan stemme før man har fylt 18 år.¹³ Disse to årene er en kort tidsperiode, men samtidig representerer de en fase der unge avslutter den grunnleggende skolegangen og skal ta noen veivalg knyttet til videre utdanning, jobb og bosted. Nyere forskning viser at det er stor variasjon i valgdeltagelsen innad i denne gruppen, avhengig av alder.

Som belyst tidligere i artikkelen viser erfaringer fra stemmerettsreformene i Tyskland og Østerrike i korte trekk at 16- og 17-åringer stemmer nesten i like stor grad som velgerbefolkningen generelt, og de deltar i betydelig større grad enn velgere i aldersgruppen 18 til 30 år (Ungdomsstyrelsen 1999, 2002, Electoral Commission 2004, Ogris mfl. 2005, referert i Zeglovits og Schwarzer 2009).

I analysene fra det danske kommunevalget i 2009 har Bhatti og Hansen (2010) sett nærmere på hvordan variasjonen i førstegangsvelgeres alder påvirker valgdeltagelsen. Analysene viser at førstegangsvelgere som har fylt 18 år i uken før valgdagen, stemmer i vesentlig større grad enn eldre førstegangsvelgere. Mens de yngste har en valgdeltagelse på hele 65 prosent, faller denne til rundt 50 prosent for dem som fyller 19 år i ukene opp mot valget. Dette betyr at 18-åringers valgdeltagelse er på et såpass høyt nivå at det først er når velgerne kommer i midten av 30-årene, at de i gjennomsnitt når den samme valgdeltagelsen. Bhatti og Hansen viser også at valgdeltagelsen faller med litt over ett prosentpoeng per måned, fra valgdatoen og til man fyller 18 år. Med andre ord: Jo nærmere valgdatoen man fyller 18, jo større sannsynlighet er det for å bruke stemmeretten.

I likhet med Franklin forklarer Bhatti og Hansen funnene med at 18-åringer er i en mer stabil livsfase enn eldre unge, som oftere har flyttet hjemmefra etter endt videregående skole. Studien viser at det er en positiv effekt på omkring ti prosentpoeng av å være hjemmeboende på tidspunktet rundt valgdagen. Det å ha flyttet hjemmefra og etablert seg i et bofellesskap hvor samboer(e) går til valgurnene, synes også å ha positiv effekt på førstegangsvelgerens deltagelse (Bhatti og Hansen 2010b). Til en viss grad kan altså foreldrenes påvirkning bli erstattet av samboende jevnaldrende – under forutsetning av at disse faktisk bruker stemmeretten sin.

På bakgrunn av disse studiene møter Franklins hypotese om sammenhengen mellom

¹³ I motsetning til i Norge må førstegangsvelgere i Danmark være 18 år eller fylle 18 år på valgdagen for å ha stemmerett (lov om valg til Folketinget § 1).

de unges livsfase og valgdeltagelse empirisk støtte. Dette indikerer at det vil være positivt for valgdeltagelsen på kort sikt å redusere stemmerettsalderen fra 18 år til 16 år. Hvordan dette vil slå ut på lang sikt, er mer usikkert. Det finnes i dag ingen studier som har sammenlignet hjemmeboende førstegangselgere og borteboende førstegangselgeres deltagemønster over tid. Dermed kan vi ikke si om forskjellene i valgdeltagelse mellom de to gruppene i dag vil følge kohortene videre i livet. Det synes imidlertid å være stor enighet om at høy valgdeltagelse i seg selv ikke er et kriterium for å utvide stemmeretten. Vil det for eksempel være ønskelig med høy valgdeltagelse dersom de unge velgerne går til valgurnene med manglende kompetanse og forståelse for hva de faktisk er med på å bestemme? Vi beveger oss over på spørsmålet om 16-åringers kognitive modenhet.

Er 16-åringer modne nok?

Norsk forskning har i liten grad rettet søkelyset på politisk modenhet. At ungdom er modne nok til å kunne delta i beslutninger som angår dem, har i stor grad vært tatt for gitt i forskning og politikk – det er ikke noe som er blitt problematisert. Rett nok publiserte Aardal i 1993 resultater fra skolevalgsundersøkelsen hvor han konkluderer med at norske 17-åringer langt på vei framviser både en god forståelse og høy tillit til valgsystemet, noe som gjør dem relativt sett godt forberedt til å bruke stemmeretten (Aardal 1993). I artikkelen ble ikke modenhet fremlagt som et argument for eller mot unges stemmerett.

I internasjonal forskning blir modenhet knyttet opp mot det å være en informert samfunnsborger. Dette operasjonaliseres som politisk kunnskapsnivå, politisk interesse, om man har demokratiske normer – eksempelvis politisk toleranse, vilje til å delta i politiske aktiviteter – og det å ha et konsistent holdningsmønster (Delli Carpini og Keeter 1996). I den pågående debatten om stemmerett for 16-åringer knyttes mangel på denne type modenhet til disse karakteristikker, med hovedvekt på manglende politisk interesse, begrenset politisk kunnskap og inkonsekvent holdnings- og handlingsmønster. En annen indikator på manglende modenhet er om de unges stemmegivning avviker fra det øvrige velgerkorpset. Vi skal se på det siste argumentet først.

Erfaringer fra de første kommunevalgene i Tyskland viser at 16- og 17-åringers partivalg avviker i svært liten grad fra velgergruppen generelt. CDU (Kristendemokratene) og SPD (Sosialdemokratene) er de største partiene både hos de voksne og hos de yngste velgerne. Det er en viss tendens til at små partier som det liberale FPD og øvrige småpartier (særlig i det tidligere østtyske Sachsen-Anhalt) får en relativt sett høyere andel av de unge stemmene (Ungdomsstyrelsen 1999). Ungdomsstyrelsen tolker dette som at ungdommene i større grad stemmer etter sin ideologiske overbevisning, ettersom de i høyere grad velger å gi sin stemme til partier som ikke klarer å overstige sperregrensen. Dette kan ha sammenheng med at de enten er bedre informert om tilgjengelige alternativer, mer ideologiske eller mindre realpolitisk innstilt. Lignende funn ble gjort av Aardal (1993),

som viste at de unge i stor grad følger de samme politiske strømningene som resten av samfunnet, selv om det er en tendens til at de i større grad enn velgerkorpset generelt stemmer på mer høyre- eller venstreorienterte partier, som SV og FrP.

De britiske forskerne Chan og Clayton (2006) mener imidlertid at 16- og 17-åringer ikke er modne nok til foreta kvalifiserte valg. På bakgrunn av nasjonalt representative data fra 1991 og 2001 tester de flere av modenhetsargumentene brukt i den britiske debatten (se Electoral Commission 2004 og www.votesat16.org.uk). Analysene viser at sammenlignet med eldre aldersgrupper har 16- og 17-åringer både en lavere politisk interesse, svakere tilhørighet til politiske partier, og de presenterer seg i større grad som upolitiske. De framviser også et lavere kunnskapsnivå, og holdninger til politiske spørsmål er både mindre konsistente og stabile over tid. Chan og Clayton kaller tiårsperioden fra 16- til 18-årsalderen opp imot slutten av 20-årene en politisk oppvåkningsfase. I denne perioden øker både den gjennomsnittlige politiske interesse, partitilhørigheten og det politiske kunnskapsnivået, og økningen er størst i de første årene.

I en survey gjennomført noen uker før europaparlamentsvalget i 2009 viser Wagner mfl. (under utgivelse) at også østerrikske 16- til 18-åringer framviser et lavere politisk kunnskapsnivå.¹⁴ Selv om også de var mindre politisk interessert sammenlignet med eldre aldersgrupper, var de mer politisk interessert enn samtlige grupper opp mot 30 år. Studien indikerer at lavere kunnskapsnivå blant de yngste velgerne ikke er ensbetydende med lav politisk interesse – men kanskje et tegn på manglende erfaringer. Også Aardal (1993) mener at manglende erfaring vil ha betydning for det politiske kunnskapsnivået. Samtidig viser han at deltagerne ved skolevalget fanger opp partiens ideologiske særpreg og har en høy grad av samsvar mellom egne holdninger til viktige tema – og partivalg. En lignende type konsistens, da mellom ulike holdningsknipper, trer fram i en studie blant 14- til 16-åringer i Tromsø. Her viser Sletten (2001) at ønsket om en lavere stemmerettsalder henger sammen med en engasjert og aktiv kritikk av dagens politikere. Av disse unge var det 33 prosent som ønsket en stemmerettsalder på 16 år.¹⁵ Uavhengig av ungdommens alder økte dette ønsket med avtagende tillit til politikerne, med økende politisk interesse og blant unge som ser på det å engasjere seg som en samfunnsplikt. Wagner mfl. (under utgivelse) mener forutsetningene for Chans og Claytons studie er problematisk, da de yngste respondentene ikke har stemmerett. Disse vil ikke ha noen rasjonelle insentiver for å øke sin politiske interesse og kunnskapsnivået. Det er med andre ord grunn til å tro at stemmeretten i seg selv virker motiverende for å skaffe seg politisk kunnskap, ifølge Wagner mfl. Dette er et argument som også Berglund (2003) har løftet fram i en norsk kontekst. Også Zeglovits og Schwarzer (2009) er inne på dette når de på bakgrunn av

¹⁴ Respondentene ble testet om de plasserte det sosialdemokratiske partiet (SPÖ) til venstre for de to høyreorienterte partiene (FPÖ og BZÖ) og People's Party (ÖVP) (Wagner mfl., under utgivelse).

¹⁵ Sletten (2001) viser videre at 43 prosent av respondentene mente stemmerettsalderen burde være som den er, tre prosent mente den burde heves, og 21 prosent hadde ingen mening om temaet.

flere datasett viser at den politiske interessen blant unge mennesker synes å ha økt signifikant i perioden fra før 2007, da stemmeretten i Østerrike ble redusert til 16 år, og til tiden etterpå. Selv om det er heftet en del usikkerhet til enkelte av dataene, gis det indikasjoner på at interessen har økt med rundt 20 prosentpoeng i en treårsperiode.¹⁶

Chan og Clayton (2006) mener imidlertid at argumenter knyttet til manglende erfaring med valgdemokratiet ikke er en fullgod forklaring på den manglende kompetansen unge framviser sammenlignet med eldre aldersgrupper. Med henvisninger til forskning som viser at hjernen utvikler seg gjennom tenårene og i de unge voksenårene (Giedd mfl. 1999 i Chan og Clayton 2006:553), hevder de at hjernen ikke er kognitivt moden nok til å sette seg inn i komplekse politiske sammenhenger.

Med andre ord: Chan og Clayton mener 16-åringene er for umodne, rent fysiologisk, til å kunne inneha stemmerett, mens Wagner mfl. mener kunnskapsmangelen kan knyttes til manglende erfaringer. De spede empiriske resultatene med unge stemmegivere viser at de i all hovedsak stemmer som velgerkorpset for øvrig, og framviser en konsistens i holdnings- og holdningsmønster. Dette indikerer at det må ligge et visst kunnskapsnivå til grunn, samt at de aller fleste respondenter som deltar i survey-undersøkelser, synes å forholde seg til disse spørsmålene på en seriøs måte.

Vi har i dette avsnittet sett på den empiribaserte forskningen knyttet til de demokratiske og utviklingspsykologiske perspektivene på stemmerettsreformen. Spørsmålene har vært om 16-åringene vil bruke stemmeretten sin – og i hvilken grad de er modne nok til å forvalte den på en kunnskapsbasert måte. Resultatene fra de foreløpig fåtallige forskningsbidragene gir ingen indikasjoner på at det vil innebære store omveltninger i valgdemokratiet om stemmeretten utvides.

Et spørsmål som i liten grad har blitt reist i denne debatten, er den betydning sosiale, økonomiske og kulturelle bakgrunnsfaktorer har å si – både for valgdeltagelse og for politisk kunnskapsnivå. Temaet har heller ikke vært et hovedanliggende i denne artikkelen, men i lys av resultatene fra gjennomgangen er det likevel verdt å ta med seg perspektivet videre. De empiriske bidragene viser at stemmegivning påvirkes av kontekstuelle forhold knyttet til livsfase, nettverk og andre relasjonelle faktorer. I lys av generell valgforskning vet vi at deltagelsen er sosialt skjervfordelt, der det er de med høyest utdanning som i størst grad deltar (for en oversikt, se Aardal 2002). Dette er faktorer som også gjenspeiles i de unges deltagelsesmønster, hvor den sosiale arven fra foreldre er dominerende for om man går til valgurnene eller ei. Bhatti og Hansen (2010) viser at dersom 18- til 21-åringens mor stemmer, er det 30 prosentpoeng høyere sannsynlighet for at også datteren/sønnen bruker stemmeretten, enn om mor lar være å stemme.¹⁷ Foreldres utdannings-

¹⁶ I perioden 2004–2007 har andelen som oppgir å være svært eller ganske interessert i politikk, økt med 27 prosentpoeng (fra 41 til 68 prosent) i aldersgruppen 15–25 (2004) og 14–24 (2007). I perioden 2004–2008 har den politiske interessen økt med 23 prosentpoeng (fra 34 til 57 prosent) blant 16–18-åringene (Zeglovits og Schwarzer 2009).

¹⁷ Tilsvarende tall for fedres valgdeltagelse er på 19 prosentpoeng. I materialet er det kontrollert for foreldrenes utdanningsnivå og inntekt.

nivå er den klart viktigste forklaringsfaktoren på forskjellen i 14-åringers demokratiske kunnskapsnivå (Ekman og Zetterberg 2010). Hvilken betydning har så dette i debatten rundt stemmerettsalder? Først og fremst gir det indikasjoner om at stemmegivning må ses på som en sosial heller enn en individuell handling. I lys av dette mener Bhatti og Hansen (2010) at eventuelle deltagelsesfremmende tiltak må målrettes mot familien og skoleklassen framfor utelukkende å søke å påvirke det enkelte individ. Dette er forhold som er viktig å ha i mente når vi går over til en avsluttende drøftelse av utfordringer og konsekvenser vi vil kunne møte ved å senke stemmerettsalderen.

Avsluttende drøftelse

Konsekvenser og utfordringer ved senket stemmeretsalder

I 2008 besluttet det norske stortinget å gjennomføre et forsøk med stemmerett for 16-åringene ved kommunevalg i 2011. Mandag 12. september 2011 får derfor ca. 9 300 16- og 17-åringene muligheten til å være med å bestemme hvilke politikere som skal styre i utvalgte lokalsamfunn. Dersom forsøket resulterer i en endring av valgloven slik at 16-åringene gis stemmerett ved kommunevalgene, indikerer erfaringer fra Tyskland og Østerrike at en slik begrenset reform med tiden vil utvides til å omfatte både fylkestingsvalg og stortingsvalg.

Kan vi i dag, på bakgrunn av tidligere erfaringer og empirisk forskning, si noe om forventede konsekvenser og utfordringer? Til en viss grad.

Sannsynligvis vil den samlede *valgdeltagelsen* falle noe i de aktuelle forsøkskommuner, da 16- og 17-åringene vil ha noe lavere valgdeltagelse enn gjennomsnittet. Vi skal imidlertid ikke se bort fra at i en rekke kommuner, særlig der antallet nye førstegangselgere er lavt, vil valgdeltagelsen blant disse kunne bli svært høy. Det å være med i et pionerprosjekt samtidig som man får stemmerett, vil for mange unge virke mobiliserende i seg selv.

Videre vil nok de nye førstegangselgerne stemme i noe større grad enn eldre ungdomsgrupper. Den empiribaserte forskningen gir relativt solid støtte til at en stabil livsfase hvor man bor hjemme og er etablert i et lokalsamfunn, øker sannsynligheten for å stemme. Det er likevel ikke sikkert at avstanden til de ”ordinære” førstegangselgerne på 18 år vil være stor. Sannsynligvis blir det iverksatt mobiliseringskampanjer i forsøkskommunene som også vil treffe disse, særlig de som bor hjemme. Det er også grunn til å tro at lokalpolitikere vil gjøre en innsats for å løfte fram ungdomsrelevante saker samt presentere politikken på en mer ”ungdomsvennlig” måte. Dette vil kunne skape en mobilisering blant førstegangselgere generelt i forsøkskommunene.

Sannsynligvis vil ikke *valgresultatet* i forsøkskommunene påvirkes nevneverdig. Til det er den nye stemmegruppen relativt sett for liten, og erfaringer fra Tyskland og Østerrike viser at brorparten av de yngste velgerne stemmer i stor grad som velgerkorpset forøvrig.

Et spørsmål som dominerer debatten rundt stemmerettsreformen, er spørsmålet om de unges politiske modenhet. Selv om den politiske kunnskapen til tenåringer synes å være lavere enn hos den gjennomsnittlige velger, er det grunn til å tro at det å inneha stemmerett vil bidra til å øke gruppens politiske kunnskapsnivå og oppmerksomhet mot politiske prosesser. Den empiriske forskningen er imidlertid sparsom på dette området, og debatten bærer preg av å være dominert av normative argumenter. Det gis likevel forsiktige indikasjoner fra forskerhold om at en utvidet stemmerett sannsynligvis vil *senke* det gjennomsnittlige kunnskapsnivået i det samlede velgerkorpset marginalt – mens det gjennomsnittlige kunnskapsnivået i befolkningen vil *øke* marginalt, da 16- og 17-åringene blir mer politisk bevisste (Bhatti og Hansen 2010). Disse forhold vil imidlertid avhenge

av førstegangsvelgeres tilgang til informasjon og arenaer der politisk informasjon formidles og diskuteres. Dette løftes fram som en av de sentrale utfordringene ved å senke stemmerettsalder (se blant annet Levinsen 2010). For det første synes skolen som forbedrende arena å være viktig for å øke de unges politiske kunnskapsnivå, både om politiske valgalternativer, men også om prosedyrer rundt selve valgprosessen. Sistnevnte forhold viste seg å være informasjon tyske 16-åringer etterlyste (Ungdomsstyrelsen 1999). Informasjon som når ”alle”, vil også være viktig for å redusere den sosialt skjevfordelte deltagelsen. Mobiliseringen på ungdoms egne arenaer, som frivillige ungdomsorganisasjoner, ungdomsklubber o.l., blir også løftet fram som viktige ressurser for å nå alternative grupper. Også lokale og nasjonale mediers evne til å tilpasse både politisk innhold og form til yngre velgergrupper vil kunne bidra til mer kunnskapsbasert deltagelse.

Sist, men ikke minst, har forskningen vist at mors og/eller fars holdninger til og interesse for valg er den enkeltfaktoren som i størst grad påvirker de unges deltagelse og kunnskapsnivå. En mobilisering av foreldre til å snakke om valget og diskutere politiske saker med sine barn er kanskje det tiltaket som vil ha størst effekt. I offentlige dokumenter fra Sverige, Storbritannia og Norge var styrking av demokratiet et av de viktigste argumentene for en utvidelse av stemmeretten. De empiriske studiene gir en viss støtte til argumentet på kort sikt, da det forventes en positiv livsfaseeffekt av å være hjemmeboende og integrert i et lokalsamfunn. Den langsiktige effekten, derimot, er knyttet til en tro på at tidlig eksponering av politisk deltagelse vil ha en positiv deltagelseeffekt videre i livet. Men vil en redusert stemmerettsalder bidra til å styrke valgdemokratiet ved å øke den framtidige valgdeltagelsen? Dette er ett av flere spørsmål vi i dag ikke har svar på. Lakmustesten på om generasjonseffekten slår til, er om forsøksgruppen i 2011 vil delta ved framtidige valg i større grad enn samme alderskohort som ikke hadde stemmerett som 16-åringer.

Det som valgforskningen i liten grad har rettet oppmerksomheten mot, er hvilken betydning utvidet stemmerett vil ha for 16- og 17-åringene. Rett nok vil de øke sine muligheter til formell makt, men vil den politiske interessen, deltagelsen og opplevelsen av å kunne påvirke samfunnet rundt seg øke? Dette har vært viktige argumenter i debatten for å redusere stemmerettsalderen. Hittil har forskningen begrenset seg til å påpeke at den tradisjonelle politiske dagsorden ikke oppleves som relevant for dagens unge og deres hverdag (se blant annet Marsh mfl. 2007, Ødegård 2010), samt at de anser lokalpolitikken som lite spennende (Rose og Pettersen 2009). Om stemmerettsutvidelsen vil bidra til å mektiggjøre unge – slik at en større andel vil ta del i utviklingen av samfunnet rundt seg gjennom politisk arbeid – er et av flere spørsmål forskning over tid vil kunne gi svar på.

Artikkelens analyse av stemmerettsdebatten i Europa har først og fremst vist at mange av argumentene som brukes, er normative. Det er ikke dermed sagt at de er ugyldige, men det gir antydninger om at svaret på den ideelle stemmerettsalder ikke styres ensidig av empiriske fakta. Vel så avgjørende er hvilke perspektiver som legges til grunn. De som

anlegger et demokratiperspektiv, tar ofte til orde for en utvidelse av stemmeretten, mens de som er opptatt av konstitusjonell praksis og konsekvenser for valgresultatet, synes å gå imot en slik stemmerettsreform. Med andre ord – svaret på hva som er den ideelle stemmeretsalder, vil i stor grad være avhengig av hvem man spør.

Litteratur

- Andenæs, J. og A. Fliflet (2004). *Statsforfatningen i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berglund, F. (2003). Ungdom og valgdeltagelse. I Engelstad, F. og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bhatti, Y. og K.M. Hansen (2010). *Valgdeltagelsen blandt danske unge*. København, Institutt for Statskundskap: Københavns Universitet.
- Bhatti, Y. og K.M. Hansen (2010b). *Leaving the nest and the social act of voting – revisiting the relationship between age and turnout among first-time voters*. Paper presentert 1. oktober 2010 ved Pennsylvania State University.
- Blais, A., E. Gidengil og N. Nevitte (2004). Where does turnout decline come from? *European Journal of Political Research*, 43:221–236.
- Chan, T.W. og M. Clayton (2006). Should the Voting Age be Lowered to Sixteen? Normative and Empirical Considerations. *Political Studies*, 54:533–558.
- Cowley, P. og D. Denver (2004). Votes at 16? The Case Against. *Representation*, 41:57–62.
- Dansk Ungdoms Fællesråd (2010). *Valgretsalder – i verden*. København: Dansk Ungdoms Fællesråd. Hentet fra www.duf.dk/uploads/tx_templa-voila/DUF_Fakta_Valgret_i_verden_06.pdf.
- De forente nasjoner (1989[2003]). *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Delli Carpini, M.X. og S. Keeter (1996). *What Americans Know about Politics and Why it Matters*. New Haven: Yale University Press.
- Ekman, J. og P. Zetterberg (2010). Svenska 14-åringars medborgarkompetens. En analys av elevenkäten i ICCS-undersökningen. I Amnå, E., T. Englund og C. Ljunggren (red.): *Skolor som politiska arenor*. Stockholm: Skolverket.
- Electoral Commission (2004). *The Age of Electoral Majority: Report and Recommendations*. London: Electoral Commission.
- Folkes, A. (2004). The Case for Votes at 16. *Representation*, 41:52–56.
- Franklin, M.N. (2004). *Voter Turnout and The Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gallego, A. (2009). Where Else Does Turnout Decline Come From? Education, Age, Generation and Period Effects in Three European Countries. *Scandinavian Political Studies*, 32:23–44.

Gerber, A.S., D.P. Green og R. Shachar (2003). Voting may be habit-forming: Evidence from a randomized field experiment. *American Journal of Political Science*, 47:540–550.

Hedelund, M. (2010). Arguments pro and con lowering the voting age to 16 – in a Danish context. *Seminar on Lowering The Age to Vote to 16*. 23.–24. september 2010. Brussel: Université de Liège.

Highton, B. og R.E. Wolfinger (2001). The First Seven Years of the Political Life Cycle. *American Journal of Political Science*, 45:202–209.

Jensen, M. (2011). Europarådet og valget i Europa. Konference: *Demokrati, unge og valget – europeiske erfaringer*. 31. januar 2011. København: Valgretskommissionen.

Levinsen, K. (2010). Ungdom, stemmeretsalder og politisk deltakelse. Oppstartskonferanse: *Nedsatt stemmeretsalder til 16 år*. 20. april 2011. Lørenskog: Kommunal- og regionaldepartementet.

Lindgren, S. (2006). *Demokrati för unga. Bör rösträttsåldern sänkas till 16 år?* Nörrköping: Redda Barnens Ungdomsförbund.

Marsh, D., T. O’Toole og S. Jones (2007). *Young People and Politics in the UK*. New York: Palgrave Macmillan.

Milner, H. (2010). *The internet generation. Engaged citizens or political dropouts*. Lebanon, N.H.: University Press of New England.

NOU, Norges offentlige utredninger (2001:3). *Velgere, valgordning, valgte (Valgloven)*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

NOU, Norges offentlige utredninger (2006:7). Det lokale folkestyret i endring? *Om deltaking og engasjement i lokalpolitikken*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Power Commission (2006). *Power to the People. The POWER Inquiry*: London.

Reeves, R. og T. Nadesan (2010). *The New Frontier. Votes at 16*. London: Demos.

Rose, L. og P.A. Pettersen (2009). Lokaldemokratiets grunnvoll: Innbyggernes politiske interesse og kompetanse. I Saglie, J. (red.): *Det nære demokratiet*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Sletten, M. (2001). Ung i Tromsø. *Om problematferd, fritid, framtid og samfunnsengasjement*. NOVA-rapport 12/01. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

SOU, Statens offentliga utredningar (1996:111). *Bevakad övergång. Åldersgränser för unga upp till 30 år*. Stockholm: Civildepartementet.

SOU, Statens offentliga utredningar (1997:71). *Politik för unga*. Stockholm: Civildepartementet.

SOU, Statens offentliga utredningar (2008:125). *En reformerad grundlag*.

Stockholm: Justitiedepartementet.

Stortingsmelding nr. 33 (2007–2008). *Eit sterkt lokaldemokrati*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Ungdomsstyrelsen (1999). *Rösträtt vid 16 år i Tyskland. Erfarenheter og sänkingen av den kommunala rösträttsalderen till 16 år i ett antal tyska delstater*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2002). *Unga väljare i Tyskland. En uppföljningsstudie om rösträtt vid 16 år i kommunala val i Niedersachsen*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Ungdomsstyrelsen (2003). *Adresseboken 2003. Kommuner och landsting medinflytandeforum för unga samt samtliga ungdomsorganisationer som erhåller Statsbidrag från Ungdomsstyrelsen*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Wagner, M., D. Johann og S. Kritzinger (under utgivelse). *Voting at 16: Turnout and the Quality of Vote Choice*. Vienna: University of Vienna. Youth Citizenship Commission (2009). *Making the connection. Building youth citizenship in the UK*. Final report from the Youth Citizenship Commission. Hentet fra www.teachingcitizenship.org.uk/downloads/youth_commissioners_final_report_dated_09.pdf.

Zeglovits, E. og S. Schwarzer (2009). Lowering voting age in Austria – evaluation of accompanying campaigns for 16–18 year olds. *5th ECPR General Conference*. 12.–15. september 2009. Potsdam: Potsdam Universität.

Ødegård, G. (2010). *Motløs ungdom? Nytt engasjement i et gammelt demokrati*. Oslo: Akademisk Publisering.

Ødegård, G. og J. Aars (2011). *Ungdom, valgdeltagelse og stemmerett. En kunnskapsoversikt*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.

Aardal, B. (1993). De unges valg: protest eller apati? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 34:459–477.

Aardal, B. (1999). *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-forlaget.

Aardal, B. (2002). Demokrati og valgdeltakelse – en innføring og oversikt. I Aardal, B. (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

Andre kilder

Barneombudet (2008). *Hva er vitsen? Et hefte om stemmerett for 16-åringer*. Hentet fra www.barneombudet.no/sfiles/6/36/1/file/va_er_vitsen_-_stemmerett_for_16-aaringer.pdf.30

Council of Europe (2010). *Høring om stemmerett for 16-åringer*. Hentet fra www.assembly.coe.int/ASP/NewsManager/EMB_NewsManagerView.asp?ID=6169.

Dansk Fælles Ungdomsråd. *Argumenter for 16 års valgret*. Hentet fra www.duf.dk/forside/maerkesager/valgret_til_16_aarige/argumenter_for_16_aars_valgret/.

Dansk Fælles Ungdomsråd. *Prøvevalget i Finland*. Hentet fra www.duf.dk/forside/maerkesager/valgret_til_16_aarige/valgret_i_europa/valgret_i_finland/.

Dansk Fælles Ungdomsråd. *Valgretskommissionen*. Hentet fra www.duf.dk/forside/maerkesager/valgret_til_16_aarige/valgretskommission/.

Dansk Fælles Ungdomsråd (2009). *Prøvevalget i Danmark 2009*. Hentet fra www.duf.dk/forside/maerkesager/valgret_til_16_aarige/proevevalg_2009/.

Dansk Fælles Ungdomsråd (2010). *16-års valgret på dagsorden i EU*. Hentet fra [www.duf.dk/index.php?id=258&tx_ttnews\[tt_news\]=1346&cHash=f0abf2667e](http://www.duf.dk/index.php?id=258&tx_ttnews[tt_news]=1346&cHash=f0abf2667e).

Folketingsvalgloven (2008). Lov om valg til Folketinget av 23. juni 2008. Hentet fra www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=123466&exp=1.

Grunnloven (1814). Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814. Hentet fra www.lovdato.no/all/nl-18140517-000.html.

Helsinki Times (2010). *Voting age may be lowered to 16. 5. august 2010*. Hentet fra www.helsinkitimes.fi/htimes/domestic-news/politics/11998-voting-age-may-be-lowered-to-16-.html.

Valgloven (2002). Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre av 28. juni 2002. Hentet fra www.lovdato.no/all/hl-20020628-057.html.

Vergemålsloven (1927). Lov om vergemål for umyndige av 1. juli 1927. Hentet fra www.lovdato.no/all/nl-19270422-003.html.

Votes at 16 Coalition (2008). *16 Reasons for Votes at 16*. Hentet fra www.electoral-reform.org.uk/downloads/16for16.pdf.

Wikipedia. *Stemmerett i delstaten Glarus, Sveits*. Hentet fra www.en.wikipedia.org/wiki/Voting_age#S.

Wikipedia. *Stemmerett i tyske delstater*. Hentet fra www.en.wikipedia.org/wiki/Voting_age#G.

Redegørelse

POLITISKE
KONSEKVENSER AF EN
LAVERE VALGRETSAlder

Af Lizette M. Taguchi, ph.d-stud.
Woodrow Wilson School of Public and
International Affairs, Princeton University

Politiske konsekvenser af en lavere valgretsald

1. Indledning

Hvem skal have ret til at stemme ved demokratiske valg? At komme frem til et svar på dette spørgsmål og få indskrevet definitionen i forfatningen er en fundamental opgave for ethvert demokratisk samfund. Hvornår anses et individ for at have et legitimt krav på at kunne påvirke politiske beslutninger, og dermed samfundets udvikling, gennem deltagelse i det repræsentative demokrati (valg til offentlige embeder) eller i det direkte demokrati (folkeafstemninger)? Generelt har valgretten på verdensplan oprindeligt været begrænset til (frie) mænd af en vis socioøkonomisk status og/eller alder. Gradvist er valgretten herefter blevet udvidet til at omfatte etniske minoriteter og kvinder, og i anden halvdel af det 20. århundrede er valgretten generelt blevet yderligere udvidet i forhold til aldersdimensionen ved at inkludere yngre vælgergrupper.

En af hovedårsagerne til udvidelsen af valgretten har været en ændring i opfattelsen af, hvornår individer kan siges at være ansvarlige for deres eget liv, deres egne beslutninger og handlinger og dermed skal have lov til at deltage i demokratiske beslutninger.¹ I tråd med denne tankegang er valgretsalden i hovedparten af verdens demokratier identisk med myndighedsalden, som er den retsligt definerede tærskel for, hvornår man er 'voksen'.

På den anden side er der i flere lande ikke overensstemmelse mellem myndighedsalden og andre retslige aldersgrænser, som også handler om individets personlige ansvar, såsom aldersgrænsen for at indgå retsligt bindende kontrakter, betale skat, og ikke mindst aldersgrænsen for, hvornår man kan blive retsforfulgt og straffet for at bryde loven.² Denne umiddelbare inkonsistens har i den senere tid skabt debat især i flere europæiske lande, og indtil videre har debatten ført til en sænkning af valgretsalden til 16 år ved alle valg i Østrig og ved delstatsvalg i syv tyske bundesländer [3].

Ud over de etiske aspekter af argumentet om ansvar har den politiske debat om en eventuel sænkning af valgretsalden været præget af to relaterede typer af argumenter: For det første er det blevet hævdet, at unge vælgere er mindre interesserede i politik og derfor besidder mindre viden om både det politiske spil og faktiske policyforslag. Fra et

¹ En anden overvejelse går på, hvorvidt en person skal overholde loven for at bevare sin stemmeret. De fleste demokratier tager ikke dette med i betragtningen i deres definition af valgretten, men en væsentlig undtagelse er USA, hvor forbrydere dømt efter straffeloven – og i nogle stater også tidligere straffede – ikke har stemmeret [12].

² Den kriminelle lavalder er nedsat til 14 år med virkning fra og med 1. juli 2010.

normativt udgangspunkt bliver det fremført, at unge vælgere derfor er mere sårbare over for at blive indfanget af populistiske og/eller ekstremistiske partier eller bevægelser. For det andet har der været et direkte såvel som indirekte fokus på de potentielle politiske fordele eller ulemper for forskellige partier og koalitioner forbundet med at udvide valgretten til at omfatte flere yngre vælgere. Det er især blevet hævdet, at en sådan ændring i valgretsalderen ville gavne venstreorienterede partier uforholdsmæssigt meget, og at ændringen ville få en reel indvirkning på fremtidige valgresultater.³

På trods af den megen debat har der været påfaldende få forsøg på mere systematisk at undersøge holdbarheden af de forskellige påstande og argumenter for derved at kvalificere debatten. Dette baggrundspapir søger at belyse de politiske konsekvenser af en lavere valgretsalder i Danmark ved at foretage en kontrafaktisk simulation af valgresultatet ved det seneste valg til Folketinget i 2007. Ud over at være interessant fra et politologisk perspektiv har et sådant studie også aktuel relevans: I 2008 fremsatte oppositionspartierne S, SF og EL et lovforslag om nedsættelse af en valgretskommission, der led nederlag ved afstemning i folketingsalen den 12. maj 2009, idet den siddende regering og dens støttempartier stemte imod. I en verden, hvor ønsket om valg og genvalg utvivlsomt er en af de væsentlige bevæggrunde for folkevalgte politikere, var den skarpe opdeling mellem regering og opposition i spørgsmålet om en ændring af valgretsalderen ikke overraskende. Uenigheden skyldtes formentlig i høj grad en fælles opfattelse på begge sider af midten af den ulige fordeling af stemmegevinster, der forventes at følge af en sænkning af valgretsalderen, selvom begge sider lagde vægt på de etiske aspekter i debatten.

Formålet med dette baggrundspapir er således at bidrage til en mere kvalificeret policydebat ved at præsentere empirisk belæg for de potentielle politiske konsekvenser af en lavere valgretsalder. Papiret er disponeret på følgende vis: Afsnit 2 beskriver kort det danske valgsystem med fokus på de aspekter, der er særligt relevante for den efterfølgende analyse, hvorefter relevante karakteristika om de danske vælgere, herunder især de yngre vælgere, vil blive præsenteret i afsnit 3. Her præsenteres ligeledes hypoteserne, der testes i den efterfølgende simulation af, hvilken effekt en valgretsalder på 16 år ville have haft på valgresultatet i 2007. Analysedelen indledes med en grundig diskussion af data og den anvendte metode, hvorefter selve simulationen præsenteres efterfulgt af yderligere simulationer for at undersøge robustheden af resultaterne. Der afrundes med en diskussion af relaterede konsekvenser af en sænkning af valgretsalderen.

³ Se [2] for et overblik over, hvordan den politiske debat om ændring af valgretsalderen typisk forløber.

2. Det danske valgsystem

Regler og procedurer for parlamentsvalg i Danmark er defineret i Grundloven samt i Lov om valg til Folketinget. Det danske parlament, Folketinget, består af 179 medlemmer, hvoraf 175 vælges i Danmark, mens 2 vælges på Færøerne, og 2 vælges i Grønland. I den følgende analyse vil jeg udelukkende fokusere på fordelingen af de 175 danske mandater i Folketinget, idet såvel Færøerne som Grønland har egne partisystemer og distinkte sæt af emner, der præger den politiske dagsorden og påvirker præferencer i deres respektive vælgerkorps.⁴

Ved valg til Folketinget er alle medlemmer på valg hver gang; i andre lande som fx USA og Japan er kun en del af andetkammerets medlemmer på valg i en given valgrunde. Folketinget kan sidde maksimalt 4 år ad gangen, hvorefter der skal udskrives valg, men statsministeren har i kraft af opløsningsretten mulighed for når som helst at udskrive valg til afholdelse tidligst 21 dage senere og typisk inden for 4 uger efter valgudskrivelsen.⁵ Retten til at opløse parlamentet og udskrive valg giver statsministeren og regeringen en strategisk fordel i forhold til oppositionen; en fordel, der forstærkes af de relativt korte og intense valgkampe. Kontrasten til valgsystemer med faste valgperioder, fx det amerikanske, er betydelig: Hvis alle partier kender datoen for det kommende valg på forhånd, vil partierne have et stærkere incitament til at begynde på den egentlige valgkamp længe før den sidste måned op til valget.

I forhold til at engagere unge vælgere viser data fra Valgundersøgelsen 2007, at unge vælgere i højere grad sætter deres kryds baseret på informationer fra valgkampen, og at unge vælgere er mere tilbøjelige til at deltage i politiske møder end andre vælgergrupper [9]. Den korte opblusning af intens politisk aktivitet op til folketingsvalg kan tænkes at appellere især til unge vælgere, fordi den opfordrer til og legitimerer en høj grad af politisk deltagelse over en kort tidsperiode.

Med en efter internationale forhold lav spærregrænse på 2 procent er det danske valgsystem et af de matematisk set mest repræsentative i verden [7]. Grundlovens § 31 definerer valgmetoden som forholdstalsvalg, også kendt som proportionalvalg, idet formålet med denne type af valgmetode er at sikre proportionalitet mellem det antal stemmer, hvert parti opnår, og det antal mandater, de tildeles. For ikke blot at opnå proportionalitet på landsplan, men også repræsentation af tyndt befolkede områder og et tættere geografisk tilhørsforhold mellem vælgere og politikere er Danmark inddelt i tre landsdele og 10 storkredse, hvortil der er knyttet et fast antal kredsmandater og

⁴ Fordelingen af de såkaldte nordatlantiske mandater har været stabil over de seneste tre folketingsvalg i 2001, 2005 og 2007 med hensyn til, hvilken regeringskoalition de har støttet. De to folketingsmedlemmer fra Grønland har ved alle tre valg støttet en centrum-venstre-koalition, mens de to medlemmer fra Færøerne har støttet hhv. en centrum- venstre- og en centrum-højre-koalition. Den potentielle indvirkning af de nordatlantiske mandater vil blive diskuteret i analyseafsnittet.

⁵ Der er tale om en administrativ praksis, da hverken Grundloven eller Lov om valg til Folketinget rummer nogen bestemmelse herom. Af Vejledning om afholdelse af folketingsvalg fremgår det, at "folketingsvalg sædvanligvis udskrives med et varsel på 3-4 uger," se [10].

tillægsmandater.⁶ Først tildeles kredsmandater til partierne for hver enkelt af de 10 storkredse på baggrund af de afgivne stemmer i storkredsen ved hjælp af d'Hondts metode. Herefter sammenholdes hvert partis samlede antal tildelte kredsmandater med det antal mandater, dets stemmetal på landsplan ville berettigg til ud fra et kriterium om størst mulig proportionalitet på landsplan, og baseret på disse forskelle fordeles de resterende af de 175 mandater som tillægsmandater i forhold til de opnåede stemmer i hver af de tre landsdele ved hjælp af Sainte-Laguës modificerede metode.⁷ Herefter afgør de enkelte partiers egne listeregler, hvilke kandidater de vundne mandater tildeles.

Alt i alt adskiller det danske valgsystem sig markant fra valgsystemer med flertalsvalg, som fx findes i USA, Storbritannien og andre angelsaksiske lande. Det får betydning for en analyse som den nærværende, idet den forventede effekt på valgresultatet af en given ændring i sammensætningen af vælgerkorpset vil være forskellig for de to typer af valgsystemer. Uggen & Manza [12] påpeger, at i USA vil tilførsel af selv et relativt lille antal vælgere, hvis politiske præferencer afviger fra gennemsnittet af det eksisterende vælgerkorpsets præferencer, kunne blive afgørende i forhold til at få flertallet til at skifte fra den ene side til den anden. Det afhænger imidlertid af, hvor tæt valget er: Hvis opløbet mellem partierne ikke er tilstrækkeligt tæt, går de ekstra stemmer i stedet tabt. Citrin et al [5] har foretaget et kontrafaktisk studie af amerikanske senatsvalg, hvor de analyserer, hvilken effekt det ville have haft på forskellige valgresultater, hvis alle stemmeberettigede rent faktisk stemte. Det viser sig, at selv ved en så betydelig ændring i valgdeltagelsen ville kun meget få af de analyserede valgresultater rent faktisk ændre sig.

I et proportionalt valgsystem derimod vil stemmer så godt som aldrig gå tabt på denne måde - med undtagelse af de stemmer, der falder på et parti, som ikke klarer spærregrænsen. Dermed er spærregrænsen en vigtig faktor at tage med i betragtning, når det gælder påstande om, at en sænkning af valgrætsalderen vil få politiske konsekvenser i en bestemt retning. Imidlertid gælder det også for det danske proportionalvalgssystem, at tilførsel af en given mængde nye vælgere til vælgerkorpset kun kan få konsekvenser for valgresultatet, hvis valget er tilstrækkeligt tæt, og hvis de nye vælgeres præferencer afviger fra de gennemsnitlige præferencer hos det eksisterende vælgerkorpset.

Folketingsvalget i 2007 er et illustrativt eksempel på, hvordan ændringer i stemmetal for partier, der ligger tæt ved spærregrænsen, potentielt kan få afgørende betydning for

⁶ Israels valgsystem er et eksempel på forholdstalsvalg uden kredsinddeling, idet der kun opereres med ét nationalt distrikt. Hermed sikres proportionalitet mellem partierne, men ikke mellem byer og regioner. Fordelingen af kreds- og tillægsmandater i det danske valgsystem revideres hvert 5. år i forhold til den demografiske udvikling.

⁷ Valgkredsreformen, der fulgte af Strukturreformen, ændrede per 1. januar 2007 inddelingen i valgkredse fra 17 amts- og storkredse og 103 opstillingskredse til 10 storkredse og 92 opstillingskredse. De tre tidligere landsdele blev erstattet af tre nye: Hovedstaden (38 kredsmandater, 11 tillægsmandater), Sjælland-Syddanmark (51 kredsmandater, 15 tillægsmandater), og Midtjylland-Nordjylland (46 kredsmandater, 14 tillægsmandater). Valget af fordelingsmetoder, hvoraf d'Hondt og modificeret Sainte-Laguë blot er to blandt flere, der anvendes rundt om i verdens valgsystemer, hænger nøje sammen med kredsinddelingen: således var valgkredsreformen i 2007 direkte årsag til, at d'Hondts metode igen blev indført i forbindelse med folketingsvalg, idet man ønskede at sikre, at det hverken blev lettere eller sværere end før for et parti at opnå repræsentation i Folketinget i kraft af vundne kredsmandater [10].

koalitioner og regeringsdannelse. Som det fremgår af tabel 1 var centrum-højre-regeringen i 2007 afhængig af Ny Alliances støtte for at opnå et sikkert parlamentarisk flertal. Uden Ny Alliances 5 mandater ville koalitionen kun have kunnet mønstre 89 ud af 179 mandater i Folketinget. Det enlige nordatlantiske centrum-højre-mandat ville som det 90. mandat give centrum-højre-koalitionen mulighed for at indlede forhandlinger om regeringsdannelse, men da de nordatlantiske folketingsmedlemmer typisk ikke blander sig i de spørgsmål og områder af dansk politik, der ikke har noget med de nordatlantiske dele af kongeriget at gøre, ville centrum-højre-koalitionen ikke kunne regne med dette ene nordatlantiske mandat til at stemme regeringens lovforslag igennem i Folketinget. I den anden ende af det fordelingspolitiske spektrum var Enhedslisten, ligesom Ny Alliance, også tæt på spærregrænsen, og havde partiet ikke opnået de tilstrækkelige stemmer til at komme over denne, ville centrum-venstre-blokken ikke have været en reel udfordrer til regeringsmagten.⁸

Tabel 1 Resultater fra de seneste folketingsvalg (mandatfordelingen).

	1998	2001	2005	2007
<i>Partier, der støtter en centrum-højre-regering</i>				
Venstre	42	56	52	46
Konservative	16	16	18	18
Dansk Folkeparti	13	22	24	25
Ny Alliance (nu Liberal Alliance)	-	-	-	5
Kristeligt Folkeparti	4	4	-	-
Centrum-Demokraterne	8	-	-	-
Fremskridtspartiet	4	-	-	-
Centrum-højre i alt	87	98	94	94
<i>Partier, der støtter en centrum-venstre-regering</i>				
Socialdemokraterne	63	52	47	45
Radikale Venstre	7	9	17	9
Socialistisk Folkeparti	13	12	11	23
Enhedslisten	5	4	6	4
Centrum-venstre i alt	88	77	81	81
Nordatlantiske mandater bag centrum-højre	2	1	1	1
Nordatlantiske mandater bag centrum-venstre	2	3	3	3

Kilde: Indenrigs- og Sundhedsministeriet.

⁸ Det mindste antal mandater, et parti kan komme i Folketinget med (dvs. ved 'lige akkurat' at klare spærregrænsen), er 4.

Disse forhold illustrerer den potentielt afgørende rolle, som den afvigelse fra matematisk perfekt proportionalitet, spærregrænsen udgør, kan spille i det danske valgsystem. Sammenlignes valgresultatet fra 2007 med resultaterne fra 2005 og 2001, er det tydeligt, at disse to foregående valg langt fra var lige så tætte. På den baggrund er 2007-valget det mest oplagte udgangspunkt for den videre analyse. Både som kontrafaktisk studie – hvad ville resultatet have været i 2007, hvis valgretsaldere havde været anderledes? – og som en (usikker) indikator for effekten af en sænkning af valgretsaldere på et kommende folketingsvalg.⁹

3. Vælgerne

Et væsentligt karaktertræk ved det danske vælgerkorps er en relativt høj grad af deltagelse i demokratiets institutioner. Ser vi på valgdeltagelsen, har Danmark oplevet et mindre fald siden 1960'erne, men valgdeltagelsen er fortsat bemærkelsesværdigt høj i et internationalt perspektiv. Fx stemte 86,6 procent af de stemmeberettigede ved folketingsvalget i november 2007 mod 84,5 procent ved valget i 2005 [11]. Den høje danske valgdeltagelse sammenlignet med andre lande gør sig ikke kun gældende ved folketingsvalg, men også ved valg til Europa-Parlamentet. Selvom en valgdeltagelse på 47,4 procent ved valget til Europa-Parlamentet i 2004 synes lav sammenlignet med en valgdeltagelse på 59,9 procent i 2009, var den stadig blandt de højeste i Europa [4].¹⁰

Den høje demokratiske deltagelse afspejler sig endvidere i vælgerne opfattelse af deres egen rolle som borgere i et demokrati. I Valgundersøgelsen 2007 blev der bl.a. spurgt til, hvorvidt der med troen på demokrati følger en forpligtelse til at stemme; hertil svarede 93 procent af respondenterne bekræftende. Derudover mente 80 procent af respondenterne, at stemmeafgivning kan have stor betydning for samfundets udvikling [1].

Endelig er det værd at notere omkring det danske vælgerkorps, at vælgerne ved det seneste valg i 2007 var relativt jævnt fordelt på den klassiske venstre-højre-skala (0-10), idet 31 procent identificerede sig som til venstre for midten (0-3), 31 procent som værende i midten (4-6) og 38 procent som til højre for midten (7-10). Den mindre overvægt til højre for midten afspejlede sig i det endelige valgresultat, der gav parlamentarisk flertal til en koalition bestående af en centrum-højre-regering og dens støttepartier.

⁹ Valgene i 2001 og 2005 vil kort blive behandlet i afsnittet med robusthedsanalyse nedenfor.

¹⁰ Den bemærkelsesværdige stigning i valgdeltagelsen fra 2004 til 2009 kan primært henføres til den samtidige afstemning om ændring af Tronfølgeloven; et forslag, som i sidste ende opnåede støtte fra den i Grundloven påkrævede andel af de stemmeberettigede. Den intense offentlige debat om ændringen af Tronfølgeloven trak utvivlsomt vælgere, som ellers ville være blevet hjemme, til stemmeurnerne.

3.1 Unge vælgers politiske adfærd

De unge danske vælgers politiske adfærd ligner på mange måder den gennemsnitlige vælgers, men der er dog også et par bemærkelsesværdige forskelle. Hele 79 procent af de 18-23-årige mener, at det har stor betydning at stemme, hvilket er tæt på gennemsnittet for alle vælgere; til gengæld mener 'kun' 83 procent, at der med troen på demokrati følger en forpligtelse til at stemme, hvilket er betydeligt mindre end for alle øvrige aldersgrupper [1]. I sig selv er der naturligvis tale om et overvældende flertal blandt de 18-23-årige, men det er ikke desto mindre markant under gennemsnittet for alle vælgere.

De unge vælgers syn på betydningen af og forpligtelsen til demokratisk deltagelse afspejler sig i valgdeltagelsen: i 2007 blev 21-26 procent af de 18-29-årige hjemme på valgdagen, hvilket kun gjaldt 6-11 procent af de 60-69-årige. Ifølge de danske valgundersøgelser fra 1971 til 2007 er den bredt definerede gruppe af unge vælgers valgdeltagelse i dag imidlertid ikke nævneværdigt højere eller lavere, end den har været de sidste 30-40 år, så set i et historisk perspektiv er der ingen grund til at tro, at den nuværende generation af unge vælgere er særligt uinteresserede i at benytte sig af deres ret til at stemme ved valg til Folketinget. Endvidere er unge danske vælgers demokratiske deltagelse mindst lige så høj som og i nogle tilfælde betydeligt højere end den samlede valgdeltagelse i de fleste andre, moderne demokratier [6].

Endelig udmærker de unge danske vælgere sig ved at være mere venstreorienterede end vælgerne som helhed: 43 procent af de 18-23-årige identificerer sig som værende til venstre for midten, 28 procent som værende i midten og 30 procent som værende til højre for midten.¹¹ Ikke desto mindre viser tidligere valgundersøgelser, at unge vælgere var relativt mere højreorienterede i 1980'erne sammenlignet med den gennemsnitlige vælger, så alene på denne baggrund virker det misvisende at argumentere for, at unge vælgere er mere venstreorienterede per se. I den seneste periode synes det dog ganske klart, at en sænkning af valgretsalders ville medføre en tilgang af potentielle vælgere, som i relativt høj grad identificerer sig selv som værende politisk til venstre for midten.

3.2 Hypoteser

Surveydata vedrørende unge vælgers adfærd sammenlignet med befolkningen som helhed giver anledning til to konkurrerende hypoteser om de politiske konsekvenser af at sænke valgretsalders til 16 år:

1. Den yngste gruppe af nuværende vælgere giver udtryk for politiske præferencer til venstre for midten relativt til det nationale gennemsnit på tværs af alle aldersgrupper. I fravær af strukturelle brud i politiske tilhørsforhold¹², vil 16-17-årige sandsynligvis ud-

¹¹ Procentandelene summerer til mere end 100 på grund af afrunding.

¹² Der hentydes her til stærkt hypotetiske, eksogene påvirkninger, som muligvis kan ændre 16-17-åriges politiske præferencer uden at påvirke 18-19-årige.

viser lignende præferencer, og dermed vil en lavere valgretsalders være til fordel for de partier, der placerer sig til venstre for midten.

2. Det nuværende unge vælgerkorps deltager i mindre grad i valg handlinger sammenlignet med befolkningen som helhed. Da 16-17-årige sandsynligvis ikke vil adskille sig væsentligt fra den yngste gruppe af nuværende vælgere i denne henseende, og da der i udgangspunktet er tale om en relativt lille tilgang af potentielle vælgere, vil en lavere valgretsalders tendere til at have begrænsede politiske konsekvenser.

For hver af disse observationer vedrørende vælgeradfærd er det muligt at opstille formelle, matematiske modeller, der kan forklare forskelle i præferencer og valgdeltagelse på tværs af aldersgrupper. Dette ligger dog uden for formålet med nærværende papir, og givet ovenstående hypoteser med modsatrettede effekter følger det, at de aggregerede politiske konsekvenser af en sænkning af valgretsalders bør belyses ved en empirisk tilgang. I denne sammenhæng er det irrelevant, hvis valgdeltagelsen hos de unge vælgere resulterer i et højt antal ekstra stemmer: Givet en grad af politisk bias i forhold til gennemsnittet for vælgerkorpset som helhed, vil effekten på mandatfordelingen være afhængig af de 16-17-åriges valgdeltagelse relativt til den gennemsnitlige valgdeltagelse for alle aldersgrupper.

4. Metode

Evaluering af de valgmæssige, politiske konsekvenser af en udvidelse af vælgerkorpset ved brug af kontrafaktisk simulation indebærer tre distinkte trin:

1. Estimation af den nye vælgergruppes deltagelsesfrekvens.
2. Estimation af den nye vælgergruppes stemmefordeling på tværs af partier.
3. Genberegning af valgresultatet baseret på de faktiske stemmer afgivet ved valget samt de hypotetiske ekstra stemmer estimeret i trin 1 og 2.

Resultaterne af denne analyse er betinget af antagelsen om, at intet andet ved valg handlingen, for eksempel emnerne på den politiske dagsorden, udformning af valgkampagner eller sammensætningen af kandidater, ville have ændret sig som følge af et udvidet vælgerkorps, således at de faktisk afgivne stemmer kan anvendes som grundlag for beregning af ændringerne i valgresultatet. Denne antagelse er forholdsvis streng, og der bør derfor tages forbehold for, at analysen rettelig søger at besvare spørgsmålet: "Hvordan ville det pågældende valgresultat have været, såfremt 16-17-årige havde haft stemmeret?" snarere end "Hvordan ville valgresultatet have været, såfremt der blev indført stemmeret

for 16-17-årige?”. Det sidstnævnte spørgsmål kan kun besvares, såfremt man er villig til at konstruere et sæt af antagelser, først og fremmest om de mange mulige måder, hvorpå udvidelse af valgretten kan tænkes at påvirke valgsystemets dynamikker, og dernæst hvordan disse ændringer ville have påvirket de eksisterende vælgergrupper og deres stemmeafgivelse. Derudover ville det nødvendiggøre antagelser om, hvorledes de hypotiserede ændringer i valghandlingens dynamik påvirker forudsigelser vedrørende de nye vælgergruppers adfærd.

En sådan analyse er relativt mere spekulativ og vil være følsom over for de valgte antagelser. En nødvendig, men i sig selv ikke tilstrækkelig forudsætning for validitet er, at antagelserne bygger på etablerede empiriske observationer, samt at de præcise konsekvenser af interaktionen mellem antagelserne bliver udledt af en internt logisk konsistent (dvs. f.eks. matematisk) model. I dansk sammenhæng skal vi tilbage til 1978 for at finde den seneste nedsættelse af valgretsalderen, og det er ikke åbenlyst, at et empirisk studie af denne historiske udvidelse af valgretten, eller for så vidt studier af mere end 12 nutidige sænkninger af valgretsalderen i lande såsom Østrig og Tyskland, er velegnet til at generere valide antagelser til brug for en sådan analyse.¹³ I de afsluttende bemærkninger vil jeg udvide den kontrafaktiske analyses perspektiv ved at inddrage overvejelser om, hvorledes 16-17-åriges livssituation indebærer nogle grundlæggende incitament, som kan påvirke politiske præferencer. Dette kan i sidste ende få betydning for de langsigtede politiske konsekvenser af en sænkning af valgretsalderen. Den følgende del af afsnittet består i en detaljeret metodisk diskussion og afgrænsning af den valgte analytiske fremgangsmåde.

4.1 Eksisterende litteratur

Der findes flere alternative tilgange til at estimere valgdeltagelse og partivalg. I et kontrafaktisk studie af amerikanske præsidentvalg samt valg til det amerikanske senat producerer Uggen og Manza [12] estimater af valgresultater siden 1972 under et scenarie, hvor 'felons' og, i visse stater, 'ex-felons' er stemmeberettigede.¹⁴ Formålet er at undersøge, om historiske valg kunne have haft andre udfald, såfremt felons og ex-felons ikke var frataget deres stemmeret, som det i vidt omfang er tilfældet i dag.

Et ekstremt benchmark for kontrafaktiske studier af valg handlinger er 'unit homogeneity', eller enhedshomogenitet. Unit homogeneity mellem to grupper af vælgere kræver, at vælgergrupperne er ens, dvs. har den samme fordelingsfunktion med hensyn til de variable, der har betydning for stemmeafgivelse, men ikke nødvendigvis, at grupperne skal være

¹³ I øvrigt er det karakteristisk for datidens danske forskning i politisk økonomi, at der ikke blev indsamlet datasæt i forbindelse med sænkningen af valgretsalderen til 18 år, der på substantiel vis kunne have bidraget til seriøse, empiriske studier af effekterne af denne lovgivning. Såfremt der på et tidspunkt bliver indført endnu en ændring i valgretsalderen, vil man med fordel kunne konstruere paneldatasæt - dvs. hvor den samme udvalgte gruppe af vælgere følges over tid - der kan anvendes til at adressere især de langsigtede konsekvenser.

¹⁴ Der findes ikke noget dansk juridisk begreb præcist svarende til det amerikanske 'felon', der er defineret af den føderale regering som personer dømt for forbrydelser, som kan straffes med døden eller fængsling over 1 år. Derfor benyttes de amerikanske betegnelser 'felon' og 'ex-felon' i dette papir.

ens i alle henseender. Derudover antages det implicit, at de relevante variable determinerer stemmeafgivelse på samme måde for de to grupper. Hvis disse antagelser er opfyldt, kan man konkludere, at den hypotetiske gruppe af vælgere ville have opført sig ligesom det eksisterende vælgerkorps, og dermed ville en hypotetisk udvidelse af vælgerkorpset ikke have haft nogen betydning for hverken valgdeltagelse eller stemmefordeling.

Hvis vi udelukkende betragter målbare faktorer, er det empiriske billede ganske klart: Personer, der er dømt for alvorlige forbrydelser, har generelt lavere indkomst og uddannelsesniveau i forhold til befolkningsgennemsnittet, for blot at nævne to væsentlige parametre. Det er derfor ikke rimeligt at antage unit homogeneity, dvs. at felons/ex-felons som gruppe i et givet valgdistrikt ikke adskiller sig fra befolkningen som helhed med hensyn til faktorer, der almindeligvis har indflydelse på politisk adfærd. For at imødegå denne problemstilling appellerer forfatterne til den mindre restriktive sekundære antagelse om, at demografiske og socioøkonomiske faktorer har den samme størrelsesmæssige effekt på partivalg og stemmedeltagelse for non-felons som for felons.

I analysen estimerer forfatterne økonometriske modeller af henholdsvis valgdeltagelse og partivalg baseret på surveyobservationer af non-felons. Derefter anvendes disse estimater til at forudsige den gennemsnitlige adfærd blandt felons på baggrund af den gennemsnitlige demografiske og socioøkonomiske profil af en felon. De to modeller estimeres ud fra det samme sæt af forklarende variable: alder, uddannelse, indkomst, arbejdsmarkedsstatus, civilstand, race og køn. Denne tilgang indebærer stadig en relativt stærk antagelse, fordi sociale normer sandsynligvis er forskellige blandt non-felons og felons - især blandt de felons, der har afsonet fængselsstraf [8]. Hvis denne uobserverede heterogenitet i sociale normer, f.eks. hvad angår tillid til medborgere og det politiske system, har en effekt på valgdeltagelse og partivalg, vil der være bias i den forudsagte gennemsnitlige adfærd, og i forhold til valgdeltagelse vil den højst sandsynligt være overvurderet.

En yderligere kilde til usikkerhed stammer fra det forhold, at der ikke er tilstrækkeligt mange observationer i den amerikanske National Election Study ($n < 2500$) til at estimere modellerne på distriktsniveau. Derfor antages det implicit, at de forklarende variable har den samme effekt på partivalg og valgdeltagelse uafhængigt af den geografiske ramme. I en amerikansk kontekst er dette særligt problematisk, da der er klare geografisk baserede forskelle med hensyn til partivalg, som afspejler variationer i kulturelle og værdimæssige præferencer på tværs af stater og herunder valgdistrikter. Derudover er de beregnede forudsigelser baseret på den nationale, gennemsnitlige socioøkonomiske og demografiske profil af en indsat, som beskrevet i surveyundersøgelser fra US Department of Justice. Hermed bevirker begrænsninger i datatilgængelighed, at analysen ikke tager højde for variation i gennemsnitlige karakteristika for felons og ex-felons mellem de individuelle stater og valgdistrikter, samt at der ikke tages højde for, at den gennemsnitlige sociodemografiske profil kan være forskellig for indsatte, tidligere indsatte og felons, som ikke har afsonet fængselsstraf.

I et andet kontrafaktisk studie undersøger Citrin et al [5], hvordan historiske valg til Senetet ville være faldet ud, såfremt alle amerikanske vælgere stemte, f.eks. under antagelse af stemmepligt, som er kendt fra blandt andet Australien. Deres analyse benytter et mere omfangsrigt datasæt til at tage højde for individuel variation i forklarende variable ved at matche på individuelle observationer og derudfra beregne den aggregerede stemmefordeling i modsætning til at matche på gennemsnitlige karakteristika og derved direkte producere den aggregerede stemmefordeling. Dette er en klar metodologisk forbedring, men analysen er stadig baseret på den centrale antagelse, at socioøkonomiske og demografiske faktorer har de samme effekter på partivalg for aktive vælgere som for inaktive vælgere.

Denne diskussion af eksisterende litteratur kan sammenfattes i to punkter vedrørende hhv. datatilgængelighed og konsekvenserne af denne for valg af metode: 1) Først og fremmest er der typisk kun indsamlet et begrænset antal observationer af baggrundsvARIABLE for den relevante hypotetiske vælgergruppe. Dette medfører et behov for forsimplede antagelser, f.eks. at analysen ikke tager højde for geografiske forskelle. 2) Dernæst er det nødvendigt at anvende en antagelse, der kæder årsagerne til eksisterende vælgergruppers adfærd sammen med årsagerne til den potentielle vælgergruppes adfærd, fordi der per definition ikke eksisterer observationer for inaktive vælgers partivalg og deltagelse i forbindelse med en given valghandling. Samlet set umuliggør disse forhold ikke nødvendigvis gennemførelsen af et validt kontrafaktisk studie, men de viser samtidig med al tydelighed, at det optimale ville være at arbejde med mindre restriktive antagelser, samt at der så vidt muligt bør udføres en form for robusthedsanalyse af resultaterne for at belyse de mulige konsekvenser af bias i den valgte metode.

4.2 Specifikke metodologiske problemstillinger ifm. unge potentielle vælgere

Som den forudgående gennemgang illustrerer, er det generelt ikke ligetil at producere pålidelige estimater af kontrafaktisk valgdeltagelse og partivalg. Formålet med dette papir er at evaluere de hypotetiske konsekvenser for folketingsvalget i 2007, hvis man medtager 16-17-årige i vælgerkorpset. Der er adskillige specifikke metodemæssige problemstillinger relateret til dette scenarie.

Først og fremmest simplificeres analysen betragteligt i en dansk kontekst, da det samlede antal mandater, der tilfalder hvert parti, bestemmes af stemmefordelingen på nationalt plan. Strengt taget er de to alternative minimumskriterier for repræsentation i Folketinget afhængige af stemmefordelingen på distriktsniveau, men i praksis har partier, der modtager mindre end 2 procent af stemmerne på landsplan, ikke opnået repræsentation. Derfor er det tilstrækkeligt at producere estimater af det samlede antal af hypotetiske ekstra stemmer til hvert parti på landsplan for at beregne det kontrafaktiske udfald af valghandlingen. Valgsystemets struktur medfører således, at det er en valid strategi at se bort fra effekten af geografiske forskelle i valgdeltagelse og partivalg, fordi det ude-

lukkende er det aggregerede udfald, som afgør mandatfordelingen. Dette adskiller sig markant fra de amerikanske studier, fordi det i disse tilfælde er væsentligt at modellere valgdeltagelse og partivalg på distriktsniveau eller som minimum per region, fordi udfaldet på distriktsniveau har betydning for magtbalancen i de to kamre samt fordelingen af stemmer i valgmandskollegiet.

Herefter kan vælges forskellige tilgange til at konstruere estimater af gennemsnitlig valgdeltagelse og partivalg for 16-17-årige. En oplagt mulighed er at følge de ovenfor diskuterede kontrafaktiske studier og estimere økonometriske modeller af hhv. partivalg og valgdeltagelse som afhængige variable baseret på socioøkonomiske og demografiske forklarende variable. Derefter kan estimaterne anvendes til at forudsige gennemsnitlig politisk adfærd, enten ud fra en gennemsnitlig profil af henholdsvis 16-årige og 17-årige eller ved at matche på individuelle observationer, hvilket er mere krævende med hensyn til data, men dog ikke umuligt set i lyset af Danmarks Statistiks omfattende registerdata.

Der er 2 overordnede surveys, som kan benyttes til estimation af sådanne modeller: Valgundersøgelsen nævnt ovenfor og European Social Survey. Begge surveys indeholder de nødvendige spørgsmål vedrørende politisk adfærd samt et væld af baggrundsvariable¹⁵, og med ca. 2500 observationer i begge surveys er de størrelsesmæssigt sammenlignelige med det amerikanske National Election Study. Dog indsamles der et langt større antal observationer per medlem af vælgerkorpsset, så de danske surveys kan potentielt bruges til at estimere regions- eller distriktspecifikke effekter.

Imidlertid er der, ud over alder, afgørende måder, hvorpå 16-17-årige adskiller sig fra resten af befolkningen, hvilket i sidste ende kan give problemer for en økonometrisk tilgang. Et blik på følgende centrale forklarende variable, der typisk bliver anvendt til at estimere sådanne modeller, tydeliggør udfordringerne:

- Indkomst: 16-17-årige har almindeligvis en lav indkomst, fordi de fleste er under uddannelse. De, der arbejder på deltid eller fuld tid, er som regel ansat til en lav løn på grund af overenskomster, der fastslår, at personer under myndighedsalderen bør tilbydes en lavere timeløn end personer, som er fyldt 18 år. Men denne relativt lave indkomst afspejler ikke, at den typiske 16-17-årige tilhører en lavindkomstgruppe per se, og 16-17-årige har ikke lav indkomst af de samme årsager som voksne lavindkomstgrupper. I et vælgerperspektiv er det derfor højst usandsynligt, at de politiske interesser og præferencer er sammenfaldende for den typiske 16-17-årige og den typiske 'voksne'¹⁶ vælger med lav indkomst. Husstandsindkomst er en langt bedre indikator for

¹⁵ I sammenligning med amerikanske studier er det acceptabelt, at race udelukkes fra estimationerne som forklarende variabel, fordi vælgerkorpsset er relativt etnisk homogent. Under alle omstændigheder indeholder datasættene ikke et tilstrækkeligt antal observationer af vælgere med etnisk minoritetsbaggrund til at frembringe præcise estimater af de eventuelle effekter af etnicitet.

¹⁶ Betegnelsen 'voksen' bruges for nemheds skyld som betegnelse for personer over 18 år og refererer her udelukkende til alder, ikke til andre personlige egenskaber og karaktertræk.

16-17-åriges økonomiske status, fordi et overvejende flertal af denne gruppe er hjemmeboende, men det ville give mere upræcise og muligvis direkte misvisende estimater at benytte husstandsindkomst frem for personlig indkomst i estimationen af modeller for partivalg og valgdeltagelse baseret på de tilgængelige observationer af voksne vælgere.

- Uddannelse: 16-17-årige har opnået færre års uddannelse end befolkningsgennemsnittet, ganske enkelt fordi de ikke har levet længe nok til at realisere deres umiddelbare uddannelsespotentiale. Forklaringen på dette lave uddannelsesniveau adskiller sig således fundamentalt fra årsagerne til lav uddannelsesmæssig status blandt voksne.
- Arbejdsmarkedsstatus: For 16-17-årige er det sandsynligt, at politiske præferencer bliver påvirket af det at være under uddannelse versus at være i arbejde i det omfang, personer i denne aldersgruppe er i beskæftigelse. Derimod har det for voksne sandsynligvis mere indflydelse, hvorvidt vælgeren er i beskæftigelse, arbejdsløs, selvstændig, under videregående uddannelse eller står uden for arbejdsstyrken. De fleste 16-17-årige befinder sig som sagt uden for arbejdsstyrken, og personer i denne aldersgruppe er ikke under ungdomsuddannelse af de samme årsager som voksne under videregående uddannelse.
- Civilstand: 16-17-årige er ikke enlige/ugifte af samme årsag som voksne.

Disse forhold har konsekvenser for anvendeligheden af en økonometrisk model estimeret på baggrund af observationer for vælgere over 18 år, når det handler om at forudsige valgdeltagelse og partivalg for 16-17-årige. Hvis de unge, potentielle vælgere har nogle af de samme karakteristika som visse ældre vælgere, men af grundlæggende forskellige årsager, og disse karakteristika samtidig er med til at forklare partivalg og valgdeltagelse, vil det være fejlagtigt at antage, at effekterne af disse forklarende variable er ens for de to grupper. Derfor vil koefficient-estimererne ikke kunne danne grundlag for valide forudsigelser af 16-17-åriges adfærd.

Selvfølgelig indgår alder i modelspecifikationen, men den er kun én forklarende variabel blandt mange. Hvad angår de øvrige, umiddelbart observerbare karakteristika, vil resultatet af den klassiske tilgang være, at forudsigelsen af gennemsnitlig valgdeltagelse og partivalg for en 16-17-årige vil være den samme som for en person, der tilhører en helt anden aldersgruppe, som er enlig, har lav uddannelse og lav indkomst, og som enten står uden for arbejdsstyrken eller befinder sig i videregående uddannelse, alt efter hvordan arbejdsmarkedsstatusvariablen er defineret. Af ovenstående årsager vil dette ikke være en rimelig forudsigelse.

En yderligere komplikation udgøres af det faktum, at Danmark har et flerpartisystem,

hvor selv de mindste partiers mandater kan afgøre, hvem der kan danne regering. I modellen for valgdeltagelse er der tale om en binær afhængig variabel, som kan antage værdien 'stemmer' eller 'undlader at stemme', hvilket er to entydigt forskellige kategorier. I modellen for partivalg er der derimod tale om en kategorisk variabel, som kan antage lige så mange værdier, som der er partier, der stiller op til Folketinget. Det er ikke et programmeringsmæssigt problem at estimere en sådan model ved hjælp af maximum likelihood, men det er en anden sag, hvorvidt koefficient-estimerne er meningsfulde, og dermed hvorvidt forudsigelserne er tilstrækkeligt præcise. Dette gælder især, når nogle af partierne er tilnærmelsesvis identiske i form og indhold, således at en vælger kan have svært ved at skelne mellem partierne. Generelt vil et valg mellem to sådanne partier derfor have tendens til i højere grad at være tilfældigt eller persondrevet snarere end udtryk for et valg, der for en væsentlig del kan henføres til bestemte socioøkonomiske og demografiske årsager.¹⁷ På forsøgsbasis estimerede jeg en multinomial responsmodel baseret på Valgundersøgelsen 2007, men resultaterne var ikke opmuntrende i forhold til forklaringskraft og anvendelse til at forudsige faktiske partivalg.¹⁸

Konklusionen er, at selvom præcise, gennemsnitlige socioøkonomiske profiler af 16-17-årige eller endda observationer på individniveau er tilgængelige fra registerdata, vil det ikke være hensigtsmæssigt at anvende den klassiske, økonometriske tilgang til at frembringe estimater af kontrafaktisk valgdeltagelse og partivalg. Selv hvis der fandtes en surveyundersøgelse med et stort antal observationer for 18-19-årige, som befinder sig i en lignende livssituation, så det er muligt at se bort fra problemstillingerne vedrørende de forklarende variable, er det stadig problematisk at opnå meningsfulde og præcise estimater af sammenhængen mellem partivalg og baggrundsvARIABLE i et flerpartisystem som det danske.¹⁹

4.3 Den simple strategi

Som følge af ovenstående argumentation vil det ikke være retvisende at benytte den estimationsbaserede tilgang, både på grund af specifikke problemstillinger relateret til 16-17-årige og fordi estimation af modeller til forklaring af partivalg er forbundet med større usikkerhed i et flerpartisystem. I stedet anlægges her en simpel strategi, som tager højde for begrænsninger i eksisterende data og udnytter det faktum, at der findes en eksisterende vælgergruppe, der i høj grad ligner gruppen af 16-17-årige.

Den grundlæggende udfordring i de amerikanske kontrafaktiske studier vedrørende felons og 'sofavælgere' er, at der i ingen af tilfældene eksisterer en let identificerbar vælgergruppe, som minder om de hypotetiske vælgergrupper med hensyn til observerbare

¹⁷ Den relevante sammenligning er valget mellem Demokrater og Republikanere i USA i forhold til f.eks. valget mellem Socialdemokraterne og SF eller mellem Venstre og Konservative.

¹⁸ Resultater fra denne estimation er tilgængelige på opfordring: Itaguchi@princeton.edu.

¹⁹ Man kunne vælge at estimere en model for valget mellem de to 'blokke' i dansk politik snarere end valget mellem partier, hvilket alt andet lige ville resultere i mere meningsfulde estimater og bedre forudsigelser af adfærd, men det adresserer ikke de specifikke problemstillinger relateret til 16-17-årige og giver yderligere problemer i forhold til beregning af mandatfordeling.

såvel som ikke-observerbare faktorer. I forhold til dette studie af en lavere valgretsald, minder de yngste medlemmer af det eksisterende vælgerkorps om de 16-17-årige i de henseender, som sandsynligvis har indflydelse på politiske præferencer og valgdeltagelse. Mere specifikt er et stort flertal (ca. 85 procent) af danske unge i gang med en form for ungdomsuddannelse, typisk fra de er 16 til 19 år. Således befinder den gennemsnitlige 16-17-årige sig med stor sandsynlighed i den samme livsfase som den gennemsnitlige 18-19-årige, da de indgår i de samme uddannelsessammenhænge eller, i mindre omfang, er beskæftiget i de samme ufaglærte jobs.

Derfor kan information om den gennemsnitlige valgdeltagelse og partivalg for 18-19-årige benyttes til at approksimere politisk adfærd blandt 16-17-årige. Den strengeste relevante antagelse er her unit homogeneity, dvs. antagelsen om, at 16-17-årige ville have afgivet stemmer i samme omfang og med de samme præferencer som 18-19-årige. Antagelsen kræver ikke, at de to aldersgrupper skal være fuldstændig identiske, men den indebærer, at de er identiske med hensyn til de karakteristika, der har signifikant indflydelse på politisk adfærd [12]. Bemærk, at i modsætning til den ekstreme illustration af unit homogeneity i forhold til hele befolkningen givet i afsnit 4.1, hvor udvidelsen af vælgerkorpset per definition ikke kan ændre det aggregerede valgresultat, er der i denne sammenhæng ikke a priori nogen grænser for de mulige politiske konsekvenser.

Den strenge antagelse om unit homogeneity med hensyn til partivalg kan blive slækket betydeligt, såfremt der benyttes direkte information vedrørende 16-17-åriges præferencer. Hvis der for eksempel findes surveydata vedrørende de hypotetiske partivalg blandt 16-17-årige, kan disse data vægtes til en nationalt repræsentativ stemmefordeling, som kan anvendes direkte i beregningen af det kontrafaktiske valgresultat. I dette tilfælde kræves der ingen antagelser vedrørende 16-17-åriges partivalg, dvs. sammenhængen mellem 18-19-åriges og 16-17-åriges partivalg. Dog afhænger validiteten af den pågældende surveyundersøgelse af dennes repræsentativitet, og der skal tages forbehold for, at der er tale om hypotetiske valg i stedet for faktisk stemmeafgivelse.²⁰ I den forstand er en sådan surveyundersøgelse sammenlignelig med almindelige meningsmålinger og til dels sammenlignelig med Valgundersøgelsen, der på den ene side spørger til faktisk partivalg ved seneste folketingsvalg, men på den anden side ikke har mulighed for ekstern validering.

Derudover er det muligt at slække på antagelsen om unit homogeneity med hensyn til valgdeltagelse. Dette kan gøres ved at estimere en valgdeltagelsesmodel baseret på observationer af 18-19-årige og anvende forklarende variable, der sandsynligvis har

²⁰ Ved lokalvalgene i november 2009 gennemførte adskillige kommuner såkaldte prøvevalg for 16-17-årige som en del af en kampagne, der havde til formål at uddanne unge om demokratiske institutioner. Disse data er dog uegnede til analyse af folketingsvalg og i det hele taget til at udlæde information om 16-17-åriges præferencer, først og fremmest fordi en ikke ubetydelig del af vælgerne kan finde på at stemme forskelligt ved lokale og nationale valg, men vigtigst af alt fordi der med kun 20 procent valgdeltagelse må forventes at være en høj grad af selektionsbias, som vi ikke har nogen basis for at korrigere i denne sammenhæng.

den samme effekt på valgdeltagelse for 16-17-årige. Således kan denne model bruges til at forudsige valgdeltagelse for henholdsvis 16-årige og 17-årige, baseret på enten gennemsnitlige profiler eller et nationalt repræsentativt datasæt af individuelle observationer.²¹

Kombinationen af disse to trin indebærer et mindre restriktivt sæt af antagelser, især i sammenligning med eksisterende kontrafaktiske studier. Det er langt mindre krævende at antage, at et sæt baggrundsvariable har samme gennemsnitlige effekt på valgdeltagelse mellem to grupper, som er aldersmæssigt meget tæt på hinanden og inkluderer alle potentielle vælgere i disse aldersgrupper, end det er at antage, at sådanne forklarende variable har samme gennemsnitlige effekt for felons og non-felons eller vælgere og sofa-vælgere. Desuden indebærer det ingen tilsvarende adfærdsmæssige antagelser at benytte surveydata vedrørende partivalg. Da folketingsmandaterne bliver fordelt efter proportionalitet på landsplan, burde denne strategi kunne frembringe relativt præcise estimater. I forhold til at udføre den empiriske analyse vil begrænsninger i eksisterende data medføre en afvigelse fra denne 'optimale' strategi, og derfor vil baselinesimulationen blive suppleret med robusthedsanalyser.

5. Analyse

5.1 Data

Data vedrørende præferencer, valgdeltagelse, valg handlinger og indbyggertal er indhentet fra følgende kilder:

- Antal indbyggere, fordelt på alder og statsborgerskab: Danmarks Statistik, Statistikbanken online, tabel KRBEF3. Folketingsvalget i 2007 fandt sted den 13. november, og det nærmeste tal for antal indbyggere i Danmark stammer fra 1. januar 2008.
- Officiel opgørelse af valgresultatet: Indenrigs- og Socialministeriet [11].
- Valgdeltagelse: Valgundersøgelsen 2007. Selvom der er et relativt stort antal observationer i dette datasæt, er antallet af observationer for unge vælgere ganske lille. Det samme gælder antallet af respondenter, der svarede, at de ikke stemte ved valget. Dermed er det praktisk talt umuligt at opnå pålidelige estimater af en model for valgdeltagelsen

²¹ Et potentielt problem er, at manglende variation i datasættet bestående af 18-19-årige kan føre til mere usikre estimater, som giver anledning til mindre præcise forudsigelser. Manglende variation i datasættet er mindre problematisk, hvis man estimerer modellen ved brug af alle observationer på tværs af aldersgrupper.

for de 18-19-årige og derudfra forudsige valgdeltagelsen for de 16-17-årige. I det hele taget er det vanskeligt præcist at estimere effekterne af de udvalgte forklarende variable ud fra den relativt lille variation i valgdeltagelse i datasættet. Den lave variation skyldes primært, at den faktiske valgdeltagelse er høj, og dertil må det påregnes, at respondenterne i mildt omfang tenderer til at overdrive omfanget af deres egen deltagelse. Det mest aldersrelevante og pålidelige estimat af den gennemsnitlige valgdeltagelse (ift. at estimere de 16-17-åriges valgdeltagelse), vi kan uddrage af datasættet, er 74-79 procent for gruppen af 18-29-årige. Dette er et bestemt et optimistisk estimat uden videre at overføre til de 16-17-årige. På den anden side ville det være ren spekulation blot at gætte sig til et lavere estimat uden at basere det på yderligere information. Givet datasættets begrænsninger i forhold til at estimere valgdeltagelsen vil jeg anvende en gennemsnitlig deltagelsesgrad på 75 procent i baseline-simulationen, vel vidende at valgdeltagelsen herved formentlig vil blive overvurderet, og herefter anvende lavere deltagelsesgrader for at teste robustheden af resultaterne.

- Politiske præferencer: Gallup-måling for Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF).²² Surveyundersøgelsen af de 15-25-årige blev udført sidst i juli 2007, og respondenterne blev bl.a. bedt om at svare på følgende: "Hvis du havde stemmeret, og der var folketingsvalg i morgen, hvilket parti ville du da stemme på?" Efter at have vægtet stikprøven for at afspejle den nationale aldersfordeling var der 122 observationer vedrørende 16-17-årige tilbage. Et estimat af de 16-17-åriges gennemsnitlige stemmevalg baseret på dette relativt lille antal respondenter er behæftet med stor usikkerhed. På den anden side findes der ingen anden undersøgelse med tilnærmelsesvis det samme antal observationer for unge vælgere. Tilføjer man de 18-19-årige, fås et vægtet $n = 276$, hvilket er mere brugbart. Uden flere observationer er det imidlertid ikke muligt at evaluere antagelsen om unit homogeneity. Faktisk viser det sig, når vi sammenligner de to aldersgrupper, at stemmerne fordeler sig ganske ens mellem blokkene: 49,3 procent af de 16-17-årige ville stemme på centrum-venstre-partier mod 47,5 procent af de 18-19-årige; for centrum-højre-partierne hedder andelen 26,0 procent mod 29,9 procent; 'ved ikke' 18,4 procent mod 15,3 procent.²³ Givet den usikkerhed, der følger med så små stikprøver, kan tallene ikke lede os til at konkludere, at de to grupper ikke er identiske med hensyn til stemmefordeling. Eftersom interessen her primært retter sig mod effekten på koalitions- og regeringsdannelse, har jeg valgt at anvende det gennemsnitlige partivalg for gruppen af 16-19-årige som tilnærmet skøn for de 16-17-åriges partivalg.²⁴

²² DUF har venligst givet fuld adgang til hele datasættet til brug for dette papir.

²³ Tallene summer ikke til 100, fordi respondenterne også havde mulighed for at svare 'andet parti', 'stemme blankt', og 'undlade at stemme'. Meget få svarede 'undlade at stemme', men denne andel ville muligvis have været højere hvis spørgsmålet om at ville stemme eller ej havde fungeret som adgangsspørgsmål til det følgende spørgsmål om, hvad man ville stemme.

²⁴ Bemærk, at stemmefordelingen for de unge vælgere i Gallup-undersøgelsen er konsistent med resultaterne af Valgundersøgelsen 2007.

Det er ikke åbenlyst, hvordan tvivlerne blandt respondenterne skal behandles. På den ene side bør de ikke behandles ligesom dem, der ikke stemmer, men på den anden side kan vi heller ikke gøre nogen specifikke antagelser om, hvordan de ville have stemt uden yderligere information om dem. Af praktiske årsager fjerner jeg de respondenter, der ikke har angivet partivalg, før de videre udregninger, idet det antages, at disse respondenter ville have fordelt sig ligeligt mellem de konkurrerende politiske blokke. Det endelige estimat er således i den forsigtige (eller 'konservative') ende, også fordi de 18-19-årige i stikprøven er en anelse mere orienterede mod centrum-højre end de 16-17-årige.

5.2 Resultater

I foregående afsnits metodediskussion kom vi frem til, at estimation af partivalg efterfulgt af en eller anden form for matching ikke er en brugbar fremgangsmåde, når vi analyserer et flerpartisystem, og i dette tilfælde især på grund af de specifikke problemstillinger relateret til sammenligning af 16-17-årige med vælgerkorpset som helhed. Dertil kommer, at valgstudierne rummer meget få observationer for vælgere, der ikke stemmer, dels på grund af en høj faktisk valgdeltagelse, dels fordi vi må forvente et vist omfang af overrapportering, dvs. respondenter, der svarer, at de har stemt, selvom de reelt ikke har. Samlet set er der således ikke tilstrækkeligt datagrundlag for at estimere en model for valgdeltagelse. Endelig udgør det begrænsede antal unge respondenter i Valgundersøgelsen også en begrænsning for den empiriske analyse. Vi ender derfor med at anlægge den simple analysestrategi som beskrevet i afsnit 4.3, og ved hjælp af denne kan man udregne de potentielle konsekvenser for valgresultatet:

1. Antallet af 16-17-årige indbyggere (128.060) ganges med deltagelsesgraden (valgdeltagelsen), og dette nye antal vælgere ganges herefter med de hypotetiske stemmeandele fra Gallup-undersøgelsen.
2. Herved fås antallet af ekstra stemmer på hvert parti, som lægges til de faktiske stemmetal.
3. Stemmer på partier, der modtager under 2 procent af det samlede antal stemmer, kastes bort, hvorefter det proportionelle antal mandater til hvert parti udregnes efter den gældende lovgivning.

Den hypotetiske stemmefordeling fremgår af tabel 2.

Det ses tydeligt, at stemmerne fra den hypotetiske gruppe af 16-17-årige vælgere vil fordele sig ulige på de to blokke, idet 62,5 procent støtter en centrum-venstre-kolalition. Da de 18-19-årige er medtaget i gruppen for at øge antallet af observationer og dermed

reducere usikkerheden, er der, som forklaret i afsnit 4, tale om et lidt forsigtigt (konser-
vativt) estimat.

Tabel 2 Hypotetiske stemmeandele baseret på 16-19-åriges præferencer.

Parti	Stemmeandel i procent
Socialdemokraterne	21,56
Socialistisk Folkeparti	18,45
Venstre	16,42
Enhedslisten	12,18
Radikale Venstre	10,33
Konservative	9,08
Liberal Alliance	7,12
Dansk Folkeparti	3,89
Andre	0,98

Kilde: Egne beregninger baseret på Gallup/DUF 2007 survey.

5.3 Baseline-simulation

Baseline-simulationen overvurderer alt andet lige med stor sandsynlighed de unges valgdeltagelse, idet den antages at være 75 procent, og undervurderer muligvis omfanget af centrum-venstre-præferencer som forklaret ovenfor. Resultaterne fremgår af tabel 3 nedenfor.

Tabel 3 Baseline-simulationsresultater.

Parti	Antal ekstra stemmer	Faktiske mandater	Hypotetiske mandater
Socialdemokraterne	20.706	45	45
Socialistisk Folkeparti	17.717	23	23
Venstre	15.770	46	46
Enhedslisten	11.694	4	5
Radikale Venstre	9.922	9	9
Konservative	8.723	18	18
Liberal Alliance	6.840	5	5
Dansk Folkeparti	3.731	25	24
Andre	941	0	0

Tabellen viser, at kun ét mandat fordeler sig anderledes blandt partierne: Dansk Folkeparti mister et mandat, og Enhedslisten vinder et mandat. Dette er en afspejling af,

at det er for disse to partier, de 16-17-åriges hypotetiske stemmevalg afviger mest fra det eksisterende vælgerkorps. Således viser baseline-simulationen, hvori valgdeltagelsen højst sandsynligt overvurderes, at valgresultatet i 2007 ikke ville have ændret sig afgørende (ift. regeringsdannelse), hvis valgrætsalderen havde været lavere. Styrkeforholdet mellem de to blokke ville have været 85-94 i stedet for 84-95 inklusive de nordatlantiske mandater. Da sidstnævnte i forvejen fordelte sig 3-1 ville selv en ændring i mandatfordelingen, hvor det enlige centrum-højre-mandat på Færøerne skiftede hænder og gik til centrum-venstre, ikke have kunnet hjælpe centrum-venstre-koalitionen til magten i Folketinget.

5.4 Robusthedsanalyse

I det følgende inddrages forskellige alternative scenarier for valgdeltagelse og politiske præferencer til at belyse robustheden af resultatet. Givet de politiske præferencer, som er udtrykt i Gallup/DUF-surveyen, er det interessant at belyse, hvor stor en betydning fuldstændig politisk bias og fuldstændig valgdeltagelse blandt 16-17-årige potentielt kunne have haft på udfaldet af folketingsvalget.

Som et første ekstremt scenarie kan vi se på, hvad der ville være sket, hvis alle stemmer fra de nye, unge vælgere var gået til centrum-venstre-koalitionen. Lad os således antage, at alle de ekstra stemmer fordelte sig ligeligt ud over centrum-venstre-partierne, og at valgdeltagelsen fortsat var 75 procent. Dernæst er det mest ekstreme scenarie, vi kan forestille os, at alle de nye, unge vælgere deltager – dvs. valgdeltagelsen for de 16-17-årige sættes til 100 procent – og at de alle stemmer på et centrum-venstre-parti. Resultaterne er vist i tabellen nedenfor.

Table 4 Hypotetisk mandatfordeling uden nordatlantiske mandater.

Konstellation	Faktiske mandater	Fuldkommen bias	Fuldkommen bias og valgdeltagelse
Centrum-højre	94	92	91
Centrum-venstre	81	83	84

Kilde: Egne beregninger baseret på Gallup/DUF 2007 survey.

Hvis vi antager fuldkommen bias, ville styrkeforholdet mellem blokkene ikke ændre sig mere end til 86-93 inklusive de nordatlantiske mandater, og i det mest ekstreme scenarie ville mandatfordelingen have ændret sig til 87-93 inklusive de nordatlantiske mandater. Det vil sige, at selv ikke i det mest urealistiske tilfælde ville regeringsmagten have skiftet hænder i 2007. Såfremt det ene nordatlantiske centrum-højre-mandat var blevet udskiftet med et centrum-venstre-mandat som følge af en lavere valgrætsalder, således at der var 4 nordatlantiske mandater, som støttede en centrum-venstre-regering, ville det sta-

dig ikke have ændret afgørende ved mandatfordelingen.²⁵ Hvis 2007-valget således ikke kunne have faldet anderledes ud selv under disse ekstreme scenarier, er det tydeligt, når man sammenligner med de faktiske valgresultater for de langt mindre tætte valg i 2005 og 2001 i tabel 1, at regeringsmagten heller ikke kunne være skiftet her som følge af, at de 16-17-årige havde stemmeret.

Sluttelig kan man overveje en anden type af scenarier, hvor formålet er at undersøge, hvor lav valgdeltagelsen blandt de 16-17-årige skulle have været, for at mandatfordelingen fra 2007 kunne forblive uændret. Disse beregninger kan udføres med udgangspunkt i baseline politiske præferencer og for forskellige alternative stemmefordelinger. Det er forholdsvis let at gennemføre en sådan analyse, men det har mere karakter af at være akademisk interessant snarere end relevant i forhold til dette papirs problemstilling.

6. Afsluttende bemærkninger

Dette papir har vist, at resultatet af folketingsvalget i 2007 ikke ville være faldet anderledes ud med hensyn til regeringsmagten, hvis valgretsalden havde været 16 år i stedet for de nuværende 18 år. Det samme kan således siges om valgene i 2001 og 2005, da afgørelsen ved begge disse valg var mindre tæt end ved 2007-valget. Når regeringsmagten ifølge simulationen ikke ville have kunnet skifte, skyldes det, at antallet af ekstra vælgere (de 16-17-årige) var for lille i forhold til regeringskoalitionens flertal. Dette kunne få én til at konkludere, at det udelukkende er et etisk eller moralsk spørgsmål, om valgretsalden bør nedsættes til 16 år. Denne konklusion holder dog kun, så længe der ikke er tale om valg med tætte afgørelser: Hvis der kun skal flyttes få mandater for at få regeringsmagten til at tippe, ville en ny gruppe af unge vælgere, som på nuværende tidspunkt er mere venstreorienterede end vælgerne i almindelighed, kunne få afgørende betydning.

Formålet med analysen har været at undersøge effekten af en lavere valgretsald på selve valgresultatet. Anskuer vi afslutningsvis spørgsmålet i et bredere perspektiv, åbner der sig andre relevante perspektiver, som det er værd at holde sig for øje. Som nævnt i afsnit 3.1 fremgår det af tidligere valgundersøgelser, at de unge i 1980'erne var mere højreorienterede end gennemsnittet, mens de unge i dag er mere venstreorienterede end gennemsnittet. Det giver derfor ikke mening at antage, at unge vælgere er mere venstre- eller højreorienterede end gennemsnittet per se. Spørgsmålet om, hvordan individers politiske præferencer dannes, er centralt for samfundsvidenskaberne, og i forhold til debatten om en lavere valgretsald er det relevant at se på, hvad der påvirker de unges politiske præferencer.

²⁵ I øvrigt har vi ikke forudsætninger for at vurdere, hvorvidt en lavere valgretsald kunne have ændret det nordatlantiske valgresultat, da der ganske enkelt ikke foreligger datamateriale til at evaluere dette spørgsmål.

Der findes nogle grundlæggende incitamentsstrukturer, der altid er til stede og i større eller mindre grad påvirker stemmeafgivningen, uanset om tidsånden generelt trækker de unge mod venstre eller højre. Den centrale problemstilling i forhold til 16-17-årige er, at disse individers livssituation de facto placerer dem som nettomodtagere i velfærdssamfundet. Som nettomodtager har man ligesom alle andre incitament til at foretrække en prioritering af policyforslag, der tilgodeser egne interesser, men det afgørende er, at en nettomodtager ikke står over for et trade-off mellem udgifter og finansiering. Det er vigtigt at understrege, at for de 16-17-årige er der tale om en livsfase, og ikke om nogen form for aktivt tilvalg af at være nettomodtager. Vælgeres livssituation har utvivlsomt indflydelse på deres partivalg, og derfor bør forholdet mellem 16-17-åriges grundlæggende incitament og deres politiske præferencer indgå i evalueringen af de mulige langsigtede politiske konsekvenser af at sænke valgretsaldern.

Litteratur

- [1] Det Danske Valgprojekt (2007). *Valgundersøgelsen 2007*.
- [2] Folketinget (Samling 2008-9). *B 13 forslag til folketingsbeslutning om nedsættelse af en valgretskommission*.
- [3] Dansk Ungdoms Fællesråd (2009). *Valgretsalder – i Europa*.
- [4] Danmarks Statistik (2009). *Fakta om europaparlamentsvalget*.
- [5] Jack Citrin, Eric Schickler and John Sides (2003). *What if everyone voted? Simulating the impact of increased turnout in senate elections*. *American Journal of Political Science*, 47, No. 1:75–90, 2003.
- [6] Jr. G. Bingham Powell (1986). *Voter turnout in comparative perspective*. *The American Political Science Review*, 80, No. 1:17–43, 1986
- [7] Michael Gallagher, Peter Mair, and Michael Laver (2005). *Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties and Governments*. Boston: McGraw-Hill.
- [8] Amy Lerman. (2010) *Social effects of harsher prisons: How incarceration engenders dark social capital*, working paper.
- [9] Klaus Levinsen ed. (2008) *Unge stemmer – Nyt engagement i politik og samfund*. University of Southern Denmark, 2008.
- [10] Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2009). *Det danske valgsystem – valg til Folketinget*.
- [11] Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2007). *Folketingsvalget den 13. november 2007*.
- [12] Christopher Uggen and Jeff Manza (2002). *Democratic contraction? Political consequences of felon disenfranchisement in the United States*. *American Sociological Review*, 67, No. 6:777–803, 2002.

DEMOKRATI FOR FREMTIDEN

Valgretskommissionens betænkning om unges demokratiske engagement

Danske unges valgdeltagelse har været faldende i en årrække, og ved nogle valg er omkring halvdelen af de yngste vælgere blevet hjemme på sofaen.

Demokratiet kan kun overleve, hvis borgerne tager aktiv del i det. Hver ny generation må tage demokratiet til sig – både som livsform og system – ellers mister det sin styrke og legitimitet.

Det er baggrunden for, at Valgretskommissionen blev nedsat i 2010 på initiativ af DUF – Dansk Ungdoms Fællesråd. For DUF er unges engagement helt central i kampen for et levende demokrati: DUF blev stiftet i 1940 for at engagere unge som et værn mod nazismen. Og lige siden har DUF søgt at øge unges deltagelse i demokratiet og foreningslivet.

Valgretskommissionen består af 23 toppolitikere, eksperter, organisationsfolk og ungdomsrepræsentanter. I løbet af 2010 og 2011 har Valgretskommissionen undersøgt og debatteret, hvordan vi sikrer demokratiet.

Resultatet er samlet i denne betænkning, der giver 28 bud på, hvordan unges demokratiske engagement styrkes.